

Mo:mō:do: Bugo: Asuluma:no: towo: we

Mo:mō:do: bugo: a:la:do: sa:lab wema:
 ha:go: we, kelego: tambolo: mo:mō:da
 fa:la:do alifa:. Mo:mō:do: bugo: wema:yo:
 henfelo: amilo: kelego: tambo fa:la:dowō:wo:
 kaluka:isale fa:la:dowō:wo:lo:, mogago: mo:mō:da
 fa:la:dowō:wo:lo:, a:la:ta:ga: henfelo: wilō:
 hida:yo:, nagalo: fa:la:dowō: a:no: ko:lo:
 sio:. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale
 asuwa:foma:kilo: kalu nol ko:lo: da:fea:sa:ga:lo:
 iliga:fa:no: a:no: ko:lo: sio:. Mo:mō:do: bugo: we
 heb a:la: alobo:no: ko:lo: da:lab.

Mo:mō:do: bugo: we heb a:la: alobo:no: ko:lo:
 da:lab. Heb 1-11 a:namio: Godeya:lo: akin o:lia:
 henfelo: o:lia:lo: dimido: a:no: ko:lo: malolo:
 A:la:ta:ga: taminde amilo: kelego: mo:mō:da
 fa:la:dowō: a:no: a:la:ta:ga:yo: henfelo: wenamilo:
 kaluka:isale fa:la:dowō: a:no: ko:lo: sa:sa:lo:
 Adama: ene eso:lo: amilo: fa:la:dowō: a:no: ko:lo:
 malolaki sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: Noaya: eso:lo: ko:lo:
 ho:na:lo: galusana mo:no:wo:lo:, a:la:ta:ga: Babel
 walado: a:no: ko:lo: malolaki sa:sa:lo:.

Heb 12-50 a:namio: Isolael so:lo: ima:mu i
 mio: a:no: ko:lo: malolo:. Kalu tamin amilo:
 fa:la:dowō:wo: Ablaham. Ablaham eyo: Godeya:
 towo: tilida:dakiyo:, elo: asulan man a:ma:
 ha:ga dowō:. Ablaham e Gode amilo: tilidabu
 kaluka:isale tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no:
 ko:lo: da:feaki go:. A:la:ta:ga: malolo: wema: us
 amio:, Ablahama: ene so:wayo: Aisa:go:, ema:mu

Ya:kobo: (ene wi nowo: Isolael) a:la:ta:ga: ene insiso:i kalu kugu a:la:fo: i a:namilo: fa:la:dowo: a:no: ko:lo: malolo:. Ya:koba: so:wa imilig nowo: Yosa:b e Isib hen a:na tililia: ha:na:saga:yo:, tif amio: Ya:koba: eso:lo:wo: tambo Isib hen a:na mesa:ni ane, a:no: ko:lo: malolaki sa:salo:.

Bugo: wenamio: kaluka:isale ko:lo: ta:i mio: malolo:wo: modo: ko:lo: da:lab. Ko:sega bugo: wenamio:, Godeya:lo: kaluka:isale o:lia:lo: nanog dimida:i mio: a:no: wa:la:b to ko:lo: sa:salo: da:labo: o:m. Tamin amio: Gode eyo: kelego: da:lab we tambo e dimida:saga: ta:fo:. Tif amio: kaluka:isale iliyo: man mogago:wo: a:dimidabikiyo: Gode eyo: iyo: tambo yasalaki, Noaya: ene so:lo:leko: ta:fo: A:la:ta:ga:yo: tif amio: Gode eyo: Ablahamo: da:fe alitakiyo: nafale mesa:no: to a:no: Ablaham o:lia: ene so:lo:wa a:la:ta:ga:lo: ema:mui ta:i ha:na:nigab imo:wo: dinali saefa:. Bugo: wenamio: Godeya: enedo: man dimidan a:no: ko:lo: malolaki sa:salo: Kaluka:isaleya: iya hendeleyo: Gode e. Eyo: kaluka:isaleya: man dimido: a:no: aloba:dakiyo:, mogago:lo: dimido: imo:wo: falasilaki wa:dea:sen. A:la:ta:ga: kaluka:isale Godeya: ha:g amilo: dowab i a:no: dinafa tilidowaki bo:fo:lowa:sen. Bugo: wenamio: kaluka:isale tamin amilo: ta:i mio: ili tilidabu a:no: ko:lo: sa:laki, a:la:ta:ga: tifamilo: so:lo: fa:la:doma:nigab iliyo: dinafa agelaki tilidabuwa halale kagama:ki sio:.

¹ Tamindeya mo:mo:dakiyo:, Gode eyo: akin o:lia: henfelo: o:lia: dimido:

² Hen misido:wo: aundo:ma a:la:ta:ga: fo:fo:dolo: ko:lo: elen. Ho:na:yo: heno:

go:lula:fo:labikiyo:, tambo sololiya elen.
 A:la:ta:ga: Godeya: ene Mamayo: ho:n wa:l a:na
 sia:len.

³ Gode eyo: a:la:sio:, “Ho:wo: fa:la:doma”
 a:la:sa:labiki, ho:wo: a:na fa:la:dowo:.

⁴ Gode eyo: ho: a:no: nafa ba:dabikiyo:, ho: o:lia:
 sololi a:no:lia:yo: a:na alobanala:.

⁵ A:la:ta:ga: Gode eyo: ho: a:no: “Ho:len” wiki-
 laki, sololi a:no: “Nulu” wikilo:. Ho:leno: a:la:ga:
 sololiabiki, ho:len agelo: o:m.

⁶⁻⁷ Gode eyo: a:la:sio:, “Ho:n we aloba:dakiyo:,
 ho:ndo: ka:ma:no: kelego:wo: usamio:
 fa:la:doma.” A:la:sa:labiki a:naka fa:la:dowo:.
 Ho:ndo: ka:lan kelego:wo: dia:tabiki, ho:no: usa
 alobanala:. Ho:n nowo: iwalu ta:taki, ho:n nowo:
 ha:ga ta:fo:.

⁸ Ho:ndo: aloba:dan kelego: a:no: Gode eyo:
 “akin” wikilo:. Ho:leno: a:la:ga: sololiabiki, ho:len
 andebo: o:m.

⁹ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Akin ha:g
 amio:, hen kalaido:wo: fa:la:doma:ki, ho:no: nowa
 kegenema.” A:la:sa:labiki a:la:ka fa:la:dowo:.

¹⁰ Kalaido: a:no: Gode eyo: “hen” wikilo:. Ho:n
 kegenelia:ga:lo: dowo: a:no: “so:lu ho:n” wikilo:.
 Gode eyo: dimida:sa:ga: ta:fo: ko:lo: nafa ba:ba:.

¹¹ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Hen amilo:
 fa:la:ba:no: kelego: a:no: tambo fa:la:doma. I ko:li
 ko:lilo: o:lia:, e ko:li ko:lilo: o:lia: a:no: tambo fowo:
 enedo:leko: helema:ki fa:la:doma.” A:la:sa:labiki
 a:la:ka fa:la:dowo:.

¹² Henfelo: amilo: fa:la:ndan kelego:, i ko:li
 ko:lilo: o:lia:, e ko:li ko:lilo: o:lia:yo: tambo fa:la:ne.

A:no: tambo fowo: enedo:leko: helema:ki ta:fo:.
 A:la:ta:ga: Gode eyo: a:no: nafa ba:ba:.

¹³ Ho:leno: a:la:ga: sololiabiki, ho:len asolo: o:m.

¹⁴ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Akin a:namio:
 ho:len o:lia: nulu o:lia:yo: alobanama:ki, ho:lo:
 doma:no:wo: tambo fa:la:doma. Ho: a:ma:yo:
 ele ba:ba:no: dowakiyo:, ho:leno:, donayo:, ta:no:,
 imo:wo: a:ma: aloba:da:melea:ki ta:fo:.

¹⁵ A:la:ta:ga: ho: akin amilo: ta:fo: a:ma:yo: hen-
 felo:mo:wo: ho:wo: dimina.” A:la:sa:labiki a:la:ka
 fa:la:dowo:.

¹⁶ Gode eyo: ho:wo: alan a:la: ko:lo: dimido:
 Ho: mada alan a:ma:yo: ho:leno: e bo:fo:melea:ki
 dimido:. Ho: alandego: a:ma:yo: nuluwo: e
 bo:fo:melea:ki dimido:. A:la:ta:ga: tamino:lo:
 dimido:.

¹⁷ I a:no: akina ta:taki, ho:wo: henfelo:mo:wo:
 dimia:melea:ki ta:fo:.

¹⁸ Ho: i a:ma:yo: ho:len o:lia: nulu o:lia:yo:
 bo:fo:liki aloba:da:melea:ki ta:fo:. Gode eyo: a:no:
 dimida:sa:ga: ta:fo: ko:lo: nafa ba:ba:.

¹⁹ Ho:leno: a:la:ga: sololiabiki, ho:len
 fa:la:lamelo: o:m.

²⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Ho:n amio:lo:
 mela:no:lo: a:lab ko:li ko:lilo: a:no: ililifoma.
 A:la:ta:ga: o:ba: ko:li ko:lilo: a:no: tambo iwaluwo:
 dalolia: sima:ki fa:la:doma” a:la:sio:.

²¹ A:la:go:ko:lo: ka: mada alan ho:na: usamilo:
 sano:lo:, mela:no:lo: a:lab kelego: ko:li ko:lilo:
 ho:na: usamilo: dalale san a:no:lo: tambo,
 a:la:ta:ga: o:ba:yo:lo:, tambowo: inin misido:
 sugusula:melea:ki, Gode eyo: dimida:sa:ga: ta:fo:
 ko:lo: nafa ba:ba:.

²² Gode eyo: iyo: halaido: doma:ki a:la:sio:, “Gio: inso:wo: modo: sugusulakiyo:, ho:no: tambo ilila:bi. A:la:ta:ga: o:ba: gio:lo: uso: modo: sege-sela:la:ga: gula:sa:ga:yo:, henfelo: we ilili alita:bi” a:la:dinali salifa:.

²³ Ho:leno: a:la:ga: sololiabiki, ho:len biyo: o:m.

²⁴ A:la:dimida:sa:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Hen wenamio: no: ko:li ko:lilo: a:lab a:no: tambo, no: kaluwa:lo: fofano:lo:, no: ilaboda:lo: sano:lo:, no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:, inin misido:le ko:li ko:lilo: a:no: fa:la:dota:ga: mela:no: doma.” A:la:sa:labiki a:la:ka fa:la:dowo:.

²⁵ Gode eyo: hen wenamilo: no: ko:li ko:lilo: a:lab a:no: tambo, no: kaluwa:lo: fofano:lo:, no: ilaboda:lo: sano:lo:, no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:, inin misido:le ko:li ko:lilo: a:no: Gode eyo: dimida:sa:ga: ta:fo: ko:lo: nafa ba:ba:.

²⁶ A:la:dimidalita:ga:yo: Gode eyo: a:la:sio:, “Niliyo: kaluka:isaleyo: dimidakiyo:, ninin misido: o:ngo: doma:ki, a:la:ta:ga: ninin asulo: o:ngo: doma:ki dimidama:niki.* Kaluka:isale wema:yo: ka: ho:n amilo: sano:lo:, o:ba: iwalulo: sano:lo:, no: fofano:lo:, a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:, henfelo: amilo: a:lab we tambo imo: bo:fo:melea:ki ta:fa:no:.”

²⁷ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: asulo: o:lia: misido: o:lia:yo: Godeya: enen o:ngo: dimido:.

^{1:26:} 1Kol 11.7   * ^{1:26:} Gode e mama ko:lo: e do:mo: o:lia: misido: o:lia:yo: aundo:ma. Ko:sega eyo: kaluka:isale dimidakiyo:, inin o:ngo: doma:ki dimido:. A:la:fo:ko:lo: Baibo:l amio: a:la:sa:sa:lo:, inin misido: o:lia: inin asulo: o:lia: o:ngo: doma:ki dimido:.   ^{1:27:} Madi 19.4, Mak 10.6   ^{1:27:} Mo:mo: 5.1-2

Inin misido: o:ngo: dimido: a:namio:, kalu o:lia:
ga o:lia: ko:lo: ta:fo:.

²⁸ Gode eyo: iyo: halaido: nafa mesea:kiyo:, towo: a:la:sio:, “Giliyo: so:wayo: sa:la:la:i ha:nakiyo:, modo: fa:la:dowaki, henfelo: we tambo ilila:bi. A:la:ta:ga: henfelo: we tambo gili bo:fo:lubi. Ka: ho:n amilo: sano:lo:, o:ba: dalolia:ga:lo: siano:lo:, no: fofano:lo:, a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen amilo: dalale sano:lo:, a:no: tambo gili bo:fo:lubi.”

²⁹ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:sa:lakiyo:, “Henfelo: amilo: e folo: hedan o:lia:, i folo: hedan o:lia: a:no: tambo gimo: maiya:ki dimio:l.

³⁰ No: hen amilo: sano:lo:, o:ba: iwalulo: dalo:lia:ga:lo: siano:lo:, a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:, kelego: tambo mela:no:lo: a:lab i a:no: i fo:s o:lia: fugus o:lia:yo: imo: maiya:ki dimio:l.” A:la:sa:labiki a:la:ka fa:la:dowo:.

³¹ Kelego: tambo enedo: dimido: a:no:, Gode eyo: mada nafale ba:ba:. Ho:leno: a:la:ga: sololiabiki, ho:len do:go:feyo: o:m.

2

¹ A:la:fo:ko:lo: akin o:lia: henfelo: o:lia:, a:la:ta:ga: kelego: a:namilo: da:lab a:no:lia:yo: tambo dimida:sa:ga: ta:fo:.

² Gode eyo: ene nanogo: dia:i ya:la:ga: ele:takiyo:, ho:len dom amio: e ha:fo: dowo:.

³ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: ho:len dom a:no: malilo:le da:fe alitaki, ho:len dom a:ma:yo: kaluka:isaley: nafale mesea:ki, halaido:

dimidalifa:. Mo:wo: Gode eyo: henfelo: wenamilo:
fa:la:doma:kilo: nanog dia:len a:no: kedela:sa:ga:
eletakiyo:, ho:len dom a:namio: e ha:fo: dowo:

⁴ Gode elo: akin o:lia: henfelo: o:lia: dimido:
malolo:wo: o:m.

Adam o:lia: If o:lia: dimido:

Gode Yawe a:ma:yo: akin o:lia: henfelo: o:lia:
dimido: amio:,

⁵ egelo: amilo: e kelego:wo: musug ko:li
ko:lilo:wo: semo:fa:la:dowo:, a:la:ta:ga:
ilaboda:lo: inin asulo:lo: fa:la:dowan a:no:lo:
o:semo:fa:la:dowo:. Mo:wo: Gode Yawe a:ma:yo:
henfelo: amio: ho:no: timena:kiyo: mo:ta:fo:.
A:la:ta:ga: elo: gelakilo: nanogdo: dia:no: kaluwo:
aundo:ma.

⁶ Ko:sega ho:len a:namio: kola: mumus ko:lo:
fa:la:dowab a:ma:yo:, henfelo:wo: tambo ho:na:
agolo: alita:sen.

⁷ A:alalitakiyo: Gode Yawe eyo: heno: dia:ga:
kaluwo: a:na dimida:sa:ga:, ene migiya mela:no:
meho:wo: folo alitabiki, kaluwo: mela:no:wo: a:na
dia:sa:ga; mo:mo:da asifo:.

⁸ A:la:dimida:sa:ga: Gode Yawe a:ma:yo: egelo:
nowo: ofdo: yan doba:da: a:na gele alifa:. Hena:
wi a:no: Ida:n. Egelo: a:namio: kalu elo: dimido:
a:no: a:na ta:fo:.

⁹ Hen a:namio: i ko:li ko:lilo:, i nafalo: ba:ba:no:
o:lia: i fo nafa nan o:lia:yo:, Gode Yawe eyo: a:na
fa:la:doma:ki dimido:. Egelo: us amio: mela:no:lo:
dimia:sen iyo: a:na elen. A:la:ta:ga: i nowo:, asulo:
nafa o:lia: mogago: o:lia:lo: alobana wida:sen i
a:no:lo: a:na elen.

¹⁰ Ho:n nowo: Ida:n egelo: us a:na a:la:ta:ga: ha:nakiyo:, egelo: a:no: ho:n a:ma: agolo:wo: dimia:sen. Ho:n a:no: egelo:wo: ta:ta:ga: kini a:no: ha:nakiyo: fa:la:da:in dage fufudo:

¹¹⁻¹² Ho:n agelo: wiyo: Bison. Ho:n a:no: Habil a hen us a:na ha:na:ni ane. Habil a hen a:namio: u nafa nowo: ene wiyo: go:l, a:na delen. A:la:ta:ga: u nafa momado: ko:li ko:lilo: nolo:lo: a:na delen. A:la:ta:ga: hen a:namio: i ko:li nowo:, i mak mundo: nafalo: da:dan a:no: a:na elen.

¹³ Ho:n andebo: wiyo: Gihon. Ho:n a:no: Kus hen us a:na ha:na:ni ane.

¹⁴ Ho:n asolo: wiyo: Taigilis. Ho:n a:no: Asilia hen ofdo: yan doba:da: a:na ha:na:ni ane. A:la:ta:ga: ho:n fa:la:lamelo: wiyo: Yufuletis.

¹⁵ A:la:ta:ga:yo: Gode Yawe eyo: kalu elo: dimido: a:no: dia:sa:ga:, Ida:n egelo: us a:na nanogo: dia:liki bo:fo:meleka:ki ta:fo:.

¹⁶⁻¹⁷ Gode Yawe eyo: kalumo:wo: towo: halaido: sa:laki, “Egelo: wenamio: i fo a:lab a:no: tambowo: o:li ma:ib ko:sega, asulo: nafa o:lia: mogago: o:lia:lo: alobana wida:sen i a:ma: fowo: na:so:bo. Mo:wo: i fo a:no: nalega, ho:len a:namio: ge mada soma:ib.” Gode eyo: a:la:sio:.

¹⁸ A:la:ta:ga: Gode Yawe eyo: a:la:sio:, “Kalu we ina:li mela:no:wo: mo:ililo: ko:lo:, elo: egema:no: nowo: dimidama:nigo:l. A:ma:yo: e tilidowaki asuwa:fa:ib,” a:la:sio:.

¹⁹ Gode Yawe a:ma:yo: heno: dia:sa:ga:, no: ilaboda:lo: san o:lia: o:ba: dalalelia:ga:lo: sian o:lia: a:no: tambo dimida:sa:ga: ta:fo:. Gode eyo: no: a:no: kaluwa:lo: wi wikilab a:no: ba:ba:no: a:la:ta:ga: tililia:mio:. A:la:ta:ga: kaluwa:lo: no:

o:lia: o:ba: o:lia: wikili alifelab a:no: inin wiyo: o:m.

²⁰ A:la:gabiki o:ba: dalalelia: siano:lo:, no: ko:li ko:lilo:, fofan o:lia: ilaboda: no: o:lia: a:no: tambo wikili alifelo:. Ko:sega no: i a:ma:yo: kalu asuwa:takilo:, ege doma:no:wo: imilo:wo: mo:dowo:

²¹ A:la:fo:ko:lo: Gode Yawe eyo: kaluwo: mida:iyo: dimiabiki kogodo:. Kalu a:no: kogolofolabiki, kalu a:ma: tidif imilig nowo: galilia:sa:ga:, do:go:fo: a:ma:la: hinsili alifa:.

²² Gode Yawe eyo: kaluwa: tidif a:na a:la:ta:ga:yo: gayo: a:na dimido:. Ga dimido: a:no: kalulo:wa tililia:mio:.

²³ Kaluwa: sa:laki,
“Wiso:, mada o:m,
Ki a:no:, ki nino:,
Do:mo: a:no:, do:mo: nino:.
E kalu neya a:la:ta:ga: fa:la:dowab,
Ko:lo: e ‘Ga’ a:la:sa:la:mela:ib.” *

²⁴ Gayo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo: a:na ilikiyo:, kaluwa:yo: iya o:lia: ano o:lia:yo: ta:ta:ga:, ene inga o:lia: asulo: imilise dowaki, a:la:yo: do:mo: imilise doma:ib.

²⁵ A:la:ta:ga: kalu o:lia: inga o:lia:yo: hagulabo elen ko:sega, a:la: amio: sendelowo:wo: aundo:ma dowo:.

3

*Henfelo: amio: mogago:wo: mo:mo:da
fa:la:dowo:*

* **2:23:** Hibulu towa:yo: kaluwo: “is” a:la:sa:lan, a:la:ta:ga: gayo: “isa” a:la:sa:lan. To a:la: a:no: ko:na:ma imilo:.   **2:24:** Madi 19.5, Mak 10.7-8, 1Kol 6.16, A:fe 5.31

¹ Gode Yawe eyo: no: a:no: tambo dimido: ko:sega, sowa: e amio: dikilima:no: asulo:wo: alan ko:lo:, asulo: a:na ilikiyo: no: nolo: e tinio: ko:lo:lab. Sowa: eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Egelo: usamilo: i fo da:lab a:no: tambo na:so:bo’ a:la:do: Godeya:lo: sio:wo: hendeyo:?”

²⁻³ Ga a:ma:yo: sowa: emo:wo: a:la:sio:, “Na:no: egelo: usamio: i fowo: o:li ma:no: ko:sega, Gode eyo: na:nbo:wo: a:la:sio:, ‘Egelo: usamilo: i imilise a:lab a:ma: fowo: na:so:bo. A:la:ta:ga: fo a:no: gola:so:bo. A:la:dimidalega ge soma:ib.’”

⁴ A:la:salabiki sowa: eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Ge mada mo:soma:ika:”

⁵ Mo:wo: Gode eyo: a:la:asulab, ge i fo a:no: nalega, ho:len a:namio: gi siyo: fage alitalikiyo:, Godeyo: o:ngo: dowaki, mogago: o:lia: nafa o:lia:yo: aloba:daki a:la:ba:ba:ib,” sowa: eyo: a:la:sio:.

⁶ A:la:fo:ko:lo: ga a:ma:yo: i a:no: nafale ba:da:sa:ga:, fo elo: a:no: nalikiyo: nudo:wo: nafa doma:ib a:la:asulo:. A:la:ta:ga: i fo a:no: nalikiyo: asulo:wo: nafale dia:no: a:no: eyo: dimo:losa: a:lakiyo:, ga a:ma:yo: i fo a:no: tula:sa:ga: mo:no:. Ino: e o:lia: elen ko:lo:, ga a:ma:yo: i fowo: inbo:wo: dimiabiki, elo: mo:no:.

⁷ A:la:yo: i fo a:no: na:sa:ga: dowabiki, a:la:ma: asulo:wo: kolaetabiki ba:ba: amio:, a:la:yo: hagulabo elena ba:ba:. A:la:fo:ko:lo: alona: fo:so: alula:sa:ga:, a:na ko:lo:.

⁸ Ga:lo dowabikiyo:, a:la:ma:yo: Gode Yawe e egelo: usamio: sia:labiki dabu ko:lo:, Gode eyo: a:la:yo: ba:dabena:ki, egelo: usamio: i a:lab

wo:no:le mesa:ni ane.

⁹ Ko:sega Gode Yawe eyo: kaluwo: ho:idaki a:la:sio:, “Ge o:ba eleya?”

¹⁰ Kaluwa: a:ma:la: sa:laki, “Ge egelo: usamilo: ha:nabo: da:da:sa:ga:, ne hagulabo ko:lo: tagilabiki wo:no:le mesa:ni ane.”

¹¹ A:la:sa:labiki Gode Yawe eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge hagulabo dowo: a:la:bo: abe sio:wo:? Ge i fo nilo: na:so:boka: a:la:do: halaido: sio:wo: mo:no:wo:? ”

¹² Kaluwa: a:ma:la: sa:laki, “Ga gilo: nemo:lo: ta:fo: wema:yo: i fowo: nemo: tu meabiki, niyo: mo:no:.”

¹³ A:la:sa:labiki Gode Yawe eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Gilo: dimido: we, waingo:wa:le?” A:la:dabu ba:dabiki, gaya: a:ma:la: sa:laki, “Sowa:ya: ne dikili sio: ko:lo:, niyo: mo:no:.”

¹⁴ A:la:ta:ga: Gode Yawe a:ma:yo: sowa:mo: sa:laki,

“Giyo: a:la:dimido: ko:lo:, falasilo: gilo:wo: no: fofan o:lia: no: ilaboda: san o:lia:ma:lo:wo: gilo: diab a:ma: tininima:ib.”

Gelo: dowai ha:na:mela:no: amio:, ge kufa: ha:na:mela:ib, a:la:ta:ga: henamu na:mela:ib.

¹⁵ A:la:ta:ga: ge o:lia: ga o:lia:yo: gis dowai ha:na:melea:ki ta:to:l.

Gilo: inso: sugusula:li ha:nab i o:lia:, gaya:lo: so:wa sa:la:la:i ha:nab o:lia:yo: gis dowai:mela:ib.”

Gaya:lo: so:wa sa:la:la:likilo: ha:nab iliyo: ge misa:ya sa:ndalikiyo:, giyo: ili giba: doma ma:buluma:ib.”

- 16** A:la:ta:ga: gamo:wo: a:la:sio:,
 “Ge so:wa silikiyo:, hida:yo: alan doma:ib
     a:la:ta:ga:,
     gelo: so:walo: sa:la:liab amio:, nagalo:wo:
     alan fa:la:doma:ib.
- Giyo: kalu gilo:wo: alan asula:mela:ib,
     ko:sega kalu gilo:ma:yo: elo: asulab
     au dimidama:kiyo: ge mada halaido:
     bo:fo:mela:ib.”
- 17** Gode eyo: kalu emo:wo: a:la:sio:, “Ge gaya: to
 sio:wo: da:da:sa:ga:, i fo nilo: na:so:boka: a:la:do:
 sio: a:no: mo:no: ko:lo:, to we gemo: sa:ma:nigo:l.
 “Gilo: dimido: a:na ilikiyo:, niyo: henfelo: welo:
     falasila:ma:no:
 Ho:leno: tambowo: ma:no: ma:no:
     gema:nikiyo:, ge nanogo: halaido:
     dimida:mela:ib.
- 18** Hena: inino: me olo:wo:lo:, kis mogago:wo:lo:
     gilo: amio: fa:la:do alifa:ib.
 A:la:ta:ga: ge i fo:s hena: usamilo: a:lab a:no:
     ma:ib.
- 19** Ge nanogo: halaido: diakiyo:, ha:fa:fo:
     ha:na:sa:ga:,
     ma:no:wo: a:na dia:b.
- Ge nanogo: a:la:dimida:i ha:na:la:ga:,
     gelo: sowaba elema:ib ko:lo:, ge hena a:ma:la:
     ha:na:ib. Mo:wo: ge hen a:na a:la:ta:ga:
     fa:la:do alifa:.
 Ge hena dimido: ko:lo: ge a:ma:la: hen doma:
     ha:na:ib.”

²⁰ Kalu a:ma:yo: inga a:no: “If” wikilo:. Mo:wo: ga we mela:no:lo: a:lab kaluka:isale tambowa: ini anowo: e dowab.*

²¹ A:la:ta:ga: Gode Yawe eyo: no: do:go:fo: du-bia:sa:ga:, kalu o:lia: inga o:lia:ya kalifa:.

²² A:la:ta:ga: Gode Yawe eyo: a:la:sio:, “Bo:ba! Kalu we i fo nowo: na:sa:ga:yo:, e nafa o:lia: mogago: o:lia: ele ba:ba:no:wo: e asulo: ko:lo:, e nio: o:ngo: dowo:. A:la:ta:ga: eyo: mela:no:lo: dimia:sen i fo a:no:lo: tula:sa:ga: na:lalega, e ko:ngo: mela:no: mela:ib ko:lo:, eyo: fo a:no: dia-bena:ki, niliyo: ka:ma:niki.” Gode eyo: a:la:sio:.

²³ A:la:fo:ko:lo: Gode Yawe eyo: Ida:n egelo: amilo: elen a:no: e ha:la:ya o:luga:fo:. Kalu a:no: hena a:la:ta:ga: fa:la:do alifa: ko:lo: e hen a:na nanogo: dima:ki iliga:fo:.

²⁴ A:la:yo: ha:la:ya o:luga:sa:ga:yo:, ofdo: yan doba:da:lo: tog egelo: amilo: ya:sen a:namio:, Godeya: ene ma:mula: kalu nolo: ili wiyo: ka:lub ko:lo: a:na ta:felo:. A:la:ta:ga: helebe sambo de wa:sowalo: dowo: a:no: a:na mumagola:li sia:melea:ki ta:fo:. Ma:mula: kalu o:lia: helebe sambo o:lia:yo: i mela:no:lo: dimia:lab a:namilo: ha:na:sen tog a:namio: yabena:ki yasisen.

4

*Ka:in o:lia: A:ibol o:lia:ma:yo: boba kelego:wo:
Godemo: dimi*

¹ Adamo: inga If o:lia: alila:len ko:lo:, If e so:wayo: a:na alela:sa:ga:, kalu so:wa ko:lo: sa:la:li.

---

* **3:20:** Hibulu towa:yo: “If” a:la:do: sa:lab o:lia: “mela:no:lo: dimia:sen,” a:la:do: sa:lab o:lia:yo: ko:na:ma imilo: dowab.   **3:22:** Kala 22.14

Ifa:yo: towo: a:la:sio:, “Yawe eyo: ne asufa: ko:lo:, niyo: kalu so:wayo: dio:l.” * A:la:sa:la:sa:ga: so:wa a:no: “Ka:in” wikilo:.

² Tif amio: If eyo: Ka:ina: aowo: sa:la:lia:sa:ga:, “A:ibol” wikilo:. A:la:yo: analia:sa:ga:yo:, A:ibol e sibili: bo:fo:mela:no: kalu dowo:, a:la:ta:ga: Ka:in e egela:mela:no: kalu dowo:.

³ Ho:len no amio:, Ka:in eyo: egelo: amio: fowo: dia:sa:ga:, hebo: Yawemo: boba dimi.

⁴ A:la:ta:ga: A:ibol eyo:lo: sibi inso: wa:la:b imilig nowo: noba:iya:sa:ga:, heb nafale safdo: a:lab a:no: Yawemo: boba dimi. A:la:dimidabiki Yawe eyo: A:ibol o:lia: ene boba dimiab o:lia:mo:wo: sagalo:.

⁵ Ko:sega Yawe eyo: Ka:in o:lia: ene boba dimiab o:lia:mo:wo: mo:sagalo:. A:la:fo:ko:lo: Ka:in e mada gadiakiyo:, ene wo:lokano: hida:lia:ga: dowo:.

⁶ A:la:gabiki Yawe eyo: Ka:inbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge wangabi gadiaya? Ge wo:lokano: hida:liab ko mo:wo: ha:?”

⁷ Ge man nafa dimidalega, niyo: gemo:wo: o:li sagalema:no:. Ko:sega ge man nafayo: mo:dimidalega, man mogago: a:ma:yo: ge golula:ma:niki toga yasisab. Mogago: a:ma:yo: ge bo:fo:mela:nigab ko:sega, giyo: mogago: a:no: wa:la: sa:ndaki tiginila:bi.” Gode eyo: a:la:sio:.

⁸ A:la:ta:ga: Ka:in eyo: ene ao A:ibolbo:wo: a:la:sio:, “Na:no: egelo:wa ho:no:ka:.” A:la:ta:ga: a:la:yo: egelo:wa ha:na:sa:ga: ilikiyo:, Ka:in eyo:

---

* **4:1:** Hibulu towa:yo: “Ka:in” a:la:do: sa:lab a:no:, “dio:l” a:la:do: sa:lab augab.   **4:4:** Hibu 11.4   **4:8:** Madi 23.35, Luk 11.51, 1Yo:n 3.12

ao o:lia:yo: babuma:no:wo: mo:mo:da:s:a:ga:, ao
A:ibolo: a:na sana sowo:.

⁹ Tif amio: Yawe eyo: Ka:inbo:wo: a:la:dabu
ba:ba:, “Gao A:ibolo: ha:?” A:la:dabu ba:dabiki,
Ka:in eyo:, “Ne babalab. Ne naolo: bo:fo:mela:no:
kalu dowo:ma,” a:la:sio:.

¹⁰ A:la:ta:ga: Yawe eyo: Ka:inbo:wo: a:la:sio:,
“Gilo: mogago: dimido:wo: mo:wo: ha:? Gaowa:
ho:bo: hen amilo: tulo: a:no: ya:la:likiyo:, ho:bo:
a:ma:yo: mogago: gilo: dimido: a:no: ko:lo:
ho:id:a:lab.

¹¹⁻¹² A:la:fo:ko:lo: o:go: niyo: gemo: towo: ha:
laido: dinali sa:ma:nigo:l. Dagi gilo:ma:yo:
gaowo: sana sowaki, ho:bo:wo: hen amio: tulo:
ko:lo:, gilo: dimido: a:ma:yo: o:go: hena:yo: ge
mo:asuwa:ta:mela:ib. A:la:fo:ko:lo: giyo: eyo: gel:
likiyo:, hen a:ma:yo: hendeyo: nafaleyo: mo:hele
alifa:ib. Ge hendo:ma dowakiyo:, ge mageso: kalu
sia:mela:ib.” Yawe eyo: a:la:dinali sio:.

¹³ Ka:ino: Yawe elo: to sa:lab a:no: da:da:s:a:ga:,
a:ma:la: sa:laki, “Gilo: falasilo: nemo:lo: dimiab
we mada alan ko:lo:, ne o:lia:yo: mo:lilo:.

¹⁴ O:go: ne hen wilo: doma:no:wo:lo: a:la:ta:ga:
ge o:lia:lo: doma:no:wo:, giyo: ne o:lus:ndab
ko:lo:, giyo: ne ba:ba:no: asulo:wo: mo:doma:ib.
Ne heno: aundo:ma dowakiyo:, mageso: kalu
o:ngo: iliki henfelo: we tambo sia:mela:no:.
A:la:ta:ga: kalu abeyo: ne galilialega, ne sana
soma:ib.”

¹⁵ A:la:sa:labiki Yawe eyo: a:ma:la:bo:
a:la:sio:, “A:la:bo: mo:auma:ib. Kalu noma:yo:
Ka:ino: sa:ndalega, niyo: kalu o:mo:wo:

wa:dia:lowo:wo: doma:la:fo: ko:lo: dimia:no:"
 Gode eyo: a:la:saeta:ga:yo:, kalu nom:a:yo: Ka:ino:
 ba:da:sa:ga: sanaetabena:kiyo:, ele ba:ba:no:
 imilig nowo: Ka:in eya difa:.

Ka:ina: ene eso:lo:wa: wiyo: we

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Ka:in e Yawe o:lia:lo: dofo:len:
 ta:ta:sa:ga:, hen nowa doma:ni ane. Hen a:no: ene
 wiyo: Nod. † Nod hen a:no: Ida:n hen ofdo: yan
 doba:da: dowo:.

¹⁷ Ka:ino: inga o:lia: alila:len ko:lo:, so:wayo:
 a:na alela:sa:ga:, kalu so:wa ko:lo: sa:la:li. Ene
 wiyo: Inog. A:la:ta:ga: eyo: amisa:n nowo: dimi-
 dakiyo:, ene inso:wa: wi ko: wikilo:.

¹⁸ Inog eyo: kalu so:wa sa:la:lia:sa:ga:yo:, Ilad
 wikilo:. A:la:ta:ga: Ilada: inso:wo: Mehuyael.
 Mehuyaela: inso:wo: Ma:tusael. Ma:tusael:
 inso:wo: Lameg.

¹⁹ A:la:ta:ga: Lameg e gayo: a:la: di. Ga nowo:
 Ada, nowo: Sila.

²⁰ Ada eyo: Yabal ko:lo: sa:la:li. Helebeso:g aya
 ilikilo: no: fofan man a:no: Yabal e ho:gi asulo:
 ko:lo: man a:no: e mo:mo:do:.

²¹ Yabala: ene aowa: wiyo: Yubal. Yubal e uluna
 sa:ndan o:lia: folan o:lia:yo: e asulo: ko:lo: man
 a:no: e mo:mo:do:.

²² A:la:ta:ga: Sila eyo: kalu so:wa, Tubal Ka:in
 ko:lo: sa:la:li. Tubal Ka:in e go:fo: ki amilo: kelego:
 ko:li ko:lilo:lo: dimidano: e. Tubal Ka:ina: ene
 adowa: wiyo: Nama.

²³ Lamega: ene inga a:la:mo:wo: towo: a:la:sio:,

---

† **4:16:** Hibulu to “Nod” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Madali
 sia:len.”

Ada o:lia: Sila o:lia: ga:go: nilo: to so:lo:l we
dabuma.

Ga:go:, ni to we tilida:da:sa:ga: asulufo:lubi.

Kalu nomayyo: ne yamilabikiyo:,
niyo: e sana sowo:.

Hendele kalu so:wa a:ma:yo: ne sa:ndabikiyo:,
niyo: e sana sowo:.

²⁴ Kalu nomayyo: Ka:ino: ko:lo: sana sowalega,
kalu emo:wo: falasila:lowo:wo: doma:la:fo:
ko:lo: wa:dema:ib.

A:la:fo:ko:lo: kalu nomayyo: ne sana sowalega,
kalu emo:wo: falasila:lowo:wo: do:la:fo: dom
a:la:ta:ga: doma:la:fo: ko:lo: wa:dema:ib.

²⁵ Tif amio: Adama: ene inga o:lia: wa:ka
alila:sa:ga:, kalu so:wa nowo: sa:la:li. Eyo: so:wa
a:no: Sa:d wikilo:. If eyo: a:la:sio:, “Ka:in eyo:
A:ibolo: sana sowo: ko:lo:, A:ibol dowalu aumbo:,
so:wa we Godeya: nemo: dimi.”

²⁶ A:la:ta:ga: Sa:d eyo: kalu so:wa nowo:
sa:la:li ko:lo: eyo: Inos wikilo:. Ho:len a:namio:
kaluka:isaleyo: Yaweya: wiyo: a:na mo:mo:da
dulugu sa:laki wabulu sio:.

5

Adama: eso:lo: agelo:wo: we

¹ Adama: eso:lo:wa: wi agelo:wo: we. Gode
eyo: kaluka:isale dimidakiyo:, ene misido: o:ngo:
dimido:.

² Kalu o:lia: ga o:lia:yo: dimido: ko:lo:, ho:len a:namio: iyo: “kaluka:isale” a:la:bo: wikili alitakiyo:, iyo: nafale mesea:kiyo: towo: dinali salifa:.

³ Adam e donayo: 130 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:,* kalu so:wa nowo: a:na sa:la:li. So:wa a:no: asulo: o:lia: misido: o:lia:yo: Adama: enen o:ngo: dowo: A:la:ta:ga: so:wa a:no: Sa:d wikilo:.

⁴ Sa:do: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Adam e donayo: 800 a:la:fo:wo: o:siliki, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

⁵ A:la:fo:ko:lo: Adam e donayo: dikudu agelo:wo: 930 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

⁶ Sa:d e donayo: 105 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Inoso: a:na sa:la:li.

⁷ A:la:ta:ga: Inoso: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Sa:d e donayo: 807 a:la:fo: a:no: o:siliki, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

⁸ A:la:fo:ko:lo: Sa:d e donayo: dikudu agelo:wo: 912 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

⁹ Inos e donayo: 90 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Kenano: a:na sa:la:li.

¹⁰ A:la:ta:ga: Kenan sa:la:lia:sa:ga:yo:, Inos e donayo: 815 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: Inos e donayo: dikudu agelo:wo: 905 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

^{5:2:} Madi 19.4, Mak 10.6   * ^{5:3:} Niliyo: namba agelema:no: a:namio:, nili towa:yo: agelano: ko:li agelan ko:lo: niliyo: fudo: imilise a:la:do: sa:lab a:no: 35 sa:lan. A:no: 100 ba. Fudo: otalen a:no: 105 a:la:fa:la:dowo: ko:lo: Godeya: To amio: dona kaluwa:lo: a:no: agelakiyo:, nili towo: agelalega, babalema:ib ko:lo: Ingilis towa:lo: agelan namba a:na difa:.

¹² Kenan e donayo: 70 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Ma-halalelo: a:na sa:la:li.

¹³ A:la:ta:ga: Mahalalelo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Ke-nan e donayo: 840 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: Kenan e donayo: dikudu agelo:wo: 910 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

¹⁵ Mahalalel e donayo: 65 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Yaledo: a:na sa:la:li.

¹⁶ A:la:ta:ga: Yaledo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Ma-halalel e donayo: 830 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: Mahalalel e donayo: dikudu agelo:wo: 895 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

¹⁸ Yaled e donayo: 162 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, In-ogo: a:na sa:la:li.

¹⁹ A:la:ta:ga: Inogo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Yaled e donayo: 800 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

²⁰ A:la:fo:ko:lo: Yaled e donayo: dikudu agelo:wo: 962 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:.

²¹ Inog e donayo: 65 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Metuse-layo: a:na sa:la:li.

²² A:la:ta:ga: Metuselayo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Inog e Gode o:lia: ege dowaki, Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:leno:, donayo: 300 a:la:fo:wo: ta:ta:ga: siliki a:namio:, kalu so:wayo:, ka:isale so:wayo: nolo: a:na sa:la:li.

²³ A:la:fo:ko:lo: Inog e donayo: dikudu agelo:wo: 365 a:no: ta:fo:.

²⁴ Inog e Gode o:lia: ege dowaki, Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:len ko:lo:, Gode eyo: e

tililia: ha:nabiki, Inog e henfelo: wiyo: wa:kabiyo:
mo:dowo::

²⁵ Metusela e donayo: 187 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:,
Lamego: a:na sa:la:li.

²⁶ A:la:ta:ga: Lamego: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Metusela e donayo: 782 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo:lo: a:na sa:la:li.

²⁷ A:la:fo:ko:lo: Metusela e donayo: dikudu agelo:wo: 969 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:

²⁸ Lameg e donayo: 182 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, kalu so:wayo: a:na sa:la:li.

²⁹ Lameg eyo: a:la:sio:, “Gode Yawe eyo: henfelo: wemo:wo: towo: halaido: sa:laki mogagila: ko:lo:, niliyo: ma:no: dia:nikiyo:, odo: sia:la:ga: nanogo: halaido: dia:lo:l. A:la:fo: ko:sega kalu so:wa wema:yo: ha:fo: doma:no:wo: eya a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib” A:la:fo:ko:lo: so:wa a:no: “Noa” wikilo:. †

³⁰ A:la:ta:ga: Noayo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, Lameg e donayo: 595 a:la:fo: o:siliiki, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

³¹ A:la:fo:ko:lo: Lameg e donayo: dikudu agelo:wo: 777 a:no: ta:ta:ga:yo:, a:na sowo:

³² Noa e donayo: 500 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, kalu so:wa otaleno: sa:la:li. So:wa a:no: wiyo: Sa:m, nowo: Ham, nowo: Yafa:d.

6

Henfelo: kaluka:isaleyo: mogago: alan dimida:len

---

† **5:29:** Hibulu towa:yo: “Noa” a:la:do: sa:lab a:no:, “ha:fo: doma:no:” a:la:do: sa:lan o:ngo:.

¹ Tif amio: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: fa:la:dowakiyo:, henfelo: wenamio: ililima:niki mo:mo:do:. A:la:ta:ga: iliyo: ka:isale so:wayo:lo: sa:la:la:len.

² Ho:len a:namio: Hebene sowa: i nolo: tinda:sa:ga:, henfelo: gayo: ba:da:sa:ga:, ga a:no: gesego: nafale ba:dabiki, inido: asulab au dialifelo:.

³ A:la:gabiki Gode Yawe eyo: towo: a:la:sio:, “Kaluka:isale i we henfelo: a:ma:no: ko:lo:, nilo: i amilo: mela:no: mama ta:fo: a:no:, i amio: ho:leno: tambowo: mo:ta:fo:mela:no:. O:g wena mo:mo:dakiyo:, iyo: donayo: 120 a:la:fo: a:nako: mesa:ib.”

⁴ O:g ho:len wena a:la:ta:ga: tif amio:lo:, Hebene so:wa i a:ma:yo: henfelo: gayo: dialifelo: ko:lo:, so:wayo: a:na sa:la:la:. So:wa ililo: sa:la:la: i a:no: Na:filim a:la:sa:lan a:la:ta:ga: iyo: halaido: kilo: di ko:lo: wabulun kalu tamin amilo: eleno: i o:m.

⁵⁻⁶ Henfelo: wenamio: kaluka:isaleyo: mogago:wo: alan dimida:lab, a:la:ta:ga: iyo: ho:leno: tambo mogago: dimidama:no: asulo: a:no:ko: ha:na:lab. Yawe eyo: mogago: dimida:len a:no: alan ba:da:ga:, eyo: a:la:asulo:, “Sya:, niyo: kaluka:isaleyo: mo:dimidaluwo: go:.” A:la:asulakiyo: e nofolo:wo: alan dowo:.

⁷ Yawe eyo: towo: a:la:sio:, “Niyo: kelego:wo: tambo dimida:la:ga: ta:fo: ko:sega, ha:iyo: niyo: mo:dimido: kibo:bowo: oli domabe. A:la:fo:ko:lo: niyo: kaluka:isaleyo:lo:, no:wo:lo:, no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:, o:ba:

iwalulo: sano:lo:, henfelo: amilo: a:lab we tambo
yasa danelaki dila:ma:no:.”

⁸ Ko:sega Yawe e Noa ba:da:ga:yo:, sagalo:wo:
alan dowaki Noa e kanulo: alifa:.

Noa eyo: ho:n ko:suwo: dimido:

⁹ Noa elo: dimido: malolo:wo: we. Godeya:
siwa:l amio:, Noa e mada digalo: kalu ko:lo:,
e Gode o:lia: ege dowaki, Godeya:lo: asulab au
kudu ha:na:len. Gode eyo: Noa o:lia:, kaluka:isale
e o:lia:lo: sen i a:no: ba:ba: amio:, halalo:
mo:dimida:sen kaluwo: imilig, Noa eko: ba:ba:.

¹⁰ Noayo: kalu so:wa otalen ko:lo: sa:la:li. Nowo:
Sa:m, nowo: Ham, nowo: Yafa:d.

¹¹ Godeya: siwa:l amio:, henfelo: kaluka:isaley:yo:
mogago: dimida:mela:no:wo: a:la:ta:ga:
babuma:no:wo: alan fa:la:dowo:.

¹² Henfelo: amio: kaluka:isale iliyo: man mo:
gago:wo: kudu ha:na:len ko:lo:, Gode eyo: henfelo:
we mada mogago:le elena ba:ba:.

¹³ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: Noamo:wo: a:la:sio:,
“Henfelo: wenamio: kaluka:isaley:yo: egelebo:
babuma:no: man a:no: illitab ko:lo:, niyo: a:no:
aloba:da:sa:ga: kaluka:isaley:yo: kedela:ma:nigo:l
a:la:asulakiyo:, niyo: henfelo:wo: mogagilaki,
kaluka:isaley:yo: tambo yasa danelama:nigo:l.

¹⁴ Giyo: i nafayo: dia:ga:, ho:n ko:suwo: a:ma:
dimida:bi. Ho:n ko:su usamio: gala tandemabi.
A:la:ta:ga: ho:no: ko:su usamio: tinabena:ki i
maga:yo: ha:la: amio:lo:, us amio:lo: mulula:bi.

¹⁵ Ho:n ko:su dimidakiyo:, giyo: a:la:dimida:bi.
Osolodo: alu wa:la:la:likilo: agelo:wo: 300 a:la:fo:
a:la:ta:ga: onolodo: alu wa:la: agelo:wo: 50 a:la:fo:,

a:la:ta:ga: alolodo: alu wa:la: da:feyo:wo: 30
 a:la:fo:.

¹⁶ A:la:ta:ga: a ko:lo: fofoloma:no:wo: otalen
 ko:lo: fofoda:bi, nowo: ha:ga, nowo: usa, nowo:
 wa:la, a:la:dimida:bi. Ge afugakiyo:, o:fo:f bo:lo:
 amio: diga:dibo: alula:so:bo. Fogo: gulu alita:ga:
 alula:bi. A:la:ta:ga: togo: imilise ko:lo: ha:la:ya
 dimida:bi.

¹⁷ No:no:n niyo: henfelo: wenamio: ho:n dia:
 alano: fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, ho:n a:ma:yō:
 ha:fo:lo: sa:la:lab kelego: tambo henfelo: a:namilo:
 sabo:lo:, iwalulo: sabo:lo: tambo yasala:ma:ib.
 A:la:fo:ko:lo: henfelo: wenamilo: mela:no:lo:
 da:labo: tambo soma:ib.

¹⁸ Ko:sega a:la:bo: gilo: amio: fa:la:dowabena:ki,
 niyo: ge o:lia: to ho:giyo: dinali saeto:l. Go:no:no:
 a:la:ta:ga: ge so:wa otaleno:lo:, ge gayo:lo:, ga:su
 otaleno:lo:, gio: tambo ho:n ko:su usa tina:ib.

¹⁹⁻²⁰ Henfelo: amilo: mela:no:lo: a:lab a:no: o:ta:i
 hamana:kiyo:, giyo: a:la:, a:la: a:la:bo: tililia:ga:, ge
 o:lia: ho:n ko:su us a:na tina:bi. O:ba: ko:li ko:lilo:,
 no: ko:li ko:lilo:, a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen
 amilo: dalolia: ha:nan ko:li ko:lilo: a:no: tambo, de
 o:lia: mala o:lia:yo: gi tililia: tina:bi.

²¹ A:la:ta:ga: ma:no: ko:li ko:lilo: gilo:
 ma:no:wo:lo:, no: ko:li ko:lilo:wa:lo ma:no:wo:lo:,
 tambo kegenelia:ga: dia:ta:bi.”

²² A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: emo:lo: dimi-
 dama:kilo: sio: o:leaumbo: Noa eyo: tambo
 dimido:.

7

Ho:no: galusana mio:

¹ Yawe eyo: Noamo:wo: a:la:sio:, “Ni siwa:l amio:, kaluka:isale o:g wenamilo: sen us amio:, mada digalo: kaluwo: imilig ge fa:la:dowo:. A:la:fo:kо:lo: ho:n ko:su usamio: ge o:lia: ge so:lo: a:no:ko: tambo tina:bi.

²⁻³ No: ko:li ko:lilo: a:no: henfelo: wenamio: sugu:sula:liki mo:danelima:ki, giyo: a:la:ga:bi. O:ba: o:lia: no: ko:li ko:lilo:, kaluwa:lo: o:li nan i a:no: tambo amio:, deyo: doma:la:fo:, malayo:lo: doma:la:fo: a:no: ge o:lia: ko:su usa tililia: tina:bi. A:la:ta:ga: no: kalumo:lo: na:so:bo a:la:do: saefa: i a:no: tambo amio:, deyo: imilig, malayo: imilig o:leau tililia: tina:bi.

⁴ Gilo: a:la:do: dimidama:no:wo: mo:wo: we. Ho:len dom a:la:fo:wo: kedetalikiyo:, niyo: ho:no: henfelo: amio: tinda:melea:ki ta:fa:no:. A:la:ta:ga: ho:len: do:la:fo: fa:la:da:in, nuluwo: do:la:fo: fa:la:da:in a:namio:, ho:no: tinda:mela:ib ko:lo:, nilo: mela:no:lo: dimido: ta:fo: a:no: tambo yasa danelaki dila:ma:no:.” Gode eyo: a:la:sio:.

⁵ Noa e to a:no: da:da:sa:ga:, Yawe elo: to sio: aumbo: dimido:.

⁶ Noa e donayo: 600 dowabiki, henfelo: we:namio: ho:no: galusana mio:.

⁷ Ho:n galusanayab a:ma:yo: iyo: mo:kanda soma:kiyo:, Noayo:, ingayo:, inso: otaleno: a:la:ta:ga: inso:wa: inga otaleno:, iyo: ho:n ko:su usa tiane.

⁸⁻⁹ Noayo: ho:n ko:suwa ha:nabikiyo:, no: kaluwa:lo: o:li nano:lo:, no: kalumo:lo: na:so:bo a:la:do: saefa: i a:no:lo:, o:ba:yo:lo: a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo: tambo, de o:lia: mala o:lia:yo: Noa o:lia: a:la:, a:la:

ho:n ko:su usa tiane. Godeya:lo: Noamo:lo: sio: au ka fa:la:dowo:.

¹⁰ Iyo: ho:n ko:su usa amilo: seno:, ho:len dom a:la:fo: kedetabiki, ho:no: a:na galusana mio:.

¹¹ Noa e donayo: 600 a:la:fo: dowabiki, eleyo: andeb dowab amio: ho:len: do:la:ta:ga: doma:la:fo: fa:la:dowabiki, ho:n hena: ha:g amilo: delen a:no: togolia:ga: fa:la:nda:b, a:la:ta:ga: ho:n akin halomilo: delen a:no:lo: ololo togolia:ga: tindaki a:lo:.

¹² A:la:ta:ga: ho:no: henfelo: amilo: tinda:leno:, ho:len: do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: nuluwo:lo: do:la:fo: fa:la:da:in a:nami tinda:len.

¹³ Ho:len ho:ndo: mo:mo:da tindab a:naka, Noayo:, ingayo:lo:, inso: otalen, Sa:m, Ham, Yafa:do:lo:, a:la:ta:ga: inso:wa: inga otaleno:lo:, iyo: tambo ho:n ko:suwa tiane.

¹⁴ I o:lia: no: ko:li ko:lilo:, no: fofan ko:li ko:lilo:wo:lo:, no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nan ko:li ko:lilo:wo:lo:, o:ba: ko:li ko:lilo:wo:lo:, a:la:ta:ga: kelego: a:fuldo: dow: a:no: tambo ho:n ko:suwa tiane.

¹⁵ Ha:fo:lo: sa:la:len kelego: tambo a:no: a:la: a:la:bo: Noalo:wa ha:nakiyo: ho:n ko:su usa tiane.

¹⁶ Godeya:lo: Noamo:lo: saefa: o:leaumbo:, mela:no:lo: a:lab kelego: a:namio: de o:lia: mala o:lia: tiane. A:la:ta:ga: tambo tina:la:ga: edabikiyo:, Yawe eyo: togo: a:na ifa:.

¹⁷ A:la:dimida:sa:ga: henfelo: wenamio: ho:no: tindaki galu fa:la:nda:sa:ga:lo: eleno:, ho:len: do:la:fo: fa:la:da:in dow: ko:lo:, ho:n ko:su a:no: ho:na:yo: ha:le ta:li dofo:lo:.

18 A:la:ta:ga: ho:no: modo: galulia:
fa:la:ndakiyo:, ho:n ko:suwo: ha:lelia:ga: fa:la:
ane.

19 Hen misio: toda: ko:lo: henfelo: wilo: da:lab
a:no: tambo go:lu hala:.

20 Tinini haletakiyo:, ho:n ko:lo: a:galululia:
fa:laniyo:, alu wa:la: da:feyo:wo: do:la:ta:ga:
bila:fo: ko:lo: fa:la:dowo:.

21-22 A:la:go:ko:lo: henfelo: amilo: dalale
san kelego: a:no: tambo ho:na: kanda sowo:.
O:ba:yo:lo:, no: fofano:lo:, no: ilaboda:lo: sano:lo:,
no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:,
a:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: tambo a:na sowo:.

23 A:la:dimida:sa:ga:yo: Gode eyo: henfelo:
wenamilo: mela:no:lo: a:lab a:no: tambo yasa
danelaki dila:. Kaluka:isale o:lia:, no: o:lia:,
o:ba: o:lia: a:la:ta:ga: no: kelego: galin hen amilo:
dalolia: ha:nan a:no: tambo henfelo: wena yasa
danela:. Mo:yasala:yo: Noayo:, a:la:ta:ga: e o:lia:lo:
ho:n ko:su usamilo: sab a:no:ko: dowo:.

24 Henfelo: we ho:na:lo: galusanafo:leno:,
ho:leno: 150 a:la:fo: ko:lo: dowo:.

8

Ho:n galumio:wo: suguli

1 A:la:dimido: ko:sega, Gode eyo: Noayo:
a:la:ta:ga: no: ilaboda: sano:lo:, no: fofano:lo:,
ho:n ko:su usamilo: e o:lia:lo: sen a:no: tambo
o:asulo:ka:. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: fa:fa:so:
henfelo: amio: fofa:sa: melea:ki ta:fo:, ko:lo:
fa:fa:so: folabikiyo:, ho:no: a:ma:la: mo:mo:da
tugula:i tiane.

² Ho:n hena: ha:g amilo: deleno: togolia:ga:lo: ya:len a:no: kalitaki, a:la:ta:ga: ho:n akin halomilo: tinda:len a:no:lo: kalifa:.

³ A:la:gabiki ho:ho: a:ma:la: elo: delena ha:nabikiyo:, ololo tugula:i tiane. Ho:ho: tugula:likilo: ti ha:na:leno:, ho:leno: 150 a:la:fo: us a:namio: ho:ho: tugula:li tiane.

⁴ Ho:len a:no: kedeta:ga:yo: ele dom amio:, ho:len agelo:wo: do:la:ta:ga: dom amio:, ho:n ko:su a:no: tinda:ga:, Alalat misio:wa ti ali.

⁵ A:la:ta:ga: ho:ho: ele otaleno: o:tugula:i tina:len ko:lo:, ele do a:na ho:len agel amio: hen misio: nolo: kalaba fa:la:dowabi ba:ba:.

⁶⁻⁷ A:la:ta:ga: misio:wo: ba:da:ga:lo: yasiseno:, ho:len do:la:fo: fa:la:da:ino: ta:ta:ga:, Noa eyo: ho:n ko:su amilo: ho: ko:lo: tamin amilo: gulu a:no: koda:sa:ga:, salage nowo: iliga:fo:. O:ba: a:no: ho:n ko:su amio: a:ma:la:yo: mo:yaki, ho:ho: semo: suguli amio: e iwalu ha:lelia: sia:len.

⁸ A:la:ta:ga: a:ma: fa:s amio:, Noa eyo: ho:ho: henfelo: amio: mada suguliya:le a:la:bo: asuluma:ni, o:ba: hiyo: a:na iliga:fo:.

⁹ Ko:sega henfelo: wiyo: ho:ho: o:delen ko:lo:, o:ba: hi a:no: elo: mesa:no:wo: mo:ba:dabiki, Noalo:wa a:ma:la: yabiki, Noaya: dagiyo: tandola:sa:ga:, o:ba: hiyo: ta:ulia:ga:, ko:su usa a:ta:fo:.

¹⁰ A:la:fo:ko:lo: Noayo: ho:len dom a:la:fo:wo: o:yasisa:ga:, o:ba: hi a:no: wa:ka iliga:fo:.

¹¹ Ga:lowo: o:ba: hi a:no: a:ma:la: dalolia: yakiyo:, o:lif i fo:s hondo:wo: ma:lifo: mio: ko:lo:, Noa eyo: ho:ho: henfelo: amio: sugulilo:b a:la:asulo:.

12 A:la:ta:ga: Noa e ho:leno: doma:la:fo:
o:yasisa:ga:, o:ba: hi a:no: wa:ka iliga:fo: ko:sega,
o:ba: a:no: a:ma:la:bo: wa:kabiyo: mo:mio:.

13 Noa e donayo: 601 ta:ta:sa:ga:, ele agel a:na,
ho:len agela: dowabiki, henfelo: amio: ho:no: sug-
uli ko:lo:, Noa eyo: ho:n ko:su wa:l amilo: go:lo:wo:
hugula:sa:ga ba:ba: amio:, ho:no: hendele sug-
uliya ba:ba:.

14 Ele andeb amilo: ho:len agelo:wo: do:la:fo:
a:la: a:la:ta:ga: dom a:la:fo: a:namio: heno:
kalalilia:sa:ga:, halaido: fa:la:dowo:.

15-16 Gode eyo: Noamo:wo: a:la:sio:, “Ga: ga
o:lia:, ga: so:wa otaleno: a:la:ta:ga: ingala:la:yo:,
gio: tambo ha:la:ya hamana.

17 Mela:no:lo: a:lab kelego: ho:n ko:su amilo:
disa: a:no: tambo, o:ba:yo:lo:, no: fofano:lo:, no:
ilaboda: sano:lo:, no: kelego: galin hen amilo:
dalolia: ha:nano:lo:, ge o:lia: a:ma:la: ha:la:ya
tililia:ga: handaloma. A:la:do: dimido: a:ma:yo:,
iyo: henfelo:wa ha:na:sia:sa:ga:, inso:wo: mo:lilo:
sugusula:i ha:naki, henfelo: we ililila:ma:ki go:.”
Godeya: a:la:sio:.

18 A:la:sa:labiki Noayo:, ingayo:, inso: otaleno:
a:la:ta:ga: inso:wa: ingala:la:yo: ha:la:ya ua han-
dalowo:.

19 A:la:ta:ga: no: henfelo: amilo: dalale san
a:no: tambo, no: fofano:lo:, no: ilaboda: sano:lo:,
no: kelego: galin hen amilo: dalolia: ha:nano:lo:,
o:ba:yo:lo:, tambo ho:n ko:suwa a:la:ta:ga: inin
misili alifelo: a:no: ua ele handalowo:.

20 A:la:dimida:sa:ga:yo:, Noa eyo: Yaweya: ene
wi duludaki boba so:kugulu mea:nikiyo:, uwo:
dibida:i fa:la:nda:sa:ga:, imili alifa:. No: o:lia: o:ba:

o:lia:, kaluwa:lo: o:li nan i a:no: imilida:lo:wo:
dia:sa:ga:, u wa:l ami Yawemo: so:kugulu me.

²¹ No: mundo: nafa ko:lo: kugulu so:da:lab
a:no: Yawe eyo: da:da:sa:ga:, ene asulo: amio:
towo: a:la:dinali sa:laki, “Ho:leno: tambowo:
kaluka:isaley: o:so:waya a:la:ta:ga: ha:nakiyo:
asulo: inido:ma:yo: mogago:le dimida:mela:no:
asula:sen. Ko:sega kaluwa:lo: mogago: dimido:
a:no: wa:deakiyo:, henfelo: we wa:kabiyo:
mo:mogagila:ma:no:. A:la:ta:ga: nilo: o:gdo:
mela:no:lo: a:labo: tambo yasala: aumbo:,
wa:kabiyo: mada mo:dimidama:no:.

²² “Henfelo: we o:dofo:lalikiyo:,
egema:no: ho:leno:lo:, hende dia:no:
ho:leno:lo: fa:la:dowa:mela:ib.
Hido: ho:leno:lo:, ofo: ho:leno:lo:
fa:la:dowa:mela:ib.
Ta:no:lo:, imowo:lo:, donayo:lo:
fa:la:dowa:mela:ib.
Ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: fa:la:dowa:mela:ib.
Kelego: a:no: mo:edaki, fa:la:dowa:mela:ib.”

9

Gode eyo: Noamo: dinali sio:

¹ Gode eyo: Noa o:lia: ins: otalen o:lia:yo: nafale
mesea:ki, towo: imo:wo: a:la:dinali sio:, “Giliyo:
so:wayo: sa:la:la:i ha:nakiyo:, modo: fa:la:dowaki,
henfelo: we tambo illa:bi.

² No: ilaboda:lo: a:lab ko:li ko:lilo:wo:lo:, o:ba:
iwalulo: a:labo:lo:, no: kelego: galin hen amilo:
dalolia: ha:nano:lo:, a:la:ta:ga: ka: ho:n amilo:

a:labo:lo:, tambowo: ge ba:da:ga:yo: tagi doma:ib
ko:lo:, iyo: gi halaido: a:ma: ha:ga doma:ib.

³ Tamin amio: i fo:s gemo:lo: maiya:kilo: dimi
o:leaumbo:, o:go: no: henfelo: amilo: dalale san
a:no: tambo gi na:melea:ki ta:to:l.

⁴ Ko:sega ho:bo: a:namio: mela:no:wo: a:lab
ko:lo:, no: ho:bo:lo: a:lab a:no: na:so:boka:.

⁵ Noma:yo: gio: nowo: ho:bo:wo: tulaki sana
sowalega, elo: hala dimido: amilo: wa:l dia:ib
a:no: ni da:fema:no:. No:wa:le, kaluwa:le, ge sana
sowalega, e wa:dema:no:wo: ni da:fema:no:. Hen-
dele, kaluka:isale abeyo: kalu nowo: ko:lo: sana
sowalega, wa:l elo: dia:no: a:no: ni da:fema:no:.

⁶ “Kaluka:isaley: Gode eyo: inin misido: dimido:
A:la:fo:ko:lo: kalu abeyo: kaluka:isale
nowo: ko:lo: sana sowalega, kalu a:no:lo:
sanala:bi a:la:saeto:l.

⁷ A:la:ta:ga: giliyo: so:wayo: sa:la:la:i ha:nakiyo:,
modo: fa:la:dowaki, henfelo: we tambo ilila:bi.”
Gode eyo: a:la:sio:.

⁸ A:la:sa:la:sa:ga: Gode eyo: Noa o:lia: inso:
otalen o:lia:mo:wo: a:la:sio:;

⁹ “Dabuma! O:go: niyo: gi o:lia: so:wa gilo:
sa:la:la:i ha:na:no: o:lia:mo:wo:, to nowo: dinali
saefa:no:.

¹⁰ To a:no: henfelo: amilo: mela:no:lo: kelego:
gi o:lia:lo: a:lab a:no:, o:ba:yo:lo:, no: fofano:lo:,
no: ilaboda:lo: sano:lo: a:no: tambo ho:n ko:su usa
a:la:ta:ga: ge o:lia: handalowo: ko:lo:, to saeto:l we
uaya:no: ko:lo: saeto:l.

9:4: Mo:mo: 9.26-27, 17.10-14, Wkp 19.26, Lo 12.16, 23, 15.23

9:6: Mo:mo: 1.26, Kis 20.13   **9:7:** Mo:mo: 1.28

¹¹ Niyo: to we gi o:lia: saetakiyo: a:la:so:lo:l. Niyo: henfelo: amio: mela:no:lo: a:lab a:no: tambo ho:na:yo: wa:kabiyo: mo:yasa danela:ma:no:. A:la:ta:ga: henfelo: wiyo: ho:no: galusana yakiyo:, wa:kabiyo: mo:mogagila:ma:ib.” Gode eyo: a:la:saefa:.

¹² A:la:saeta:ga:yo: Gode eyo: wa:ka a:la:sio:, “To saefa: a:no: gi o:lia:, gililo: sa:la:la:i ha:na:lab o:lia:yo:lo:, a:la:ta:ga: mela:no:lo: a:lab kelego: gi o:lia:lo: a:lab a:no:lia:yo:lo: tambo dinali saefa: a:no:, o:go:lo: tif amio:lo: dow:a:i ha:na:mela:ib ko:lo: ele ba:da:mela:no:wo: we.

¹³ Ne o:lia: henfelo: o:lia:yo: towo: saeto:l ko:lo:, gio: ele ba:da:melea:kiyo:, niyo: kola: us amio: sowa:silo:wo: dia:to:l.

¹⁴⁻¹⁵ Henfelo: amio: niyo: kolo: iliga:takiyo:, sowa:silo:wo: kola: us amio: fa:la:dowalikiyo:, no:no:ndo: gi o:lia: a:la:ta:ga: henfelo: amilo: mela:no:lo: a:lab o:lia:mo:lo: to dinali saefa: a:no: niyo: asula:mela:no:. A:la:fo:ko:lo: henfelo: wiyo: ho:no: galu sana yakiyo:, mela:no:lo: a:lab a:no: wa:kabiyo: mo:yasa danela:ma:ib.

¹⁶ Kol amio: sowa:silo:wo: ba:dakiyo:, no:no:ndo: i o:lia:lo: to dinali saefa: a:no: a:na a:asuluma:no:. To a:no: ne o:lia: henfelo: amilo: mela:no:wo: a:lab o:lia: tambo saefa: ko:lo: to a:no: ko:ngo: dow:a:i ha:na:mela:ib.” Gode eyo: a:la:saefa:.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: Noamo:wo: a:la:sio:, “Niyo: henfelo: amilo: mela:no:lo: a:lab kelego: o:lia:lo: tambo to dinali saefa: a:no: ele ba:da:mela:no:wo: o:m.”

Noaya: eso:lo:wa: wiyo: we

¹⁸ Noaya: ene inso:, e o:lia:lo: ho:n ko:suwa a:la:ta:ga:lo: handalowo: a:no: we, Sa:m, Ham, Yafa:d. Ham eyo: Ka:ina:n ko:lo: sa:la:li.

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale henfelo: amilo: ta:i ha:nab we, tambo Noaya: inso: otalen a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

²⁰ Noa e, elo: gela:mela:no: kalu dowo:. Eyo: me fo nolo: * wain ho:n dimidama:niki, gela:la:ga: bo:fo:len. A:la:do: dimidama:no:wo: e mo:mo:do:.

²¹ Tif amio: Noa e wain ho:no: na:la:ga: no:nolaki, ene so:g a usa hagulabo alifo:len.

²² A:la:dimida:sa:ga: elena, Ka:ina:na: iya Hamo: ya:sa:ga:, iyayo: hagulabo alifo:leno: ba:da:sa:ga:, ene ao a:la:mo:wo: ha:la:ya sa:ma:ni ane.

²³ Ko:sega Sa:m o:lia: Yafa:d o:lia:ma:yo: helebeso:go: fa:s doba:da: go:lufo: ha:na:ga:, iya ko:lo: hagulabolo: da:lab a:no: helebeso:g a:ma: go:lu alifa:. A:la:fo:ko:lo: a:la:yo: milifo: iyalo: doba:da:yo: mo:ta:fo: ko:lo:, iya hagulabolo: da:lab a:no: mo:ba:ba:.

²⁴ Noa e no:nolo: alifo:len a:no: a:sikaga ga:ta:ga:yo:, inso: tifa:lo: emo:lo: dimido: a:no: asulakiyo: a:la:sio:,

²⁵ “Hida:yo: alano: Ka:ina:n e dia:ib.

E mada wilo:ma dowaki,

ene ao iya: madali nanog dian kalu doma:ib.”

²⁶ A:la:ta:ga: Noa eyo: to nowo: a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:,

“Niyo: Sa:ma: Gode, Yawe emo:wo: mada wabu-daki so:lo:l.

---

* **9:20:** Me fo a:no: Ingilis towa:yo: “gola:ib” a:la:sa:lan. Fo a:no: tula:sa:ga:, ho:no: go:fo:wa digibasi to:lola:sa:ga: nan. Ho:n a:no: ene wiyo: “wain.”

Ka:ina:n e Sa:ma: ene nanog dia:no: kalu doma:ib.

²⁷ Yafa:da: eso:lo:wo: modo: doma:ki, niyo: Godemo: dulugu so:lo:l.

Yafa:da: eso:lo: a:no:, Sa:ma: eso:lo: o:lia:yo: nafale mesea:ki so:lo:l.

A:la:ta:ga: Ka:ina:n e Yafa:da: madali nanog dia:no: kalu doma:ki so:lo:l.”

²⁸ A:la:fo:ko:lo: ho:na:lo: galu sana mio: a:na a:la:ta:ga:yo:, Noayo: dona nolo: 350 a:la:fo: ko:lo: gulula:.

²⁹ Noa e henfelo: wenamilo: seno: donayo: dikudu agelo:wo: 950 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, e a:na sowo:.

10

Noaya: inso:wa:lo: sa:la:la:i aneyo: wiyo: we

¹ Ho:no: galusana ya:sa:ga:, tif amio: Noaya: inso: otaleno:, Sa:m, Ham, Yafa:d, a:ma:lo: so:wa sa:la:la:i aneyo: we.

² Yafa:da:lo: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we, Gomal, Magog, Madai, Yafan, Tubal, Mesa:g, Tilas.

³ A:la:ta:ga: Gomaya: inso:wo: wiyo: we, Askenas, Lifad, Togama.

⁴ A:la:ta:ga: Yafana: inso:wo: wiyo: we, Elisa, Tasis, Saibulu kalu o:lia: Dodan kalu.

⁵ Yafa:da: insiso:iyo: so:lu ho:n doba:da: hen ko:li ko:lilo:wa sa:i ane ko:lo:, ini so:lo:wo: aloba:da:sa:ga:yo:, inin towo:lo:, ini mo:mio:wo:lo:, a:la:ta:ga: inin heno:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo:.

⁶ Hama: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we, Kus, Isib, Libia, Ka:ina:n.

⁷ A:la:ta:ga: Kusa: inso:wo: wiyo: we, Seba, Hafila, Sabada, Lama, Sabteka. A:la:ta:ga: Lamaya: inso:wo: we, Seba o:lia: Dedan.

⁸ Kusa:yo: so:wa nowo: sa:la:li, ene wiyo: Nimlod. Nimlod e henfelo: wiyo: wabulun kalu fa:la:dowo:.

⁹ Yawe ene siwa:l amio: Nimlod e no:lo: bulula:sen kalu halaido: dowo:. A:la:fo:ko:lo: ho:len a:namio: kaluka:isaleya:yo: a:la:sa:laki, “Kalu wema:yo:, Nimlod elo: no: bululan aumbo:, eyo:lo: halaido: dimidab” a:la:sa:la:sen.

¹⁰ Nimlod e halaido: wabulun kalu fa:la:dowa:sa:ga:, hen alano: bo:fo:likiyō:, amisa:n modo: nolo: a:na dia:i ane. Tamin amilo: amisa:n elo: dio: we, Babilon, Elek, Akad a:la:ta:ga: Kaina. Amisa:n a:no: hen alan Sinal us a:na elen.

¹¹⁻¹² Amisa:n a:no: dia:sa:ga:yo:, Nimlod e Asilia hen a:namida: ha:na:sa:ga:, amisa:n nolo: a:na dimido:. Amisa:n a:no: wiyo: we, Ninifa, Lehobot, Kala a:la:ta:ga: Lesen. Ninifa amisa:no: nol a:la:ta:ga: Kala amisa:no: nol a:lo: us a:na amisa:n alan Lesen a:no: a:na elen.

¹³ A:la:ta:ga: Isib e so:wa sa:la:lia:sa:ga:, inso: a:ma:yo: so:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo:wo: we. Lud kaluka:isaleyo:lo:, Anam kaluka:isaleyo:lo:, Lehab kaluka:isaleyo:lo:, Natu kaluka:isaleyo:lo:,

¹⁴ Batalus kaluka:isaleyo:lo:, Kaslu kaluka:isaleyo:lo:, a:la:ta:ga: Kilit kaluka:isaleyo:lo:. (Filistia kaluka:isale i a:ma: ema:muwo: Kilit kaluka:isale i o:m.)

¹⁵ Ka:ina:n elo: so:wa ko:lo: sa:la:la:yo:, wa:la:bo: wiyo: Saido:n, a:la:ta:ga: so:wayo: nowo: Hit.

¹⁶ A:la:ta:ga: Ka:ina:n e so:wa nolo:lo: sa:la:la:la:ga:yo:, insiso:i a:ma:lo: so:lo: ko:li ko:lilo:

fa:la:dowo:wo: we. Ya:bus kaluka:isaleyo:lo:, Amol kaluka:isaleyo:lo:, Giligas kaluka:isaleyo:lo:;

¹⁷ Hifi kaluka:isaleyo:lo:, Alaga kaluka:isaleyo:lo:, Sini kaluka:isaleyo:lo:;

¹⁸ Alabad kaluka:isaleyo:lo:, Semal kaluka:isaleyo:lo:, a:la:ta:ga: Hamad kaluka:isaleyo:lo:. So:lo: ko:li ko:lilo: a:na dowaki, wi tambowa:yo: "Ka:ina:n kaluka:isale" a:la:wikilo:. Tif amio: Ka:ina:n kaluka:isaleyo: hen ko:li ko:lilo: kandaya:i ane.

¹⁹ Ka:ina:n hen o:lia: eleyo: aneyo:, Saido:n a:la:ta:ga: ololo ha:nakiyo:, Gela doba:da:yo: Gasa amisa:n a:na edo:. A:la:ta:ga: andolob eda:i ha:nakiyo: Sodomo:lo:, Gomolayo:lo:, Admayo:lo:, Seboiyo:lo: amisa:n a:no: tambo Ka:ina:n hen usa ta:laki, Lasa amisa:n a:na o:go:so:.

²⁰ Hama: ene ema:mu ima: so:lo:wo: o:m. So:lo: a:no: inin towo:lo:, ini mo:mio:wo:lo:, a:la:ta:ga: inin heno:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: ko:lo: iyo: a:la: mesea:ki ta:fo:.

²¹ A:la:ta:ga: Yafa:da: ao wa:la:b Sa:m, eyo:lo: so:wayo: sa:la:la:. Ebela: inso:wa:yo: Sa:mo: ema:mu.

²² A:la:ta:ga: Sa:m elo: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we, Elam, Asul, Alabasad, Lud, a:la:ta:ga: Alam.

²³ Alam elo: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we, Us, Hul, Gedel, a:la:ta:ga: Mas.

²⁴ Alabasad eyo: Sela sa:la:li ko:lo:, Sela eyo: Ebel sa:la:li.

²⁵ A:la:ta:ga: Ebel eyo: so:wayo: a:la: sa:la:lia:sa:ga:, so:wayo: nowo: Beleg wikilo:, mo:wo:, Beleg elo: elen ho:len a:namio: henfelo: we a:na alobo:no:. A:la:ta:ga: Belega: ao, ene wiyo:

Yokdan.

²⁶ Yokdan elo: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we,
Amodad, Seleb, Hasamafed, Yela,

²⁷ Hadolam, Usal, Digala,

²⁸ Obal, Abimel, Seba,

²⁹ Ofil, Hafila, a:la:ta:ga: Yobab. Kalu i we tambo
Yokdana: sa:la:la:..

³⁰ Kalu i wema:lo: ta:i ha:nakilo: hen ko:lo: di
a:no: we. Mesa amisa:na a:la:ta:ga: ta:i ha:nakiyo:,
Sefal amisa:n, hen misio:lo: dosdo: ofdo: yan
doba:da: a:na ta:i ane.

³¹ Sa:ma: ene ema:mu ima: so:lo:wo: o:m. So:lo:
a:no: inin towo:lo:, ini mo:mio:wo:lo:, a:la:ta:ga:
inin heno:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: ko:lo: iyo:
a:la: mesea:ki ta:fo:..

³² Noaya: ene ema:mu ima: so:lo: aneyo:
o:m. Ho:no: galusana ya:sa:ga: dowabikiyo:,
kaluka:isale i we henfelo: we tambo amio: ta:i
ha:nakiyo:, amisa:n ko:li ko:lilo:wo: a:na fa:la:do
alifa:..

11

Gode eyo: towo: aloba:da:sa:ga: modo: ta:fo:

¹ Tamin amio: henfelo: kaluka:isale tambo
towo: imilise elen.

² Kaluka:isaley: ofdo: yan doba:da: ta:i
ha:na:sa:ga:, hen fua:lo:wa fa:la:dowa:sa:ga:, a:na
asifo:. Hen a:ma: wiyo: Sinal.

³ Iyo: a:na silikiyo:, egele nenenlakiyo:
a:la:sio:, “Niliyo: ko:fo: tamo dola:sa:sa:ga:,
halaido: fa:la:doma:ki, deya so:fa:niki” a:la:sio:.
A:la:fo:ko:lo: iliyo: ayo: uwa:yo: mo:dia:no:
dowabiyo:, ko:fa:yo: ayo: a:na dimido:. A:la:ta:ga:

ko:f so:fa: a:no: kuduma:kiyo:, og:a:dan kelego: nowo: di.

⁴ Iliyo: a:la:sio:, “Nini amisa:no: dimidama:niki. Us a:namio:, a alan badio: nowo:, walala:li dia:i fa:la: ha:na:la:ga: akina fa:la:doma:niki. Henfelo: amio: hen ko:li ko:lilo: amio: dalale ha:nabena:ki, nio: wabulun wilo: mesa:niki, niliyo: nanogo: a:la:dimidama:no:.”

⁵ Gode Yawe eyo: henfelo: kaluka:isaleya:lo: amisa:n o:lia: a alan badio: o:lia: diab a:no: ko:lo: ba:ba:ni mio:.

⁶ Yawe eyo: ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “Amayo:, kaluka:isale wema:yo: so:lo:wo: imilise a:la:ta:ga: towo: imilise dowab. A:la:ta:ga: ililo: nanogo: dimidab we, mo:mo:da:sa:ga:yo: semo: kedefo: ko:lo:, tif amio: inido: dimidama:no: saetab a:no: tambo dimida:i ha:na:ib.

⁷ A:la:gabo:lo:biki, nio: tina:sa:ga:yo:, egeledo: to sa:lab a:no: babale doma:ki, ililo: to sa:lab a:no: niliyo: to kolli ko:lilo: dia:fa:no:.” Yawe eyo: a:la:sio:.

⁸ A:la:dimida:sa:ga:yo: Yawe eyo: iyo: alobandakiyo:, henfelo: amio: hen ko:li ko:lilo:wa hamana:ki iliga:fo: ko:lo:, amisa:n ilido: dimida:len a:no: ka ta:fo:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: amisa:n a:no: “Babel” a:la:wikilo:. A:la:do: sio:wo: mo:wo: we. Amisa:n a:namio: Yawe eyo: kaluka:isaleya: towo: babale alifa:. Hen a:na a:la:ta:ga:yo:, Yawe eyo: kaluka:isaleyo: henfelo: amilo: hen ko:li ko:lilo:wa ta:i hamana:ki iliga:felo:.

Sa:ma: eso:lo: agelo:wo: we

¹⁰ Sa:ma: eso:lo:wa: wi agelo:wo: we. Ho:n galusana mio:wo: dona a:la:yo: ta:ta:ga:yo:, Sa:m

e donayo: 100 fa:la:dowabiki, Alabasad e a:na sa:la:li.

¹¹ A:la:ta:ga: Alabasad e sa:la:lia:sa:ga:yo:, Sa:m e donayo: 500 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹² Alabasad e donayo: 35 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Sa:la a:na sa:la:li.

¹³ A:la:ta:ga: Sa:la sa:la:lia:sa:ga:yo:, Alabasad e donayo: 403 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹⁴ Sa:la e donayo: 30 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Ebel a:na sa:la:li.

¹⁵ A:la:ta:ga: Ebel sa:la:lia:sa:ga:yo:, Sa:la e donayo: 403 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹⁶ Ebel e donayo: 34 a:la:fo: ta:ta:ga:, Beleg a:na sa:la:li.

¹⁷ A:la:ta:ga: Beleg sa:la:lia:sa:ga:yo:, Ebel e donayo: 430 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

¹⁸ Beleg e donayo: 30 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Leu a:na sa:la:li.

¹⁹ A:la:ta:ga: Leu sa:la:lia:sa:ga:yo:, Beleg e donayo: 209 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

²⁰ Leu e donayo: 32 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Selug a:na sa:la:li.

²¹ A:la:ta:ga: Selug sa:la:lia:sa:ga:yo:, Leu e donayo: 207 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

²² Selug e donayo: 30 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Nahol a:na sa:la:li.

²³ A:la:ta:ga: Nahol sa:la:lia:sa:ga:yo:, Selug e donayo: 200 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

²⁴ Nahol e donayo: 29 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, Tela a:na sa:la:li.

²⁵ A:la:ta:ga: Tela sa:la:lia:sa:ga:yo:, Nahol e donayo: 119 a:la:fo: a:no: o:silikiyo:, kalu so:wa, ka:isale so:wa nolo: a:na sa:la:li.

²⁶ Tela e donayo: 70 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:, kalu so:wa otaleno: sa:la:li. So:wa a:no: wiyo: Ablam, nowo: Nahol, nowo: Halan.

²⁷ A:la:ta:ga: Telaya: eso:lo:wa: wi agelo:wo: we. Tela eyo: so:wayo: otalen ko:lo: sa:la:li, Ablam, Nahol, Halan. Halan eyo: Lod ko:lo: sa:la:li.

²⁸ Telayo: o:sabikiyo:, inso: Halan a:no: ene hen Ul amisa:n, Kaldia hen a:na sen ami sowo:.

²⁹ Ablam o:lia: Nahol o:lia:yo: gayo: di. Ablam eyo: Sa:lai di. Nahol eyo: Milka di. Milka o:lia: Iska o:lia:yo: Halana: ida:.

³⁰ A:la:fo:ko:lo: Sa:lai e fain dowaki, so:wayo: mo:sa:la:li.

³¹ Tela eyo: eso:lo:wo: hen nowa tililia:gane. Telayo:, ene so:wa Ablamo:, e ma:mu Lod, Halana: inso:wo:, ena:su Sa:lai, Ablama: ingayo:, egele Ul Kaldia hen a:no: ka ta:ta:ga:, Ka:ina:n hena hamana:ki tililia:gane. Ko:sega iyo: ha:na:ga:yo:, Ka:ina:n amio: mo:tigini fa:la:dowo: ko:lo:, iyo: Halan amisa:n a:na fa:la:dota:ga: asifo:.

³² Tela e donayo: 205 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, Tela e Halan amisa:n a:naka siliki sowo:.

12

Gode eyo: Ablamo: ho:idō:

¹ Yawe eyo: Ablam emo:wo: a:la:sio:, “Ge go:no:n hen o:lia:, go:no:n mo:mio: o:lia:, go:no:n

so:lo: o:lia:yo: ta:taki, hen ko:li nilo: gemo:lo:
walama:nigo:l a:na mesa:ni hamana.

² “Niyo: ge ya a:la:ta:ga:yo: so:lo: gilo: amio:
kaluka:isaleyo: modo: fa:la:doma:ki
ta:fa:no:.”

A:la:ta:ga: ge nafale mesea:ki ta:fa:no: ko:lo:
ge wabulun doma:ib.

Giyo: kalu nolo: dinafa ta:i hamana:kiyo:, ha-
laido:wo: dimia:mela:ib.

³ Kalu abeyo: ge nafale mesea:kilo: sa:lab i a:no:
niyo: iyo: nafale mesea:ki ta:fa:no:.”

A:la:ta:ga: kalu abeyo: ge wa:la: sa:ndakilo:
sa:lab i a:no:, niyo: iyo: mogagila:ma:ki
ta:fa:no:.”

Henfelo: amilo: so:lo: sab a:no: tambo
ge ya a:la:ta:ga:yo: nafale mesea:ki ta:fa:no:.”

⁴ Ablam e donayo: 75 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:,
Yawe elo: emo:lo: sa:lab au dimidaki, e Halan
amisa:no: ta:ta:sa:ga: ane. A:la:ta:ga: Lodo:lo: e
o:lia: ane.

⁵ Ablam e, ene inga Selaiyo: a:la:ta:ga: aowa:
inso: Lodo:lo:, ili nanogdo: dia:sen kaluka:isale
Halando: di a:no:lo: tililiaki, a:la:ta:ga: ili
kelego:wo: tambo dia:ha:na:ga:, Ka:ina:n hen
a:na fa:la:dowo:.”

⁶ Iyo: Ka:ina:n hen us a:na ha:na:la:ga:, i alan
amilo: wabulu sa:la:sendo: a:lab a:na fa:la:dowo:.
I a:no: Sekem amisa:n aniba, Mola hen a:na a:lab.
Ho:len a:namio: Ka:ina:n kaluka:isaleyo: Ka:ina:n
hen a:namio: o:sen.”

⁷ Yawe e Ablam elo:wa fa:la:dowaki a:la:sio:,
“Niyo: hen we tambo ge ma:muimo: dimia:no:”
a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: Ablam eyo: Yawe elo: amilo:

fa:la:dowab o:mo: dulugu sa:laki boba so:kugulu
mea:nikiyo:, eyo: uwo: dibida:i fa:la:nda:sa:ga:,
imili alifa:.

⁸ A:ma: fa:s amio:, Ablam e Sekemo: ta:ta:ga:,
Ka:ina:n hen us a:na ha:na:ga: ha:nakiyo:, hen
misio:lo: doba:da: ha:na:ni ane. Betel amisa:no:
ofdo: tinan doba:da: ta:fo: a:la:ta:ga: Ai amisa:no:
ofdo: yan doba:da: ta:ta:b, a:la:ta:ga: us a:na
fa:la:dowakiyo:, eyo: helebeso:g ayo: dia:sa:ga:
a:na sen. A:na silikiyo: eyo: uwo: dibida:i
fa:la:nda:sa:ga: imili alitakiyo:, Yawe ene wiyo:
alan a:la:wabudaki, a:na dulugu sio:.

⁹ A:ma: fa:s amio: Ablam e hen a:no: ta:ta:ga:,
hena: usa alila:li ha:nakiyo:, Negeb hen a:na
ha:na:ni ane.

Ablam e Isib hen a:na ane

¹⁰ Ho:len a:namio: hen Ablam elo: sen amio:,
ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowaki, maiyo:wo:
alan dowo: ko:lo:, Ablam e Isib hen a:na o:mesa:ni
ane.

¹¹ Isibo: fa:la:doma:nikiyo:, Ablam eyo: inga
Selaimo:wo: a:la:sio:, “Ge gayo: gesego: bo:do:l
ko:lo:,

¹² Isib kaluwa:yo: ge ba:dakiyo:, iliyo:
a:la:sa:ma:ib, ‘Ga we ene ingalo:b’ a:la:asulakiyo:,
ne sana sowaki, ge o:mesea:ki ta:fa:ib.

¹³ A:la:fo:ko:lo: iliyo: ne mo:sana soma:kiyo:,
giyo: ne ‘na: naoka’ a:la:sa:la:bi. Giyo:
a:la:sa:lalega, iliyo: ge ko:lo: asulakiyo:, ne dinafa
tili dowaki, o:mesea:ki ta:fa:ib.” Ablam eyo:
a:la:sio:.

¹⁴ A:la:saeta:ga:yo: Ablam e Isib a:na fa:la:dowabikiyo:, Isib kaluwa:yo: ga a:no: mada gesego: ko:lo: ba:ba:.

¹⁵ Isib misa: kalu, Fa:lo:wa:, ene nanogdo: dian kaluwa:yo: ga a:no: ba:da:s:a:ga:, Fa:lo:mo:wo: “Ga gesego:wo: ya:s:a:ga: sab” a:la:sio: ko:lo:, ga a:no: tililia: ha:na:s:a:ga: Fa:lo:wa: aya ta:fo:.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Fa:lo: eyo: ga a:no: Ablama: ado a:la:asulaki, Ablam e sagalema:kiyo:, kelego: modo:wo: emo: dimi. Sibiyo:lo:, kaowo:lo:, donkiyo:lo:, donki malayo:lo:, ka:molo:lo:, nanogdo: dian kaluka:isaleyo:lo:, Ablam emo: tambo dimi.

¹⁷ A:la:fo: ko:sega Fa:lo: elo: Ablama: inga, Sa:lai, diab a:ma: ilikiyo:, Yawe eyo: hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: Fa:lo: o:lia: kaluka:isale ene ayamilo: sab ilo:wa iliga:fo:.

¹⁸ A:la:gabiki Fa:lo: eyo: Ablamo: ho:id:a:s:a:ga: a:la:sio:, “Giyo: nemo:lo: dimido: we waga dimidaya? Giyo: ga: gaka: a:la:bo: tamin amio: nemo:wo: mo:sio:wo: mo:wo: ha:?”

¹⁹ Ga a:no: nemo: dima:kiyo:, giyo: Selaiyo: ‘Na: nadoka:’ a:la:do: sio:wo:, waga asulaki sio:wo:? A:la:fo:ko:lo: go:no:n gayo: we ko:lo: tililia:ga: hamana.” Fa:lo: eyo: a:la:sio:.

²⁰ A:la:gabiki Fa:lo: eyo: kalu nolbo:wo: towo: sio: ko:lo:, iliyo: Ablamo:, inga o:lia:, ene kelego:wo: tambo dia:ga: hamana:kiyo:, halaido: dibodaki sio:.

13

Ablam o:lia: Lod o:lia: alobanala:

¹⁻² Ho:len a:namio: Ablam eyo: silba mole o:lia:, go:l o:lia:, a:la:ta:ga: no: fofo:wo:lo: modo: elen. Ablam e Isib heno: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, ene ingayo:lo:, Lodo:lo:, a:la:ta:ga: ene kelego: tambo tililia:ga:, Negeb hen a:namida: ane.

³ A:la:ta:ga: iyo: Negebo: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, hena: usa alila:li aneyo:, Betel hen a:na fa:la:dowo:. Betel amisa:no: nol, Ai amisa:no: nol, a:lo: us a:na, tamin amilo: elo: sen a:na fa:la:dota:ga: dowo:.

⁴ Hen a:no: tamin amilo: elo: ulo: dibida:i fa:la:nda:sa:ga: imili alitakilo: Yawe ene wilo: dulugu sio:wo: o:m ko:lo:, Ablam eyo: Yawe ene wiyo: hen a:naka wa:ka dulugu sio:.

⁵ Ho:len a:namio: Lod e Ablam o:lia: sia:len. Lod eyo:lo: kaluka:isale ene ayamilo: sen a:no: modo: fa:la:dowaki, sibi o:lia: kao o:lia:yo: modo: fofo:.

⁶ Ko:sega a:la:yo: ua silikiyo:, no: fofo:wo: modo: ko:lo:, hen a:namilo: fugus o:lia: ho:n ma:no: o:lia:yo: mo:lilo: dowo:.

⁷ A:la:fo:ko:lo: Ablama: ene nanog dian kalu i o:lia: Loda: ene nanog dian kalu i o:lia:yo: gadiaki kego:. A:la:ta:ga: ho:len a:namio: Ka:ina:n kaluka:isale o:lia: Beles kaluka:isale o:lia:yo: hen a:na sen.

⁸ A:la:go:ko:lo: Ablam eyo: Lodbo: sa:laki, “Na:no: so:lo: imilise ko:lo:, na:n usamio: mo:kegema:niki a:la:ta:ga: nain nanog dian kalu egelebo:lo: mo:kegema:ki asulab.

⁹ Ge bo:ba! Hen alan hono ga:li a:lab ko:lo:, na:no: aloba:da:sa:ga: mesa:niki. Ge halomida: ha:nalega, ne kini doba:da: ha:na:no:. Ge kini doba:da: ha:nalega, ne halomida: mesa:no:.”

10 A:la:ta:ga: Lod e kagafo:liki, heno: tambo sigida:liki ba:ba: amio:, e Yodan fua:lo: hen a:namida:yo:lo:, Soa amisa:n doba:da:yo:lo:, hen o:lia: ho:n o:lia:yo: tambo nafa ko:lo: ba:ba:. Hen a:no:, Isib hen nafa o:lia: Yawe ene egelo:, Ida:n hen o:lia:yo: o:leo:ngo: ba:ba:. (O:g ho:len a:namio: Sodom amisa:n o:lia: Gomola amisa:n o:lia:yo: a:na sen, mo:wo: Yawe eyo: amisa:n a:la: a:no: o:semo: mogagilaki mo:yasala:.)

11 Lod e Yodan fua:lo: hen a:namida:yo: nafa ba:da:sa:ga:, hen a:no: e dia:no: da:fea:sa:ga:yo:, e Ablamo: ta:ta:ga:, ofdo: yan doba:da: a:na mesa:ni ane.

12 A:la:fo:ko:lo: Ablam e Ka:ina:n hen a:naka sen. A:la:ta:ga: Lod e hen fua:lo: amisa:n noldo: a:lab us a:na silikiyo:, eyo: helebeso:g ayo: ho:len no amio: nowa dia:liki a:la:li aneyo:, Sodom amisa:n aniba fa:la:dowo:.

13 Sodom kaluka:isaleyoy: tambo Yawe ene siwa:l amio: man mogago:le ko:li ko:lilo: dimida:li elen.

14-15 Lod e ha:na:sa:ga: dowabiki, Yawe eyo: Ablambo: a:la:sio:, “Ge heno: tambo sigida:likiyo:, hen ofdo: yan doba:da:yo:lo:, ofdo: tinan doba:da:yo:lo:, eleb doba:da:yo:lo:, kini doba:da:yo:lo: sigida:li bo:ba. Mo:wo: hen gilo: o:gdo: ba:dab a:no: tambo gemo: dimia:no:. A:la:ta:ga: gi so:waya:lo: sa:la:lab a:no:lo:, hen a:no: ho:leno: tambo ilino: dow:i ha:na:ib.

16 Tif amio: niyo: so:wa gilo:ma:lo: sa:la:lab a:no: modo: fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, iyo: sa: mu o:ngo: fa:la:doma:ib. Kaluwa:yo: sa:yo: o:li age:lan kibo:bowo:, so:wa gilo:ma:lo: sa:la:la:i ha:nab

a:no:lo: o:li agelemabe.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: ge dasila:sa:ga:, sia:li bebeakiyo:, hen we tambo hegela:bi. Mo:wo: hen we niyo: gemo: dimia:no:.” Yawe eyo: a:la:sio:.

¹⁸ A:la:sa:labiki Ablam e Betel hen a:no: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, Heblon amisa:n anib a:namida:, Mameleya: i ba:lo: gelo: anib a:na, Ablam eyo: so:g a elo:wo: dia:ga: sen. A:na silikiyo:, eyo: uwo: dibida:i fa:la:nda:sa:ga:, Yawe ene wiyo: ko:lo: dulugu sa:ma:niki dimido:.

14

Bubo: alan fa:la:dowabiki, Ablam eyo: Lodo: asufa:

¹⁻² Ho:len a:namio:, Elam misa: kalu Kedelomel o:lia:, Sinal misa: kalu Amafel o:lia:, Elasal misa: kalu Aliog o:lia:, Goim misa: kalu Tidal, misa: kalu fa:la:da:in i a:ma:yo:, misa: kalu bila:fo: nol o:lia: babuma:ni ane. Misa: kalu bila:fo: a:no:lia:lo: bubo:wo: we, Sodom misa: kalu Belayo:, Gomola misa: kalu Bilsayo:, Adma misa: kalu Sinabo:, Seboim misa: kalu Semebelo: a:la:ta:ga: Bela misa: kaluwo:, i o:m. (Bela amisa:n a:no: wi nowo: Soa a:la:sa:la:sen.)

³ Bubo:wo: fa:la:doma:nigabikiyo:, misa: kalu bila:fo: i a:no: Sidim hen fua:lo: a:na ua babuma:ni kegeo:. (hen fua:lo: Sidim a:la:do: sa:lab a:no:, hen fua:lo: so:lu ho:ndo: a:labo: o:m.)

⁴ Tamin amio:, donayo: kugula:fo: us a:namio: misa: kalu a:no: tambo Kedelomel e ha:ga dofo:len. Ko:sega dona dagaso: dowabikiyo:, amisa:n bila:fo: a:ma:yo: Kedelomel elo: bo:fo:lab a:no: mo:beakiyo: a:la:iyo:.

5 A:la:fo:ko:lo: dona ka:la:n a:namio:, Kedelomel e asuwa:takilo: babuma:no: misa: kalu otalen a:no: babuma:niki kegeo:. Iyo: kegea:sa:ga:yo:, Astelo-Kanaim amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, Lefa kaluka:isale a:no:lia: bubakiyo:, ili tinio:. A:la:ta:ga: iyo: Ham amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, Sus kaluka:isale a:no:lia: bubakiyo:, ili tinio:. A:la:ta:ga: iyo: Kiliataim fua:lo: a:na ha:na:sa:ga:, Em kaluka:isale a:no:lia: bubakiyo:, ili tinio:.

6 A:la:ta:ga: iyo: Seil misio: doba:da: ha:na:sa:ga:, Hol kaluka:isale a:no:lia:lo: buba:likilo: aneyo:, ili tinio:. Iyo: a:la:do: buba:likilo: aneyo:, El Balan a:na fa:la:dota:ga:, kalulo:ma heno: ko:na:ma dowabiki, a:na edo:.

7 Iyo: a:na eleta:ga:yo:, a:ma:la: ha:nakiyo:, En-Misibad amisa:n a:na fa:la:dowo:. (Amisa:n a:no: mo:luwo: Kades a:la:sa:la:sen.) Iyo: a:na fa:la:dota:ga:yo:, Amaleg hen amilo: kandayo: kaluka:isale a:no:lia: bubakiyo:, ili tinio:. A:la:ta:ga: iyo: Hasason Temal amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, Amol kaluka:isale a:no:lia: buba:i aneyo:, ili tinio:.

8 Bubo: a:no: ili tinia:sa:ga:yo:, Sodom misa: kaluwo:lo:, Gomola misa: kaluwo:lo:, Adma misa: kaluwo:lo:, Seboim misa: kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Bela ene wi nowo: Soa, misa: kalu elo:wo:lo: a:la:ta:ga: ame kalu inido:wo:lo: tambo Sidim hen fua:lo: a:na babuma:ni kegeo:.

9 Misa: kalu bila:fo: a:no: a:na kegea:sa:ga:yo:, Elam misa: kalu Kedelomel, Sinal misa: kalu Amafel, Elasal misa: kalu Aliog, a:la:ta:ga: Goim misa: kalu Tidal, misa: kalu fa:la:da:in i a:no:lo: kegea:sa:ga:, misa: kalu bila:fo: o:lia: bubo:.

¹⁰ Sidim hen fua:lo: a:namio:, og:a:dan kelego:wo: hen alu a:namio: modo: ko:lo: wa:lifo:len. Iyo: buba:i ha:nakiyo:, Sodom buben kalu a:no:lo: Gomola buben kalu a:no:lo: tagi dalaidakiyo:, nolo: hen alu a:na sulufo: tinaki, a:na og:a:di alifelo:, a:la:ta:ga: nolo: hen misio:wa nai ane.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: bubo:wo: Kedelomel e tinia:sa:ga:yo:, e o:lia:lo: dowakilo: buben kalu i a:no:lo:, Sodom o:lia: Gomola amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, kelego:wo:lo:, ma:no:wo:lo: tambo ili dia:gane.

¹² A:la:ta:ga: Ablama: aowa: inso:, Lodo:, e Sodom amisa:n a:na sen ko:lo: buben kalu iliyo: Lodo: a:la:ta:ga: ene kelego: o:lia: tambo ta:lia:sa:ga: tililia:gane.

¹³ A:la:dimidabiki kalu nowo: ba:da:sa:ga:, tagilaki nai ha:na:sa:ga:, Hibulu kalu Ablam elo:wa fa:la:dowakiyo: emo: sa:laki, “Gis kaluwa:yo: gawayo: ta:lia:sa:ga: tililia:gane” a:la: malolo: me. Ho:len a:namio: Ablam e Mameleya: ba: ilo: gelo: anib a:na sen. Mamele e Amol kalu ko:lo: e o:lia: ene ao a:la:, Eskol o:lia: Anel, kalu otalen i a:no: Ablam e fa:s bo:lo:.

¹⁴⁻¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Ablama: enawa Lodo:, Kedelomel e tililia:ganeka: a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, eyo: elo: gasa ilikilo: sa:la:li kalu a:no: kegeo:. Kalu i a:no: halaido:lo: buba:sen kalu ko:lo:, iyo: 318 a:la:fo: a:no: kegea:sa:ga:yo:, iliyo: Kedelomel o:lia: babuma:ni kuda:i ane. Iyo: ua kuda:i aneyo:, Dan hen a:na fa:la:dowakiyo:, Ablam eyo: nulu a:namio: ene buben kalu a:no: usa alobo:no:. Iliyo: giso: banagalia:fo:liki a:na buba:sa:ga:, iliyo: tinio:. A:la:fo:ko:lo: gis kalu i

a:no: ili o:lusa:nda:i aneyo:, Damaskas amisa:no: tinia:sa:ga:, Hoba amisa:n a:namida: fa:la:dowo::

¹⁶ Kedelomel o:lia: ene buban kalu ililo: kelego: dia:gane a:no: Ablam eyo: tambo a:ma:la: a:dia:mio:. A:la:ta:ga: Ablam eyo: enawa Lod o:lia: ene kelego:wo:lo:, a:la:ta:ga: kaluka:isale enedo:wo:lo:, tambo a:ma:la: tililia: mio:.

Melekisedeg eyo: Ablam e nafa mesea:kiyo: towo: sio:

¹⁷ Kedelomel o:lia: elo: asufa: misa: kalu otalen a:no:lia:lo: bubo:wo:, Ablam e tinio: ko:lo:, e a:ma:la: ya:ga:, Sodom misa: kalu a:no: Safe hen fua:lo: a:na galima:ni ane. (Safe hen fua:lo: a:no: wi nowo: we, “Misa: Kaluwa: fua:lo: hen” a:la:sa:la:sen.)

¹⁸ A:la:go:ko:lo: Salem misa: kalu Melekisedeg elo: ya:ga:, ma:n dowo:fa: o:lia: wain ho:n o:lia:yo: Ablambo: dimia:niki dia:mio:. Ma:kisedeg e, Gode Iwalulo: A:lab o:mo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu nowo: e.

¹⁹ Ma:kisedeg Ablamdo:wa ya:ga:, Ablam e nafale mesea:ki towo: a:la:sio:,

“Gode Iwalulo: A:lab haloma:yo: Hebene o:lia: henfelo: o:lia:yo: e dimido: ko:lo:, Eyo: ge nafale doma:ki ta:fo:.

²⁰ Gode eyo: gis kaluwo: gi tininima:ki, gi dagiya ta:fo:.

Eyo: ge nafale mesea:ki halaido: ta:fo: ko:lo:, niliyo: Gode Iwalulo: A:lab a:no: wabudaki dulugu sa:ma:niki.”

Melekisedeg eyo: a:la:sa:labiki, Ablam eyo: kelego: elo: dia:mio: a:no: heb do:la:fo:wo:

aloba:da:sa:ga:, heb imilise nowo: Melekisedegbo: dimi.

²¹ Ablam eyo: a:la:dimida:sa:ga: dowabiki, Sodom misa: kaluwa: emo: sa:laki, “Kaluka:isale nilo:wo: gilo: tililia:mio: a:no: nemo: dimina. Ko:sega kelego: nilo:wo: gilo: dia:mio: a:no: ge tambo dima” a:la:sio:

²²⁻²³ Ko:sega Ablam eyo: emo: sa:laki, “Yawe, Gode Iwalulo: A:lab a:ma:yo: Hebene o:lia: hen-felo: o:lia:yo: e dimido: ko:lo:, niyo: emo:wo: halaido: a:la:dinali sio:, ‘Gi kelego:wo: imilise nowo: niyo: mo:dia:no:. Budi amilo: me o:lia: dubian me, ha:lu kelego: o:ngo:wo:lo: niyo: mada mo:dia:no:. Tif amio: giyo: “Ablam e kelego:wo: modo: dowab a:no: ne dimido:” a:la: sa:labena:kiyo:, niyo: kelego: gilo:wo: imilise nowo: mada mo:dia:no:’

²⁴ Kalu otalen nelo: asufa:yo: we, Mamele, Anel, Eskol, iliyo: heb a:no: o:li dia:ib. A:la:ta:ga: ni nanogdo: dian kaluwa:lo: mo:no: hebda:su a:no: niyo: o:li di ko:sega, kelego: imilise nowo: mada mo:dia:no:.” Ablam eyo: a:la:sio:.

15

Yawe eyo: Ablam o:lia: dinali saefa:

¹ Tif amio: Ablam e ho:le ba:dakiyo:, Yawe eyo: emo:wo: a:la:sio:,
“Ablam ge tagila:so:bo!

Gelo: dimisima:no: bio:wo: ne.

Wa:l kelego: gilo: dia:no:wo:, mada alan nafale doma:ib.”

² Ko:sega Ablam eyo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Wiso:, Alan Yawe, ne so:walo:ma ko:lo:, ni dabun kelego:wo: Eliesa,

Damaskas kalu e dia:ib. A:la:fo:ko:lo: wa:l kelego: gilo: nemo:lo: dimia:no: a:no: ni so:lo: amio: mo:dowai: ha:naliki, ne mo:asuwa:fa:ib.

³ Giyo: so:wayo: nemo:wo: mo:dimi ko:lo:, ni nanogdo: dian kaluwa:lo: so:wa sa:la:liab a:ma: ni dabuno: dia:ib.”

⁴ Ablam eyo: towo: sa:la:sa:ga: edabiki, Yawe eyo: Ablam emo:wo: towo: a:la:sio:, “Kalu a:ma:yo: dabun gilo:wo: mo:dia:ib. Ko:sega go:no:n ho:bo:leya a:la:ta:ga:lo: sa:la:liab a:ma:yo:, dabun gilo:wo: ene dia:ib.”

⁵ A:la:sa:la:sa:ga: dowabiki Gode eyo: Ablam e ha:la:ya tililia: ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “Ge akin halo bo:ba. Tamin gego: a:no:, giyo: agelema:no: o:liyo:? Geya a:la:ta:ga:lo: so:wa sa:la:la:i ha:nab a:no:, tamin gego: o:leo:ngo: doma:ib,” a:la:sio:.

⁶ Ablam e Yawe elo: to sa:lab a:no: hendele tilida:dabiki, Yawe eyo: elo: tilida:dab a:na ba:da:ga:, e digalo: kalu a:la:bo: a:na aloba:da:sa:ga: da:feyo:.

⁷ A:la:ta:ga: Yawe eyo: emo:wo: wa:ka sa:laki, “Ne Yawe. Ge Ul amisa:n, Kaldia hen a:na sabikiyo:, niyo: hen we gemo: dimia:sa:ga: biso:wo: ge doma:ki, wena tililia: mio:.”

⁸ Ko:sega Ablam eyo: towo: a:ma:la: sa:laki, “Wiso: Alan Yawe, hen we biso:wo: hendele ne doma:no:lo:b a:la:bo:, waga asuluma:no:wa:le?”

⁹ A:la:fo:ko:lo: Yawe eyo: emo: a:ma:la: sa:laki, “Kelego: nolo: nelo:wa dia:mena. Kao mala o:lia: goudi mala o:lia: sibi de o:lia: dona otalendo: gulula: a:no: a:la:ta:ga: o:ba: hi o:lia: o:ba: susu

ha:lu o:lia:yo: nelo:wa dia:mena,” a:la:sio:.

¹⁰ A:la:sa:labiki Ablam eyo: no: a:no: elo:wa tambo dia:ya:sa:ga:, a:na noba:nela:sa:ga:yo:, noba:n nodowo: nodo dila:, a:la:ta:ga: nodowo: nodo dila:. Ko:sega o:ba: a:la: a:no: mo:noba:iyaki, ka dila:.

¹¹ No: noba:nela: a:no: dila:sa:ga: dowabiki, usulage a:ma: ma:ni tinda:labikiyo:, Ablam eyo: o:lusanaga:fela:len.

¹² Ga:lo ofo: tinabiki, Ablam e mada alan al-ifofolen ko:lo:, sololiya:yo: e go:lula:fo:labiki, e tagio: alan dowo:.

¹³ A:la:fo:labiki Yawe eyo: emo:wo: a:la:sio:, “To nilo: so:lo:l we, hendele fa:la:doma:ib a:la:bo: giyo: mada asululia:bi. So:wa gilo: sa:la:la:likilo: ha:na:lab i a:no:, hen noma:lo:wa mageso: kalu ko:lo: mio: san o:ngo: mesa:ib. Donayo: 400 a:la:fo: a:na silikiyo:, iyo: madali nanog dian kalu dowaki, hendo: biso: iliyo: iyo: dikidi sa:ndamela:ib.

¹⁴ Ko:sega tif amio:, ilo: madali nanog dima:kilo: ta:fo: kalu i a:no: niyo: falasila:ma:no:. A:ma: fa:s amio: so:wa gililo: sa:la:la:i ane a:no: a:ma:la: yakiyo:, kelego:wo: modo: dia:mia:ib.

¹⁵ Ko:sega Ablam, ge ha:fa:nolo ta:i ha:na:la:ga:, anaso: dota:ga:, ge a:na sowaliki dali alifa:ib.

¹⁶ Ko:sega Amol kaluka:isale hen wenamilo: sab i a:ma:lo: mogago: dimida:len a:no: alano: semo:fa:la:dowo: ko:lo:, i wa:dema:no: ho:lendeyo: semo:fa:la:dowab. A:la:fo:ko:lo: so:wa gilo: sa:la:la:i ane a:no: a:ma:la:bo: bo:bo:gebo:

mo:mia:ib.* So:lo: ha:nab agelo:wo: fa:la:da:in
dowa:sa:ga:, iyo: a:namio: a:ma:la:yo: a:na
mia:ib.” Yawe eyo: a:la:dinali saefa:.

¹⁷ Ofo: tina:sa:ga: sololiabiki, no:lo: noba:nela:
dila: us a:namio:, go:fo: amilo: de ho:mo:ndo:
dowo: a:no:lia:, gele ho: a:no:lia: handalota:ga:, us
a:na tinia:li ane.

¹⁸ O:g a:namio:, Yawe eyo: Ablam o:lia: towo: di-
nali saetaki a:la:sio:, “Hen we so:wa gilo: sa:la:la:i
ha:nab o:mo: dimi ko:lo:, hen we Isib ho:n a:na
mo:mo:dalia:sa:ga:, eda:li aneyo: ho:n alan Yu-
fuletisdo: a:lab a:na fa:la:dowo:.

¹⁹ Hen a:namilo: kaluka:isale o:gdo: sabo: we.
Kin kaluwo:, Kenas kaluwo:, Katmon kaluwo:,

²⁰ Hit kaluwo:, Beles kaluwo:, Lefa kaluwo:,

²¹ Amol kaluwo:, Ka:ina:n kaluwo:, Giligas
kaluwo: a:la:ta:ga: Ya:bus kaluwo:. Hen a:no:
so:wa gilo:mo: dimi.” Yawe eyo: a:la:dinali saefa:.

16

Ha:ga eyo: Ismaelo: sa:la:li

¹ Ablam ene inga Sa:lai eyo: so:wayo:
Ablambo:wo: mo:sa:la:me. Selaiya: ene nanogdo:
dian ka:isale nowo: ene wiyo: Ha:ga, e Isib ka:isale
ko:lo: e o:lia: elen.

² A:la:fo:ko:lo: Sa:lai eyo: Ablambo:wo:
a:la:sio:, “Ge asuluma. Yawe eyo: ne so:wayo:
mo:sa:la:lima:ki, faino ga ta:fo:. A:la:go:ko:lo: ge ni
nanog ka:isalelo:wa ha:na:sa:ga:, e o:lia: alila:bi.

---

* **15:16:** Ablama: ene so:lo:wo: Ka:ina:n hena a:ma:la:
a:fa:la:dowalikiyo:, iliyo: kaluka:isale Ka:ina:n hen amilo:
sen a:no: o:lusa:ndaliki, Gode eyo: iyo: a:na falasilaki, wa:lo:
dimia:ib.   **15:18:** Ilig 7.5

A:la:dimidalega so:wa nilo: sa:la:lalu aumbo:, Ha:ga eyo: so:wa nolo: sa:la: mea:nigaba:le?” Sa:lai elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Ablam eyo: asulo:wo: imilise dowo:.

³ A:la:go:ko:lo: Sa:lai eyo: Isib ga Ha:ga, ene nanogdo: dian a:no: tililia:ga:, in Ablama: ene inga doma:ki dimi. Ho:len a:namio:, Ablam e Ka:ina:n hen a:namilo: seno: donayo: do:la:fo:wo: gulula:

⁴ A:la:fo:ko:lo: Ablam e Ha:ga o:lia: ali ko:lo:, Ha:ga e alelo:. E alelab a:la:bo: asula:sa:ga:yō:, eyo: Sa:lai ba:dakiyo:, e o:ngo:malo:ngo: a:la:asulo:.

⁵ A:la:fo:ko:lo: Sa:lai eyo: Ablambo:wo: a:la:sio:, “Ni nanog ka:isaleyō: gemo: dimi ko:sega, e alelabo:lo:b a:la:bo: eneno: asulakiyo:, eyo: ne o:ngo:malo:ngo: a:la:ba:ba:. A:la:fo:ko:lo: nelo: amilo: hida:yo: fa:la:dowab a:no:, hala dimido:wo: geya doma:ib. Yawe eyo: na:n usamio: halabo: abe dimido:wa:le a:la:bo: aloba:ma:ib.”

⁶ Ko:sega Ablam eyo: Selaimo:wo: a:la:sio:, “Go:no:n nanog ka:isale a:no: ge o:lo: biso: ko:lo:, go:no:ndo: asulab aumbo:, giyo: emo: dimida:bi.” Ablam eyo: a:la:sa:labiki, Sa:lai eyo: Ha:ga emo:wo: gadia:liki hida:yo:wo: dimia:len ko:lo: Ha:ga e Sa:lai ta:ta:ga: nai ane.

⁷ E kalulo:ma hen a:na ha:na:sa:ga:, Sul amisa:ndo: ha:na:sen tog anib a:na, ho:n silo: a:lab a:nami sen ko:lo:, Yawe ene ma:mul kaluwo: a:na galili.

⁸ Ma:mul kalu eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Ha:ga, Selaiya: ene nanogdo: dian ga, ge o:ba a:la:ta:ga: mio:wo:? Ge o:bamida: ha:naya?” A:la:dabu ba:dabiki, Ha:ga e a:ma:la: sa:laki, “Ne, ni misa:

ga Selaiyo: ta:ta:ga: ho:no:l.”

⁹ A:la:ta:ga: Yawe ene ma:mul kaluwa: a:ma:la: sa:laki, “Ge a:ma:la: ha:na:sa:ga:, go:no:n misa: ga elo: to sa:lab au dimidaki, ha:ga doma:ni ha:na:bi.”

¹⁰ A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa: a:sa:lakiyo:, “Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:nab i a:no: modo: fa:la:doma:ki dimidama:no: ko:lo:, kaluwa:yo: i agelema:no:wo: babalema:ib.”

¹¹ Eyo: to nolo: a:kudu sa:laki,
“Hendele, ge o:go: alelo: a:lab ko:lo:,
Giyo: kalu so:wa sa:la:lia:ib.

Gilo: hida:yo: a:no: Yawe eyo: dabu ko:lo:,
Gilo: so:wa sa:la:lia:nigab a:no: ‘Ismael’* wik-
ila:bi.”

¹² “So:wa gilo:wo: igo: o:ngo: dowaki,
E kaluka:isale tambo o:lia: gis dimidaliki,
Kaluka:isale i a:no: e o:lia:yo: gis dia:ib.

A:la:ta:ga: ene so:lo: o:lia:yo:lo: ha:fa:nolo:bo:
mo:doma:ib.”

¹³ Ha:ga eyo: to sio: a:no: da:da:sa:ga:, a:la:sio:
“Gode nelo: ba:da:sen a:no:, o:go: niyo: hendele
ba:ba:.” A:la:asula:sa:ga:, eyo: Yawe ene wi ho:gi
wikilakiyo: a:la:sio:, “Nelo: Ba:da:seno: Gode ge.”

¹⁴ A:la:go:ko:lo: kaluka:isaley: ho:n si a:no:
a:la:wikilo:, “Bil Lahai Loi.” † Ho:n si a:no:
Kades amisa:n a:no: nol, Beled hen a:no: nol a:lo:
us a:na elen.

---

* **16:11:** “Ismael” a:la:do: sa:lab a:no:, Hibulu towo: ha:go: we,
“Gode eyo: da:dan.” † **16:14:** Bil Lahai Loi a:la:do: sa:lab a:no:,
Hibulu towo: ha:go: we. Ho:n si we, Gode Mela:no:lo: A:lab eno:
ko:lo: eyo: ne ba:da:sen.

¹⁵ A:ma: fa:s amio: Ha:ga eyo: Ablama: ene kalu so:wayo: sa:la:liabikiyo:, Ablam eyo: “Ismael” wikilo:.

¹⁶ Ha:ga eyo: Ablama: so:wa Ismaeldo: sa:la:liab ho:len a:namio:, Ablam e donayo: do:la:fo: o a:la:ta:ga: do:go:fela:fo: ko:lo: gulula:.

17

Godeya: Ablaham o:lia:lo: to ho:gi saefa:yo: we

¹ Ablam e donayo: do:la:fo: agado: a:la:ta:ga: agado:la:fo: a:no: gulula:sa:ga:yo:, Yaweyo: elo:wa handalowaki a:la:sio:,

“Ne Gode Halaido:lelo: A:labo: Ne.

Ge ni si wa:l amio: hala dimido:wo: mo:bo:ba:kiyo:, man digalo: kudu ha:na:bi.

² Gemo:lo: to dinali saeto:l we, niyo: hendele dimidama:no: ko:lo:, niyo: ge so:lo:wo: mada modo:le fa:la:doma:ki ta:fa:no:.”

³ To a:no: da:da:sa:ga:, Ablam e hena gulalu misa:fu ali. A:la:ta:ga: Gode eyo: emo:wo: a:la:sio:;

⁴ “Nilo: to sa:ma:nigo:l we, ge o:lia:yo: dinali sa:laki saefa:nigo:l.

Ge so:lo: ko:li ko:lilo: modo: a:ma: iya fa:la:doma:ib.

⁵ Ge wiyo: Ablam a:la:bo: wa:kabiyo: mo:sa:ma:ib. Ko:sega o:g wena a:la:ta:ga:yo:, ge wi wikilo:lo: Ablaham.

Mo:wo: ge so:lo: ko:li ko:lilo: modo: a:ma: iya doma:ki ta:to:l.”

⁶ “Niyo: so:wa gililo: sa:la:la:i ha:nab a:no: modo: fa:la:do alitaki, i a:na a:la:ta:ga:yo: so:lo:wo:

mada modo:le fa:la:doma:ki ta:to:l. A:la:ta:ga:
so:wa gililo: sa:la:la:i ha:nab a:no: nolo: misa: kalu
alan fa:la:doma:ib.

⁷ To saefa: we, gemo:wo: dinali so:lo:l a:la:ta:ga:
so:wa gilo: sa:la:la:i ha:nab o:mo:wo:lo: dinali
so:lo:l ko:lo:, to saefa: we dowai: ha:na:mela:no:
ha:na:mela:ib. A:la:go:ko:lo: ne Gode gino:
doma:no: a:la:ta:ga: so:wa gilo: sa:la:la:i ha:nab i
a:ma: Godeyo:lo: ne doma:no:.

⁸ Ka:ina:n hen amio: gelo: mageso:lo: sia:lab
a:no:, niyo: ge o:lia: so:wa gilo: sa:la:la:i ha:nab
o:lia:mo: tambo dimia:no:. Hen a:no: ilino:
dowa:i ha:na:mela:ib. A:la:ta:ga: ne Gode ilino:
doma:no:.”

⁹ A:la:ta:ga: Gode eyo: Ablahambo:wo: to nowo:
wa:ka sa:laki, “Gilo: dimidama:kilo: asulo:wo:,
niyo: gemo: sa:ma:nigo:. Ge o:lia: so:wa gilo:
sa:la:la:i ha:na:lab o:lia:ma:yo: to nilo: dinali
saeto:l we dinafa kudu ha:na:bi.

¹⁰ Nilo: to saefa: a:no:, ge o:lia: so:wa gilo:
sa:la:la:i ha:na:lab o:lia:ma:lo: kudu ha:na:no:wo:
we, kaluwo: tambo do:go:fo: hege gedealubi.

¹¹ Giliyo: a:la:dimidali:kiyo:, nilo: ge o:lia:lo: to
saefa: a:no: ko:lo: ele ba:ba:no:wo: o:m.

¹² Kalu so:wa sa:la:liab a:no: tambo ho:len
o a:la:fo:wo: ta:takiyo:, do:go:fo: a:na hege
gedea:lubi. So:wa gililo: sa:la:la:i ha:nab i
a:no:lo: a:la:dimida:lubi. A:la:ta:ga: nanog kalu gi
ayamilo: sab a:no:lo: tambo a:la:dimida:lubi. Gi
nanog kaluwa:lo: so:wa sa:la:la:i ha:nab a:no:lo:
a:la:ta:ga: nanog kalu amisa:n ko:li ko:lilo: gilo:
kilili a:no:lo: tambo do:go:fo: hege gedealubi.

¹³ Nanog kaluwo: tambo go:no:n ayamilo: elen a:no:lo:, kalu gilo: moleya:lo: kilili a:no:lo:, do:go:fo: hege gedealubi. A:la:go:ko:lo: giliyo: nilo: to saefa: a:no: hendele kudu ha:nabo:lo:b a:la: ele bo:ba:kiyo:, gili do:mo:wa dimidalifa:no: ko:lo: to saefa: a:no: dowai:ha:na:mela:ib.

¹⁴ Ko:sega kalu nowo: do:go:fo: mo:hege gedealega, kalu a:no: ene so:lo: o:lia:yo: mo:gasa dowaki, e gede ga:fa:ib. Mo:wo: kalu a:no: nilo: to saefa: a:no: mo:kudu ha:naki, e a:la:iyab.” Gode eyo: a:la:sio:.

¹⁵ A:la:ta:ga: Gode eyo: Ablahambo: sa:laki, “Ga:ga, Sa:lai, e amilo: dimidama:no:wo: we. Ene wiyo: Sa:lai a:la:bo: wa:kabiyo: sa:la:so:bo. O:go: ene wi ho:gi wikilo:lo:, Sa:la, a:la:sa:la:bi.

¹⁶ Niyo: e nafale mesea:ki ta:fa:no:. Hendele niyo: kalu so:wa nowo: gemo: dimia:no: ko:lo:, so:wa a:no: Sa:la eya a:la:ta:ga: gemo: sa:la:mea:ib. A:la:ta:ga: niyo: e wa:ka sagale alitaki nafale dimidakiyo:, so:lo: ko:li ko:lilo: nolo:lo: eya a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:no:. A:la:ta:ga: misa: kalu alan nolo: eya a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib.”

¹⁷ A:la:sa:labiki Ablaham e hena gulalu misa:fu alifo:liki, e o:gaki enena:ma:la:yo: a:la:asulo:, “Ne donayo: do:la:lowo:wo: do:la:fo: gulula: ko:lo:, ne anaso: dowo: wenamio: so:wayo: ka sa:la:lia:nigaba:le? A:la:ta:ga: Sa:la e donayo: do:la:lowo: agado: a:la:fo: gulula: ko:lo:, e so:wayo: mada mo:sa:la:lia:ib.”

¹⁸ Ablaham eyo: a:la:asulakiyo:, Godemo:wo: a:la:sio:, “Gilo: nemo:lo: to dinali sio: a:no:, Ismaelbo: dimina:ki, niyo: a:la:asulo:l.”

¹⁹ Ablaham eyo: a:la:sa:labiki, Gode eyo: emo:

sa:laki, “A, a:la:bo: mo:dimidama:no:. Ga: ga Sa:la
eyo: kalu so:wayo: gemo: sa:la:mea:ib ko:lo:, giyo:
so:wa a:no: Aisa:g wikila:bi. Nilo: to saefa: a:no:
e o:lia: dimidaki, a:la:ta:ga: so:wa elo: sa:la:la:i
ha:nab a:no:lia:yo:lo: dimida:i ha:na:mela:no:.

20 Niyo: Ismael emo:lo: dimidama:no:wo:
we. To gilo: sio:wo: ne dabu ko:lo:, niyo:
Ismael e nafale mesea:ki ta:takiyo:, so:wayo:
modo: sa:la:la:ma:ki, a:la:ta:ga: ene so:lo:wo:lo:
modo: fa:la:doma:ki ta:fa:no:. Eyo: kalu so:wa
kugula:fo:wo: sa:la:lia:sa:ga:, i a:no: tambo
wabulun kalu doma:ib. A:la:ta:ga: niyo: eya
a:la:ta:ga:yo: so:lo: elo: amio: kaluka:isaleyo:
mada modo:le fa:la:doma:ki ta:fa:no:.

21 Ko:sega nilo: to saefa: a:no:, Aisa:g o:lia:
dimidama:no:. A:la:fo:ko:lo: dona no honon-
amio:, ho:len wengalikiyo:, Sa:la eyo: Aisa:g e a:na
sa:la:lia:ib.” Gode eyo: a:la:saefa:.

22 Godeyo: Ablaham o:lia:lo: tola:len: eleta:ga:
ane.

23 A:la:ta:ga: ho:len a:namio:, Godeya:lo: sio:
au dimidaki, Ablaham eyo: Ismael o:lia:, ene
nanogdo: dian kaluwa:lo: so:wa sa:la:la: a:no:lo:,
nanog kalu amisa:n ko:li ko:lilo: elo: moleya:lo:
kilili i a:no:lo:, a:la:ta:ga: kalu e ayamilo: sab a:no:
tambo do:go:fo: hege gegedo:.

24 Ablaham e donayo: do:la:lowo:wo: agado:
a:la:ta:ga: agado:la:fo: dowabiki, e do:go:fo: a:na
hege gedeo:.

25 A:la:ta:ga: inso: Ismaelo: donayo: dagas
a:la:fo:wo: dowabiki, elo: do:go:fo: a:na hege
gedeo:.

26-27 Ho:len imilig a:nakabi, Ablaham o:lia: Is-

mael o:lia: ene nanog kaluwa:lo: so:wa sa:la:la:
a:no:lo:, nanog kalu amisa:n ko:li ko:lilo: elo: mo:
leya:lo: kilili a:no:lo:, a:la:ta:ga: kalu e ayamilo:
sab a:no:lo: tambo, do:go:fo: a:na hege gegedo:.

18

Sa:la e so:wayo: sa:la:lima:ki, dinali sio:wo: we

¹ Disi ofo: halaido: ta:ndabiki, Ablaham e
Mameleya: ba: ilo: gelo: anib a:namio:, ene
helebeso:g a toga:meya sen amio:, Yaweyo: elo:wa
fa:la:dowo:.

² Ablaham e ba:ba: amio:, kalu otaleno: e
milif doba:da: a:na kagafo:len a ba:ba:. Iyo:
ba:da:sa:ga:yo:, e ene ayamilo: sen a:no: ta:ta:ga:
ilo:wa nai ha:na:ga:yo:, hena gulalu misa:fu
alilakiyo: a:la:sio:,

³ “Ni misa: kalu, ge nemo:wo: sagalalega, gi
nanog dian kaluwo: ne ko:lo: tinia:so:bo.

⁴ Ni asulo:wa:yo:, gio: i ha:g wena saliki, kalu
nowo: ho:no: wasulia:ga:, gili gibo: to:go:dema:ki,
gio: ha:fo:la:su mesea.

⁵ Ne gili nanogdo: dian kalu. Gio: nelo:wa mio:
ko:lo:, gio: ha:fo: saliki, ma:no:wo: na:sa:ga: ha:
laido:wo: dima:ki, niyo: ma:nda:suwo: gimo: dia:
mia:no:. Gio: a:no: na:sa:ga:yo:, o:li ha:na:bi, niyo:
a:la:asulo:l.” Ablaham eyo: a:la:sa:labiki, iliyo:
a:ma:la: sa:laki, “A:, gilo: sa:lab au dimidama”
a:la:sio:.

⁶ A:la:fo:ko:lo: Ablaham e helebeso:g aya
bo:bo:ge ha:na:sa:ga:, Selamo: sa:laki, “Bo:bo:ge!
Ge falawa nafale wo:fa: imilig nowo: dia:sa:ga:,
wo:gela:sa:ga:yo:, ma:no:wo: so:da:bi” a:la:sio:.

7 A:la:ta:ga: Ablaham e kaolo: fofan hen a:na nai ha:na:sa:ga:, kao kalofo nafale imilise nowo: dia:sa:ga:, ene nanog kalumo: dimiabiki, eyo: bo:bo:ge dimidalia:ga: so:fa:.

8 A:la:fo:ko:lo: Ablaham eyo: kao howo:lo:, bo ibo:lo:, ma:no: nowo:lo: dia:ga:, kalu i o:mo: dimi. Iyo: ma:no: na:li sabiki, Ablaham e ili aniba, i ha:ga kagafo:len.

9 A:la:ta:ga: iliyo: Ablahambo: dabu ba:daki a:la:sio:, “Ga: ga Selayo:, o:ba saba?” Ablaham eyo: a:ma:la: sa:laki, “E helebeso:g aya sab.”

10 Kalu imilig noma:yo: a:la:sio:, “Dona no honona ho:len wengalikiyo:, ne mada gelo: amio: a:mia:no: ko:lo:, ga: ga Sa:la eyo: kalu so:wayo: sa:la:lia:sa:ga: elena doma:ib.” Eyo: Ablaham o:lia: a:la:sa:la:lab amio:, helebeso:g ayo: e fa:sa elen ko:lo:, Sa:la e toga:meya kagafo:liki da:da:len.

11 Ablaham o:lia: Sa:la o:lia:yo: donayo: modo: gulula: ko:lo: anaso: dowo:. A:la:ta:ga: Sa:la e so:wa sa:la:lia:no: ho:leno: edo:.

12 A:la:fo:ko:lo: Sa:la e ene asulo: amio: o:ga:liki a:la:asulo:, “Kalu nilo:wo:lo:, nelo: anaso: dowab ko:lo:, ne wa:ka sagale alifa:nigaba:le?”

13 A:la:ta:ga: Yawe eyo: Ablahambo: dabu ba:daki, “Sa:la e o:ga:li sa:laki, ‘Ne anaso: dowab amio:, so:wa sa:la:lia:no:wo: mada aundo:ma’ a:la:do: sa:lab a:no: waga sa:labale? Ne halaido:lo:ma a:laki gaba:le?

14 A:la:ba! Ne amio: mo:dimidama:no: kelego: imilig nowo: mada aundo:ma. Niyo: kelego:wo: tambo niyo: o:li dimidama:no:. Dona no honon-

amio:, ho:len da:feyo:wo: fa:la:dowaliki, ne gelo:
amio: a:mia:no: ko:lo:, Sa:la eyo: kalu so:wayo:
sa:la:lia:sa:ga: elena doma:ib,” a:la:sio:.

¹⁵ Ko:sega Sa:la e tagi dowo: ko:lo:, eyo: do:lo:le
sa:laki, “Ne mo:o:go:” a:la:sio:. Ko:sega Yawe e
a:ma:la: sa:laki, “A, hendele ge o:gale” a:la:sio:.

*Gode eyo: Sodom mogagila:ma:no: asulo: a:no:
Abrahamo: wido:*

¹⁶ Kalu otalen a:no: dasila:sa:ga: ha:nabiki,
Abraham e i o:lia: o:luma:la:lia:ga: ha:nakiyo:, iyo:
Sodom amisa:no: ololo bebeya:i ane.

¹⁷⁻¹⁸ Iyo: ha:nakiyo:, Yawe eyo: a:la:sio:, “Nilo:
dimidama:no:wo:, Abrahamo:wo: mo:wo:no:le
dia:fa:no:. Mo:wo: Abraham eya a:la:ta:ga:yo:
kaluka:isaley: modo: fa:la:dowaki, so:lo:wo: ha:
laido: doma:ib. A:la:ta:ga: henfelo: amilo: so:lo:
sab a:no: tambo eya a:la:ta:ga:yo: nafale mesea:ki
ta:fa:no:.”

¹⁹ Nilo: e asulakilo: da:fe alifa: a:no: mo:wo: we.
Eyo: ene so:wa o:lia: kaluka:isale e ayamilo: sa:sen
o:lia:mo:wo:, Yawe ene mano: kudu hamana:ki,
Abraham eyo: walama:ib ko:lo:, iyo: Godeya:
siwa:l amilo: man digalo: a:no:lia:, kaluka:isale
o:lia:lo: nafa dimidan man a:no:lia:yo:, tambo
kudu ha:na:mela:ib. Iliyo: a:la:dimidalikiyo:,
Yawe eyo: Abraham emo:lo: dinali sio: a:no: tambo
hendele o:li fa:la:doma:ki dimidama:ib.”

²⁰ A:la:ta:ga: Yawe eyo: to nowo: wa:ka a:sio:;
“Sodom o:lia: Gomola kaluka:isaley: a:lo: man mo:
gago:le ko:li ko:lilo: dimida:lab a:no: ilikiyo:
kaluka:isale nolo: mo:beaki, ililo: nemo:lo: ho:le
sa:la:sen a:no: ne dabu.

21 A:la:fo:ko:lo: ne tina:sa:ga:, ililo: man mogago: dimida:lab a:no: alobanama:no: ko:lo: nelo: dabu aumbo: hendele dimida:labale a:la:likiyo:, niyo: ba:ba:no:.” Yawe eyo: a:la:sio:.

22 A:la:ta:ga: kalu a:la: nowo: Sodom doba:da: alobanaga:ta:ga: ane. Ko:sega Yawe e Ablaham o:lia: a:naka o:elen.

23 Ablaham e Yawe elo:wa ha:na:ga:yo:, a:la:dabu ba:ba:, “Giyo: mogago: kalu a:no: yasalakiyo:, digalo: kaluwo:lo: yasala:ma:no:wa:le?

24 Digalo: kaluka:isale do:la:fo: bila:fo:wo: amisa:n a:namio: alabo:lalega, giyo: tambo yasala:ma:no:wa:le? Giyo: digalo: kaluwo: asulakiyo:, amisa:n a:no: o:li mesea:ki ta:fa:no:wa:le?

25 Digalo: kalu o:lia: mogago: kalu o:lia:yo: giyo: ua yasala:ma:no: a:la:bo: dimida:so:boka!: Giyo: ko:lo: a:la:dimidalega, kalu nafa o:lia: mogago: a:no:lia:yo: falasilo:wo: ua imilo: dimia:ib. Ko:sega giyo: man a:la:bo: mada mo:dimida:sen. Henfelo: amilo: man aloba:dano: ge ko:lo:, giyo: kaluwa:lo: man dimidab a:na ilikiyo:, wa:lo: enedo:leyo: aloba:da:sa:ga: dimia:bi.”

26 Ablaham eyo: a:la:sa:labiki, Yawe eyo: a:ma:la: sa:laki, “Digalo: kalu do:la:fo: bila:fo:wo: Sodom amisa:n amio: ba:dalega, niyo: i a:no: ko:lo: asulakiyo:, kaluka:isaley: tambo o:li mesea:ki ta:fa:no:.”

27 A:la:ta:ga: Ablaham eyo: wa:ka a:la:sio:, “Ne ba o:ongo:malo:ngo: kalu ko:sega, niyo: Kalu Alanbo:wo: towo: sa:la:lo:l.

²⁸ Sodom amisa:n amio:, digalo: kaluwo: do:la:fo: bila:fo:wo: mo:dowaki, giyo: do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: bila:fo: a:no:ko: elena ba:dalega, tambo yasala:ma:no:wa:le?”

A:la:dabu ba:dabiki, Yawe eyo: a:ma:la: a:la:sio:, “Do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: bila:fo:ko: a:la:lega, niyo: mo:yasala:ma:no:.”

²⁹ A:la:ta:ga: Ablaham eyo: wa:ka dabu ba:dakiyo:, “Do:la:fo: fa:la:da:in dowalega, wagama:no:wo:?”

“Do:la:fo: fa:la:da:in a:no:ko: dowalega, niyo: mo:dimidama:no:.”

³⁰ A:la:ta:ga: Ablaham eyo: wa:ka sio:, “Niyo: wa:ka sa:ma:nigo:l ko:lo:, Kalu Alan giyo: nemo:wo: gadia:so:bo. Digalo: kaluwo: do:la:fo: otalen ba:dalega, o:b dimidama:no:wo:?”

Eyo: a:ma:la: sa:laki, “Do:la:fo: otalen ba:dalega, niyo: mo:dimidama:no:.”

³¹ A:la:ta:ga: Ablaham eyo: a:la:sio:, “Kalu Alan gimo:wo: niyo: towo: wa:ka a:sa:ma:nigo:l. Digalo: kaluwo: do:la:fo: a:la: ba:dalega, waima:no:wo:?”

A:la:dabu ba:dabiki, eyo: a:ma:la: sa:laki, “Kalu do:la:fo: a:la: ba:dalega, niyo: mo:yasala:ma:no:.”

³² A:la:ta:ga: Ablaham eyo: wa:ka a:sa:laki, “Kalu Alan, niyo: to imilise nowo: ka sa:ma:nigo:l ko:lo: ge gadia:so:bo. Digalo: kaluwo: do:la:fo: a:no:ko: ba:dalega, o:b dimidama:no:wo:?”

Eyo: a:ma:la: sa:laki, “Digalo: kaluwo: do:la:fo: eleno:lalega, niyo: i asulakiyo:, tambowo: mo:yasala:ma:no:.”

³³ Yaweyo: e o:lia:lo: tola:len: eletakiyo: ane. A:la:ta:ga: Ablaham elo: a:ma:la: ene aya ane.

19

Gode eyo: Lodo:asuwa:taki sili alifa:

¹⁻² Lod e Sodom amisa:n amilo: kegea:sendo: tog anib a:na sen. Ga:lo dowabiki, ma:mula: kalu a:la: nowo: ya:ga:, Sodom amisa:n a:na fa:la:dowo:. Lod e, a:la: yab a:no: ba:da:ga:yo:, e dasilia:ga: a:la:yo: galima:ni ane. E hena gulalu misa:fu alilaki, eyo: a:la:sio:, “Ni kalu alan ga:go:, go:no:n nanog dian kaluwo: ne ko:lo:, ga:go: ni aya ya:ga:, gib ko:le to:go:da:sa:ga:, alima:ni mena. Alila:sa:ga:, kea:fole dasila:sa:ga:, ha:na:ni ha:na:bi.” Lod eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio: ko:sega a:la:ma: sa:laki, “A, na:no: mo:ha:na:no:. Na:no: kegea:sen hen, ba wena alima:no:.”

³ Ko:sega Lod eyo: halaido: susia:la:ga:, a:la:yo: e o:lia: ha:na:ga: ene aya tiane. A:la:ta:ga: Lod eyo: ma:no: ma:no:wo: alan dimidaliaki, a:la:ta:ga: falawa yisdo: mo:difa: a:nolo: soda:sa:ga:, a:la:mo: maiya:ki dimi.

⁴ A:la:yo: ma:no:wo: na:sa:ga:, mo: ali o:sen ami, Sodom amisa:n kalu so:wayo:lo:, kalu ko:go:dego:wo:lo: tambo ya:sia:sa:ga:, a ilo: sen a:no: hege galifa:.

⁵ Iliyo: a a:no: hege galia:takiyo:, Lodbo:wo: a:la: ho:le sio:, “Kalu a:la:, o:g ga:lolo: gelo: amilo: yab a:no: o:bamida: saba? Kalu a:la: a:no: nilo: da: dimia:no: asulab ko:lo: ha:la: wena tililia: mena.”

⁶⁻⁷ A:la:sa:labiki Lod e ha:la:ya handalota:ga:, tog a:no: e fa:s doba:da: asida:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Niasi, man mogago: wengo:wo: dimida:so:bo.

⁸ Kalu a:la: we, no:no:n tili dofo:lo:l ko:lo:, giliyo:a:la: wemo:wo: mogago: nowo: dimida:so:bo! Ko:sega gio: bo:ba. Ni na:la: bolo: a:la: we, kalu o:lia:yo: o:semo: ali ko:lo:, gilido: asulab au dimidama:ki, niyo: gilo:wa tililia: mia:nigo:l.”

⁹ Ko:sega Sodom kalu iliyo: Lodbo:wo: a:la:sio:, “Ge fogo: dimina! Ge hen nowo: a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, nio: aloba:da:so:bo. Niliyo: a:la:mo:lo: dimidama:no: o:leaumbo:, gemo:wo: mada alande dimidama:nigo:l.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, iliyo: Lodo: a:ma:la: kanilia:ga:, tog ifa:ya anilaki, togo: bidima:no: dowo:.

¹⁰ Ko:sega kalu a:la: a usamilo: sen a:ma:yo: togo: kolataki, Lod e dagiya susululia:ga:, a usa tandola:sa:ga:, togo: a:na ifa:.

¹¹ A:la:gabiki kalu tog amilo: elen ili si a:no: ko:ne alifelema:ki, a:la:ma:yo: a:na dimido: ko:lo:, so:wa iyo:lo: ko:go:do:wo:lo: tambo a togo: keda:la:ga: mo:ba:ba:.

¹² Kalu a:la:ma:yo: Lodbo: a:la:sio:, “Ge so:lo: nolo: amisa:n us wenamio: elo: saba:le? Kalu so:wa gilo:wo:lo:, ka:isale so:wayo:lo: ge a:suwo:lo:, a:la:ta:ga: so:lo: nol gilo:wo:lo: amisa:n wenamilo: sab a:no: tambo tililia:sa:ga:, hen we ta:ta:ga: hamana.

¹³ Mo:wo: naino: amisa:n we tambo yasala:ma:nigo:l. Kaluka:isaleyalo: man mogago:le ko:li ko:lilo: dimida:lab a:na ilikiyo:, kaluka:isale nolo: mo:beaki, ililo: ho:le sa:la:len a:no: Yawe e da:da:sa:ga:, amisa:n we na:nbo: yasala:ma:ki iliga:fo:.” A:la:ma:yo: a:la:sio:.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: Lodo: e ha:na:sa:ga:, kalu

so:wa ida: a:la:lo: same o:mo:wo: a:la:sio:, “Yawe eyo: amisa:n we yasala:ma:nigab ko:lo:, ga:go: dasila:sa:ga:, hen we ta:ta:ga: hamana.” Lod elo: sa:lab a:no: a:la:yo: da:da:sa:ga:, i o:lia: henema:niki sa:laba:le a:la:asulo:

¹⁵ Kea:fo ho:letabiki, ma:mula: kaluwa:yo: Lodbo:wo: susiaki a:la:sio:, “Ge o:lia:, ga: ga o:lia:, ga:la: a:la: o:lia:, o:g a wenamilo: sab a:no: bo:bo:ge dasila:sa:ga: hamana. Amisa:n wilo: falasilo: fa:la:doma:nigab a:ma:yo: gi o:lia: uwa yasalabena:ki, gio: hamana.”

¹⁶ Ko:sega Lod e kele asulaki, bo:bo:gebo: mo:ane. A:la:gabiki Yawe eyo: e nofolakiyo:, ma:mula: kalu a:la:ma:yo: Loda: dagiyo:lo:, ene ingaya: dagiyo:lo:, ida: a:la:ma: dagiyo:lo:, iyo: tambo gasilia:ga:, amisa:n ha:la:ya tililia:gane.

¹⁷ Iyo: ha:la:ya handalotabiki, kalu imilig noma:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: sowabena:ki, bo:e nai hamana! Gio: a:ma:la:bo: bale ba:da:so:bo. A:la:ta:ga: gio: hen fua:lo: usamio: mo:saki ha:na:sa:ga:, misio:wa mesa:ni hamana. Gio: a:la:dimidalega, mo:yasala:ma:ib” a:la:sio:.

¹⁸⁻¹⁹ Ko:sega Lod eyo: a:la:sio:, “Yagiliyo!: Gaino: nemo:wo: sagalakiyo:, mano: mada nafale dimido: ko:lo:, ne mo:soma:ki, giyo: ne a:na asuwa:fa:ni mio:. Ko:sega misio: a:no: ko:na: ko:lo:, ne a:namio: semo:fa:la:dowo: o: a:laliki, Sodom a:no: mogagakiyo:, ne o:lia: mogaima:ib.

²⁰ Gaino: bo:ba. Amisa:n ha:lula:su hono ko:na:ma a:lab. A:la:fo:ko:lo: ne sowabena:kiyo:, ne na:i ha:na:sa:ga: a:namio: ga:li mesa:no: ko:lo:, ne amisa:n ba ha:lula:su a:na hamana:ki ta:foma,”

a:la:sio:.

²¹ A:la:ta:ga: imilig noma:yo: Lod emo:wo: a:ma:la: sa:laki, “Gilo: dabu ba:dab a:no:, niyo: o:li dimidama:no:. Amisa:n gilo: da:feab a:no: mo:mogagaki ga:li doma:ib.

²² Gio: amisa:n a:na bo:e nai hamana. Mo:wo: ge a:namio: o:semo:fa:la:dowo: amio:, niyo: nanogo: nowo: semo: dimidama:no:.” Ma:mul kalu eyo: a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: amisa:n a:no: wiyo: Soa a:la:wikilo:.*

Gode eyo: Sodom amisa:n a:no: yasala:

²³ Ofo: fa:la:dowabiki, Lod e Soa amisa:n a:na fa:la:dowo:.

²⁴ E a:na fa:la:dowabiki, akin halona a:la:ta:ga: de o:lia: u hudo: o:lia:yo: Yawe eyo: Sodom o:lia: Gomola o:lia:lo: a:lab a:na timena:ki dimido:.

²⁵ Amisa:n a:la: a:no:lo:, hen fua:lo: a:no:lo:, kaluka:isale amisa:n a:namilo: seno:lo:, hen amilo: fa:la:ndan kelego: a:no:lo: tambo mogagilaki yasala:.

²⁶ Ko:sega Loda: ingayo:, e tifa kuda:i yakiyo:, e a:ma:la: bale ba:dabiki, so:lu dowaki, halaido: u o:ongo: dasi dowo:.

²⁷ Kea:fo a:naka Ablaham e dasila:sa:ga:, tamin amilo: Yawe e o:lia:lo: tola:len hen a:na a:ma:la: ane.

²⁸ E a:na kagafo:likiyo:, fua:lo: hen, Sodom o:lia: Gomola o:lia: a:no: ololo ba:ba: amio:, de ho:mo:no: alan badio: fa:la:dowabi ba:ba:.

---

* **19:22:** Hibulu towa:yo: “Soa” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: ha:lula:su a:la:sa:lan.   **19:24:** Madi 10.15, 11.23-24, Luk 10.12, 17.29, 2Bid 2.6, Yud 1.7   **19:26:** Luk 17.32

²⁹ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: kaluka:isale hen fua:lo: a:namilo: sen a:no: tambo yasalab amio:, Gode eyo: Ablahamo: asulaki, Lod e asufa:. Amisa:n hen us a:namilo: eleno: tambo yasala:ma:no: dowabiki, Lod e mo:sanama:ki, e hen nowa iliga:fo:.

Loda: ida: a:la:ma:yo: Moab o:lia: Amon o:lia: sa:la:li

³⁰ Lod e Soa amisa:n amilo: mesa:no:wo: tag-ilabiki, e o:lia: ene ida: a:la: o:lia:yo: misio:wa ha:na:sa:ga:, u aya sen.

³¹ Iyo: a:na siliki, ida: wa:la:ba:yo: ene ado tifbo: sa:laki, “Henfelo: wema: mano: kaluwo: ga o:lia: alila:sen ko:sega, a:la:do: dimidama:no:wo: kalu na:n o:lia: alima:no:wo: aundo:ma. A:la:ta:ga: nain dowo:lo: anaso:”

³² A:la:go:ko:lo: nain so:lo:wo: mo:edaki, dow a:la:ta:ga:yo: dowai: ha:na:melea:ki, naino: wain ho:no: domo: dimia:sa:ga:, na:no: e o:lia:yo: a:na alima:niki.”

³³ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, o:g nulu a:namio: wain ho:no: iyamo: maiya:ki dimi ko:lo:, iyayo: na:sa:ga: asugdo:ma dowabiki, ida: wa:la:bo: e o:lia: ali. Ko:sega ida: a:no: e o:lia: alilab a:la:bo:, Lod e mo:asulo:.

³⁴ Ho:len no amio: wa:la:ba:yo: ene ado tifbo: sa:laki, “Ali nuluwo: ne do o:lia: ali ko:lo:, nain dow a:la:ta:ga:yo: nain so:lo:wo: mo:edaki dowai: ha:na:melea:ki, o:g nuluwo:lo: naino: wain ho:no: domo: dimia:sa:ga:, ge e o:lia: a:na alila:bi.”

³⁵ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, o:g nulu a:namio:lo:, wain ho:no: iyamo: maiya:ki dimi ko:lo:, ida: tifo:

iyalo:wa ha:na:sa:ga:, e o:lia: ali. Ko:sega ida: a:no: e o:lia: alilab a:la:bo:, Lod e mo:asulo:.

³⁶ A:la:dimida:sa:ga: ida: a:la: a:no: iya o:lia: ali ko:lo: a:la:yo: a:na alelo:.

³⁷ Wa:la:ba:yo: kalu so:wa ko:lo: sa:la:lia:sa:ga:, ene wiyo: Moab wikilo:. So:wa Moab a:na a:la:ta:ga:yo:, tif amio: kaluka:isaleyo: modo: fa:la:dowo: ko:lo:, iyo: o:go: Moab kaluka:isale a:la:sa:la:sen.

³⁸ A:la:ta:ga: ado tifa:yo:lo:, kalu so:wa ko:lo: sa:la:lia:sa:ga:, ene wiyo: Ben-Ami wikilo:. So:wa Ben-Ami a:na a:la:ta:ga:yo:, tif amio: kaluka:isale modo: fa:la:dowo: ko:lo:, iyo: o:go: Amon kaluka:isale a:la:sa:la:sen.

20

Ablaham eyo: Abimeleg e dikido:

¹ Ablaham e Mamele hen a:namilo: seno: ta:ta:sa:ga:, Negeb hena ha:nakiyo:, Sul heno: nol, Kades amisa:no: nol a:lo: us a:na sa:sen. Tif amio: e Gela amisa:n a:namio: mageso: kalu o:ngo: doma:ni ane.

² Hen a:na silikiyo:, Ablaham eyo: kaluka:isalemo: sa:laki, “Sa:la we, ne nado” a:la:sa:la:sen. A:la:sio: ko:lo: Gela misa: kalu, Abimeleg eyo: Selayo: e dia:no: a:laki towo: saga:fo: ko:lo:, nolba:yo: Selayo: tililia: yabiki a:na di.

³ A:la:dimido: ko:lo: nulu no amio:, Abimeleg e ofolakiyo:, Godeyo: elo:wa fa:la:dowaki a:la:sio:, “Ga gilo: dia:no: ko:lo: tililia:mio: ko, e o:ma kaluwa:yo: di ko:lo:, ge mada soma:ib.”

4 Ko:sega Abimeleg e Sa:la o:lia:yo: semo: ali ko:lo: eyo: a:la:sio:, “Kalu Alan, kaluwa:yo: man mogago:wo: mo:dimidalega, giyo: kalu a:no:lia: ene iasi kaluka:isale o:lia:yo: sana soma:no:wa:le?

5 Ablaham eneno:sa a:la:sio:, ‘Ga we ne nado.’ A:la:ta:ga: ga eyo:lo: a:la:sio:, ‘Kalu we na: nao.’ A:la:fo:ko:lo: niyo: ga we diakiyo:, no:no:n asulo:wo: digalo:le dofo:liki, man digalo:le dimido: a:la:asulo:l.’’ Abimeleg eyo: a:la:sio:.

6 Abimeleg e ofolab us a:namio:, Godeya: emo: sa:laki, “Gi asulo:wo: digalo:le dofo:liki dimido: a:la:bo: niyo: asulo:. A:la:ta:ga: ni siwa:l amio:lo: man mogago:wo: mo:dimidama:kiyo:, niyo: ge ga we o:lia:yo: mo:alima:ki go:.

7 A:la:fo:ko:lo: giyo: ga we inbo: a:ma:la: iliga:ta:bi. Ablaham e Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu ko:lo:, eyo: ge dulugu sa:lalikiyo:, ge o:li mesa:ib. Ko:sega giyo: ga we inbo:wo: mo:iliga:talega, gelo: a:la:ta:ga: giasi kaluka:isaley: tambo mada soma:ib.” Gode eyo: a:la:sio:.

8 Kea:fole Abimeleg e dasila:sa:ga:, ene nanog dian kaluwo: ho:le kegea:sa:ga:, elo: ofolo: ba:ba: a:no: a:na malolabikiyo:, iyo: a:no: ko:lo: da:dakiyo: tagio: alan dow:.

9 A:la:ta:ga:yo: Abimeleg eyo: Ablahamo: ho:lelia:ga: emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: nimo:wo: hala dimido:ka:! Ne mogago: nowo: gemo:lo: mo:dimido: ko:lo:, giyo: hida:yo: alan we ne o:lia: niasi kaluka:isale o:lia:mo:lo: dia:mio:wo: mo:wo: ha:? Man kaluwa:lo: mo:dimidan a:no: giyo: nimo: dimido:.” Abimeleg eyo: a:la:sio:.

¹⁰ A:la:ta:ga: Abimeleg eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: dimido: a:no:, giyo: waga asulaki dimido:wo:?”

¹¹ A:la:dabu ba:dabiki Ablaham eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Nilo: dimido:wo: mo:wo: we. Amisa:n wiyo: Godeyo: mo:tagila:sen ko:lo:, ne sana sowaki, ni gayo: ili dia:ib a:la:bo: no:no:no: asulaki sio:.”

¹² A:la:ta:ga: nilo: sio: a:no:, niyo: hendele sio:. Mo:wo: na:no: dowo: imilise, ko:sega e anowo: ko:li ko:lo:, niyo: e a:na di.

¹³ Ne gayo: dia:sa:ga: elen amio:, Godeya: nemo: sa:lakiyo:, ‘Ge go:la: heno: kata:fo: hamana’ a:la:sio: ko:lo:, na:no: ha:nakiyo:, niyo: Selamo:wo: a:la:sio:, ‘Hen o:bamida:ya:le na:ndo: ha:nab a:namio:, giyo: ne ha:fo: disa:laki, a:la:sa:la:bi, “Kalu we ni nao.””

¹⁴ Abimeleg eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, sibiyo:lo: kaowo:lo: nanog dian kaluka:isale o:lia: a:no: Ablahambo: dimiaki a:la:ta:ga:, ene inga Selayo:lo: a:ma:la: iliga:fo:.

¹⁵ A:la:dimidakiyo: Abimeleg eyo: Abla-hambo:wo: a:la:sio:, “Ge bo:ba. Hen we tambo nino: ko:lo:, ge go:ndo: asulab au ta:bi.”

¹⁶ A:la:ta:ga: eyo: Selamo:wo: a:la:sio:, “Niyo: silba mole 1,000 a:no: gi gaomo: dimi. A:la:go:ko:lo: kaluka:isale ge o:lia:lo: sen a:ma:yo:, ge mogago: imilise nowo: mo:dimido: a:la:bo: ele bo:ba:kiyo:, niyo: mole we a:na dimio:l ko:lo:, ge sendelowa:so:bo” Abimeleg eyo: a:la:sio:.”

¹⁷ A:la:sa:la:sa:ga: Ablaham eyo: Godemo: dulugu sio: ko:lo:, Gode eyo: Abimelego:lo:, ingayo:lo:, ene nanogdo: dian ka:isaley:lo:

tambo falele alifa: ko:lo: iyo: so:wayo: wa:ka
o:li sa:la:la:ma:ki ta:fo:.

¹⁸ Mo:wo: tamin amio: Abimeleg eyo: Abla-hama: ene inga Selayo: diabikiyo:, Yawe eyo: Abimeleg e o:lia:lo: sa:sen ka:isaleyo: tambo so:walo: mo:sa:la:lima:ki dimidalifa:.

21

Sa:la eyo: Aisa:go: sa:la:li

¹ Yawe eyo: Selayo: sagale alitaki ya:sa:ga:yo:, tamin amilo: enedo: dinali sio: a:no: hendele dimido:.

² A:la:go:ko:lo: Godeya:lo: da:fe sio: ho:len a:no: fa:la:dowabiki, Ablaham e anaso: dowa:sen ami, Sa:la e alela:sa:ga:, kalu so:wayo: emo: sa:la:me.

³ Sa:la elo: so:wa sa:la:me a:no:, Ablaham eyo: ene wiyo: Aisa:g wikilo:.

⁴ So:walo: sa:la:li a:na a:la:ta:ga: ho:len agelo:wo: o fa:la:dowabikiyo:, Godeya:lo: emo:lo: saefa: au dimidaki, eyo: so:wa a:no: do:go:fo: hege gedeo:.

⁵ Aisa:gdo: sa:la:li ho:len a:namio:, Ablaham e donayo: do:la:lowo:wo: do:la:fo: ko:lo: gulula:.

⁶ A:la:ta:ga: Sa:la eyo: a:la:sio:, “Gode eyo: ne sagale alitaki o:gema:ki ta:fo:”^{*} ko:lo:, kaluka:isale nolba:yo: Godeya:lo: dimido: a:no: da:da:ga:yo:, ne o:lia:yo: sagalaki o:gema:ib.”

⁷ A:la:ta:ga: eyo: towo: a:kudu sa:laki, “Tamin amio: kaluka:isaleya: sa:lakiyo:, ‘Sa:la e Ablaham emo:wo: so:wayo: mo:sa:la:meaki, bowo:lo: mada

21:2: Hibu 11.11   **21:4:** Mo:mo: 17.12, Ilig 7.8   * **21:6:** “Aisa:g” a:la:do: sa:lab a:no:, Hibulu towo: ha:go: we, “E o:gab.”

mo:mea:ib' a:la:asulaki sa:la:len. Ko:sega Ablaham e anaso: dowasen ami, niyo: kalu so:wayo: emo:wo: sa:la:me" Sa:la eyo: a:la:sio:.

⁸ A:la:ta:ga: Aisa:g e anayaki bo na:len: ed-abikiyo:, Ablaham eyo: kaluka:isaleyo: tambo kegea:sa:ga:, ma:no:wo: alan dowotaki sagala:li mo:no:.

Ablaham eyo: Ha:ga o:lia: Ismael o:lia:yo: ka ta:fo:

⁹⁻¹⁰ Isib ka:isale, Ha:ga elo: Ablahambo:lo: so:wa sa:la:me a:ma:yo: Aisa:g emo:lo: dio:ge sa:lab a:no: Selayo: da:da:sa:ga:, eyo: Ablahambo:wo: a:la:sio:, "Nanog dian ka:isaleya: inso: a:no:, ni so:wa Aisa:g o:lia:yo: dabuno: mo:alobanama:ki asulab ko:lo:, giyo: nanog dian ka:isale o:lia: ene inso: a:no:lia:yo: ta:taki, ko:na: iliga:foma" a:la:sio:.

¹¹ Sa:la elo: to sio: a:no: Ablaham e da:da:sa:ga:, ene so:wa asulakiyo:, e mo:beaki kele asulo:wo: alan dowo:.

¹² Ko:sega Gode eyo: Ablaham emo:wo: a:la:sio:, "Giyo: nanog dian ga o:lia: ene so:wa o:lia: a:no: mo:beakiyo: kele asula:so:bo. Sa:la elo: gemo:lo: sa:lab o:leau dimidama. Mo:wo: Aisa:g eya a:la:ta:ga:yo: gi so:lo:wo: a:na fa:la:doma:ib."

¹³ A:la:ta:ga: niyo: nanog ka:isaleya: so:wa eya a:la:ta:ga:yo:lo:, kaluka:isaleyo: modo: fa:la:doma:ki dimidama:no:, mo:wo: so:wa a:no: geya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:" Gode eyo: a:la:sio:.

¹⁴ Kea:fole dowabiki, Ablaham e dasila:sa:ga:, ma:no: o:lia: no: do:go:f amilo: ho:n wasu o:lia:yo: Ha:ga e kelena ga:li alitakiyo:, so:wa a:no: e o:lia:

hamana:ki iliga:fo:. A:la:yo: ha:nakiyo:, Bilsiba kalulo:ma hen a:na nodola:li sia:len.

¹⁵⁻¹⁶ A:la:yo: sia:labiki, no: do:go:f amilo: ho:n wasu a:no: kedefo: ko:lo:, eyo: so:wa a:no: i galindo: a:lab ha:g a:na ta:fo:. So:wayo: a:na ta:taki, eyo: a:la:asulo:, “No:no:so:wa sowab a:no: mo:ba:ba:no:” a:la:asulakiyo:, e o:fina:sa:ga: ina:li mesa:ni ane. E a:na siliki ya:la:len.

¹⁷ Gode eyo: kalu so:wa a:ma:lo: ya:lab a:no: dabu ko:lo:, Godeya: ene ma:mul kalu a:ma:yo: Hebene a:la:ta:ga: Ha:ga emo:wo: a:la:sio:, “Ha:ga, ge waigo:wo:? Ge tagila:so:bo! Kalu so:wa honona silikilo: ya:la:lab a:no: Gode eyo: dabu.

¹⁸ E sowabena:kiyo:, ge dasilia: ha:na:ga:, so:wa a:ma: ene dagiya gasilia:ga: e asulo:wo: halale alifoma. Niyo: eya a:la:ta:ga:yo: kaluka:isaleyoy: modo: fa:la:doma:ki ta:fa:no:.”

¹⁹ A:la:salitakiyo: Gode eyo: Ha:gaya: ene siyo: kolaetabikiyo:, e ho:n daido:wo: a:na ba:ba:. Ba:da:ga:yo: e ha:na:ga:, ho:no: no: do:go:fa wasulia:ga:, inso:mo: maiya:ki dimi.

²⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: so:wa a:no: tili dowabikiyo:, e a:na anayo:. E kalulo:ma hen a:na ilikiyo:, e da:lo: sandima:no: asulo: kalu fa:la:dowo:.

²¹ E Balan kalulo:ma hen a:na silikiyo:, ene anowa:yo: e Isib ga dima:ki nenela:sa:ga:, tili alifa:.

Ablaham eyo: Abimeleg o:lia: towo: saefa:

²² Ho:len no amio:, Abimeleg o:lia: ene ame misa: kaluwo:, Fikol o:lia:ma:yo: Ablahambo:wo: a:la:sio:, “Godeyo: ge o:lia: a:lab ko:lo:,

kelego: tambo gilo: dimida:lab a:no: nafale fa:la:dowa:sen.

²³ A:la:fo:kolo: giyo: nemo:wo:lo:, ni so:wamo:wo:lo:, ni ma:mu imo:wo:lo:, dikidan man mo:dimida:mela:no: a:la:likiyo:, giyo: Godeya: siwa:l amio: nemo:wo: dinali salifo:ma:ki asulo:l. Ko:sega nilo: gemo:lo: ha:fo: disa:lan aumbo:, giyo:lo: nimo:wo:lo: ha:fo:wo: a:la:disa:la:lubi. A:la:ta:ga: hen wenamio: ge mageso: kalu o:ngo: sen ko:lo:, giyo: kaluka:isale hen wenamilo: sab imo:wo:lo: ha:fo: disa:la:lubi. Giyo: a:la:dinali sama” a:la:sio:.

²⁴ A:la:sa:labiki Ablaham eyo: a:ma:la: sa:laki, “Niyo: a:la:dimidama:no:,” a:la:dinali sio:.

²⁵ Ko:sega Abimelega: ene nanogdo: dian kalu nolo: ya:ga:, Ablahama: ho:n daido: imilig nowo: ili bo:fo:mela:niki di ko:lo:, eyo: Abimelegbo:wo: towo: hida:gi sio:.

²⁶ Abimelegbo:wo: hida:gi sa:labiki, eyo: a:ma:la: sa:laki, “Giyo: tamin amio: nemo:wo: mo:sio: ko:lo: ne mada mo:dabu eleno:, o:gka do:do:l. O:lo: dimido:wo:lo: ne babalab” Abimeleg eyo: a:la:sio:.

²⁷ A:la:sa:labiki Ablaham eyo: sibi o:lia: kao o:lia:yo: dia:ga:, Abimelegbo: dimiabiki, a:la:yo: asulo:wo: imilise dowaki, towo: a:na dinali saefa:.

²⁸ Towo: saeta:ga:yo:, Ablaham eyo: sibi mala kalofo dom a:la:fo: nolo: aloba:da:sa:ga:, nodowa ta:fo:.

²⁹ Sibi a:no: ba:dakiyo:, Abimeleg eyo: Ablahambo:wo: a:la:dabu ba:daki, “Gilo: sibi nolo: aloba:da:sa:ga:lo: ta:fo: hono, mo:wo: ha:?”

³⁰ Ablaham eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ho:n

we ni daido: ko:lo:, kaluka:isaleya:yo: hendele
na:no:lo:b a:la:asuluma:ki, sibi kalofo dom a:la:fo:
we, ge dima” a:la:sio:.

³¹ A:la:go:ko:lo: a:la:ma:yo: towo: hen a:na dinali
saefa: ko:lo: hen a:no: wiyo: Bilsiba[†] a:la:wikilo:.

³² A:la:yo: Bilsiba hen a:namio: dinali
saeta:ga:yo:, Abimeleg o:lia: ene ame misa: kalu
Fikol o:lia:yo:, Filistia kaluka:isaleya: hen a:na
a:ma:la: ane.

³³ A:la:yo: a:ma:la: ha:nabiki, Ablaham eyo: i
nowo: Bilsiba a:na gelo: ko:lo:, eyo: Yawemo:
dulugu sa:laki, ene wiyo: “Gode Mela:no: Mela:no:
A:lab” a:la:sio:.

³⁴ A:la:fo:ko:lo: Ablaham e Filistia hen a:namio:,
ho:leno: modo:wo: a:na elen.

22

Ablaham eyo: Aisa:go: Godemo: dimi

¹ A:ma: fa:s amio: Gode eyo: Ablahamo:
da:fe ba:daki, emo:wo: a:la:sio:, “Ablaham!”
A:la:ho:idabiki Ablaham eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:,
“O:ba, ne weko:”

² A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Giyo: so:wayo:
imilig, Aisa:g a:no: ge mada alan asula:sen
ko:lo:, giyo: so:wa a:no: Molaya hen a:na tililia:
ha:na:sa:ga: fa:la:dowalikiyo:, niyo: misio: nowo:
gemo: walama:no:. Gemo:lo: walama:no: misio:
a:na ha:na:sa:ga:, giyo: so:wa a:no: nemo: boba
so:meaki dimia:bi.” Gode eyo: a:la:sio:.

[†] **21:31:** “Bilsiba” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Dinali saefa:
ho:n daido:.” Ha:g nowo: we, “Ho:n daido: dom a:la:fo: a:no: we.”

3 Ho:le bidabikiyo:, Ablaham e ha:na:no:wo: donkiyo: dimidalia:ga:, so:mea:no: de hi a:no: a:na basalela:. Eyo: basalilia:sa:ga:yo:, ene so:wa Aisa:g o:lia: ene nanogdo: dian kalu a:la: o:lia:yo: tililia:sa:ga:, iyo: hen Godeya:lo: emo:lo: sio: a:na ha:na:ni ane.

4 Iyo: ho:len a:la:yo: ha:na:la:ga:, ho:len asol dowabikiyo:, Ablaham eyo: sigiliga:fo: amio:, hen elo: ha:na:no: a:no: ko:na: elena ba:ba:.

5 A:la:gabiki Ablaham eyo: ene nanogdo: dian kalu a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: donkiyo: bo:fo:liki, wena yasi sa:bi. So:wa na:no: halona ha:na:sa:ga:, Godemo: wabudaki, ene wiyo: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, na:no: a:ma:la: mia:no:.”

6 A:la:sa:la:sa:ga: Ablaham eyo: so:mea:no: de hi a:no: dia:sa:ga:, ene inso: Aisa:gbo: dima:ki dimi. A:la:ta:ga: eneno: helebesi o:lia: de kudulia:gane o:lia: a:no: dia:sa:ga:, ida:ni ha:na:ni ane.

7 A:la:yo: ha:na:ga: ha:nakiyo:, Aisa:g eyo: iyamo:wo: a:la:sio:, “Dowa.” A:la:sa:labiki “O:ba, ne weko:” a:la:sio:. Aisa:g eyo: a:la:dabu ba:daki, “De kudulia: mio: o:lia: de hi o:lia:yo: welo:ka:, ko:sega sibi kalofo bobalo: so:mea:no: a:no: ha:?”

8 A:la:dabu ba:dabiki, Ablaham eyo: a:ma:la: sa:laki, “Ni so:wa, Godemo:lo: boba so:mea:no: sibi kalofo a:no: Godeya: ene dimia:ib.” A:la:sa:la:sa:ga: a:la:yo: ha:na:ga: ane.

9 A:la:yo: ha:na:sa:ga:, Godeya:lo: hen emo:lo: sio: a:na fa:la:dowakiyo:, Ablaham eyo: uwo: dibida:i fa:la:nda:sa:ga:, imili alitakiyo:, de hiyo: wa:la difa:. A:la:ta:ga: ene inso: Aisa:go: meya: mela:sa:ga:, ulo: dibido: a:na de hi wa:la difa:.

10 A:la:ta:ga: Ablaham eyo: ene inso:wo: sana soma:niki, dagiyo: talagala:sa:ga:, helebesiyo: a:na di.

11 Ko:sega Yawe ene ma:mul kaluwa:yo: Hebene halona ho:idaki a:la:sio:, “Ablaham, Ablaham.” “O:ba, ne weko:” Ablaham eyo: a:la:sio:

12 A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa: sa:laki, “Giyo: so:wako sana sowa:so:bo. Emo:wo: mogago: imilise nowo: dimida:so:bo! Mo:wo: giyo: so:wa imilise a:no: mo:kidiaki, nemo:wo: o:li dimi ko:lo:, ge Godeyo: tagilaki, mada hendele kudu ha:nabo:lo:b a:la:bo: niyo: o:go: asulo:l” a:la:sio:

13 A:la:sa:labiki Ablaham e sigili ba:ba: amio:, yagilio:, sibi de imilise nowo:, biso: i ha:lu nowa kowa:gila:fo:lena ba:ba:. A:no: ba:da:ga:yo:, e ha:na:sa:ga: sibi a:no: dia:ga:, ene so:wayo: mo:sana sowaki, eyo: sibi de a:no: Godemo:wo: so:kugulu me.

14 A:la:fo:ko:lo: Ablaham eyo: hen a:no: “Yawe Yaile” a:la:wikilo:. To a:ma: ha:go: we, “Yawe eyo: dimia:ib.” A:la:ta:ga: o:g a:namio: kaluka:isale iliyo: a:la:sa:la:sen, “Yawe ene misio: a:namio: dimia:ib.”

15-17 A:la:ta:ga: Yaweya: ene ma:mul kalu a:ma:yo: Hebene a:la:ta:ga: wa:ka ho:idakiyo: a:la:sio:, “Ni wi Yawe a:na ilikiyo:, niyo: a:la:dinali so:lo:l. Giyo: ga: so:wa imilise a:no: mo:kidiaki, a:la:ka dimido: ko:lo:, niyo: gemo: mada sagale alitakiyo:, gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab a:no: akin amilo: tamin gego: o:ngo: a:la:ta:ga: ho:n amilo: sa: o:ngo: fa:la:doma:ki ta:fa:no:. A:la:ta:ga: gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab a:ma:yo: gis kalu

ilido:wo: tiginilakiyo:, amisa:n ililo:wo:lo: dima:ki ta:fa:no:.

¹⁸ Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab i a:na a:la:ta:ga:yo:, henfelo: amilo: so:lo:wo: tambo nafale mesea:ki ta:fa:no:. Giyo: ni towo: kudu ane ko:lo:, niyo: a:la:dimidama:no:.” Yawe eyo: a:la:dinali sio:.

¹⁹ A:la:go:ko:lo: Ablaham e ene nanog kalu a:la:lo:wa a:ma:la: ha:na:ga:, iyo: egele Bilsiba a:na ha:na:ni ane. A:la:ta:ga: e Bilsiba a:na sen.

²⁰ Tif amio: kalu noma:yo: Ablahambo:wo: towo: a:la:sio:, “Gao Nahol ene inga Milka eyo: kalu so:wayo: modo: ko:lo: sa:la:li.

²¹⁻²³ Wa:la:bo: Us wikilo:, a:la:ta:ga: a:ma: fa:so:, Bus. Nowo: Kemuel, nowo: Kesed, nowo: Haso, nowo: Bildas, nowo: Ya:dlab, a:la:ta:ga: tifo: Betuel” a:la:sio:. Milka eyo: Ablahama: ao Nahol emo:wo: kalu so:wa ola:fo: a:no: ko:lo: sa:la:me. Tif amio: Kemuel eyo: Alam ko:lo: sa:la:li, a:la:ta:ga: Betuel eyo: La:ba:ga ko:lo: sa:la:li.

²⁴ A:la:ta:ga: tif amio: Nahol eyo: ene nanog dian ga nowo: ene a:di. Ga a:ma: wiyo: Leuma. Eyo: Nahol emo:wo: kalu so:wayo: fa:la:da:in ko:lo: sa:la:me. Wa:la:bo: Teba, nowo: Gaham, nowo: Tahas, a:la:ta:ga: tifo: Maka ko:lo: sa:la:li.

23

Ablaham eyo: Selaya: do:mo:lo: a:id:o: hen a:no: kilili

¹⁻² Sa:la e donayo: 127 a:la:fo: a:no: dota:ga: sowo:. Ho:len a:namio: e Ka:ina:n hen a:na sen ami, Kiliat Alba amisa:n, nowo: wiyo: Heblon,

e a:na elena sowo:. E sowabikiyo:, Ablaham e kuo:ya:lab a:na tina:sa:ga: nofolaki ya:la:len.

³⁻⁴ E a:namilo: ya:la:likilo: sen a:no: dasilia:sa:ga: ha:nakiyo:, Hit kalu imo:wo: a:la:sio:, “Ne mageso: kaluwo: o:ngo: ya:ga: gi o:lia: sen ko:lo:, ni ga sowo: we hen no:no:ndo: kililiabde a:na dalima:no: ko:lo:, hen heb gilo:wo: nelo: kililia:niki dimina,” a:la:sio:.

⁵⁻⁶ Hit kalu iliyo: Ablahambo: a:ma:la: sa:laki, “Kalu alan, ge nilido: sa:ma:nigo:l we dabuma. Niliyo: ina:lila:bo: dalima:no: hen nolo: dimidaefa: da:lab. Ni us wenamio: ge wabulun kalu ko:lo:, giyo: dalima:no: hen nafale gilo: ba:dab a:na daida:bi. Gi ga sowo: a:no:, heno: o:bamida:ya:le go:no:ndo: dalima:no: asulabde a:na dalima:no: dowalega, hendo: biso: kalu a:ma:yo: mo:ka:ma:no:.”

⁷ A:la:do: sa:lab a:no: da:da:ga:yo:, Ablaham e dasila:sa:ga:, Hit hendo: biso: kalu iyo: sagalema:ki, e misa:yo: a:na gulu.

⁸ A:la:ta:ga: Ablaham eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: hendele a:naka dalima:ki asulalega, gio: ha:na:sa:ga: Sohal inso: Eflon emo:wo: dabu ba:ba:ni hamana.

⁹ Makbela hen a:namio:, Eflona: ene egelo: anib amio:, ene u ayo: nowo: a:lab ko:lo:, hen a:no: nemo: dimina:ki, giliyo: emo: dabu ba:da:bi. Eyo: nemo:wo: dimialikiyo:, hen a:namilo: mole elo: da:feab aumbo:, niyo: gili siwa:l amio: a:na kililia:no: ko:lo:, ni ga sowo: a:no: a:na dalima:no:”

¹⁰ Ablaham eyo: a:la:sa:labikiyo:, Hit kalu Eflon elo: kegeo: us a:namio: elen. Hit kalu o:lia:

kaluka:isale amisa:n toga:me a:namilo: kegeo: sen i a:ma: si wa:l amio:, Eflon eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:,

¹¹ “A, a:la:ba. Kalu alan, ni to we dabuma. Niyo: egelo: hen o:lia: u a o:lia:yo: gemo: madali dimio:l. Ni so:lo:wa: si wa:l amio: gemo: ka dimio:l ko:lo:, sowo: gilo: a:no: o:li dalima:ib.” Eflon eyo: a:la:sio:.

¹² Ablaham eyo: to a:no: ko:lo: da:dakiyo:, eyo: hendo: biso: kalu kegeo: imo:wo: ene misa:yo: wa:ka gulu.

¹³ A:la:dimida:sa:ga:yo: hendo: biso: kalu kegeo: a:no: tambo dabuma:ki, Ablaham eyo: Eflonbo:wo: a:la:sio:, “To nilo: sa:ma:nigo:l we, giyo: dinafa dabuma. Nilo: hen kililia:no: mole ililo: da:lab a:no: gemo: dimia:nigo:l ko:lo:, giyo: o:li dia:ib a:la:asulo:l. Niyo: heno: kililia:sa:ga:yo:, sowo: a:no: a:na dalima:no:.”

¹⁴⁻¹⁵ A:la:sa:labiki Eflona: a:ma:la: sa:laki, “Kalu alan, nilo: so:lo:l we ge dabuma. Hen we silba mole 400 a:la:fo: a:ma: kililia:no: dowo:, ko:sega na:no: mole to nenela:mela:no:wo: ka ta:foma. Ge sowo:wo: ka daida:bi.” Eflon eyo: a:la:sio:.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Eflon elo: Hit kaluwa: si wa:l amilo: to sio: a:no: Ablaham eyo: kudu ha:naki, silba mole 400 a:la:fo: a:no: hendele dinafa aloba:da:sa:ga:, mole a:no: emo: dimi.

¹⁷⁻¹⁸ A:la:fo:ko:lo: Hit kalu o:lia: kaluka:isale amisa:n toga:me a:namilo: kegeo: sen i a:ma: si wa:l amio:, Eflon eyo: Makbela hen us a:namilo: egelo:wo:lo:, i a:namilo: a:labo:lo:, a:la:ta:ga: u ayo:lo:, a:no: tambo Ablahambo: dimi. Makbela hen a:no:, Mamele hen doba:da:yo: ko:na:ma dowo: ko:lo:, hen usamilo: a:no: Ablaham e kilili.

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: Ka:ina:n hen us a:namio:, Heblon amisa:n anib amio:, Mamele hen doba:da:, Makbela hen a:no: Ablaham eyo: dia:sa:ga:, inga Selayo: u a usa a:nami daida:sa:ga: difa:.

²⁰ Tamin amio: egelo: o:lia:, u a a:no:lia:yo: Hit kalu ilino: dowo: ko:sega Ablaham e kililia:sa:ga: di.

24

Aisa:g e gayo: dima:ki keto:

¹ Ho:len a:namio: Ablaham e mada anaso: ulula:li. A:la:ta:ga: kelego: tambo elo: dimida:i mio: a:no:, Yawe eyo: emo:wo: sagale alitaki, nafale fa:la:doma:ki ta:ta:sen.

²⁻³ Ablahama: ene nanog dian kalu nowo:, e o:lia:lo: eleno: donayo: modo: gulula: ko:lo:, ene kelego:wo: tambo kalu emo: bo:fo:melea:ki ta:ta:sen. A:la:ta:ga: Ablaham eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Gi dagiyo: ni fe ha:ga golofo:laliki, Yawe Hebenelo: biso: o:lia: henfelo:lo: bo:fo:lab o:lia:ma: ene si wa:l amio:, giyo: mada a:la:dinali sa:la:bi. Giyo: Aisa:go: gayo: dima:kiyo:, hen nelo: so:l Ka:ina:n ga we, giyo: mo:nenela:ma:no: a:la:likiyo: dinali sama.

⁴ Ko:sega giyo: no:no:n amisa:ndeya ha:na:ga:, no:no:n so:lo:le us a:namio:, ni so:wa Aisa:ga: ene gayo: nenela:sa:ga: sametakiyo:, ga a:no: ko:lo: tililia: mia:no:, a:la:dinali sama.”

⁵ A:la:sa:labiki nanog kaluwa: emo:wo: a:ma:la: dabu ba:daki, “Ga nilo: nenela:sa:ga:lo: same a:no: ne o:lia:yo: hen wilo: mia:no:wo: mo:bealega,

niyo: gi so:wayo: go:no:n hen gilo: ta:fo: mio: a:na a:ma:la: tililia: ha:na:niyo:?" a:la:dabu ba:ba:.

⁶ Ablahama: a:ma:la: sa:laki, "A, so:wa nilo:wo: no:no:n hen a:namio: a:ma:la:yo: tililia: ha:na:so:boka:!"

⁷ Yawe, Hebenelo: a:lab Gode a:ma:yo: ne dia:sa:ga:, ni dow:a: a o:lia: so:lo:wa: hen o:lia: a:na a:la:ta:ga: ne wena tililia: yakiyo:, nemo:wo: a:la:dinali sio:, 'Niyo: hen we so:wa gilo: sa:la:la:i ha:na:lab o:mo: dimia:no:' a:la:dinali sio:. A:la:fo:kolo: Gode imilise a:ma:yo: ene ma:mul kaluwa:yo: geasuwa:foma:kiyo: tamina iliga:fa:ib ko:lo:, giyo: ni so:waya: ga a:no: o:li tililia: mia:ib.

⁸ Ko:sega ga a:no: ge o:lia:lo: mia:no:wo: mo:bealega, gilo: nemo:lo: dinali sio: a:ma:yo:, ge mo:ta:liaki ga:li doma:ib. Ko:sega giyo: ni so:wayo: a:ma:la:bo: no:no:n hen amio: mada tililia: ha:na:so:boka:!" Ablaham eyo: a:la:sio:.

⁹ A:la:gabiki nanog kaluwa: dagiyo: ene misa: kalu, Ablahama: fe ha:ga golofo:liki, elo: to sio: a:no: tambo o:li dimidama:no: a:la:li dinali sio:.

¹⁰ Nanog kalu eyo: dinali sa:la:sa:ga:yo:, Ablahama: ene ka:mol do:la:fo: nolo: dia:b a:la:ta:ga: ga fudo: mea:no: kelego: nafale ko:li ko:lilo: Ablaham elo: dimidaefa: a:no: tambo dia:sa:ga:, nanog dian kalu e Mesobotemia hen ami Naholdo: sen amisa:n a:na ane.

¹¹ E a:na ha:na:sa:ga:, ga:lo amio: ka:isalelo: ho:ndo: wa:fa: yan ho:len a:no: dowabiki, e amisa:n ha:la:ya ho:n daido:lo: a:lab a:na fa:la:dowakiyo:, eyo: ka:molo: a:na fufulufo:meleak:i ta:ta:ga: sen.

¹² A:na silikiyo:, eyo: Godemo: dulugu sa:laki,

“Wiso: Yawe, ni misa: Ablahama: Godeyo: ge ko:lo:, giyo: ni misa: Ablaham emo:wo: ha:fo:wo: disa:lakiyo:, nilo: o:gdo: nanog dimidama:nigo:l we nafa fa:la:doma:ki, neasuwa:ta:bi.

¹³ Ne o:go: ho:n daido: anib wena kagafo:lo:l ko:lo:, amisa:n ka:isale iyo: ho:n wa:fa: mea:nigab.

¹⁴ A:la:ta:ga: niyo: ga bolo: imilig o:mo:wo: a:la:sa:ma:no: ‘Go:fo: gilo: amilo: ho:n wasu a:no: nelo: ma:ni dimena,’ a:la:dabu ba:ba:no: ko:lo:, ga abeya:le a:ma:la: sa:laki, ‘A: ho:n we gelo: maiya,’ a:la:ta:ga: ‘Gi ka:mol o:mo:wo:lo: ho:no: maiya:ki mea:nigo:l’ ga abeya:le a:la:sa:lalega, ga a:no: Gode gilo: Aisa:g e dia:ib a:la:do: da:feyo:wo: elo:b a:la:asuluma:no:. Giyo: a:la:dimidalega, giyo: ni misa: kalu Ablaham emo:wo: ha:fo:wo: disa:labo:lo:b a:la:asuluma:no:.” Nanog kalu eyo: a:la:dulugu sio:.

¹⁵ E a:no: ko:lo: dulugu sa:la:len amio:, La:ba:ga e ho:ndo: wa:fa:no: go:fo:wo: kelena dia:ga: mio:. Ga bolo: a:no: Betuela: ida:. Betuel a:no: Milkaya: so:wa. Milka e Nahola: inga. Nahola: ene aowo: Ablaham.

¹⁶ Ga bolo: a:no: mada gesego: ko:lo:, e kaluwo: semo: ane. Gayo: ho:n daido:wa tina:sa:ga:, ho:no: go:fo:wa wasulia:ga:, kelena dia:mio:.

¹⁷ Dia: fa:la:ndabikiyo:, nanogdo: dian kalu a:no: nai ha:na:ga: galilia:ga:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Gi go:fo: amilo: ho:n wasu ko, ha:lu nelo: ma:ni dimina.”

¹⁸ A:la:dabu ba:dabikiyo:, ga a:ma:yo: a:la:sio:, “A:, kalu alan gelo: maiya.” A:la:sa:la:sa:ga: e ho:n wasu a:no: bo:bo:ge dia:ga:, elo: maiya:ki ta:fo:.

¹⁹ Ga a:ma:yo: emo:wo: ho:no: dimita:ga:yo:,

a:la:sio:, “Gi ka:mol iyo:lo: ho:no: o:li maiya:kiyo:, ni wa:fa: sala:mela:nigo:l.”

²⁰ A:la:sa:la:sa:ga: e bo:bo:ge ho:n wasu a:no: isolo:wa koloda:sa:ga:, ho:n wa:fa:ni a:ma:la: nai tiane. E ho:no: wa:fa: sala:leno:, ka:molo: tambo na:li o:li dowabiki, a:na ta:fo:.

²¹ Ga a:ma:yo: a:la:dimida:labikiyo:, nanog kalu e towo: mo:sa:laka mobo:fo:liki, nanog elo: dimidama:kilo: iliga:fo: a:no: Yawe eyo: a:no: nafale ta:taba:le a:la:li asula:len.

²² Ka:mol iyo: ho:no: na:la:ga: kedetabikiyo:, kalu a:ma:yo: boba kelego: gamo: dimi. Boba dimi a:no: mekalen imilig o:lia: tamina a:la: dagi amilo: ka:ma:no: a:no: ko:lo: dimi. Boba kelego: dimi a:no: go:la dimido: ko:lo: moyeo: alana: di.

²³ A:la:ta:ga: nanogdo: dian kalu eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge go:lo: o:ba? Go:la: a amio:, ni welo: alima:no: fogo: da:lab?”

²⁴ A:la:dabu ba:dabiki, ga a:ma: sa:laki, “Ni dowo: Betuel, e Nahol o:lia: Milka o:lia:ma: inso:.

²⁵ Nili ayamio: kalulo: alima:no: galala:yo:, a:la:ta:ga: no:lo: alima:no: o:lia: ma:no: mea:no: o:lia:yo: da:lab.”

²⁶ A:la:sa:labiki kalu a:no: hena gulalu siliki, Yawe emo:wo: sagalakiyo: wabulu sio:.

²⁷ Eyo: dulugu sa:laki a:la:sio:, “Ni misa: kalu Ablaham ene Gode Yawe emo:wo: ne mada sagalo:. Mo:wo: eyo: ni misa: kalumo:wo: ha:fo:wo: disa:la:sen a:la:ta:ga: elo: dinali sa:lab a:no: hendele dimida:sen. A:la:ta:ga: Yawe eyo: nelo: asuwa:takiyo:, ni misa: kaluwa: eso:lo:wa: a wena dinafa tililia:ga: ta:fa:ni mio: ko:lo:, ne mada sagalab.” Eyo: a:la:dulugu sio:.

28 A:la:fo:ko:lo: ga bolo: a:no: nai ha:na:sa:ga:, e so:lo:lo: sena malolo: me.

29-30 La:ba:ga eyo: ene aowo: Laban ko:lo: e mekalen o:lia: tamina La:ba:gaya: dagi o amilo: kalifa: a:no: ba:da:b, a:la:ta:ga: kuluwa:lo: La:ba:gamo:lo: to sio: a:no:lo: da:da:la:ga:yo:, e bo:bo:ge ha:na:sa:ga:, ho:n daido:lo:wa kulu a:no: ba:ba:ni ane. A:na fa:la:dowaki ba:ba:yo:, kulu a:no: ene ka:mol o:lia: kagafo:lena ba:da:ga: a:la:sio:,

31 “Yawe eyo: ge nafale mesea:ki ta:fo: ko:lo: ge mena. Gelo: alima:no: o:lia: ka:moldo: mesa:no: o:lia:yo: niyo: dimidaefa: ko:lo:, ge wenamio: kagafo:lowa:so:bo. Ge mena.”

32 A:la:sa:labiki kulu a:no: aya ane. Aya fa:la:dowabikiyo:, Laban eyo: kelego: ka:mol wa:l amilo: difa: a:no: hena dila:sa:ga:, ka:moldo: alima:no: o:lia: ma:no: ma:no: o:lia:yo: a:na wido:. A:la:ta:ga: Laban eyo: ho:no: wasulia: ya:ga:, Abla-hama: ene nanog kulu o:lia: e o:lia:lo: mio: kulu i o:lia:ma: gido:fo:wo: to:go:dema:ki dimi.

33 A:la:ta:ga: ma:no: so:fa:yo: dia:ya:sa:ga:, imo: maiya:ki dimi ko:sega, nanog kulu eyo: ma:no:wo: semo:nakiyo: towo: a:la:sio:, “O:gdo: na: mio: we gimo: ko:le fanda sa:la:sa:ga:, ma:no: we a:na ma:no:.” Laban eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “O:li, giyo: sama.”

34 A:la:fo:ko:lo: eyo: a:la:sio:, “Ne Ablahama: ene nanog kuluwo: ne.

35 Yawe eyo: ni misa: kuluwo: nafale mesea:ki ta:takiyo:, e wilo: wabulun kulu fa:la:dowo:. Yawe eyo: Ablahambo:wo: kaowo:lo:, sibiyo:lo:, moleyo:lo:, ka:molo:lo:, donkiyo:lo:, nanog

kaluka:isaleyo:lo:, emo:wo: modo: ko:lo: dimi.

³⁶ A:la:ta:ga: Ablahama: ene inga Selayo: anaso: dowakiyo:, kalu so:wa imiligo: sa:la:li ko:lo:, Ablaham eyo: kelego:wo: tambo ene so:wa o:mo: dimi.

³⁷ Ni misa: kalu Ablaham e Ka:ina:n hena sen ko:sega, niyo: ene inso:wa:yo: Ka:ina:n gayo: mo:dia:no: a:lakiyo:, niyo: dinali sama:kiyo: nemo:wo: halale sio:. Ho:len a:namio: eyo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘Nilo: so:l Ka:ina:n hen wilo: ka:isale so:wa sab we, na: so:wa Aisa:gbo:wo: samea:so:bo.

³⁸ Ne so:lo:leyo: ko:na: sab, ko:sega ge a:na a:ma:la: ha:na:sa:ga:yo:, ni so:waya:lo: ga dia:no:wo: a:na nenela:sa:ga: samea:bi.’

³⁹ A:la:sa:labiki niyo: emo:wo: a:ma:la: dabu ba:dakiyo:, ‘Ga nilo: nenela:sa:ga:lo: same a:no: ne o:lia:yo: hen wilo: mia:no:wo: mo:bealega, wama:no:wa:le?’

⁴⁰ A:la:dabu ba:ba: amio:, eyo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘Ne Yawe towo: kudu ha:na:sen ko:lo:, ge ha:nalikiyo: ene ma:mul kaluwo: ge o:lia: iliga:fa:ib ko:lo:, eyo: nilo: nanog gemo: dimidama:kilo: iliga:to:l a:no: nafale fa:la:do alifa:ib. A:la:fo:ko:lo: giyo: ni so:waya: gayo:, no:no:n mo:mio:wa a:la:ta:ga: no:no:n so:lo: a:na a:la:ta:ga:yo: o:li ka tililia: mia:ib.

⁴¹ Ko:sega ge no:no:n mo:mio:lo:wa ha:na:ga: fa:la:dowalikiyo:, iliyo: Aisa:gbo:wo: gayo: mo:mia:no: dowalega, gilo: nemo:lo: dinali sio: a:ma:yo: ge mo:ta:lia:b.’ Ablaham eyo: nemo:wo: a:la:sio:.

⁴² “A:la:fo:ko:lo: o:go: ne ho:n daido:lo:wa fa:la:dowa:sa:ga: silikiyo:, niyo: a:la:dulugu sio:,

‘Ni misa: Ablahama: Godeyo: ge ko:lo:, Yawe giyo: nanog ni misa: kalu elo: nemo: dimidama:kilo: iliga:fo: we nafa fa:la:doma:ki, ne asuwa:ta:bi.

⁴³ Ne o:go: ho:n daido: anib wena so:l ko:lo:, amisa:n ga bolo: nowo: ho:n wa:fa:ni yalikiyo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:no:, “Go:fo: gilo: amilo: ho:n wasu a:no: nelo: ma:ni dimena.”

⁴⁴ A:la:ta:ga: ga abeya:le a:ma:la: sa:laki, “A: ho:n we gelo: maiya, a:la:ta:ga: gi ka:mol o:mo:wo:lo: ho:no: maiya:ki mea:nigo:l” a:la:sa:lalega, ga a:no: Yawe gilo: Aisa:g e dia:ib a:la:do: da:feyo:wo: elo:b a:la:asuluma:no:’

⁴⁵ Ne no:no: usulo: usamio: Godemo: a:la:dulugu sa:la:li elena, La:ba:ga e go:fo:wo: kelena wa:la dia:ya:lena ba:ba:. E ho:n daido:lo:wa ti ha:na:sa:ga:, ho:no: go:fo:wa wasulia: fa:la:ndabiki, niyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Ho:n gilo: wasu ko, nelo: ma:ni mena.’

⁴⁶ A:la:dabu ba:dabiki, ga a:ma:yo: ho:n wasu kelen amilo: dia:mio: a:no: bo:bo:ge dia:ta:ga:, nemo: maiya:ki dimiakiyo: a:la:sio:, ‘A:, gelo: maiya. A:la:ta:ga: gi ka:mol iyo:lo: ho:no: maiya:ki wasu mea:nigo:l.’ A:la:fo:ko:lo: ne ho:no: na:sa:ga:yo:, eyo: ka:mol imo:wo:lo: maiya:ki dimi.

⁴⁷ A:la:gabiki niyo: emo:wo: ‘Ge abe ida:yo:?’ a:la:dabu ba:ba: amio:, eyo: nemo: a:ma:la: sa:lakiyo:, ‘Ni dowo: Betuel, e Nahol o:lia: Milka o:lia:ma: inso:.’ Eyo: a:la:sa:labiki, niyo: mekaleno: ene migiya kalitaki a:la:ta:ga: taminayo: dagi elo:wa kalifa:.

⁴⁸ “A:la: alitakiyo: ne hena gulalu siliki, Yawemo:wo: ne sagala:liki wabulu sio:. Ni misa:

kaluwa: so:waya: gayo: dima:kiyo:, Yawe eyo: toga digalo:leya tililia:ga:, ni misa: kaluwa: ene so:lo:lo:wa fa:la:doma:ki ta:fo:. A:la:fo:ko:lo: ni misa: kalu Ablahama: ene Gode Yawe, emo:wo: ne mada sagalo:.

⁴⁹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ni misa: kalu emo:wo: ha:fo:wo: disa:lan man o:lia: man nafale o:lia:yo: dimidaki gayo: samena:ki asulalega, giliyo: nemo:wo: sama. Ko:sega gio: nilo: sio: a:no: mo:bealega, a:no:lo: nemo:wo: sama. Gililo: sa:labo: da:da:sa:ga:yo:, niyo: waga dimidama:no:wa:le fanda asuluma:no:.” Ablaham ene nanog kalu a:ma:yo: a:la:sio:.

⁵⁰ Laban o:lia: Betuel o:lia:ma:yo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Kelego: o:gdo: fa:la:dowab we Yawe enedo: asulab au dimidabo:lo:biki, niliyo: to nowo: mo:sa:ma:no:.

⁵¹ Yawe elo: wido: aumbo:, La:ba:gayo: we ko:lo: gi misa: kaluwa: insi: Aisa:ga: ene inga doma:ki, tililia: ha:na:bi.”

⁵² Ablahama: ene nanog kalu a:ma:yo: to a:no: da:da:sa:ga:, Yawe e wabuluma:ki hena gulalu asi.

⁵³ A:la:ta:ga: Ablahama: ene nanog kalu a:ma:yo: helebeso:g o:lia: momadan kelego: nafaley: go:l o:lia: silba o:lia: dimido: a:no:, La:ba:gamo: dimia:sa:ga:yo:, boba kelego: nafale nolo: ene ao o:lia: ano o:lia:mo: dimi.

⁵⁴ Bobayo: dimia:sa:ga:yo:, Ablahama: ene nanog kalu o:lia: kalu e o:lia:lo: mio: i a:no:lo: ma:no:wo: na:sa:ga:, a:na ali. Kea:fowo: iyo: dasila:sa:ga:yo:, eyo: a:la:sio:, “Nio: misa: kalulo:wa a:ma:la: ha:na:nigo:l ko:lo:, giliyo: ne hamana:ki ta:foma,” a:la:sio:.

⁵⁵ Ko:sega La:ba:gaya: ao o:lia: ano o:lia:ma:yo:emo:wo: a:la:sio:, “Ho:len do:la:fo: a:no: ninin o:lia: o:dowa:sa:ga:yo:, La:ba:ga e a:na hamana:ki asulo:.”

⁵⁶ A:la:sa:labiki eyo: a:ma:la: a:la:sio:, “Yawe eyo: nelo: nanog ni misa: kalu elo: nemo: dimidama:kilo: iliga:fo: a:no: nafale fa:la:do alifa:ko:lo: giliyo: ni ha:na:no:wo: ka:la:so:bo. Ne misa:lo: amio: hamana a:la:sama.”

⁵⁷ A:la:sa:labiki, iliyo: a:la:sio:, “Gaya: ene towo: da:ba:niki, ho:lema.”

⁵⁸ Iliyo: La:ba:ga ho:lelia:sa:ga:, enebo: dabu ba:ba:, “Ge kalu we o:lia:yo: ha:na:nigaya?” “A:, ne ha:na:no:ka:” a:la:sio:

⁵⁹ A:la:fo:ko:lo: La:ba:gayo:, elo: ha:lu amilo: fofo: ka:isale a:no:lia: dimidalia:sa:ga:, Ablahama: nanog kalu o:lia: e o:lia:lo: mio: a:no: ha:na:ni dowabikiyo:, La:ba:gaya: so:lo: a:ma:yo: “ha:na:biyo:” a:la:liki towo: sio:.

⁶⁰ Iliyo: e sagala:li hamana:ki a:la:sio:, “Ni nado, geya a:la:ta:ga:yo: so:lo:wo: mada alan fa:la:dowa:i hamana:ki asulab.

So:lo: gilo:ma:yo: gis kalu nol ko:lo: tinia: mela:no:wo: halaido: dow:a:melea:ki asulab,” a:la:sio:

⁶¹ La:ba:ga o:lia: ene nanog ka:isale so:wa i o:lia:yo: dasila:sa:ga:, ka:mol wa:la kandaya:sa:ga:yo:, Ablahama: ene nanog kaluwo: kudu ha:na:ni ane. A:la:dimidaki nanog kalu eyo: La:ba:gayo: dia:sa:ga:, a:ma:la: tililia:gane.

⁶² Iyo: a:ma:la: ya:ga: yabikiyo:, Aisa:g e Bil Lahai Loi amisa:no: ta:ta:ga:, Negeb hen a:na sen.

⁶³ A:na silikiyo:, ho:len nowo: ga:lo dowabiki, e egelo:wa sia:liki, osolo ba:ba: amio: ka:mol nolo: yabi ba:ba:.

⁶⁴ La:ba:ga eyo:lo: sigiliga:takiyo:, Aisa:go: ba:ba: amio: ka:mol wa:l amilo: seno: hena ho:luta:ga:yo: a:la:sio:,

⁶⁵ “Kalu nilo: galima: findab a:no: o:ba?” a:la:liki Ablahama: nanog kalumo: dabu ba:ba:. Nanog kuluwa:yo: a:la:sio:, “Kalu a:no: ni misa: kuluwo: o:m” a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: kulu a:ma:yo: e migiyo: ba:dabena:ki, La:ba:gaya: ene migiyo: helebeso:ga: go:lo:.

⁶⁶ Iyo: gida:sa:ga:yo:, nanogdo: dian kuluwa:yo: elo: dimida:i aneyo: tambo Aisa:gbo: malolome.

⁶⁷ A:no: da:da:sa:ga:, Aisa:g eyo: La:ba:gayo: anowa: so:g aya tililia:gane. A:la:ta:ga: La:ba:gayo: a:na di. A:la:fo:ko:lo: Aisa:g eyo: ingayo: alan asula:sa:ga:, emo:wo: ha:fo: disa:. A:la:ta:ga: Aisa:ga: anowo: sota:ga:lo: elen amilo: kele asulo: a:no:, La:ba:ga eyo: Aisa:go: ege alifa:.

25

Ablaham e sowo:

¹ Ablaham eyo: ga nowo: di, ene wiyo: Kedula.

² Kedula a:ma:yo:lo: kulu so:wa sa:la:la:yo: we. Wa:la:bo: Similan, nowo: Yogsan, nowo: Medan, nowo: Midian, nowo: Isbag, nowo: Sua. Kulu so:wa elo: sa:la:la:yo: o:m.

³ Yogsana: ene kulu so:wayo: Seba o:lia: Dedan ko:lo: sa:la:li. Dedan eya a:la:ta:ga:lo: so:lo: fa:la:dowo:wo: Asul kaluka:isale, nowo: Letus kaluka:isale, nowo: Leum kaluka:isale.

⁴ Midiana: ene kalu so:wayo: Efa, nowo: Efel, nowo: Hanog, nowo: Abida, nowo: Elda ko:lo: sa:la:li. Kalu i we tambo Kedula eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

⁵ Ablaham eyo: ene dabuno: tambo Aisa:g e dima:ki saefa:.

⁶ Ko:sega Ablaham e o:silikiyo:, nanog dian ga a:la: elo: di a:ma:lo: kalu so:wa sa:la:li i o:mo:wo: boba kelego:wo: sagalifa:. A:la:ta:ga: ene so:wa Aisa:gbo:wo: fogo: dimina:kiyo:, Ablaham eyo: iyo: ofdo: yan doba:da: hen a:na iliga:felo:.

⁷⁻⁸ Ablaham e donayo: 175 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, elo: ta:i mio:wo: nafale ko:lo:, soma:no: au sowo:. A:la:fo:ko:lo: e iasi dane ane sab o:lia: galima:ni ane.

⁹⁻¹⁰ E sowabiki, ene so:wa Aisa:g dia: Ismael dia:ma:yo: ene do:mo:wo: dia:ha:na:sa:ga:, Mamele hen anib a:namio:, Makbela amilo: u a us a:na difa:. Tamin amio: hen a:no: Eflon eno:. E Hit kalu Sohala: inso: ko:lo:, Ablahama: ingayo: sowabi a:na dalima:no: a:la:ta:ga: kilili. A:la:fo:ko:lo: Selalo: daido:wa, Ablahamo:lo: a:na daido:.

¹¹ Ablaham e sowa:sa:ga: dowabikiyo:, ene so:wa Aisa:g e Gode eyo: nafale mesea:ki ta:fo:len. Ho:len a:namio: Aisa:g eyo: Bil Lahai Loi hen aniba sa:sen.

Ismaela: eso:lo:wo: we

¹² Ismaela: ene eso:lo: ta:i ane malolo:wo: we. Ismael e Ha:gaya: inso:. Ha:ga e Isib ka:isale ko:lo: Selaya: nanog dia:sen gayo: e. Ablaham eyo: e dia:sa:ga:yo:, Ismael ko:lo: sa:la:li.

13-16 Ismaela: inso: a:la:ta:ga: so:lo: i amilo: fa:la:dowo: wi agelo:wo: we. Wa:la:bo: Nebayod, a:ma: fa:so: Kedal, a:ma: fa:so: Atabel, a:ma: fa:so: Mibsam, a:ma: fa:so: Misma, a:ma: fa:so: Duma, a:ma: fa:so: Masa, a:ma: fa:so: Hadad, a:ma: fa:so: Tema, a:ma: fa:so: Yedul, a:ma: fa:so: Nafis, a:la:ta:ga: tifo: Kedema. Wi sadelab a:no: Ismaela: inso:wo: o:m. A:la:ta:ga: wi a:no: ili amisa:n o:lia: hen ilo: sa:sen a:no:lia: a:no:ko: wil-ilo:. A:la:fo:ko:lo: so:wa wena a:la:ta:ga:lo: so:lo: kugula:fo: fa:la:dowo:wo: wiyo: o:m.

17 Ismael e donayo: 137 a:la:fo: a:no: ta:ta:ga: sowo: ko:lo:, e iasi dane ane sab o:lia: galima:ni ane.

18 Ismaela: ema:mu ilo: mesa:ni aneyo:, Hafila a:na a:la:ta:ga:lo: ta:i aneyo: Sul hen a:na edo:. Isib a:la:ta:ga: Asilia hena ha:nakiyo:, Sul hen a:no: Isib o:lia: eleya a:lab. A:la:ta:ga: so:lo: i a:no: ao o:lia:yo: egelebo: ha:fa:nolowo: mo:sa:sen.

Aisa:g eyo: Iso: o:lia: Ya:kob o:lia: sa:la:li

19 Ablahama: inso: Aisa:g ene eso:lo: ta:i ane malolo:wo: we. Ablaham eyo: Aisa:g sa:la:li.

20 Aisa:go: donayo: 40 a:la:fo:wo: ta:ta:sa:ga:, La:ba:gayo: a:na di. La:ba:gaya: iyayo: Betuel a:la:ta:ga: ene aowo: Laban. Betuel o:lia: La:ban o:lia:yo: Alam kalu ko:lo: Mesobotemia a:na sa:sen.

21 Aisa:ga: ingayo: fain dowabiki, e asuwa:foma:ki Yawemo: dulugu sio:. Eyo: a:la:gabiki, Yawe eyo: elo: to sio: a:no: da:da:sa:ga:, La:ba:gayo: asuwa:tabiki, a:na alelo:.

22-23 La:ba:ga e alela:likiyo:, so:wa ko:lo: kufa: us amilo: sab a:no: ida:nino: ani tandelabiki, eyo: a:la:asulo:, “Ni kufa: usamilo: dimidab we, wan-gaki gaba:le?” A:la:fo:ko:lo: eyo: a:la:asulakiyo:, Yawemo: dabu ba:dabiki, Yawe eyo: emo:wo: a:la:sio:,

“Gi kufa: usamilo: so:wa a:la: sab koma:yo:, tif amio: so:lo: a:la: alobanala:fa:ib. So:lo: nowo: halaido: dowaki, nowo: tiginila:ma:ib a:la:ta:ga: wa:la:bo: tifa: nanog dian kalu doma:ib.”

24 So:wa sa:la:lia:no: ho:lende dowab a:namio:, hendele so:wayo: a:la: sab a:la:asulo:.

25 Kalu so:wa wa:la:b sa:la:liab a:no: mada genelo: a:la:ta:ga: do:la:ma: fo:ndo: dowo: ko:lo:, e Iso:^{*} wikilo:.

26 A:ma: fa:s amio: ene aowo: handalowakiyo:, eyo: Iso:wa: gido:fo: doma ta:lidota:ga: handalowo: ko:lo:, so:wa a:no: Ya:kob[†] wikilo:. La:ba:ga eyo: so:wa a:la: a:no: sa:la:liabikiyo:, Aisa:g e donayo: 60 a:la:fo: dowo:.

Iso: e wa:la:b dowo:wo: ka ta:fo:

27 So:wa a:la:yo: anaya:sa:ga:yo:, Iso: e hena: usa sia:liki, no:lo: buluma:no: kalu dowo:. Ko:sega Ya:kob e so:g a ka siliki, ha:fa:nolo dow:a:sen.

28 Aisa:g e, Iso: elo: no: bululakilo: ho dia:yab a:no: ma:no:wo: alan asulab ko:lo:, eyo: Iso:wo: mada alan asulo:. Ko:sega La:ba:ga eyo: Ya:kobo: mada alan asulo:.

25:22-23: Lom 9.12   * **25:25:** “Iso:” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, do:la:ma: fo:ndo: dowo:. † **25:26:** Ya:kob a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, gido:fo: doma ta:li.

²⁹ Ho:len no amio:, Ya:kob eyo: ma:no: so:da:len amio:, Iso: e hena: usa a:la:ta:ga: a:ma:la: mio:. E halaido:lo:ma dowaki, maiyo: alan dowo:.

³⁰ Iso: eyo: Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “Ne mada maiyab ko:lo: ma:no: gilo: so:fa: genelo: ko, nelo: dimina.” (Eyo: a:la:sio: ko:lo:, Iso: ene wiyo: nowo: Idom.[‡])

³¹ Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ma:no: we gemo: o:li dimia:no: ko:sega giyo: kelego: nowo: nemo: ko:le dimina. Ge wa:la:b ko:lo:, dowab dabun nafaleyo: wa:la:ba: dian. Ko:sega o:go: giyo: ‘wa:la:bo: ge dowab’ a:la:sa:lalega, niyo: ma:no: we gemo:wo: a:na mea:no:” a:la:sio:.

³² Iso: eyo: a:la:sio:, “Ne maiyo:wo: alan dowaki, soma:no:wo: o:ngo: dowab ko:lo:, ne maiyo: sowalega, wa:la:b so:wa wi a:ma:yo: waga asuwa:fa:iba?”

³³ Ya:kob eyo: towo: a:la:sio:, “Ge tamina Godeya: si wa:l amio: dinali saefoma.” A:la:fo:ko:lo: Iso: eyo: dinali sa:la:sa:ga: dimiabiki, Ya:kob e wa:la:b o:ngo:wo: a:na dowo:.

³⁴ A:la:dinali sa:la:sa:ga:, Ya:kob eyo: falawa so:fa: o:lia: ta:ya:la: so:fa: ho:n wo:gelo: o:lia:yo: Iso: e maiya:ki dimi. E ma:no: a:no: ho:n o:lia: na:la:ga:, a:na ane. A:la:go:ko:lo: Iso: e iyayo: sowakilo: dabun kelego: emo:lo: dimia:no: a:no: mo:beaki, eyo: o:ngo:malo:ngo: a:la:asulo:.

26

Aisa:g eyo: Abimelego: dikili sio:

[‡] **25:30:** Idom a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, genelo:.   **25:33:**
Hibu 12.16

¹ Ho:len no amio:, Ka:ina:n hen amio: maiyo:wo: alan fa:la:dowo:. Tamin amilo: Ablaham ho:len amilo: fa:la:dowo: o:ngo: dowabiki, Aisa:go: Gela amisa:na ha:na:saga:, Filistia misa: kalu Abimelego: ba:ba:ni ane.

² E a:na sab amio:, Yaweyo: elo:wa fa:la:dowa:saga:, to nowo: a:la:sio:, “Ge Isib hen a:namio: ha:na:so:bo! Niyo: hen gelo: mesa:no:wo: dinali sa:ma:no: ko:lo:, ge hen wena dowabi.

³ Ge hen wena mio: kalu o:ngo: o:ta:bi. Ge wenamilo: sab a:namio:, niyo: ge o:lia: dowaki, nafale mesea:ki ta:fa:no:. Hen we tambo niyo: ge o:lia: so:wa gilo: sa:la:la:i ha:na:lab i o:mo: dimia:no:. Nilo: go:l Ablahambo:lo: dinali sio: o:leau dimidama:no:.

⁴ Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab i a:no: akin amilo: tamin gego: o:ngo: fa:la:doma:ki ta:takiyo:, hen we tambo imo: dimia:no:. I a:na a:la:ta:ga:yo:, henfelo: amilo: so:lo: mesa:ib a:no: tambo nafale mesea:ki ta:fa:no:.

⁵ Mo:wo: Ablaham eyo: nilo: to sio:wo: da:da:ga:, nilo: asulab a:no:lo:, man nilo: widab a:no:lo:, nilo: to saefa: a:no:lo:, nilo: ele difa: a:no:lo:, eyo: tambo kudu ane.” Yawe eyo: a:la:sio:.

⁶ A:la:sa:labikiyo: Aisa:g e Gela hen a:na sen.

⁷ Amisa:n kaluwa:yo: La:ba:ga we o:b gaya:le a:la:liki dabu ba:dabiki, Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Ga we na: nado.” Mo:wo: La:ba:ga e gesego: ko:lo:, “e ni ga” a:la:sa:lalega, amisa:n kaluwa:yo: e sa:nda:sa:ga:, La:ba:gayo: ili dia:ib a:la:asula:sa:ga:, Aisa:g e tagilaki dikili sio:.

⁸ Aisa:g e ho:len modo:wo: a:naka o:sen ko:lo:, tif amio: Filistia misa: kalu, Abimelego: ene aya silikiyo:, ho:guluwa ololo ba:ba: amio:, Aisa:g dia: La:ba:ga o:lia:yo: inga o:lia:lo: ege dowan o:leau heya:labi ba:ba:.

⁹ A:la:dimida:labi ba:da:sa:ga:, Abimeleg eyo: Aisa:go: ho:lelia:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “La:ba:gako, ga: galob:bo:ka!: Giyo: ‘na: nado’ a:la:bo: waga dikili sio:wo:?” A:la:sa:labiki Aisa:g eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu noma:yo: La:ba:gayo: e dia:no: asulakiyo:, ne sa:ma:ib a:la:asula:sa:ga:, ne tagilaki a:na dikili sio:.”

¹⁰ To a:no: da:da:sa:ga:, Abimeleg eyo: a:la:sio:, “Man gilo: dimido: a:no:, mogago: dimido: Mo:wo: kalu noma:yo: ga gilo: ko hendele tililia:ga: e o:lia: ali kibo:bowo:, gilo: hala dimido: a:na ilikiyo:, ni amio: mogago:wo: o:li fa:la:domabe,” a:la:sio:.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: Abimeleg eyo: towo: kalaba saetaki, “Kalu abeyo: kalu we o:lia: ene inga o:lia:yo: golalega, kalu a:no: sana soma:no:ka:,” a:la:saefa:.

Ho:n daido: tadowo:laki kego:

¹²⁻¹³ Aisa:g eyo: hen a:namio: eyo: gelo: ko:lo: dona imilig a:namio: eyo: fa:la:nda:sa:ga: hendeyo: modo: hedakiyo:, Aisa:g eyo: ma:no:wo: hendeyo: mada modo: di. Yawe eyo: Aisa:go: nafale mesea:ki ta:fo: ko:lo:, e wilo: kalu alan dowo:. A:la:ta:ga: eyo: kelego: modo: nolo: dia:ha:na:sa:ga: e wilo: kalu alan fa:la:dowo:.

¹⁴⁻¹⁵ Aisa:g eyo: sibiyo:lo:, kaowo:lo:, no: fofo:wo:lo: a:la:ta:ga: ene nanog dian kaluka:isaley:lo: modo: fa:la:losoda:i ane. Filistia

kalu iliyo: kelego: elo: a:no: nafale fa:la:dowab
a:no: ba:da:saga:, eteyo:wo: e o:lia:yo: alan
fa:la:dowo:. A:la:go:ko:lo: iliyo: ene ho:n daido:
a:no: tambo hena: dali ko:ne alifelo:. Ho:n daido:
tadowo:la:i ha:nab a:no: tamin amio: Ablahama:
ene nanog kaluwa: dali alifelo:.

¹⁶ Abimeleg eyo: Aisa:gbo:wo: a:la:sio:, “Ge
mada kalu halaido: fa:la:dowaki, nio: mada ge
tiniab ko:lo: ge nio: ta:ta:ga:, hen nowa mesa:ni
hamana:ki asulab.”

¹⁷ A:la:sa:labikiyo: Aisa:g eyo: hen a:no: ta:ta:ga:,
Gela fua:lo: hen a:na mesa:ni ane.

¹⁸ Hen a:namio: Ablaham elo: ho:n dali alifelo:
nolo: dowo:. Ablaham e sowabikiyo: Filistia kalu
iliyo: ho:n daido: a:no: tambo hena: ko:ne alifelo:
Ko:sega Aisa:g eyo: a:ma:la: dali alifelo:. A:ma:la:
dali alitakiyo:, ho:n daido: a:no: iyaya:lo: wikilo:
o:leaumbo: wa:ka wikilo:.

¹⁹ A:la:ta:ga: Aisa:ga: no:lo: bo:fo:lowan kalu
iliyo: Gela fua:lo: hen a:nami daida:sa:ga:, ho:n si
nowo: a:na fa:la:dowo:.

²⁰ Ko:sega Gela amisa:na: no:lo: bo:fo:lowan
kalu iyo: ya:sa:ga:, ho:n si a:no: inino: a:laki bal-
aido:. A:la:gabiki Aisa:ga: ene no:lo: bo:fo:lowan
kalu i o:lia: ho:n si a:no: tadowo:laki kego: ko:lo:,
Aisa:g eyo: ho:n si a:no: Eseg* a:la:wikilo:.

²¹ A:ma: fa:s amio: Aisa:ga: ene nanog kalu
iliyo: ho:n si nowo: daido: ko:sega, Gela kalu iliyo:
wa:ka tadowo:labiki, Aisa:ga:yo: ho:n daido: a:no:
Sitna† a:la:wikilo:.

²² A:la:go:ko:lo: Aisa:g eyo: ho:n daido: a:no:

* **26:20:** Eseg a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, towa: kego:.

† **26:21:** Sitna a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, tadowo:lo:.

ka ta:ta:ga:, ho:n si nowo: daido: amio:, amisa:n
 kaluwa:yo: e o:lia:yo: mo:kegaki ka ta:fo: ko:lo:,
 ho:n daido: a:no: Lehobot‡ a:la:wikilo:. Eyo:
 a:la:sio:, “Yawe eyo: o:go: nimo:wo: fogo: dimi-
 abo:lo:biki, nio: hen wenamio: siliki nanogo: di-
 alikiyo:, nafa fa:la:doma:ib” Aisa:g eyo: a:la:sio:.

²³ Tif amio: hen a:no: ta:ta:ga:, Aisa:g e Bilsiba
 hen a:na mesa:ni ane.

²⁴ O:g elo: fa:la:dowo: nulu a:namio: Yawe e
 elo:wa fa:la:dowaki a:la:sio:, “Ne gi go:l Abla-
 hama: Godeyo: ne. Ne ge o:lia: dowo:l ko:lo:,
 ge tagila:so:bo! Niyo: ge nafa mesea:ki ta:fa:no:,
 a:la:ta:ga: gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:mela:ib a:no:
 modo: fa:la:doma:ki ta:fa:no:. Niyo: ni nanog
 kalu Ablaham e alan asulo: ko:lo:, niyo: gemo:wo:
 a:la:ka dimidama:no:.”

²⁵ Yawe eyo: a:la:saeta:sa:ga:, Aisa:g eyo: bo:ba
 so:mea:niki uwo: dibida:i fa:la:nda:la:ga: ilili ali-
 taki, Yaweya: wiyo: a:na dulugu sio:. E helebeso:g
 ayo: a:na dia:sa:ga:, ene nanog kaluwa:yo: ho:no:
 a:na daido:.

Aisa:go: Abimeleg o:lia:yo: towo: saefa:

²⁶ Ho:len no amio: Abimeleg e Gela a:la:ta:ga:
 Aisa:gdo:wa fa:la:dowo:. Abimeleg o:lia: ene
 asulo:lo: dimian kalu Ahusat o:lia:, ene ame misa:
 kalu Fikol, i otalen a:no: elo:wa fa:la:dowo:.

²⁷ Aisa:g eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Tamin amio: ne
 gili hena sen amio:, giliyo: nemo:wo: mo:beaki
 o:lus:ono: ko:lo:, gi ko:lo: mio: we, mo:wo: o:ba?”

²⁸ Iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Yaweyo: ge o:lia:
 iliki asuwa:ta:lab a:la:bo: nio: fanda asulo: ko:lo:,

‡ **26:22:** Lehobot a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, fogo: da:lab.

26:26: Mo:mo: 21.22

nili asulakiyo:, ge ni o:lia:yo: towo: dinali saetaki
ua mesa:no: asulaki mio:.

²⁹ Tamin amio: niliyo: ge dinafa tili dofo:la:ga:,
ge ha:na:nigabikiyo:, na:no: ko:lo: ege dowo:
aumbo: ge sagala:li iliga:fo:. A:la:ta:ga: o:go:
Yawe eyo: gemo:wo: nafale mesea:ki ta:tab.
A:la:fo:ko:lo: nililo: gemo:lo: mo:hidalifa:
o:leaumbo:, giyo:lo: nimo:wo: mo:hidalifa:no:
a:la:liki dinali saefoma.”

³⁰ A:la:sa:labiki Aisa:g eyo: ma:no:wo: alan
dowo:ta:sa:ga:, kalu i mio: o:mo:wo: maiya:ki
dimiabikiyo:, iliyo: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: a:na
mo:no:.

³¹ Kea:fole dasila:sa:ga:yo:, iyo: egelebo: ege
doma:no: a:la:li towo: halaido: dinali saefa:. Aisa:g
eyo: iyo: a:ma:la: hamana:ki iliga:tabiki, iyo:
sagala:i ane.

³² Iyo: ha:nabikiyo:, Aisa:ga: ene nanog kalu
nolo: elo:wa ya:ga: a:la:sio:, “Niliyo: hen nowo:
daido: amio: ho:n siyo: fa:la:dowo:.”

³³ Iliyo: a:la:sa:labiki, Aisa:g eyo: ho:n daido:
a:no: “Siba” wikilo:.§ A:la:fo:ko:lo: o:g wiyo:lo:,
amisa:n a:no: Bilsiba a:la:sa:la:lab.

³⁴ Iso: e donayo: 40 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, Hit
kalu Beliya: ida:, Yudi ko:lo: di. A:la:ta:ga: Hit kalu
nowo: Elona: ida:, Basemat ko:lo: wa:ka a:di.

³⁵ Ga a:la:ma:yo: ena:su Aisa:g o:lia: La:ba:ga
o:lia:yo: dinafa mesea:kiyo: mo:sagale alita:sen.

27

Aisa:g elo: to nafa ko:lo: Iso:bo:lo: sa:ma:no:

---

§ **26:33:** Siba a:la:do: sa:lab a:no:, “dinali saefa:” a:la:do: sa:lan
o:leo:ngo: ko:lo:lab.

a:no: Ya:kob eyo: dikida:sa:ga: afale di

¹ Aisa:g e anaso: siyo: funa:lia:ga: siliki, inso: wa:la:b Iso:wo: elo:wa mena:ki ho:id:a:s:a:ga:, a:la:sio:, “Ni so:wa” a:la:sa:labiki, Iso: eyo: “O:ba? Ne weko;,” a:la:sio:.

²⁻³ Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Ne anaso: soma:no:wo: ko:na:ma dowab ko:lo:, ge da:yo: dia:sa:ga:, hen: usa no:wo: buluma: hamana.

⁴ No:wo: o:lalikiyo:, no: ho nilo: nab amilo: nudo: nafalo: doma:no: a:no: so:da:sa:ga:, nelo:wa dia:ya:bi. Ne a:no: na:sa:ga:yo:, niyo: ge nafale mesea:ki dinali sa:ma:no:. Ne o:silikiyo:, to nafa a:no: gemo: dinali sa:ma:no: asulab.”

⁵⁻⁶ Aisa:g eyo: Iso:bo:wo: a:la:sa:la:labikiyo:, to sa:lab a:no: La:ba:ga e da:da:len. A:la:go:ko:lo: Iso:wo: no:wo: buluma: ha:nabiki, La:ba:ga eyo: ene so:wa Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “O:go: go:la:yo: Iso:mo:wo: towo: sa:la:labiyo: ne dabu.

⁷ Elo: to sio:wo: we, ‘Ne o:silikiyo:, ge nafale mesea:ki, Yaweya: si wa:l amio: gemo:wo: towo: dinali sa:ma:no: ko:lo:, ge no:wo: o:lalikiyo:, no: ho nilo: nab amilo: nudo: nafalo: doma:no: a:no: so:da:sa:ga:, nemo: dia:ya:bi.’

⁸ A:la:sa:laiba: ko:lo:, ge nilo: to sa:ma:nigo:l we ko:le dinafa da:da:sa:ga: kudu ha:na:bi.

⁹ Go:la:lo: no: ho ma:no: asulab aumbo: ni dimidalia:ga: so:fa:no: ko:lo:, ge no: fofo:lo: sab a:na ha:na:ga:, goudi kalofo nafa a:la:yo: nelo:wa sanalia: ya:bi.

¹⁰ Go:lo: o:silikiyo:, ge nafa mesea:ki towo: gemo:wo: sama:kiyo:, no: ho so:fa: a:no: giyo: go:lbo:wo: maiya:ki dimia:bi,” a:la:sio:.

¹¹ Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: anomomo:wo: a:la:sio:, “Ko:sega Iso: e do:mo: amio: do:la:ma: fo:no: tambo dowo:, ko:sega ne do:mo:wo: malilo:.”

¹² Niyo: a:la:dimido:lo:ga, dowaya:yo: ni do:mo:wo: golo kedab amio:, e ni dikidabo:lo:b a:la:asula:sa:ga:, ne dinafa mesea:kiyo: mo:sa:laki, ne mogago: mesea:ki sa:ma:ib.”

¹³ Ya:kob eyo: a:la:sa:labiki, anowa:yo: a:la:sio:, “Ni so:wa, ge kele asula:so:bo. Gelo: mogagi alifa:no: to sa:ma:ib a:no: ni dia:no: ko:lo:, o:gdo: nilo: so:lo:l we au kudu ha:naki, ge ha:na:sa:ga:, no: a:no: nemo: dia:ya:bi.”

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: Ya:kobo: ha:na:sa:ga:, goudi a:la: a:no: sanalia:ga:, anolo:wa dia:yabiki, La:ba:ga eyo: no: ho nafa nudo:lo: a:no: Aisa:ga:lo: ma:no: asulab o:leau so:fa:.”

¹⁵ La:ba:gaya: ene ayamio:, ene so:wa wa:la:b Iso:wa: helebeso:g nafa nolo: delen ko:lo:, La:ba:ga eyo: helebeso:g a:no: dia:sa:ga:, ene so:wa tif Ya:koba kalifa:.”

¹⁶ Helebeso:go: kalita:sa:ga:, eyo: Ya:koba: dagi o:lia: dagas o:lia:yo: goudi do:go:fo: a:na mele alifa:.”

¹⁷ Goudi do:go:fo: mele alita:sa:ga:, falawa so:fa: o:lia: no: ho nudo:lo: nafa so:fa: a:no: ene so:wa Ya:kobo: dimi.

¹⁸ Ya:kob eyo: dia:ga:, iyalo:wa dia:fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Do.” Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Ni so:wa, ge o:ba:le?”

¹⁹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:kob eyo: iyamo:wo: a:la:sio:, “Gi so:wa wa:la:b Iso:wo: ne. To gilo: nemo:lo: dimidama:kilo: sio: a:no: niyo: dimido: Nilo: no: buluma:ni ane ho so:fa: we ma:niki

dasima. Na:sa:ga:yo:, ne dinafa mesea:kiyo: giyo: nemo: dinali salifoma.”

²⁰ Ko:sega Aisa:g eyo: ene inso:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giyo: no: we waga bo:e diyo:?” A:la:dabu ba:dabiki, Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Gi Gode Yawe a:ma:yo: ne mada asufa: ko:lo: dia: yo:l.”

²¹ Aisa:g eyo: Ya:kobo: a:la:sio:, “Ge hendele ni so:wa Iso: deya:le a:la:liki goma:nigo:l ko:lo: ge nelo:wa mena.”

²² A:la:sa:labiki, Ya:kobo: iyalo:wa ha:na:ga: dowabiki, Aisa:g eyo: e dagiya ta:liakiyo: a:la:sio:, “To elo:wo: Ya:koba: dagan do:do:l ko:sega, gi dagi ko:lo: golo: amio: Iso: dowabo:lo:b.”

²³ Aisa:g eyo: dagi elo:wo: ao Iso:wa: dagi do:la:ma: fo:ndo: o:ngo:wa golo: ko:lo:, Ya:kobo:lo:b a:la:bo: mo:asulo:. A:la:fo:ko:lo: Aisa:g eyo: e nafale mesea:ki towo: sa:ma:no: asulo:.

²⁴ Aisa:g eyo: emo:wo: wa:ka a:dabu ba:ba:, “Hendele ni so:wa Iso:wo: geya:le?” Ya:kob eyo: a:la:sio:, “A:, ne Iso:ka:.”

²⁵ A:la:sa:labiki Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Ni so:wa, ge nafale mesea:ki dinali sa:ma:nigo:l ko:lo:, gilo: no: ho so:fa: a:no: ma:ni dimina.” A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: ho so:fa: a:no: iyamo: dimiabiki, eyo: mo:no:. Na:sa:ga:yo: wain ho:no:lo: dimiabiki, eyo: a:no:lo: mo:no:.

²⁶ Na:sa:ga:yo: eyo: a:la:sio:, “Na: so:wa, mimila:ma:ni mena.”

²⁷ Ya:kob eyo: iyayo: mimilabikiyo:, Aisa:g eyo: Ya:koba:lo: so:g ko:lo: mun a:no: da:da:sa:ga:yo:, inso: a:no: e nafale mesea:kiyo:, eyo: a:la:dinali sio:;

- “Ni so:wa mun ge amilo: dabu a:no:
 Egelo: Yawe elo: nafale fa:la:doma:kilo: ta:fo:
 a:ma: mun o:leo:ngo: dowab.
- 28** Eleya: ba: ko:lo: Godelo:wa a:la:ta:ga:lo:
 fa:la:dowab a:no: gelo: amio:
 dimia:melea:ki a:la:ta:ga:,
 Ma:no: modo: fa:la:doma:no: hen heyo: nafa-
 leyo: gemo: dimina:ki a:la:ta:ga:
 ma:no: hende o:lia: wain ho:n o:lia:yo: ge
 amio: modo: nafale fa:la:nda:melea:ki,
 Godemo: dulugu so:lo:l.
- 29** A:la:ta:ga: so:lo: ko:li ko:lilo: henfelo: amilo: sab
 we, gi nanog dian kalu dowaki,
 iyo: gi ha:ga dow:a:i ha:na:mela:ib.
 Ge misa: dowaki, gao iyo: gi ha:ga dow:a:mela:ib.
 Iliyo: gelo:wa gulalu siliki, ge ko:lo: wabulu
 sa:la:mela:ib.
 Kalu abeyo: ge mogagila:ma:no: towo: sa:lalega,
 kalu a:ma: inin ko: mogaima:ib.
 Kalu abeyo: ge nafale mesea:ki, Godemo: du-
 lugu sa:lalega, kalu i a:no: nafale mesea:ki
 ta:fa:ib.”
- 30** Aisa:g eyo: Ya:kobo: nafale mesea:kiyo: dinali
 sa:la:sa:ga:, Ya:kobo: ha:nabiki, Iso: e no: bul-
 ula:leno: a:na fa:la:dowo:.
- 31** Iso: eyo:lo: no: ho nudo: nafayo: so:da:sa:ga:,
 iyamo: dia:ya:sa:ga: a:la:sio:, “Nilo: no: buluma:ni
 ane ho so:fa: we ma:niki dasima. Na:sa:ga:yo:, ne
 dinafa mesea:ki, do giyo: nemo: dinali salifoma.”
- 32** Ko:sega ene iya Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Ge
 o:ba?” a:la:sio:. “Gi so:wa wa:la:b Iso:wo: ne.”

³³ A:la:sa:labikiyo: Aisa:go: iliga:sa:ga:, kiyo: bibiaki a:la:sio:, “Hendele ge Iso: a:lalega, tamin amilo: no:lo: buluma: ha:na:sa:ga:lo: nemo:lo: maiya:kilo: dimiabo: o:ba:le? Ge o:mia:no: a:labikiyo:, nemo:wo: dia:yabiki na:sa:ga:, e nafale mesea:ki, Godemo: dulugu sio:. A:la:fo:ko:lo: e hendele nafale mesa:ib,” a:la:sio:.

³⁴ Iso: e iyaya: to a:no: da:da:sa:ga:, e mada halaido: ya:lakiyo: iyamo:wo: a:la:sio:, “Dowa, nelo: nafale mesea:kiyo: dinali sama.”

³⁵ Ko:sega Aisa:g eyo: a:la:sio:, “Gaowo: ya:sa:ga: dikido: ko:lo:, to gemo:lo: dinali sa:ma:no: sio: a:no: Ya:kob e dia:gane.”

³⁶ A:la:sa:labiki Iso: eyo: a:la:sio:, “Nao eyo: ne ho:len a:la: dikidakiyo:, tamin amio: nilo: wa:la:ba: dabuno: e di. A:la:ta:ga: o:go:lo: nemo:lo: nafa mesea:kilo: dinali sa:ma:no: to sio: a:no:lo: e diab. A:la:go:ko:lo: wi Ya:kob a:no: e amio: mada ililab.* Ko:sega giyo: nafale mesa:no: to nowo: nemo:lo: dimia:no:wo: o:da:lab?”

³⁷ A:la:dabu ba:dabiki Aisa:g eyo: Iso:bo:wo: a:la:sio:, “Gaowo: gi misa: kalu doma:ki ta:takiyo:, ene ao i a:no: ene nanog dian kalu doma:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: e amio: ma:n o:lia: wain ho:n o:lia:yo: modo: fa:la:doma:ki, niyo: emo: dinali saefa:. A:la:go:ko:lo: gemo:lo: dinali sa:ma:no: kelego: nowo: aundo:ma.”

³⁸ Iso: eyo: iyamo: ha:iyakiyo: a:la:sio:, “Do giyo: dinali sio: imilig ko:ma:le? Do giyo: nelo: nafale

Mo:mo:do: 27:39

cvi

Mo:mo:do: 27:42-43

mesa:no:wo: dinali sama.” Iso: eyo: to a:no:
sa:la:sa:ga:yo:, e alan ya:lo:

³⁹ Aisa:ga:yo: insa:bo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio:,
“Ma:no: modo:lo: fa:la:doma:no: hen heyo: nafale
a:namio: ge mo:mesa:ib, a:la:ta:ga:

Eleya: ba: ko:lo: Godelo:wa a:la:ta:ga:lo:
fa:la:dowab a:no: gelo: amio:
mo:fa:la:doma:ib.

40 Giyo: hen o:lia: ma:no: o:lia: dia:nikiyo:, buba:i
ha:na:la:ga: a:na dia:ib.

A:la:ta:ga: ge gaowa: nanog kalu dowai
ha:na:mela:ib.

Ko:sega tif amio: ge mo:bealiki, ene halaido:
ha:g amio: mo:doma:niki,
giyo: susia:la:ga:, handalowakiyo: ga:li
doma:ib.”

Aisa:g eyo: emo:wo: a:la:dinali salifa:.

La:ba:ga eyo: hagugo: to sio:

41 Iso: emo:lo: dinali sa:ma:no: to a:no: ao
Ya:kob eyo: dikida:sa:ga: di, ko:lo: Iso: eyo:
Ya:kobo:wo: mada kulufa:yakiyo: eneno: a:la:kele
asulo:, “Dowo: soma:no:wo: ko:na:ma dofo:lab
ko:lo:, e sowaliki kuo:ya:la:ga: ilikiyo:, niyo:
Ya:kobo: a:na sanala:ma:no:.”

⁴²⁻⁴³ Iso:wa:lo: Ya:kobo:lo: dimidama:no:
sio:wo:, kalu nolba: da:da:sa:ga:, La:ba:gamo:
sio: ko:lo:, La:ba:ga eyo: Ya:kobo: ho:id:a:sa:ga:
a:la:sio:, “Dabuma, gao Iso:wa:yo: ge wa:deaki
sanala:ma:no: dimidaliab ko:lo:, ge nilo:
sa:ma:nigo:l we ko:lo: kudu ha:na:bi. Ni so:wa,
ge Halan hen a:na nai ha:na:sa:ga:, nao Laban
elo:wa wo:no:le mesa: ha:na:bi.

44-45 Ge Laban o:lia: o:a:la:ga:, gilo: Iso: ko:lo: dikido: a:no: Iso: eyo: ga:lila:sa:ga:, kulufa:yo: elo: a:no: aundo:ma dowaliki, niyo: kalu nowo: ge tililia: mena:ki iliga:fa:no:. Mo:wo: gaowa: ge sa:ndaliki nolba:yo: e wa:dealega, ne ga:go: asulakiyo: ho:len imilise a:namio: nofolo:wo: alan fa:la:doma:ib ko:lo: a:la:bo: fa:la:dowabena:kiyo:, ge o:go: hamana.”

Ya:kobo: Labando:wa ane

46 A:la:sala:sa:ga:yo:, La:ba:ga eyo: Aisa:gbo:wo: a:la:sio:, “Hit ga a:la: Iso: elo: di a:ma:lo: man dimidab a:no: ne ba:ba:yo: kulufa:yaki mo:beab ko:lo:, Ya:kob elo: Hit ga weko: dialega, ne mada mo:bea:la:ga:, ne doma:no:wo: mada mogagila:ma:ib,” a:la:sio:.

28

1 A:la:fo:ko:lo: Aisa:g eyo: Ya:kobo: ho:idasa:ga:, emo:wo: nafale mesa:no: towo: sa:la:sa:ga:yo:, to halaido: nowo: sa:laki a:la:sio:, “Ge Ka:ina:n ga we, mada dia:so:bo.

2 Ko:sega ge Mesobotemia hena a:ma:la: ha:na:ga:, ge ma:mu Betuel amisa:n a:namio:, ge babo: Labana: ida: nowo: ge dia:ni ha:na:bi.

3 Ga gilo: dia:nigab a:no: mada nafale dowaki, so:wayo: modo: ko:lo: sa:la:la:i ha:nakiyo:, so:lo:wo: modo: fa:la:doma:ki a:la:li, Gode Halaido:le A:lab o:mo: dulugu so:lo:l.

4 Godeya:lo: Ablahambo:lo: dinali sio: a:no: ge dia:sa:ga:, ge ma:mu ima:yo:lo: dia:ib. A:la:fo:ko:lo: hen gelo: mageso:lo: sia:len welo:,

ge tambo dia:sa:ga: bo:fo:mela:ib, mo:wo: tamin amio: Gode eyo: Ablahambo: dimi.” Aisa:g eyo: Ya:kobo: a:la:dinali sio:

⁵ A:la:sala:sa:ga:, Aisa:g eyo: Ya:kob e Mesobotemia hen a:na, Labando:wa melea:ki iliga:fo:. Laban e Alam kalu Betuel inso:, a:la:ta:ga: La:ba:gaya: ene aowo: e.

⁶ Aisa:g eyo: Ya:kob e nafa mesea:kilo: to sio: a:no: a:la:ta:ga: Ya:kob e gayo: a:na dima:kiyo: Mesobotemia hena iliga:fo:lo:b a:la:bo:, Iso: e da:da:ga: asulo:. A:la:ta:ga: Aisa:g eyo: Ya:kobo: nafa mesea:ki towo: sa:lab amio:, e Ka:ina:n ga we dia:so:boka: a:lakilo: sio: a:no: Iso:wo: dabu.

⁷ A:la:ta:ga: Ya:kob e iyalia: anolia:ma:lo: to sio: a:no: kudu ha:nakiyo: Mesobotemia hen aneka: a:la:do: sio:wo: Iso: e dabu.

⁸ To sio: a:no: asulakiyo:, iya Aisa:g eyo: Ka:ina:n gaya: mano: mo:beakigo:lo:b a:la:bo: Iso: e a:na fanda asulo:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: Iso: eyo: ga nowo: a:dia:ni, Abla-hama: inso: Ismaela: e so:lo:lo:wa ha:na:sa:ga:yō:, Ismaela: ida: Nebayoda: ado Mahalad e a:na di.

Ya:kob e Betel a:na alilaki ofolo:

¹⁰ Ya:kob eyo: Bilsiba a:na ta:ta:ga: Halan ha:na:ni ane.

¹¹ Ha:na:leno: nudabiki, us a:namio: alima:no: hen nafa nowo: ba:da:sa:ga:yō:, u nowo: e misa:yo: a:na dia:taki ali.

¹² E a:na alifo:liki, ofola ba:ba: amio: wo:lo: hen wena a:la:ta:ga: Hebene halona ka dowal-ifō:liki, Godeya: ene ma:mula: kaluwo: wo:l a:na tinda:liki, nolo: fa:la:na:liki a:la:lena ba:ba:.

13 Yawe eyo: Ya:kob elo: alifo:lab aniba ka-gafo:liko a:la:sio:, “Ne Yawe, Ablahama: Godeyo: ne, a:la:ta:ga: Aisa:ga: Godeyo: ne ko:lo:, hen gelo: alifo:lab we, ge o:lia: ge ma:mu i o:lia:mo: dimia:no:.

14 So:wa gilo: sa:la:la:i ha:na:lab a:no: modo: fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, iyo: hena: mu o:ngo: fa:la:doma:ib. Iyo: ta:i ha:nakiyo:, hen ofdo: yan doba:da:yo:lo:, ofdo: tinan doba:da:yo:lo:, eleb doba:da:yo:lo:, kini doba:da:yo:lo: modo: ta:i ha:na:ib. A:la:ta:ga: henfelo: amilo: so:lo: sab a:no: tambo ge o:lia: so:wa gilo: sa:la:la:i ha:na:lab a:na a:la:ta:ga:yo: nafale mesea:ki ta:fa:no:.

15 Ge hen o:bamida:ya:le ha:nalega, ne ge o:lia: sia:liko bo:fo:mela:no:. A:la:ta:ga: tif amio: niyo: ge hen wena a:ma:la: tililia: mia:no:. Niyo: ge mo:ta:fa:no: ko:lo:, to no:no:ndo: gemo:lo: dinali sio: aumbo: niyo: dimidama:no:.”

16 Ya:kob e ali a:no: ko:lo: dasilakiyo: a:la:sio:, “Ne mo:asulo: ko:sega, Yawe e hen wenamio: hendele a:lab.”

17 A:la:sa:la:sa:ga: e tagilaki a:la:sio:, “Hen we mada ko:lilo:b Hen we Godeya: ene a, a:la:ta:ga: Hebene togo: wena a:lab ko:lo: ne mada molo asulab,” a:la:sio:.

18 Kea:fole a:namio:, Ya:kob eyo: u elo: misase ali a:no: da:ga:lia:ga:, hen a:na gele alifa:. Gele alitakiyo: wa ho:no: a:na tulu alifa:*

19 Tamin amio: hen a:no: “Lus” a:la:sa:la:sen

28:13: Mo:mo: 13.14-15   **28:14:** Mo:mo: 12.3, 22.18   * **28:18:** Elo: dimido: a:no:, tif amio: kalu nolba:yo: ba:da:ga:yo:, heno: we malilo:lo:b a:la: asula:melea:ki go:.

ko:sega o:go: Ya:koba:yo: hen a:no: “Betel”[†] wili:lo:.

²⁰⁻²¹ A:la:dimida:sa:ga: Ya:kob eyo: a:la:dinali sio:, “Gode giyo: ne o:lia: dowaki, nemo:wo: helebeso:g o:lia: ma:no: o:lia: dimiaki a:la:ta:ga:, nelo: ha:na:labo: gi bo:fo:la:ga: aneyo:, ne a:ma:la: dow: hen ami ga:li tililia: ha:nalega, Yawe ge, ni Gode doma:no:.

²² Nilo: u ko:lo: gele alito:l we, Gode gi ayo: we a:la:liki da:fe alito:l. A:la:ta:ga: kelego: Gode gilo: nemo:lo: dimiab a:no: tambo, niyo: do:la:fo: aloba:da:sa:ga:, heb imilig nowo: Godemo: dimia:no:.” Ya:kob eyo: a:la:dinali sio:.

29

Ya:kobo: Labana: hena fa:la:dowaki Lesol e a:na gido:

¹ Ya:kobo: ha:na:sa:ga:, kaluka:isale ofdo: yan doba:da:lo: sa:sen ili hen a:namida: fa:la:dowo:.

² E ha:na:ga: ha:naki sigili ba:ba: amio:, ho:n daido: nowo: a:na ba:ba:. A:la:ta:ga: ho:n daido: anib a:namio: sibi gulubido: otalen a:no: a:na a:labiki ba:ba:. Sibi a:no: ho:n ma:no:la:liki, fululu:liki yasisen. Ho:n daido: me a:no: u alana: go:lu alifa:.

³ Sibili: bo:fo:lowan kalu ililo: dimida:seno: we. Sibiyo: tambo tililia:ga: fa:la:dowab amio:, sibili: bo:fo:lowan iliyo: u a:no: ua fo:fo:goloa:taki, ho:no: sibimo:wo: a:na mean. A:la:ta:ga: ho:no: mea:sa:ga:yo:, u alan a:no: a:ma:la: go:lu alita:sen.

[†] **28:19:** Betel a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Godeya: a.

Iliyo: a:la:dimida:sen ko:lo:, o:g a:namio: nolo: o:mena:ki yasisab.

⁴ Ya:kob e a:na fa:la:dowakiyo:, imo: a:la:dabu ba:ba:, “Ni nao, gio: o:bamida: a:la:ta:ga: mio:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki, iliyo: a:la:sio:, “Nio: Halan sa:sen ko:lo: mio:”

⁵ A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Nahol e ma:mu Laban a:no:, gio: asulo:wo:?” “A:, nio: asulo:ka:” a:la:sio:.

⁶ A:la:ta:ga: Ya:kobo: wa:ka dabu ba:daki, “E o:li saba:le?” “A:, e nafale sab. Bo:ba, ene ida: Lesolo:, sibiy: ho:no: mea:ni tililia: yab.”

⁷ A:no: da:da:sa:ga:yo: Ya:kob eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Ho:len disi o:a:lab wenamio:, sibiy: ilif amilo: to:loma:no:wo: o:semo:dowo: ko:lo:lab. Giliyo: sibi we ho:no: mea:sa:ga: fuguso: maiya:kiyo: a:ma:la:bo: mo:tililia: ha:nab ko wangabi gaya?”

⁸ A:la:dabu ba:dabiki, sibilo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: a:ma:la: sa:laki, “Nili mano: we. Sibilo: bo:fo:lowan o:lia: sibiy: tambo wena kegeneliab amio:, uwo: ua fo:fo:gola:sa:ga:, ho:no: a:na mea:sen ko:lo:, niliyo: nolo: kegenema:ki yasiso:l.”

⁹ Lesolo: iyaya: sibiy: e bo:fo:lowa:sen ko:lo:, iyo: a:na tola:lena eyo: sibiy: tililia:ga: a:na fa:la:dowo:.

¹⁰ Ya:kob eyo: e babo Labana: ida: Lesol o:lia: ene sibi o:lia: a:no: ba:da:sa:ga:, eyo: sibiy: ho:no: maiya:kiyo:, ho:n daido:wa ha:na:sa:ga:, u ko:lo: ifa: a:no: fo:fo:gola:sa:ga:, ho:no: e babo Labana: sibi o:mo: me.

¹¹⁻¹² A:la:ta:ga: Ya:kob eyo: Lesolo: mimilaki

ya:la:likiyo:, Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Go:la: e
baboo:wo: nowo: ne. Gi gan La:ba:gaya: so:wayo:
neka:” a:laki Lesolbo:wo: sio: ko:lo:, Lesol e
bo:bo:ge nai ha:na:sa:ga:, iyamo: sa:ma:ni ane.

¹³⁻¹⁴ Laban e adowa: inso: Ya:kobo: mio:ka:
a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, e nai
ha:na:sa:ga:, Ya:kobo: galiliakiyo:, e babowo:
fafula:fo:liki mimila:sa:ga:, ene aya tililia:gane.
Ya:kob e aya fa:la:dowakiyo:, elo: dimido:wo:
Laban emo: malolo: meabi, Laban eyo: emo:
a:la:sio:, “Ge ne babo:, nadoleya: inso:wo: ge”
a:la:sio:. Ya:kobo: e babo o:lia:lo: seno: ele imiligo:
ane.

Ya:kob eyo: Lea o:lia: Lesol o:lia: di

¹⁵ Ele imiligo: dufula:sa:ga:yo:, Laban eyo:
Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “Ge ni so:lo:le ko:sega,
niyo: ge nanogo: madali dima:kiyo: mo:asulo:
ko:lo:, gilo: nanog diab konamio:, ge o:biba:sa:
kililia:niyo:?” a:la:dabu ba:ba:.

¹⁶ Laban e ida:yo: a:la:, wa:la:bo: Lea, a:ma:
fa:so: Lesol ko:lo: elen.

¹⁷ Leaya: ene siyo: nafa dowo: ko:sega Lesol e
mada nafa gesego:le dowo:.

¹⁸ Ya:kob eyo: Lesolo: alan asulo: ko:lo:,
Labanbo:wo: a:la:sio:, “Ga:la: tif Lesolo: ni
dia:no: ko:lo:, dona dom a:la:fo:wo: ne gi nanog
dia:mela:no:.”

¹⁹ A:la:sa:labiki Laban eyo: a:la:sio:, “A:, gilo:
to sa:lab a:no: o:li. Niyo: na:la: we kalu nolbo:
mea:no:wo: mo:beaki, gemo: mea:no:wo: sagalab.
Ge ni o:lia: wena mesa:no:.” Laban eyo: a:la:sio:.

²⁰ A:la:fo:ko:lo: Ya:kob e Lesola: fudo: o:ongo:
kililiakiyo:, dona dom a:la:fo:wo: nanogo: a:na

dia:li elen. Ko:sega Ya:kob eyo: Lesolo: e dia:no:wo: mada alan asulo: ko:lo:, dona dom a:la:fo: a:no: o:ngo:mal salab a:la:asulo:.

²¹ Dona a:no: kedeta:ga:yo:, Ya:kob eyo: La:banbo:wo: a:la:sio:, “Gilo: dona dinali sio:wo: kedetab ko:lo:, ne e o:lia: alima:niki, o:go: ni gayo: tililia: mena.”

²² A:la:sa:labiki Laban eyo: kaluka:isale hen a:namilo: seno: tambo ho:le kegea:sa:ga:, ma:no: alan dowo:ta:sa:ga: mo:no:.

²³ Ko:sega nulu dowabikiyo:, Laban eyo: Leayo: tililia:ga:, Ya:kobo: ta:fo: ko:lo: e ga a:no:lia: ali.

²⁴ A:la:ta:ga: Laban eyo: ene nanog ka:isale Silbayo:, Leaya: nanog dia:melea:ki emo: dimi.

²⁵ Kea:fo dasila:sa:ga:yo:, Ya:kob e ga a:no: Lealo:biki ba:ba:. E ba:da:sa:ga:yo:, Labando:wa ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “Giyo: we waga asulaki dimido:wo:? Ne Lesol dia:no: a:la:liki, dona dom a:la:fo:wo: nanogo: a:na di ko:lo:, giyo: ne wangabi dikido:wo:? ” Ya:kob eyo: a:la: gadi sio:.

²⁶ A:la:sa:labiki Laban eyo: a:la:sio:, “Nili man amio: tif so:wayo: wa:la:bo: mo:tinian ko:lo: a:na go:ka:.

²⁷ So:agelo: imilig wenamio:, ga tili alitakilo: sagalo: a:no: ge ga we o:lia: kedetalikiyo:, ga nowo:lo: gemo:wo: a:na sili alifa:no:. A:la:ta:ga: ga fudo: mean aumbo:, ge dona dom a:la:fo: nowo: ni nanogo: wa:ka a:dia:bi.”

²⁸ A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: a:la:dimidama:no: dowo:. Lealo: sili alifa: sagalo: ho:len a:no: kedeta:ga:yo:, Laban eyo: ene ida: Lesolo: emo:wo: a:na sili alifa:.

²⁹ Lesol sili alitakiyo:, Laban eyo: ene nanog

ka:isale Bilha, Lesola: nanog dia:melea:ki emo: dimi.

³⁰ A:la:fo:kō:lo: Ya:kob e Lesol o:lia:yo:lo: ali. Eyo: Lesolo: mada alan asulo: ko:sega Leayo: mo:dinafa asulo:, A:la:fo:kō:lo: Ya:kob e dona dom a:la:fo: nowo: Labana: nanog dia:len.

Ya:koba: so:wa sa:la:la:yo: wiyo: we

³¹ Ya:kob eyo: Leamo:lo: mo:beab a:no: Yawe ba:da:ga:, Lea e so:wayo: sa:la:lima:ki ta:fo: ko:sega, Lesol e fain dowo:.

³² A:la:gabiki Leayo: alela:sa:ga:, kalu so:wa sa:la:li. Lea eyo: so:wa a:no: sa:la:liakiyo: a:la:sio:, “Ne kele asulakilo: hida:yab a:no: Yawe eyo: ba:ba: ko:lo: o:go: ne kaluwa:yo: nemo:wo: ha:fo:wo: disa:ma:ib.” Lea eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, so:wa a:no: Luben* wikilo:.

³³ Lea e wa:ka alela:sa:ga:, kalu so:wa nowo: sa:la:liakiyo:, eyo: a:la:sio:, “Kalu nilo:ma:yo: ne ko:lo: mo:beo: a:no: Yawe eyo: dabu ko:lo:, kalu so:wa nowo: wa:ka a:dimiab.” A:la:sa:la:sa:ga:, so:wa a:no: Simeon† wikilo:.

³⁴ A:la:ta:ga: Leayo: wa:ka alela:sa:ga:, kalu so:wa nowo: sa:la:liakiyo: a:la:sio:, “Niyo: kalu so:wa otalen we Ya:kobo: sa:la:me ko:lo:, o:g wenamio: eyo: ne alan asulaliki, ne o:lia:yo: mada oga:dima:ib.” A:la:sa:la:sa:ga:, so:wa a:no: Libai‡ wikilo:.

³⁵ A:la:ta:ga: Leayo: wa:ka alela:sa:ga:, kalu so:wa nowo: a:sa:la:liakiyo: a:la:sio:, “O:go: niyo:

---

* **29:32:** Lubena: wi a:no:, “ba:ba:” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab. † **29:33:** Simeona: wi a:no:, “dabu” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab. ‡ **29:34:** Libaiya: wi a:no:, “oga:do:” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab.

Yawe ene wiyo: wabudaki dulugu sa:ma:nigo:l”
 a:la:sa:la:sa:ga:, so:wa a:no: Yuda§ wikilo:. Yuda
 sa:la:lia:sa:ga:yo:, Lea eyo: so:wayo: wa:kabiyo:
 mo:sa:la:li.

30

¹ Lesol e so:wayo: mo:sa:la:lia:no: dowabiki,
 adomo: kulufa:ya:sa:ga:, Ya:kobo:wo: a:la:sio:,
 “Giyo: so:wayo: nemo:wo: mo:dimialega, ne
 soma:no:.”

² Ya:kob eyo: Lesolmo:wo: gadia:sa:ga: a:la:sio:,
 “Giyo: ne Gode a:la:asulaya? Godeya: eneno: ge
 so:wayo: mo:sa:la:lima:ki faino ga ta:fo:lab.”

³ A:la:sa:labiki Lesol e sa:laki, “Niyo: na: nanog
 ka:isale Bilha a:no: gemo: dimia:nigo:l. So:wa
 elo: sa:la:liab a:no: ne ta:uma:no: ko:lo:, ge e o:lia:
 alila:bi. A:la:dimidalega eya a:la:ta:ga:yo:, so:wa
 nilo:wo: fa:la:doma:ib.”

⁴⁻⁵ A:la:fo:ko:lo: Lesol eyo: ene nanog ka:isale
 Bilha a:no: Ya:koba: inga doma:ki ta:tabiki, Ya:kob
 e Bilha o:lia: alila:la:ga:, so:wayo: alelo: ko:lo: eyo:
 kalu so:wayo: sa:la:me.

⁶ Sa:la:liabiki Lesol eyo: a:la:sio:, “Gode eyo:
 nilo: man dimida:sen a:no: aloba:da:sa:ga:, eyo:
 nemo:wo: o:li dimidabo:lo:b a:la:asulo: ko:lo:, nilo:
 dabu ba:ba: a:no: da:da:sa:ga:, kalu so:wayo:
 nemo:wo: dimiab.” Lesol eyo: a:la:sa:la:sa:ga:,
 so:wa a:no: Dan* wikilo:.

⁷ A:ma: fa:s amio:, Bilhayo: wa:ka alela:sa:ga:,
 kalu so:wa nowo: Ya:kobo: sa:la:me.

§ **29:35:** Yudaya: wi a:no:, “wabulu sio:” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo:
 ko:lo:lab.   * **30:6:** Dana: wi a:no:, “alobo:no:” a:la:do: sa:lan
 o:leo:ngo: ko:lo:lab.

8 Sa:la:liabiki, Lesol eyo: a:la:sio:, “Ne nado o:lia: eteyo:wo: alan dowal:en a:no:, o:go: niyo: tinio:l.” A:la:fo:ko:lo: so:wa a:no: Nabtali[†] wikilo:.

9-10 Leayo: e so:wayo: wa:kabiyo: mo:sa:la:lia:no: dowabiki, ene nanog ka:isale Silba a:no: Ya:koba: inga doma:ki ta:fo: ko:lo:, Silba eyo: kalu so:wa nowo: Ya:kobo: sa:la:me.

11 So:wa a:no: sa:la:liabikiyo:, Lea eyo: a:la:sio:, “Mada o:m, nemo:wo: nafale dimidab.” A:la:fo:ko:lo: eyo: so:wa a:no: Gad[‡] wikilo:.

12-13 A:ma: fa:s amio:, Leaya: ene nanog ka:isale Silbayo: kalu so:wa nowo: wa:ka sa:la:liabiki, Lea eyo: a:la:sio:, “Ne mada sagalo: alan dowab ko:lo:, ka:isale nolba:yo: ‘E sagalo: dowab’ a:la:sa:ma:ib.”

A:la:fo:ko:lo: eyo: so:wa a:no: Asel[§] wikilo:.

14 Da:si wit folo: tuma:no: ho:len a:no: fa:la:dowabiki, Lubeno: egelo:wa sia:likiyo:, mendeg hende nolo: walilia:sa:ga:, ano Lea emo:wo: dia:gane.** A:la:ta:ga: Lesol eyo: Leamo:wo: a:la:sio:, “Mendeg hende ko:lo: gi so:waya:lo: dia:yab a:no: nolo: nelo: mena.”

15 Ko:sega Lea eyo: emo:wo: gadi sa:lakiyo:, “Kalu nilo:wo: gi afale dio:go:le ko:sega, man a:no: o:ngo:malo:ngo: a:la:asulakiyo:, o:go: mendeg hende ni so:waya:lo: a:no:lo: gi afale dia:nigaya?” A:la:sa:labiki Lesol eyo: a:la:sio:, “Giyo: mendeg

[†] **30:8:** Nabtaliya: wi a:no: “eteyo:” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab. [‡] **30:11:** Gada: wi a:no:, “mada o:m” a:la:do: sa:lan

o:leo:ngo: ko:lo:lab. [§] **30:12-13:** Asela: wi a:no:, “sagalo:” a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab. ^{**} **30:14:** O:g ho:len a:namio:, kaluka:isale iliy: a:la:tili asulo:. Ka:isale abeyo: mendeg hende a:no: nalega, so:wayo: alelema:ib a:la:asulo:. A:la:ta:ga: kalu abeyo: nalega, ga o:lia:lo: alima:no:wo: alan asuluma:ib.

hende we nemo:wo: dimialega, o:g nuluwo:
 Ya:kobo: ge o:lia: alima: hamana a:la:sa:ma:no:,”
 a:la:sio:.

¹⁶ A:la:go:ko:lo: ga:lowo: Ya:kobo: egelo:wa
 a:la:ta:ga: ya:len ami, Lea eyo: e galilia:ga: a:la:sio:,
 “O:go: ni so:waya:lo: mendeg hende dia:mio:
 a:ma:yo: ge o:ma kilili ko:lo:, o:g nuluwo: ge ne
 o:lia: alima:no:.” A:la:sa:labiki o:g nulu a:namio:
 Lea o:lia: ali.

¹⁷ Lea elo: asulo: a:no: Gode eyo: ba:ba: ko:lo:,
 e so:wayo: alela:sa:ga:, kalu so:wa biyo: Ya:kobo:
 a:na sa:la:me.

¹⁸ Sa:la:liakiyo: Lea eyo: a:la:sio:, “Ni nanog
 ka:isaleyo: kalu nilo:mo: dimi ko:lo:, Gode
 eyo: nemo:wo: sagalakiyo:, wa:lo: dimiab.”
 A:la:fo:ko:lo: eyo: so:wa a:no: Isaka wikilo:††

¹⁹⁻²⁰ A:ma: fa:s amio:, Leayo: wa:ka alela:sa:ga:,
 kalu so:wa do:go:feyo: a:na Ya:kobo: sa:la:me
 ko:lo: eyo: a:la:sio:, “Niy: kalu so:wa do:go:fela:fo:
 we Ya:kob emo: sa:la:me. Gode eyo: boba nafale
 a:no: nemo: dimiabo:lo:biki, o:go: kalu nilo:ma:yo:
 ne wabuluma:ib.” Eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, so:wa
 a:no: Sebulun‡‡ wikilo:.

²¹ Tif amio:, Lea eyo: ka:isale so:wa imilig nowo:
 a:na sa:la:lia:sa:ga:, Daina wikilo:.

²² A:la:ta:ga: Gode eyo: Lesolo: wa:ka asula-
 bikiyo:, elo: dulugu sio: a:no: Godeyo: da:da:sa:ga:,
 Lesol e so:wayo: o:li sa:la:lima:ki dimido:.

²³ A:la:dimidabiki Lesol e so:wayo: alelo: ko:lo:,
 kalu so:wayo: a:na sa:la:lia:sa:ga:, eyo: a:la:sio:,

---

†† **30:18:** Isakaya: wi a:no:, “wa:lo: dimidab” a:la:do: sa:lan
 o:leo:ngo: ko:lo:lab. ‡‡ **30:19-20:** Sebuluna: wi a:no:, “wabudan”
 a:la:do: sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab.

“Ne ko:lo: sendelowa:sen a:no: Gode eyo: dila:”
a:la:sio:.

²⁴ Lesol eyo: to nowo: a:sa:lakiyo:, “Yawe eyo:
kalu so:wa nowo: nemo:wo: wa:ka a:dimina:ki
asulo:l.” A:la:sio: ko:lo: so:wa a:no: Yosa:b§§ wikit-
ilo:.

*Ya:koba: sibi bo:fo:len a:no: modo: ko:lo:
fa:la:dowo:*

²⁵ Lesol eyo: Yosa:bo: sa:la:lia:sa:ga:
dowabikiyo:, Ya:kob eyo: Labanbo:wo: a:la:sio:;
“Ne o:go: no:no:n hena ha:na:no: asulab ko:lo:
giyo: ne iliga:foma.

²⁶ Niyo: ga o:lia: so:wa o:lia: kililiakiyo:, nanog
gilo:wo: halaido: dimida:len. Nanog a:no: tambo
ditandale ko:lo:, o:go: giyo: ni ga o:lia: so:wa o:lia:
a:no: nemo: tililia: hamana:ki ta:foma.”

²⁷ A:la:sa:labiki Laban eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:;
“Tamin amio: niyo: to nowo: gemo: ko:le
sa:ma:nigo:l. Niyo: fofa dimidan mamamo:wo:
dabu ba:ba: amio:, iliyo: fanda asuluma:no: we
nemo: wido:. Ge ne o:lia:lo: dofo:len a:na ilikiyo:,
niyo: Yawe eyo: ne nafale mesea:ki ta:fo:labo:lo:b
a:la:bo: ele ba:ba:.

²⁸ A:la:fo:ko:lo: ge wenaka o:salega, nanog gilo:
diab amilo: kililia:no: a:no:, kelego: gilo: asulak-
ilo: sa:lab aumbo:, niyo: gemo:wo: o:li dimia:no:
ko:lo:lab.”

²⁹ A:la:sa:labiki, Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:;
“Ne dona modo:wo: gi nanogo: nafale dia:len
a:la:bo: ge asulab. A:la:ta:ga: no: fofo: gilo:wo:
niyo: dinafa bo:fo:len ko:lo: nafale fa:la:dowo:.

---

§§ 30:24: Yosa:ba: wi a:no:, “nemo: wa:ka a:dimia:bi” a:la:do:
sa:lan o:leo:ngo: ko:lo:lab.

³⁰ Ne wilo: o:semo: mio: amio:, ge kelego: a:la:se ko:lo: elen, ko:sega nilo: bo:fo:len amio: kelego: gilo: a:no: modo: ko:lo: analifa:. Niyo: nanogdo: dia:len amio: Yawe eyo: neasuwa:takiyo:, ge nafale mesea:ki ta:fo:lab. Ko:sega so:lo: nilo: we abe asuwa:fa:iba? O:go: no:no:n so:lo:wo: ko:lo: tilidoma:no: asulab.”

³¹ A:la:sala:biki Laban eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge wenamio: o:mesa:nikiyo:, niyo: gemo:wo: kelego: o:b ko:lo: dimina:ki asulaya?” Ya:kobo: to a:no: da:da:sa:ga:, a:ma:la: sa:laki, “A, giyo: kelego:wo: nemo:wo: dimia:so:bo. Ko:sega giyo: nemo:wo: to nowo: dinali sa:lalega, gi no: fofan a:no: niyo: wa:ka a:bo:fo:mela:no:.

³² O:go: ne ha:na:sa:ga:yo:, sibi o:lia: goudi o:lia: gilo: a:no: ni aloba:daki, sibi o:lia: goudi o:lia: momado:le a:no:, a:la:ta:ga: sibi inso: henela: a:no:lo: aloba:da:sa:ga:, ni nanog diab amilo: kililian aumbo:, a:no: tambo ne dia:no: asulo:l.

³³ Niyo: digale dimido:wa:le a:la:likiyo:, giyo: tif amio: bebema: yakiyo:, goudi mo:momado: nowo: a:la:ta:ga: sibi inso: mo:henela: nowo: ko:lo: no: nilo: usamio: ba:dalega, giyo: ni afale dilo:b a:la:asuluma:ib.”

³⁴ Ya:kob elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Laban eyo: a:la:sio:, “O:li ko:m. Gilo: sa:lab au dimidama:niki.”

³⁵⁻³⁶ Ko:sega o:g a:namio: Laban e ha:na:ga:, goudi mala o:lia: de o:lia: momadela:le a:no: a:la:ta:ga: sibi inso: henela: a:no:lo: tambo aloba:da:sa:ga:, Laban o:lia: ene inso: o:lia:ma:yo: no: a:no: tililia: ha:nakiyo:, ho:len otalen alita:ga:, ene so:wamo: bo:fo:melea:ki a:na ta:fo:.

A:la:dimida:labikiyo:, Ya:kob e amisa:n a:naka siliki, Labana: no: fofo: nolo: e bo:fo:len.

³⁷ Ya:kob eyo: no: nolo: bo:fo:likiyo:, i ko:li ko:lilo: a:ma: ele nolo: gedeasa:ga:, i ele a:namio: ho:lo: fa:la:doma:kiyo:, do:go:f nolo: sili alifela:sa:ga: dila:.

³⁸ Eyo: i ele momado: a:no: no:wa:lo: ho:ndo: na:sen i solo: us a:na difa:. A:la:do: dimido: a:ma:yo:, no:wa:yo: ho:no: ma:ni yakiyo:, i ele momado: a:no: ili milifa doma:ki go:. Mo:wo: no:wo: ho:n ma:ni yakiyo:, iyo: a:na ga:gila:sen.

³⁹ A:la:dimidalifa: ko:lo: no:wo: i ele momado: a:no: bo:fo:liki ga:la:lab ko:lo:, inso:wo: tambo momado:le segesela:i ane.

⁴⁰ Ya:kob eyo: sibi inso: momadela: a:no: aloba:da:sa:ga:, egelese mesea:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: no: malalo: ga:lab ho:len a:namio:, Ya:kob eyo: no: malayo: no: momado: a:no: ko:lo: bo:fo:liki ga:la:melea:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: eyo: no: momado:le silia:ta:len a:no: alobanalia:ta:felo: ko:lo:, Labana: no: o:lia: Ya:koba: ene no: a:no:lia:yo: mo:gasa dowo:.

⁴¹ No: mala halaido: a:no: ga:lima:no: ho:len dowab amio:, Ya:kob eyo: i ele momado: a:no: no:wa:lo: ho:ndo: na:sen i solo: us a:na dia:ta:sen. A:la:dimido: a:ma:yo: no: malaya:lo: ga:la:lab amio:, i ele a:no: ini milifa doma:ki go:.

⁴² Ko:sega no: mala halaido:lo:ma a:no: ga:lima:no: ho:len dowab amio:, i ele a:no: mo:dia:ta:sen. A:la:go:ko:lo: no: inso: halaido:lo:ma dowab a:no: Laban eno: ta:taki, no: inso: halaido:lo: dowab a:no: Ya:kob e di.

⁴³ A:la:dimida:labikiyo:, Ya:kob e wilo:

kalu mada alan fa:la:dowakiyo:, no: fofo:
 enedo: a:no:lo:, nanog dian kaluka:isaleyo:lo:,
 donkiyo:lo:, a:la:ta:ga: ka:mol o:lia:yo: modo:
 ko:lo: fa:la:dowo:.

31

Ya:kob e wo:no:le ha:nakiyo; Labano:ta:fo:gane

¹ Labana: inso:wa:yo: egele nenelei a:la:sio:, “Kelego: dowab:lo: da:lab a:no: tambo Ya:koba:
 afale dia:sa:ga:, e wilo: kalu dowab” a:la:do:
 nenelo: a:no: Ya:kobo: dabu.

² A:la:ta:ga: a:no: da:da:ga: elena, Ya:kob eyo: La:
 bana:lo: tamin amilo: emo:lo: sagala:sen aumbo:
 mo:dimidaki, o:go: emo:wo: mo:beabi ba:ba:.

³ A:la:go:ko:lo: Yawe eyo: Ya:kobo:wo: a:la:sio:,
 “O:go: ge go:la: hendeya ha:na:ga:, go:no:n so:lo:lo:
 sabdo: a:na a:ma:la: ha:na:bi. Ne ge o:lia:
 doma:no:.”

⁴ O:g a:namio: Ya:kob e no: fo:fo: enedo: a:no:
 ilaboda: siliki bo:fo:len ko:lo:, inga a:la: Lesol o:lia:
 Lea o:lia:yo: elo:wa mena:ki saga:fo:.

⁵ A:la:yo: elo: elen a:na fa:la:dowabiki, inga
 a:la:mo:wo: towo: a:la:sio:, “Go:la:yo: tamin amilo:
 nemo:lo: sagala:sen aumbo: mo:dimidaki, o:go:
 nemo:wo: mo:beabo:lo:b a:la:asulo:. Ko:sega
 dowab: Godeyo: ne o:lia: dowab:i ya:sen ko:lo:lab.

⁶ Niyo: go:la: nanog diakiyo:, halaido: dia:len
 a:la:bo: ga:go:lo: asulo: ko:lo:lab.

⁷ Ko:sega go:la:yo: ne dikidakiyo:, nilo: nanog di
 amilo: kililian a:no: ko:li ko:lile a:la:nodola:i
 aneyo:, wa:ka wa:ka dimidaki do:la:fo:
 fa:la:dowab. Ko:sega elo: ne mogagima:kilo:
 dimido: a:no: Gode eyo: kalifa:.

8 Tamin amio: go:la:yo: nemo: dinali sa:lakiyo:, ‘Gilo: nanog di amilo: kililia:no:wo: we. Goudi bobeyo: momadela:le segeselab a:no: tambo gi dia:bi,’ A:la:sa:la:sa:ga:yo: goudi inso:wo: tambo bobeyo: momadela:le a:no: ko:lo: segesela:i ya:lab. Go:la:yo: a:la:do: fa:la:dowab a:no: ba:da:ga:yo:, enedo: dinali sio: a:no: a:nodolakiyo:, nemo:wo: a:la:sio:, ‘O:go: gilo: nanog di amilo: kililia:no:wo: we. Goudi sidi alifelakilo: momadela:le segeselab a:no: tambo gi dia:bi.’ A:la:sa:la:sa:ga:yo: goudi inso:wo: tambo sidi alifelakilo: momadela:le a:no: ko:lo: segesela:i ya:lab.

9 A:la:do: go: a:na ilikiyo:, Gode eneno: no: fofo: go:la:lo: a:no: dila:sa:ga:, nemo:wo: a:na dimi.

10 “A:la:ta:ga: no: ga:labdo: ho:len a:namio:, ne ofowo: a:la:ba:ba:. Goudi de momadela:le ko:li ko:lilo: a:ma:yo: malayo: ga:la:lena ba:ba:.

11 Ne ofolakiyo:, Godeya: ma:mul kaluwa:yo: nemo:wo:, ‘Ya:kob.’ A:la:ho:idabiki niyo:, ‘O:ba, ne weko:,’ a:la:sio:.

12 Eyo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘Ge bo:ba! Goudi de ga:la:labdo: a:no: tambo momadela:le ko:li ko:lilo: ko:lo:lab. Laban elo: gemo:lo: dimidab a:no: ne ba:ba: ko:lo: niyo: a:la:dimida:melea:ki ta:fo:.

13 Gode gilo: Betel hen a:namilo: galili a:no: ne. Hen a:namio: giyo: u nowo: gele alitakiyo:, wa ho:no: a:na tulu alifa:. A:la:ta:ga: giyo: towo: nemo:wo: dinali saefa:. A:la:fo:ko:lo: o:go: ge hen we ta:ta:ga:, go:no:n hendeya a:ma:la: hamana.’ Ma:mul kaluwa:yo: a:la:sio: ko:lo:, niyo: ga:gbo:wo: a:na malolo meo:l.”

14 To a:no: da:da:sa:ga:, Lesol o:lia: Lea o:lia:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Dowa: dabun kelego:wo: naindo: mo:dia:no: dowo:.

15 Dowa:yo: na:no: kelego:wo: o:ngo: asula:sa:ga:, mole dia:no: a:lakiyo:, na:no:lo: a:la:kilia:saga:yo:, mole elo: di a:no: tambo e mo:no:. A:la:do: dimido: a:ma:yo: doway:yo: na:no: ene ida:malo:ngo: gola ba:daki ta:tab.

16 Kelego: doway:lo: ko:lo: Godeya:lo: gemo:lo: dimi a:no:, na:no:lo:, nain so:wayo:lo: nilino: dowab. A:la:fo:ko:lo: gemo:lo: Godeya:lo: sio: au dimidama.” A:la:ma:yo: inbo:wo: a:la:sio:.

17-18 Ya:kob eyo: dasila:sa:ga:, ingayo:lo:, ene so:wayo:lo: tambo ka:mol wa:la kandata:ga:yo:, kelego: elo: a:namilo: di a:no: tambo dimidalia:sa:ga: ha:nakiyo:, Mesobotemia a:namilo: no: fofo: di a:no: tambo o:sa:liki, ene iya Aisa:ga: hen Ka:ina:n a:na ha:na:ni ane.

19 Iyo: ha:na:nikiyo:, Labano: sibi fo:no: gedea:liki ko:na: sabiki, Lesol eyo: iyaya: madali gode mama momado: i a:no: afale dia:sa:ga: ane.

20 A:la:ta:ga: Ya:kob e ha:na:nikiyo:, e ha:na:nigo:lk: a:la:bo: ena:so Labanbo:wo: mo:sa:laki, e dikida:sa:ga: wo:no:le ane.

21 A:la:fo:ko:lo: Ya:kob eyo: kelego: enedo:wo: tambo dia:sa:ga:, hen a:na mesa:no:wo: mo:bea:sa:ga: ha:nakiyo:, Labana: heno: ta:ta:ga:, Yufuletis ho:no: ta:not:ga:, Gilead misio:lo: doba:da: ha:na:ni ane.

Laban eyo: Ya:kobo: kudu ane

22 Ho:len otaleno: ta:ta:ga:yo:, Laban e Ya:kobo: hen wena mesa:no: mo:beaki aneka: a:la:bo: a:na dabu.

23 Eyo: da:da:saga:yo:, ene eso:lo: nolo: kegea:saga:, iyo: Ya:kobo: kudu ane. Kudu ha:na:la:gá:, ho:len dom a:la:fo:wo: ta:ta:gá:, Ya:kobo: Gilead misio: hen a:na ha:na:lena galili.

24 Laban e Ya:kobo: o:galima:ni kudu ha:nakiyo:, nulu ali amio:, Alam kalu Laban e ofolakiyo:, Godeyo: elo:wa fa:la:dowaki a:la:sio:, “Giyo: Ya:kobo:wo: ha:nolo: to o:lia: tagima:no: to o:lia:yo: sa:la:so:bo.”

25 Ya:kob e Gilead misio: a:namio: helebeso:g ayo: dia:saga: sen ami, Laban eyo: Ya:kobo: a:na galilia:gá:yo:, Ya:koba:lo: alo: di anib a:na Laban ene eso:lo: mio: a:ma:yo:lo: helebeso:g ayo: a:na di.

26 A:la:ta:gá: Laban eyo: Ya:kobo: towo: a:la:sio:, “Gi mio: we, wangabi go:wo:? Giyo: ne dikida:saga:yo:, gis kaluwa:lo: amisa:no: bidila:saga:lo: ka:isaleyo: tililia: ha:nan aumbo:, giyo: na:la: a:la: welo: tililia: mio:.

27 Giyo: ne dikidakilo:, ne ho:no:lka: a:la:bo: nemo:wo: mo:sa:lakilo: mio: a:no: wangabi go:wo:? Gio: ha:na:nikiyo: nemo:wo: sio: kibo:bowo:, niyo: ma:no: alan dowo:ta:saga:, sagalaki a:namio: gita o:lia: sologa o:lia:yo: dia:gá:, gisalo:wo: sa:la:b a:la:ta:gá:yo: gio: ebea:saga: hamana:ki iliga:fo:lo.

28 Giyo: nemo:wo: na:la:la:yo: a:la:ta:gá: ni ma:mui a:no:lo: mimila:saga: iliga:foma:kiyo:, mo:sio: a:no: mo:wo: ha:? Ge mada hala dimido:.

29 Niyo: ge o:li mogagila:ma:no: dowo: ko:sega, ali nuluwo: Gode go:la:lo:wo: nelo:wa fa:la:dowa:saga:, towo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘Giyo: Ya:kobo:wo: ha:nolo: to o:lia: tagima:no: to o:lia:yo: sa:la:so:bo,’ Gode eyo: a:la:sio:.

³⁰ A:la:fo:ko:lo: ge go:no:n hendeya ha:na:no:wo:
mada alan asulabo:lo:b a:la:bo: ni asulab, ko:sega
no:no:n godeya: mama momado: i a:no:, giyo:
waga afale dia:mio:wo:?"

³¹ A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:,
“Giyo: ga:la: a:la:yo: go:no:na:ma:la: asulia:ib
a:la:bo: a:la:asula:sa:ga: ne tagi dowo: ko:lo:, niyo:
gemo:wo: mo:sio:.

³² Ko:sega go:no:n godeya: mama ko:lo: mo:
mado: i a:no: ni us wenamio: imilig noma:yo:
ta:liseno:lalega, e mada sana soma:no:. Giyo: ni us
wenamio: kelego: gilo: nolo: a:labab:le a:lalikiyo:,
ninin so:lo: wema: siwa:l amio: keda:i hamana,
Gi kelego:wo: ba:dalega, go:no:na:ma:la: dia:bi.”
Ya:kob elo: a:la:do: sio: a:no:, Lesol elo: iyaya: gode
momado: ko:lo: afalelo: dia:mio: a:no: mo:asulaki
sio:.

³³ A:la:fo:ko:lo: tamin amio: Laban eyo: Ya:koba:
helebeso:g aya tina:sa:ga: keto:. A:la:ta:ga:yo:
Leaya: ayamio:lo: a:na keto:. A:la:ta:ga: nanog
ka:isale a:la:ma: ayamio: tina:sa:ga: keto:.
Edakiyo:, Lesola: a usa tiane.

³⁴⁻³⁵ Lesol eyo: iyaya: godeyo: ko:lo: dia:mio: i
a:no:, ene helebeso:g a usa tamina dia: tina:sa:ga:,
ka:mol wa:l amilo: sa:sen kelego: a:ma: us
a:na wo:no:le difa: ko:lo:, e a:ma: wa:la asifo:.
Laban eyo: ene a a:no: tambo kelelia:sa:ga:
mo:ba:dabikiyo:, Lesol eyo: iyamo:wo: a:la:sio:;
“A, do ge nemo:wo: gadia:so:bo. Ne ele walaf
dowo: ko:lo: mo:dasima:no: so:l” a:la:sio:.
A:la:fo:ko:lo: Laban eyo: ayo: tambo keda:i ane
ko:sega e mada mo:ba:ba:.

³⁶ Kelego: a:no: mo:ba:dabiki, Ya:kob eyo: La-

banbo:wo: alan kulufa:ya:sa:ga:, emo:wo: gadiaki a:la:sio:, “Gilo: ne ko:lo: kudulia: mio: we, niyo: mogago:wo: o:b ko:lo: dimido:lo:bi ba:daya?

³⁷ Kelego: nililo:wo: tambo giyo: keleli ko:lo:, kelego: gilo:wo: o:bo:ngo: ko:lo: ba:ba:yo:? Kelego: gilo: ba:ba: a:no:, gi so:lo: o:lia: ni so:lo: o:lia:ma: si wa:l amio: kalaba dia:foma. Dia:taliki ba:da:sa:ga:, iliyo: na:n us a:namio: alobana sa:ma:ib.

³⁸ Ne donayo: do:la:fo: a:la:yo: gi nanog dia:likilo: elen a:namio:, no: mala gilo:wo: mo:safalaki inso:wo: segesela:len, a:la:ta:ga: sibi de gilo: a:no: ni sanalia:ga:yo: mo:mo:no:.

³⁹ No: fofo: gilo: a:no: saila gasaya: sa:ndab amio:, niyo: gemo:wo: mo:sa:laki, no: fofo: nilo:wo: gino: a:ta:ta:li a:la:dimida:sen. Giyo: nemo:wo: towo: halaido: sa:lakiyo:, ‘Nuluwo:lo: ho:lenowo:lo: no: fofo: sulu ha:nab a:no: tambo a:ma:la: dugu mea:bi’ a:la:sa:la:sen.

⁴⁰ Ne gi nanog dia:likiyo:, disiyo: ne ofa:yo: so:da:sen a:la:ta:ga: nuluwo: hidu:wo: alan dowaki, niyo: mo:alila:sen.

⁴¹ Ne dona do:la:fo: a:la: us a:namio: gi nanogo: dia:i ya:len. Niyo: ga:la: a:la:ma: fudo: a:no: ko:lo: kililian augakiyo:, dona babola:fo: a:namio: nanog gilo:wo: madali dimida:len. A:la:ta:ga: dona do:go:fela:fo: no amio: ne no: dia:no: a:laki, gi no:wo: a:na bo:fo:len. A:la:go: ko:sega giyo: modo: dikidakiyo:, nilo: nanog di amilo: kililian a:no: ko:li ko:lile a:la:nodola:i aneyo:, wa:ka wa:ka dimidaki do:la:fo: fa:la:dowab.

⁴² Ni ma:mu Ablahama: Gode, do Aisa:ga:lo: wabuda:sen a:ma:yo: ne mo:asufa: kibo:bowo:,

giyo: ne no:no:n hen amio: a:ma:la:yo: madali iliga:fabe. Ko:sega nilo: nanog halaido: dia:len o:lia: hida:yo: gilo: nemo:lo: dimia:len a:no:lia:yo: Gode e ba:da:saga:, e ali nuluwo: gelo: amio: ofowo: a:na fa:la:dowakiyo:, gemo:wo: hagugo: to sio:.”

Laban eyo: Ya:kob o:lia: dinali saefa:

⁴³ Laban eyo: Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “Ga we ni na:la:, inso: we ne ma:mui, a:la:ta:ga: no: fofo: welo: na:no:. Gi siya:lo: o:gdo: ba:dab a:no: tambo na:no: ko:lo:lab. Ko:sega niyo: na:la:la: o:lia: so:wa ililo: sa:la:la: i o:lia:yo: mo:ta:limesa:no: ko:lo:lab.

⁴⁴ A:la:fo:ko:lo: ne o:lia: ge o:lia:yo: o:g wena a:la:ta:ga:yo: ha:sa mesa:niki, o:go: na:no: towo: dinali saefa:no:. To saefa:no: a:no: ko:lo: naino: asula: meleakiy:, uwo: wena dibalima:niki.”

⁴⁵ A:la:sa:labikiyo: to saefa:no: a:no: tif amio: asula:mela:no: ko:lo: Ya:kob eyo: u sambo nowo: a:na gele alifa:.

⁴⁶ Gele alita:sa:ga:yo:, ene so:lo:wo: uwo: kegea:sa:ga: a:na dibalima:ki sio:. Uwo: dibida:sa:ga:yo:, ulo: dibido: aniba siliki, iyo: ma:no:wo: a:na mo:no:.

⁴⁷ U dibido: a:no: wikilakiyo:, Laban eyo: ene to sa:laki, Yega-Sahaduda a:la:wikilabiki, Ya:kob eyo:lo: ene to sa:laki, Galed a:la:wikilo:.*

⁴⁸ A:la:ta:ga: Laban eyo: a:la:sio:, “O:gdo: naino: to saefa:nikilo: u dibido:l we, tif amio: asula:mela:no: ko:lo: dibido:l.” A:la:fo:ko:lo: hen a:no: Galed wikilo:.

* **31:47:** Kalu a:la:ma:yo: inin towa: wikilo: ko:sega to a:la: a:ma: ha:go: imilise we, to saefa:lo: asula:mela:no: u dibido:.

49 A:la:ta:ga: Laban eyo: to nowo: a:la:sio:, “Na:no: dagela:sa:ga:lo: dowab a:namio:, Yawe e usa iliki, na:no: ba:da:mela:ib.” A:la:fo:ko:lo: hen wi nowo: Misba[†] a:la:wikilo:.

50 Laban eyo: towo: kudu sa:laki a:la:sio:, “Tif amio: giyo: na:la:mo:wo: mogago: dimida:b o: ga nowo: dia:b a:lalega, noma:yo: mo:ba:dalikiyo:, Gode eyo: na:no: ba:da:mela:ib.”

51-52 “U sambo gele alifa: a:no:lo:, u dibido: a:no:lo: ge asuluma. U a:no: wena dofo:mela:ib ko:lo:, naindo: dinali saetakilo: u dibido:l we ge o:lia: ne o:lia:yo: ele dia:taki go:l. A:la:fo:ko:lo: ge u we tinia:sa:ga:yo:, ne o:lia: mo:babuma:ib. Niyo:lo: u we tinia:sa:ga:yo:, ge o:lia: mo:babuma:no:.

53 Ablahamo:, ene ao Nahol o:lo:, a:la:ta:ga: a:la:ma: iya Telayo:lo:, ili Gode a:ma:yo: na:nbo:wo: alobana wida:mela:ib.” Laban eyo: Ya:kobo: a:la:sa:la:sa:ga:, Ya:kob eyo: to a:no: hendele kudu ha:na:no: a:lakiyo:, iya Aisa:g a:ma:lo: wabulu sa:la:sen Gode a:ma: wiya iliki, towo: a:na dinali saefa:.

54 A:la:saeta:ga:yo: Ya:kob eyo: misio:lo: a:lab a:na siliki, Godemo: bobayo: so:mea:sa:ga:, ene so:lo:wo: kegeaki, ma:no:wo: dowo:ta:sa:ga: a:na mo:no:. Ma:no:wo: na:sa:ga:, misio: a:na ali.

55 Kea:fo nuluwo:, Laban e dasila:sa:ga:, ida: a:la:yo: a:la:ta:ga: e ma:muiyo: mimila:sa:ga:, sagalo: towo: imo:wo: sa:la:sa:ga:, e a:ma:la: ene hena ane.

32

[†] **31:49:** To a:ma: ha:go: we, ba:da:mela:no: hen.

Ya:kob eyo: Iso: galima:no: dimidali

¹ Ya:kob e hen a:no: ta:ta:ga: ha:na:sena,
Godeya: ma:mula: kalu iyo: ya:ga:, Ya:kobo: a:na
galili.

² Ya:kob eyo: ma:mula: kalu ba:dakiyo:
a:la:sio:, “Hena: usamilo: Godelo: dowasen heno:
wilo:ka:.” A:la:sa:la:sa:ga: hen a:no: Mahanaim*
wikilo:

³ Ho:len a:namio: Iso: e Seil hen, Idom hen us
a:na sen ko:lo:, Ya:kob eyo: tolo: sa:ma:no: kalu
nolo: ene ao Iso:lo:wa iliga:fo:.

⁴⁻⁵ Ya:kob eyo: aomo:wo: sa:ma:ni
hamana:kiyo:, kalu i o:mo:wo: a:la:sio:, “Gio:
ha:na:sa:ga:, ni misa: kalu Iso:wo: galiliakiyo:,
to we ni nao wa:la:bo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Gi
nanogdo: dian kalu Ya:kob eyo: towo: a:la:saga:fo:,
“Ne Labando:wa mageso: ha:na:ga:lo: seno:,
o:go: a:ma:la: yo:l. Niyo: sibiyo:lo: goudiyo:lo:,
kaowo:lo:, donkiyo:lo:, a:la:ta:ga: nanog
kaluka:isaleyoyo:lo: modo: tililia: yo:l ko:lo:, ni
misa: kalu giyo: nemo:wo: sagalo: doma:ki, niyo:
to we gemo: saga:to:l.”’ Gio: a:la:sa:la:bi.”

⁶ To a:no: sama:kiyo: iyo: iliga:fo: ko:lo:, iyo:
a:ma:la: ya:ga:yo:, Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “Nio: gi
gao Iso:lo: ba:ba:ni ane ko:lo:, e gelo: ba:ba:ni yaki
a:la:ta:ga: e o:lia:yo: kaluwo: 400 a:la:fo: a:no:lo:
yab.”

⁷ Ya:kobo: to a:no: da:da:sa:ga:, e mada kele
asulaki, tagio: alan dowo: ko:lo:, ene so:lo:wo:lo:,
sibiyo:lo:, kaowo:lo:, ka:molo:lo: tambo usa
aloba:da:sa:ga:, hen a:la:ya ta:fo:.

---

* **32:2:** Mahanaim a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, kalulo:
kegea:sa:ga:lo: alila:sen hen a:la:.

8 Mo:wo: eyo: a:la:asulo:, “Iso: e ya:ga:yo:, alobanalia: difa: so:lo: no o:lia: bubalega, nowo: dalale hamana:ki” a:la:asula:sa:ga: alobo:no:.

9 A:la:ta:ga: Ya:kob eyo: a:la:dulugu sio:, “Yawe, ni ma:mu Ablaham o:lia: ni do Aisa:g o:lia:ma: Godeyo: ge ko:lo:, tamin amio: giyo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘O:go: ge go:la: hendeya ha:na:ga:, go:no:n so:lo:lo: sab a:na a:ma:la: ha:na:bi. A:la:gakiyo: niyo: ge nafale mesea:ki ta:fa:no:.’

10 Ne nafa kaluma, ko:sega giyo: ha:fo: disa:lan man o:lia: man nafale a:no:lia:yo: nemo:wo: dimida:sen. Ne no:no:n heno: ta:fo: ha:naki, ho:n Yodan a:no: ta:notakiyo:, i dom ko: dia:sa:ga: ane ko:sega, giyo: ne asufa: ko:lo:, o:go: ne a:ma:la: yakiyo:, kelego:wo: modo: ko:lo: a:la: aloba:da:sa:ga: mio:.

11-12 Tamin amio: giyo: nemo:wo: dinali sa:lakiyo:, ‘Niyo: ge asuwa:taki, gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab i a:no: ho:n amilo: sa: o:ngo: fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, iyo: mo:agelema:ib.’ Giyo: a:la:dinali sio: ko:lo:, o:go: niyo: gemo:wo: a:na dulugu so:lo:l. Nao Iso: e yakiyo:, nelo:, ga nilo:wo:lo:, so:wagalin o:lia:yo: babuma:ni mia:nigab a:no: ne tagilab ko:lo:, Yawe giyo: ne asuwa:taki gasilia:bi.’

13 Ya:kob eyo: Godemo:wo: a:la:sa:la:sa:ga:, hen a:naka ali. Kea:fo dowabiki, ao Iso:mo: boba dimia:no: a:la:liki, no: fofa: elo: tililia: mio: a:no: alobo:no:.

14-16 Boba a:no: ko:lo: dimidaliakiyo:, goudi malayo: 200 a:la:fo:, goudi deyo: do:la:fo: a:la:, sibi malayo: 200 a:la:fo:, sibi deyo: do:la:fo:

a:la:, ka:mol mala bolo: na:seno: inso: o:lia:yo:
 30 a:la:fo:, kao malayo: 40 a:la:fo:, kao deyo:
 do:la:fo:, donki malayo: do:la:fo: a:la:, a:la:ta:ga:
 donki deyo: do:la:fo: a:no: aloba:da:la:ga:, no: ko:li
 ko:lilo: a:no: nanogdo: dian kalu ko:li ko:lilo:
 o:mo: tili dofo:melea:ki, alobanalifa:. Ya:kob
 eyo: nanogdo: dian kalu imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo:
 no:wo: tamin doba:da: tililia:ga: ha:nakiyo:, no:
 ko:li ko:lilo: us a:namio: fogo: dia:ta:liki a:la:ga:i
 ha:na:bi.”

¹⁷⁻¹⁸ Ya:kob eyo: no:lo: tamin amilo: tililia:ga:lo:
 ha:nab kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Iso:wo: ge
 galiliakiyo:, eyo: gemo:wo: dabu ba:dalikiyo:,
 ‘Ge abe nanog kaluwo:? No: fofo: we abeno:wo:?
 A:la:ta:ga: no: we o:ba tililia: ha:naya?’ a:la:bo:
 gemo:wo: dabu ba:dalikiyo:, giyo: emo:wo:
 a:la:sa:la:bi, ‘No: fofo: we tambo gi nanog dian
 kalu Ya:kob eno: ko:lo:, gemo: boba ge dima:ki
 iliga:fo: ko:lo:, Ya:kob e ni fa:sa yab’ a:la:sa:la:bi.’

¹⁹ Ya:kob eyo: tamin amilo: no:lo: tililia: ha:nab
 kalumo:wo: a:la:sa:la:sa:ga:, kalu a:ma: fa:s amilo:
 ha:na:li, ha:na:li a:la:lab i o:mo:wo:lo:, “Iso:wo:
 galiliakiyo:, to imilise weno:ko: sa:la:i ha:na:bi.

²⁰ A:la:ta:ga: to a:la:do: sa:ma:no:wo: giliyo:
 ga:lila:so:bo, ‘Gi nanog dian kalu, Ya:kob e ni fa:sa
 yab’ a:la: salita:ga: ha:na:bi,’ a:la:sio:. Mo:wo:
 Ya:kob eyo: a:la:asulo:, “Boba kelego: we e ko:le
 ba:dakiyo:, kulufa:yo:wo: ga:lilaki sagalema:ib
 ko:lo:, na:no: galiliakiyo: sifo:fo:go: kolalaki
 sagalema:iba:le?” Ya:kob eyo: a:la:asulaki
 dimidalia:ga: iliga:fo:

²¹ A:la:dimidalia:ga:, boba kelego: Iso:mo:lo:
 dimia:no: a:no: tamina iliga:ta:ga:yo:, e o:g

a:namio: a:naka ali.

²²⁻²³ O:g nulu us a:namio:, Ya:kobo: dasila:sa:ga:, inga a:la:yo:lo:, nanog ga a:la: elo: di a:no:lo:, kalu so:wa kelen a:la:fo: a:no:lo: tambo tililia:sa:ga:, ene kelego: tambo a:no:lia:yo: Yabog ho:n a:no: ta:noma:ki iliga:takiyo:, Ya:kob e ina:li a:naka dowo:.

²⁴⁻²⁵ Ya:kob e nulu a:namio: ina:li dowabikiyo:, kalu nowo: elo:wa fa:la:dowakiyo:, e ta:lia:sa:ga: fafula:fo:liki ani tandem:eno:, ho:lema:no:wo: ko:na:ma dowabiki, kalu a:ma:yo: Ya:kobo: mo:tininima:no: dowabi, eyo: Ya:koba: kola:kiya golabiki, kola:kiyo: a:na helefo dowo:.

²⁶ A:la:dimida:sa:ga:yo: kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Ho:le bidab ko:lo:, giyo: ne fagega:foma.” Ko:sega Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Niyo: ge o:semo: fagega:fa:no:. Giyo: ne nafale mesea:ki dinali sa:lalikiyo:, niyo: ge a:na fagega:fa:no:.”

²⁷ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge wiyo: o:ba:le?” Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ne Ya:kob.”

²⁸ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Ge Gode o:lia: kalu i o:lia:lo: ani tandem:eno: gi tinio: ko:lo:, ge wiyo: Ya:kob a:la:bo: wa:kabiy: mo:sa:ma:ib. O:go: gi wiyo: Isolael[†] wikili alito:l.”

²⁹ To a:no: da:da:sa:ga:, Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Kalu Alan, gi wiyo: sa:ma:no:wo: o:liyo:?” A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Wi nilo:wo: waima:ni dabu ba:daya?” A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: Ya:kobo: e nafale mesea:kiyo:, a:na

32:24-25: Hos 12.3-4   **32:28:** Mo:mo: 35.10   [†] **32:28:** Isolael a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Gode o:lia:lo: ani tandem:eo: kalu.

32:29: Het 13.17-18

dulugu sio:.

³⁰ A:la:go:ko:lo: Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Ne Godeyo: migi kudu ba:ba:, ko:sega ne mo:sowo:” A:la:fo:ko:lo: eyo: hen a:no: Beniel[‡] wikilo:.

³¹ Ofo: fa:la:dowabikiyo:, Ya:kob e Beniel hen a:no: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, e kowo: giligai: ane.

³² A:la:go:ko:lo: Isolael kaluka:isale iliyo:, o:g nulu a:namilo: kalu a:ma:lo: Ya:koba: kola:ki amilo: moma kudu alifelo: amilo: golo: a:no: asulakiyo:, iliyo: no: kola:ki amilo: moma kudu alifelo: a:no: mo:na:sen ko:lo:, o:go:lo: iliyo: man a:no: ko:lo: kudu ha:naki mo:na:lab.

33

Ya:kobo: ao Iso:wo: galili

¹ Ya:kob e ha:na:sa:ga:, sigili ba:ba: amio:, Iso:wo: a:la:ta:ga: kalu e o:lia:lo: mio: 400 a:la:fo: i a:no: e galima:ni yabi ba:ba:. Eyo: ba:da:sa:ga:yo:, so:wa enedo:wo: aloba:dakiyo:, enen ano o:lia:ta:fela:i ane.

²⁻³ Nanog ka:isale a:la: ko:lo: ga di a:no: a:la:ta:ga: ene inso: o:lia: tamina ta:fo:. A:la:ta:ga: a:ma: fa:s amio:, Leayo: a:la:ta:ga: ene inso:wo: a:na doma:ki ta:fo:. Tifdeyo: Lesol o:lia: inso: Yosa:bo: doma:ki ta:takiyo:, Ya:kobo: ene so:lo:wo: fa:sa ta:ta:ga:, enen tamita:ga: galima:ni ane. E aolo: doba: finda:ga: ha:nakiyo:, e Iso:wo: wabu:dakiyo:, dom a:la:fo: ko:lo: gumisi alila:li fiane.

⁴ Iso:wo: ao Ya:kobo: ba:da:ga:yo:, e galima:ni nai ya:sa:ga: fafula:fo:liki, a:na mimilo:. A:la:yo: sagalo:wo: alan dowaki, a:na ya:fodo:.

[‡] **32:30:** Beniel a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Godeya: wo:lokan.

⁵ Iso: eyo: mimila:sa:ga:, osolo ba:ba:yo:, ka:isale o:lia: so:wagalin o:lia:yo: a:na ba:da:sa:ga:yo:, a:la:dabu ba:ba:, “Ka:isale o:lia: so:wagalin o:lia: ge o:lia:lo: mio: a:no: o:ba?” Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Nao, gi nanog kaluwo: ne ko:lo:, Gode eyo: ne sagale alitaki, so:wagalin a:no: nemo: dimi ko:lo: yab.”

⁶ A:la:sa:la:sa:ga: nanog ka:isale a:la: elo: di a:no: a:la:ta:ga: a:la:ma: so:wagalin a:no:lia:yo: finda:ga:, Iso:lo: elen a:na gumisi fufudo:.

⁷ A:ma: fa:s amio:, Leayo: o:lia: ene so:wagalin a:no:lia:yo: a:na finda:ga:, gumisi fufudo:. Tifde amio:, Lesol o:lia: Yosa:b o:lia:yo: a:na finda:ga:, gumisi fufudo:.

⁸ Iliyo: a:la:bo: dimida:sa:ga:, Iso: eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Ne yakilo: no: fofo: modo: ko:lo: gido: a:no: waima:no:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki, Ya:kob eyo: a:ma:la: a:la:sio:, “Ni misa: kalu, ge sagalema:ki, boba kelego: a:no: gemo: dimi.”

⁹ Ko:sega Iso: eyo: a:la:sio:, “Nao, niyo: kelego:wo: o:li da:lab ko:lo: kelego: gilo: we go:no:n ka bo:fo:lubi.”

¹⁰ Ya:kob eyo: a:la:sio:, “A, a:la:bo: ga:so:bo. Ge ne ba:da:ga:yo: sifo:fo:go: nemo:wo: mo:dia:taki, sagalo:wo: alan dowaliki ba:ba:. Niyo: ge wo:lokan ko:lo: ba:ba:yo:, Godeya: wo:lokan ba:dan o:ngo: ko:lo:, ge nemo:wo: sagalalega, giyo: boba kelego: we dia:bi.

¹¹ Niyo: kelego:wo: modo: da:lab. Mo:wo: Gode eyo: ne mada alan asufa: ko:lo:, kelego: nilo: gemo:lo: dima:kilo: alobaname a:no:, ge dima.” Ya:kob eyo: aomo:wo: dima:ki, ha:nolo sa:la:i

ha:nabiki, Iso: eyo: kelego:wo: a:no: di.

¹² A:la:ta:ga: Iso: eyo: a:la:sio:, “Nio: ha:na:niki. Nelo: gi o:lia: ua ha:na:nigo:l.”

¹³⁻¹⁴ Ko:sega Ya:kob eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ni misa: kalu, ne so:wayo: halaido:lo:ma dowab a:la:ta:ga: ne no: fofo: inso:wo: ho:gi segesela: a:lab a:no: ko:lo: kele asulo:l. Ho:len imilise a:namio: no: fofo: a:no: bo:bo:ge hamana:ki o:salega, iyo: tambo soma:ib. A:la:fo:ko:lo: ge tamika hamana. Niyo: gi fa:sa, so:wagalin o:lia: no: fofo: o:lia:ma:lo: yab au ha:sa ya:la:ga:, ni misa: kalu ge Seil hen a:na galima:no:”

¹⁵ Ya:kob eyo: a:la:sa:labiki, Iso: eyo: a:la:sio:, “A:la:ma:no:lalega, niyo: no:no:n nanog kalu nolo: gio: tililia: mena:ki, iyo: yata:fo: ha:na:nigo:l.” A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Ni misa: kalu, gilo: to sa:lab a:no: nafa ko:sega, no:no:n nanog kaluwa:yo: o:lika tililia: mia:ib ko:lo:, gio: tambo ka ha:na:bi.”

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: o:g a:naka Iso:wo: a:ma:la: Seil hena ha:na:ni ane.

¹⁷ Ko:sega Ya:kob e hen nowa ha:na:ga: fa:la:dowakiyo:, ene a o:lia: no: fofo:wa: a ha:lu nol o:lia:yo: a:na dialifela:sa:ga:, iyo: a:na yasi ali ko:lo:, hen a:no: Sukot* wikilo:.

¹⁸ Sukot hen a:no: ta:ta:ga:, Ya:kobo: Ka:ina:n hen a:na ga:li fa:la:dowakiyo:, Sekem amisa:n doba:da: helebeso:g ayo: a:na di.

¹⁹ Ya:kob e alo: di hen a:no:, Sekema: iya: Hamol e so:lo:wa:no: ko:lo:, eyo: silba mole 100 a:la:fo: a:ma: Hamol ene so:wa imo: dimia:sa:ga: kilili.

---

* **33:17:** Sukot a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, a la:su.   **33:19:**
Jos 24.32, Yo:n 4.5

²⁰ Ya:kob e heno: a:na kililia:sa:ga: silikiyo:, eyo: Godeyo: wabuluma:niki, uwo: dibida:i fa:la:nda:sa:ga: ta:fo: ko:lo: hen a:no: El Elohe Isolael[†] a:la:wikilo:.

34

Dainayo: afa di

¹ Ho:len no amio: Ya:kob o:lia: Lea o:lia:ma: ida:, Daina e amisa:n a:namilo: ta:sen ka:isale nolo: ba:ba:ni ha:na:sa:ga:, ili amisa:na ane.

² E a:na fa:la:dowo: amio:, Hibi hendo: biso:, Hamol ene inso: Sekem e Dainayo: ba:da:sa:ga:, ga a:no: e diboda:sa:ga:, afale di.

³ Sekem eyo: Ya:koba: ida:, Dainayo: mada alan asula:sa:ga:, Daina eyo: e ko:lo: asuluma:ki a:la:ta:ga: to nafaley: emo: ha:nolo sio:.

⁴ A:la:fo:ko:lo: eyo: ene iya Hamolbo:wo: ga a:no: ne dia:no: ko:lo:, ga a:ma: ene iyamo:wo: dabu ba:da:bika: a:la:sio:.

⁵ Sekem elo: Dainayo: mogai alifa: a:no: Ya:kob e dabu ko:sega, ene inso:wo: no: fofo: bo:fo:mela:niki ha:la: doba:da: ane ko:lo:, Ya:kob e ina:li ilikiyo:, towo: mo:dinafa fanda sa:laki, inso:wo: a:ma:la: yaliki, a:na nenelema:no: a:la:li yasisen.

⁶ Sekem eyo: ga a:no: dia:no: asulabiki, iya Hamol e Ya:kob o:lia: nenelema:ni ane.

⁷ A:la:ta:ga: Ya:koba: insiso:i iliyo: kelego: fa:la:dowo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, wigibo a:naka

---

[†] **33:20:** Tamin amio: Gode eyo: Ya:koba: wi ho:giyo: Isolael wikilo: ko:lo:, o:go: Ya:kob e a:na asulaki, Godeyo: “Gode nino:” a:la:wikilo:. A:la:fo:ko:lo: El Elohe Isolael a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Godeyo: Isolaela: Gode.

iyo: a:ma:la: mio:. Sekem eyo: Ya:koba: ida:yo: dibodaki af afa di amio:, Isolaela: so:lo:wo: mada sendelo alifa: ko:lo: iyo: mada mo:bea:sa:ga:, kulufa:yo:wo: alan dowo:. Mo:wo: Isolael ili man amio:, a:la:bo: mo:dimidan.

⁸ Ko:sega Hamol eyo: i o:lia: nene lakiyo: a:la:sio:, “Ne so:wa Sekem ene asulo:wo: ga:la:ya dowo: ko:lo:, ge ga:la: ko ni so:wamo: mena:ki asulab.

⁹ A:la:ta:ga: tif amio: sowaso: gililo:wo: nimo: dimia:liki, a:la:ta:ga: sowaso: nililo:wo: giliyo: dia:liki, a:la:mela:no: asulab.

¹⁰ A:la:dimida:likiyo:, gio: negele dowaki, hen gilo: mesa:no: asulab a:naka mesa:ib. Gio: hen wenamio: kelego:wo: o:lika kililia:liki mesa:ib. A:la:ta:ga: hen go:no:do:wo:lo: o:li kililia:ib.” Hamol eyo: a:la:sio:.

¹¹ A:la:sa:labikiyo:, Sekem eyo: Dainaya: iya o:lia: ao o:lia:mo:wo: a:la:sio:, “Gio: nilo: dabu bo:do:l we o:lika: a:la:lega, ga fudo: gilo: sa:lab aumbo: niyo: dimia:no:.

¹² Ga we ne dia:no: asulo: ko:lo: giliyo: ga we nemo: dimina:ki asulo:l. A:la:fo:ko:lo: gio: ga fudo: o:bibesa:le a:la:ta:ga: bo:ba kelego: nolo:lo: agelalega, niyo: gililo: asulab aumbo: tambo dimia:no:.”

¹³⁻¹⁴ Ko:sega Ya:koba: inso:wo: Sekem elo: adomo:lo: dimido: a:no: iyo: asula:sa:ga:, iliyo: Sekem o:lia: iya Hamol o:lia:yo: dikilima:no: asulakiyo:, towo: a:la:sio:, “Gilo: tolo: sa:lab a:no: mo:dimidama:no:. Mo:wo: nili nadowo: kalu do:go:fo: mo:hege gedeo: o:mo:wo: mo:dima a:la:ma:no:. Niliyo: a:la:dimidalega, nio: sendeloma:ib.

15-16 A:la:fo:ko:lo: giliyo: nanog imilise nowo: dimidalega, niliyo: ga a:no: gemo:wo: a:na mea:no:. Gio: tamin amio: kaluleyo: ni o:ngo: dowaki, kalu gi amio: tambo do:go:fo: hege gedealega, sowaso: nililo:wo: gimo:wo: a:na meaki, a:la:ta:ga: sowaso: gilido:wo:lo: a:na dia:lilema:no:. A:la:dimida:likiyo:, nio: ua siliki, ege mesa:no:.

17 Ko:sega to nililo: so:lo:l we mo:kudu ha:naki, do:go:fo: mo:hege gedealega, niliyo: Dainayo: a:ma:la: tililia: ha:na:no:.” Ya:koba: inso:wa:yo: a:la:sio:.

18-19 Sekem o:lia: Hamol o:lia:ma:yo: to ilido: sa:lab a:no: o:li a:la:asula:sa:ga:, Sekem e ga a:no: dia:no: a:la:asulaki, to ililo: sa:lab a:no: mo:ta:fa:no: a:la:ta:ga: nanogo: bo:bo:ge dimidama:ni ane. Hamola: ene so:lo: us a:namio: Sekem e wabulun kalu iliki, nolo: e tinio: ko:lo: elen.

20-21 A:la:go:ko:lo: Hamol o:lia: Sekem o:lia:yo: ene amisa:n amilo: kegea:sen hen a:na ha:na:sa:ga:, amisa:n kalumo:wo: a:la:sio:, “Kalu i a:no: nili mili nafalo:biki, iyo: ni o:lia: mesa:no: asulab. Nili hen we alan ko:lo:, iyo: ni o:lia: siliki, kelego:wo: o:lika kililia:liki mesea:ki ta:fa:no:. A:la:ta:ga: sowaso: ililo:wo: nili diaki, sowaso: nililo:wo: imo:wo: dimia:li a:la:li mesa:niki.

22 Iyo: negele ua siliki, ege mesa:no: asulab ko:sega, tamin amio: nio: nanogo: imilig nowo: dimidama:no:. Ni usamio: kaluwo: tambo do:go:fo: hege gegeda:sa:ga: i o:ngo: dowalikiyo:, iyo: ni o:lia:yo: o:li mesa:ib.

23 Niliyo: a:la:dimidalega, kelego: nafa ililo:wo: a:la:ta:ga: no: fofo: ililo:wo:lo: tambo nili dia:no:

ko:lo:, iyo: ni o:lia:yo: mesa: mena:kiyo:, ililo: to sa:lab a:no: niliyo: kudu ha:na:niki.”

²⁴ Hamol o:lia: Sekem o:lia:ma:lo: to sa:lab a:no: amisa:n kaluwo: tambo da:da:la:ga:yo:, iliyo: o:li sa:labo:lo:b asula:sa:ga:, iyo: tambo do:go:fo: hege gegedo:.

²⁵ Gede:a:sa:ga: ho:len asol fa:la:dowabiki, kalu do:go:fdo: gedeo: a:no: nagalo: o:delena, Dainaya: ao a:la:, Ya:koba: inso: Simeon o:lia: Libai o:lia:yo: helebeyo: dia:sa:ga:, amisa:na ane. Amisa:n kaluwa:yo: a:la:ma:yo: a:la:dimidama:nigab a:la:bo: mo:asulo: elen ko:lo:, a:la:ma:yo: kaluwo: tambo yasala:.

²⁶ A:la:ma:yo: Hamol o:lia: ene inso: Sekem o:lia:yo: helebeya: sana sowasa:ga:, Dainayo: Sekema: ayamilo: seno: a:ma:la: tililia:gane.

²⁷ Ya:koba: inso: nolo: ha:na:sa:ga:yo:, amisa:n kalu swo:lo: da:lab a:na fa:la:dowa:sa:ga:, amisa:n kaluwa:lo: Daina mogai alifa: a:no: ko:lo: wa:deakiyo:, kelego: amisa:n amilo: nafale delen a:no: ili dia:gane.

²⁸ Iliyo: sibi o:lia: donki o:lia: no: fofo: nolo:lo: tililia:b, a:la:ta:ga: amisa:n us amilo: delen kelego: a:no:lo:, egelo: kelego:wo:lo: tambo dia:gane.

²⁹ Amisa:n a:namilo: kelego: nafaley: tambo dia:b, ayamilo: kelego: delen a:no:lo: tambo dia:b a:la:ta:ga: ka:isale o:lia: so:wagalin o:lia:yo: ili tambo tililia:gane.

³⁰ Tif amio: Ya:kob eyo: Simeon o:lia: Libai o:lia:mo:wo: a:la:sio:, “Gaindo: dimido: wema:yo: nemo:wo: hida:yo: dimiab. Ka:ina:n hendo: biso: kalu o:lia: Beles kalu o:lia:ma:yo: ne mogago: kalu a:la:asulakiyo:, iyo: ua gasaya:sa:ga:, ni o:lia:

bubalikiyo:, nio: kaluwo: modo:ma ko:lo: ne o:lia: so:lo: nilo: o:lia:yo: tambo yasala:ma:ib.”

³¹ Ko:sega Ya:kob elo: sa:lab a:no: a:la:ma:yo: da:da:sa:ga: a:la:sio:, “Giyo: waga asulaya? Sekem eyo: nado nililo: we uwo: dian gayo: o:ngo: ba:da:sa:ga: afa di. A:no: o:liyo:?“ a:la:dabu ba:ba:.

35

Ya:kob e Betel mesa:ni ane

¹ Gode eyo: Ya:kobo:wo: a:la:sio:, “Ge dasila:sa:ga:, a:ma:la: Betel hen a:na mesa:ni ha:na:bi. Tamin amio: ge Iso: tagila:sa:ga: nai ane amio: Gode e Betel hen a:namio: gelo:wa fa:la:dowo:. O:go: ge a:ma:la: a:na ha:na:sa:ga:yo:, boba so:mea:no:wo: giyo: uwo: dibida:sa:ga: imili alita:bi.”

² A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: ene eso:lo:wo: a:la:ta:ga: kaluka:isale nol e o:lia:lo: sen o:mo:wo: a:la:sio:, “Madali gode gililo: dia:fo:lab ko tambo dia:sa:ga: sandifoma. A:la:ta:ga: Godeya: siwa:l amio: malilo: dowab a:la:widakiyo:, ginin a:ma:la:yo: to:go:da:sa:ga: helebeso:g nafayo: kagedelema.

³ Gio: a:la:dimida:sa:ga:yo:, nio: hen we ta:ta:sa:ga:, Betel a:na ha:na:no:. Betel hen a:namio:, niyo: uwo: dibida:i fa:la:nda:ga: imili alitakiyo:, Godemo:wo: a:na dulugu sa:ma:no:. Mo:wo: nelo: hida:yo:lo: ba:ba: amio:, Gode eyo: ne asufa:, a:la:ta:ga: nelo: sia:len amio: e ne o:lia: elen.” Ya:kob eyo: a:la:sio:.

⁴ A:la:fo:ko:lo: madali godeyo: ililo: ta:lisen
a:no:lia: ili ka:la:n amilo: kali dehesedo:
a:no:lia:yo: tambo Ya:kob emo: dimiabiki, Ya:kob
eyo: kelego: a:no: tambo Sekem amisa:n ha:la:
amilo: ba:mo: a:na dali alifa:.

⁵ Ya:koba: eso:lo:wo: tambo hen a:no: ta:ta:ga:,
ha:na:ga: ha:nab amio: Gode eyo: amisa:n ilo:
ha:nab amilo: ko:na:malo: kandaya:i ane a:no:
tambo tagi alitabiki, iyo: Ya:koba: so:lo:mo:wo:
mo:mogaima:ni ane.

⁶ Iyo: ha:na:s:a:ga:yo:, Ya:kob o:lia: kaluka:isale
e o:lia:lo: sen a:no: tambo Lus amisa:n, Ka:ina:n
hen a:na fa:la:dowo:. Lus amisa:n a:no: o:go: Betel
a:la:s:a:la:sen.

⁷ Ya:kobo: a:na fa:la:dowa:s:a:ga:, Godemo:wo:
boba so:mea:nikiyo: uwo: dibida:s:a:ga: imili alifa:
Eyo: hen a:no: El Betel* wikilo:, mo:wo: Ya:kob
e Iso: tagila:s:a:ga: nai ane amio:, Gode eneno:
emo:wo: a:na kalaba wido:.

⁸ Iyo: a:na sen amio:, Debola, La:ba:ga elo: ha:lu
amilo: fofo: ka:isale a:no: sowabiki, Betel hen
a:namio: ba:mo:wa dali alifa:. A:la:fo:ko:lo: iliyo:
ba: a:no: Alon Bakut[†] a:la:wikilo:.

Ya:kob elo: ho:gi wikilo: malolo:wo: we

⁹⁻¹⁰ Ya:kob e Mesobotemia hen a:na a:la:ta:ga:
a:ma:la: fa:la:dowabikiyo:, Godeyo: elo:wa
fa:la:dowa:s:a:ga:, e nafale mesea:ki towo: a:la:sio:,
“Gi wiyo: Ya:kob ko:sega
Ge Ya:kob a:la:bo: wa:kabiyo: mo:sa:ma:ib.
O:go: ge Isolael wikilo:l.”

---

* **35:7:** El Betel a:ma: ha:go: we, Betela: Gode. † **35:8:** Alon
Bakut a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, ya:la:sen ba:.   **35:9-10:**
Mo:mo: 32.28

A:la:sa:la:sa:ga: Gode eyo: Ya:kobo: Isolael
a:la:wikili alifa:.

¹¹ A:la:ta:ga: Gode eyo: to nolo: emo:wo: a:la:sio:,
“Ne Gode Halaido:lo: A:labo: Ne.

Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:nab a:no: modo: ko:lo:
fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:,

Geya a:la:ta:ga:yo: so:lo:wo: alan fa:la:doma:ib
a:la:ta:ga: so:lo:wo: modo: fa:la:doma:ib.
Geya a:la:ta:ga:yo: misa: kalu nolo:
fa:la:doma:ib.

¹² Hen nilo: tamin amilo: Ablaham o:lia: Aisa:g
o:lia:mo:lo: dimi we, gemo:wo:lo: a:no:ko:
dimio:l ko:lo:, so:wa gilo: sa:la:la:i ha:nab
o:mo:wo:lo: hen weno:ko: dimia:mela:no:.”

¹³ A:la:sa:la:sa:ga: Godeyo: Ya:kob o:lia:lo: tolo:
nenela:len hen a:no: ta:ta:ga: ane.

¹⁴ Ya:kob elo: Gode o:lia:lo: tola:len hen a:namio:,
eyo: u sambowo: da:ga:lia:sa:ga: hen a:na gele
alifa:. Godemo:lo: bo:ba dimian aumbo:, eyo:
wain ho:n o:lia: wa ho:n o:lia:yo: u wa:la tulu
alifa:.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: Ya:kob o:lia:lo: tola:len
hen a:no:, Ya:kob eyo: Betel wikilo:.

Lesolo: so:wa sa:la:liaki sowo:

¹⁶ Ya:kob o:lia: ene so:lo: o:lia:yo: Betel
amisa:n a:no: ta:ta:ga:, A:fla:ta hen a:namio:
o:fa:la:doma:no: ha:na:ga: ha:nakiyo:, Lesol e
so:wayo: sa:la:lia:no: dowabiki, do:mo: elo:wo:
nagalo:wo: halaido: fa:la:dowo:.

¹⁷ E nagalo:wo: mada alan fa:la:dowabikiyo:,
ka:isale elo: bale ane a:ma:yo: emo:wo: a:la:sio:,

“Ge tagila:so:bo!   Ge kalu so:wa nowo:
sa:la:lia:nigab.”

¹⁸ Lesol e so:wayo: sa:la:lia:sa:ga: soma:nikiyo:,
eyo: so:wa a:no: wiyo: Benoni‡ wikilo:. Ko:sega iya
Ya:kob eyo: Ba:nsamen§ wikilo:.

¹⁹ A:la:go:ko:lo: Lesol e sowabiki, A:fla:ta
ha:na:sen tog anib a:na dali alifa:. A:fla:ta amisa:n
a:no: o:go: Ba:diliha:m a:la:sa:la:sen.

²⁰ Dali alita:sa:ga:, Ya:kob eyo: Lesol daido: a:no:
asula: mela:niki, u sambo nowo: da:ga:lia:sa:ga:
a:na gele alifa:. A:la:ta:ga: u a:no: o:g wiyo:lo:
a:lab.

²¹ Isolael eyo: hen a:no: ta:ta:ga: ha:na:la:ga:yo:,
Migdal Edel** a:na ta:ta:ga:yo:, helebeso:g ayo:
a:na di.

²² Isolael e hen a:na silikiyo:, Isolaela:lo: nanog
ga Bilha ko:lo: di a:no: Luben eyo: a:na afa di ko:lo:
Isolael e dabu.

Isolaela: kalu so:wayo: kugula:fo:wo: we

Ya:kob eyo: kalu so:wayo: kugula:fo: ko:lo:
sa:la:li.

²³ Lea elo: so:wa sa:la:liyo: we. Ya:koba: so:wa
wa:la:bo: Lubeno:, a:ma: fa:so: Simeon, a:ma:
fa:so: Libai, a:ma: fa:so: Yuda, a:ma: fa:so: Isaka,
tifo: Sebulun.

²⁴ A:la:ta:ga: Lesol elo: so:wa sa:la:liyo: we,
Yosa:b o:lia: Ba:nsamen.

---

‡ **35:18:** Benoni a:ma: ha:go: we, so:wa we hida:yo:wo: alan diaki
sa:la:li.   § **35:18:** Ba:nsamen a:ma: ha:go: we, ni dagi ililiba:
so:wa.   ** **35:21:** Migdal Edel a:la:do: sa:lab to a:ma: ha:go: we.
Sibilo: bo:fo:likilo: iwalulo: mesa:no: fofodo:.   **35:22:** Mo:mo:

²⁵ A:la:ta:ga: Lesola: nanog ga Bilha ko:lo: di a:ma:lo: sa:la:liyo: we, Dan o:lia: Nabitali.

²⁶ A:la:ta:ga: Leaya: nanog ga Silba ko:lo: di a:ma:lo: sa:la:liyo: we, Gad o:lia: Asel. Ya:kob e Mesobotemia hen a:na silikiyo:, kalu so:wa kugula:fo: we a:na sa:la:li.

²⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:kob e Heblon hen a:na ha:na:sa:ga:, ene iya Aisa:gdo:wa fa:la:dowo:. Hen a:no: wi nowo: Mamele, a:la:ta:ga: wi nowo: Kiliat Alba. Ablaham o:lia: Aisa:g o:lia:yo: tamin amio: hen a:na sen.

²⁸⁻²⁹ Ya:kobo: a:na silikiyo:, Aisa:g e donayo: 180 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, elo: ta:i mio:wo: nafale ko:lo:, soma:no: au sowo:. A:la:fo:ko:lo: e iasi dane ane sab o:lia: galima:ni ane. A:la:ta:ga: ene so:wa a:la:, Iso: o:lia: Ya:kob o:lia:ma:yo: e a:na dali alifa:.

36

Iso:wa: ene eso:lo:wo: we

¹ Iso:wa: ene wiyo: nowo: Idom ko:lo:, ene eso:lo: ta:i ane malolo:wo: we.

² Iso: eyo: Ka:ina:n gayo: a:la: ko:lo: di. Nowo: Ada, e Hit kalu Elona: ida: ko:lo: di. Nowo: Oholibama ko:lo: di. Oholibamaya: ene iyayo: Ana, a:la:ta:ga: Anaya: ene iyayo: Hifi kalu, Sibeon.

³ A:la:ta:ga: ga elo: di nowo: Basemat, Ismaela: ida:, Nebayoda: ado. Ga otalen a:no: Iso:wa: di.

⁴ Ada eyo: Elifas ko:lo: sa:la:li, a:la:ta:ga: Base-mat eyo: Luel ko:lo: sa:la:li.

⁵ Oholibama eyo: Yeus, Yalam, o:lia: Kola sa:la:li. Iso: e Ka:ina:n hen a:na siliki, kalu so:wa we a:na sa:la:la:.

⁶⁻⁷ Iso:wa: no: fofo: o:lia: Ya:koba: no: fofo: o:lia:yo: imili ka mesa:no:wo: heno: mo:ililabiki, a:la:yo: a:na aloba:da:sa:ga:, Iso: e hen nowa mesa:ni ane. Iso: e inga o:lia:, inso: o:lia:, ida:la:la: o:lia:, egeledo: sen kaluka:isale tambo a:la:ta:ga:, kao o:lia: no: fofo:wo: tambo a:la:ta:ga:, kelego: tambo elo: Ka:ina:n hen a:namilo: di a:no:lia:yo: dimidalia:sa:ga:yo:, Ya:kobo: ta:ta:sa:ga:, e heno: ko:na: mesa:ni ane.

⁸ A:la:fo:ko:lo: Iso: e Ya:kobo: ta:ta:sa:ga:, Seil hen misio: doba:da: mesa:ni ane. Iso: ene wi nowo: Idom a:la:sa:lan.

⁹ Iso: ene eso:lo: ta:i ane malolo:wo: we. Iso: e Seil hena siliki, Idom kaluka:isaley: a:na mo:mo:da fa:la:dowo:.

¹⁰ Iso:wa: insiso:iya: wiyo: we. Elifas, Iso:wa: inga Adaya: inso: a:la:ta:ga: Luel, Iso:wa: inga Basemata: inso:.

¹¹ Elifasa: inso:wo: Teman, Omal, Sefo, Gatam, a:la:ta:ga: Kenas.

¹² Iso:wa: inso: Elifas eyo: ene nanog dian ga, Timna di ko:lo:, Timna eyo: kalu so:wa, Amaleg sa:la:li. A:la:fo:ko:lo: so:wa i a:no: Iso:wa: inga, Ada eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

¹³ A:la:ta:ga: Luela: inso:wo: we. Nahat, Sa:la, Sama, a:la:ta:ga: Misa. So:wa i wema: inuwo: Iso:wa: inga, Basemat.

¹⁴ Iso:wa: inga Oholibamaya: iyayo: Ana a:la:ta:ga: Anaya: iyayo: Sibeon. Oholibamaya: inso:wo: we. Yeus, Yalam o:lia: Kola.

¹⁵⁻¹⁶ So:lo: ko:li ko:lilo: Iso:wa: inso:wa

fa:la:dowo: a:ma: wiyo: we. Iso:wa: inga Adaya: ene so:wa wa:la:bo: Elifas, a:na a:la:ta:ga:yo: Teman kaluka:isaleyo:, Omal kaluka:isaleyo:, Sefo kaluka:isaleyo:, Kenas kaluka:isaleyo:, Kola kaluka:isaleyo:, Gatam kaluka:isaleyo:, a:la:ta:ga: Amaleg kaluka:isaleyo:. Kaluka:isale i a:no: Idom hen a:na sa:sen.

¹⁷ A:la:ta:ga: Iso:wa: inga Basemat ene so:wa Luel a:na a:la:ta:ga:yo:, so:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: a:ma: wiyo: we. Nahat kaluka:isaleyo:, Sa:la kaluka:isaleyo:, Sama kaluka:isaleyo:, a:la:ta:ga: Misa kaluka:isaleyo:. Kaluka:isale i a:no:lo: Idom hen a:na sa:sen.

¹⁸ Iso:wa: inga Oholibama a:no: Anaya: ene ida: ko:lo:, ga eya a:la:ta:ga:yo: so:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: a:ma: wiyo: we. Yeus kaluka:isaleyo:, Yalam kaluka:isaleyo:, a:la:ta:ga: Kola kaluka:isaleyo:.

¹⁹ Kaluka:isale so:lo: ko:li ko:lilo: kandayo: a:ma: ema:muwo: Iso:. A:la:ta:ga: Iso:wa: ene wi nowo: Idom.

²⁰⁻²¹ Iso: e Idom hen a:namilo: fa:la:dowab ho:len a:namio:, Hol kalu nowo: Seil e a:na sa:sen. Seila: ene inso:wo: hendo: biso: ko:lo: ili wiyo: we. Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Esel o:lia: Disan. Kalu i a:na a:la:ta:ga:yo: so:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: ko:lo: iyo: Idom hen a:na silikiyo:, ini so:lo:wo: us a:namio: misa: kalu ina:li ina:lige fa:la:dowo:.

²² Lotana: inso:wo: Holi o:lia: Heman. Lotana: ene adowo: Timna.

²³ Sobal inso:wo: Alban, Manahat, Ebal, Sefo, o:lia: Onam.

²⁴ Sibeona: inso:wo: Aia o:lia: Ana. Anayo:

kalulo:ma hena iyaya: donki bo:fo:liki, ho:n si ofo:
a:no: e ko:le ba:ba:.

²⁵ Anaya: insi:wo: wiyo: we Dison, a:la:ta:ga:
ida:yo: Oholibama.

²⁶ Disona: insiso:ima: wiyo: we, Hemdan, Es-
ban, Itlan, o:lia: Kelan.

²⁷ Esela: insiso:ima: wiyo: we, Bilhan, Safan,
o:lia: Akan.

²⁸ Disana: insi: a:la:yo: we, nowo: Us, nowo:
Alan.

²⁹⁻³⁰ A:la:fo:ko:lo: Seil hen amilo:, Hol
kaluka:isale iya a:la:ta:ga:yo: so:lo: ko:li ko:lilo:
fa:la:dowo: a:ma: wiyo: we, Lotan, Sobal, Sibeon,
Ana, Dison, Esel, o:lia: Disan.

³¹ Isolael kaluka:isale a:no: misa: kalu alan
noma:lo: mo:bo:fo:len ho:len amio:, Idom hen
amilo: misa: kalu alan fa:la:dowo:wo: we.

³² Bela, Beola: insi: a:no: Idom kaluka:isaleya:
misa: kaluwo: e dowo: Ene amisa:n wiyo: Dihaba.

³³ Bela e sowabikiyo:, Bosla amisa:n kalu Se-
laya: insi: Yobab e misa: kalu ko:lo: a:dowo:.

³⁴ Yobab e sowabikiyo:, Teman kalu Husam e
misa: kalu a:dowo:.

³⁵ Husam e sowabikiyo:, Bedada: insi: Hadad e
misa: kalu a:dowo: ko:lo:, ene amisa:n wiyo: Afit.
Bedad e Moab hen a:namilo: Midian kalu o:lia:lo:
bubo: amio:, e tinio:.

³⁶ Hadad e sowabikiyo:, Maseleka kalu Samla e
misa: kalu a:dowo:.

³⁷ Samla e sowabikiyo:, So:l e misa: kalu dowo:.
So:l e Lehabod amisa:n, Yufuletis ho:n doba:da:
sa:sen.

³⁸ So:l e sowabikiyo:, Agbola: insi:, Bal Hanan e
misa: kalu dowo:.

39 Agbola: inso: Bal Hanan e sowabikiyo:, Hadal e misa: kalu dowo:. Hadal ene amisa:n wiyo: Bau a:la:ta:ga: ene ingaya: wiyo: Mehetabel. Mehetabela: anowo: Mateled a:la:ta:ga: ene in-uwo: Mesahab.

40-43 A:la:fo:ko:lo: Iso: eya a:la:ta:ga:yo:, so:lo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowo: a:ma: wiyo: we. Timna kaluka:isale, Alba kaluka:isale, Yehed kaluka:isale, Oholibama kaluka:isale, Ela kaluka:isale, Binon kaluka:isale, Kenas kaluka:isale, Teman kaluka:isale, Mibsal kaluka:isale, Magdiel kaluka:isale, a:la:ta:ga: Ilam kaluka:isale. So:lo: ina:lilo: amilo: wi a:no: tambo, so:lo: a:ma: misa: kaluwa: wiyo: o:m. So:lo: ko:li ko:lilo: i a:no: hen inido: a:na silikiyo:, iyo: tambo Idom hen a:na sa:sen. A:la:ta:ga: Idom kaluka:isaley: tambo Iso: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

37

Yosa:b e ofolaki ba:ba:

1 Ya:kobo: Ka:ina:n hen, iya Aisa:gdo: mageso: ya:ga:lo: sen a:naka asifo:.

2 Ya:koba: ene eso:lo:wa: malolo:wo: we. Yosa:b e dona do:la:ta:ga: domala:fo: ko:lo: dota:ga:yo:, Ya:koba: nanogdo: dian ga, Bilha o:lia: Silba o:lia:ma:lo: so:wa sa:la:la: a:no: Yosa:ba: ene ao i ko:lo:, iyo: egele siliki, no: fofo:wo: a:na bo:fo:len. Ene ao i a:ma:lo: hala dimidabo:, Yosa:b eyo: iyamo:wo: malolome.

3 Ya:kob e anaso: dofo:liki, Yosa:b e a:na sa:la:li ko:lo:, emo:wo: ha:fo:wo: alan disa:. Ko:sega Yosa:ba: ao i nolbo:wo: a:la:bo: mo:go: ko:lo:,

Ya:kob eyo: helebeso:g sambo nafa momado:wo:
dimida:sa:ga:, Yosa:bo: dimi.

⁴ Iyaya:yo: Yosa:b emo:lo: ha:fo: alan disa:lab
a:no:, ao i nolba: asulakiyo:, i o:lia:yo: ha:fo:wo:
mo:disa:lab a:la:asulaki, iliyo: Yosa:bo:wo:
mo:bea:sa:ga:, e o:lia:yo: dinafalo: mo:tola:len.

⁵ A:la:go:ko:lo: ho:len no amio: Yosa:b elo:
ofolo: ba:ba: a:no: ao imo: malolo: meabiki, iliyo:
emo:wo: asulo:wa:yo: mo:beo:wo: alan dowo:.

⁶ Yosa:b eyo: ao imo:wo: a:la:sio:, “Ofolo: nilo:
ba:ba:yo: gimo:wo: maloloma:nigo:l ko:lo: gio:
dabuma.

⁷ Nio: tambo egelo:wa iliki, wito: kegene
bobodola:li dibida:len amio:, wit bobodo: nilo:wo:
dasi hagale dowo: a:no:ko: iliki, wit bobodola:
gililo:wo: nilo:wa kegea:sa:ga:, wa:sesefa:ya
ba:ba:.”

⁸ Yosa:b eyo: a:la:sa:la:sa:ga: dowabiki, iliyo:
emo: dabu ba:dakiyo: a:la:sio:, “Ge nili misa: kalu
dowaki, nio: hendele gi bo:fo:mela:no:, asulaki
sa:laya?” A:la:go:ko:lo: Yosa:b elo: ofolo: ba:ba:
a:no: ao imo: malolo: meabikiyo:, iliyo: emo:wo:
asulo:wa:yo: mo:beo:wo: alan a:dowo:.

⁹ A:la:ta:ga: Yosa:b e wa:ka a:ofolo: ko:lo:, eyo: ao
imo:wo: malolakiyo: a:la:sio:, “Niyo: wa:ka ofolo:
ko:lo: maloloma:nigo:l. Ofo:, eleyo:, a:la:ta:ga:
tamin kelen a:la:fo: a:no: nemo: wabudaki, ni
ha:ga elena ba:ba:.”

¹⁰ Yosa:b elo: ofolo: a:no: iya o:lia: ao
o:lia:mo:wo: malolo meabikiyo:, iyaya:yo:
emo:wo: halalelaki a:la:sio:, “Ofolo: gilo: koma:yo:
o:bo:ngo: fa:la:doma:ib ko:lo: malolaya? Nelo:,
go:wo:lo:, gao iyo:lo: hendele gelo:wa ya:ga: gulalu

siliki misa:fu alilaki, gemo:wo: a:na wabuluma:ib ko:lo: sa:laya?”

¹¹ Yosa:ba: ao ima:yo: emo:wo: asulo:wa:yo: ga-dio: dowo: ko:sega, iyaya:yo: ofolo: malolo: a:no: asulufo:len.

Yosa:bo: kililiabiki, Isib ane

¹² Ho:len no amio:, Yosa:ba: ao iyo: Sekem hena ha:na:ga:, iyaya: no: fofo:wo: ko:lo: bo:fo:mela:ni ane.

¹³ Ao iyo: a:na sabiki, Ya:kob eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Gao iyo: no:wo: Sekem hen a:na bo:fo:lab ko:lo:, niyo: ge a:na iliga:fa:nigo:l.” A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Ne o:lika ha:na:no:.”

¹⁴⁻¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Ya:kob eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Gao o:lia: no: fofo: o:lia:yo: o:li saba:le a:la:bo: ba:ba:ni ha:na:sa:ga:yo:, nelo: amio: sa:ma: ya:bi.” A:la:sa:la:sa:ga: Yosa:b e iliga:tabiki, e Heblon hen a:no: ta:ta:ga:, Sekem hen a:na ha:na:ni ane. Yosa:b e Sekem fa:la:dota:ga: keda:li sia:lab amio:, kalu noma:yo: ba:da:ga:, Yosa:bo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge o:b ko:lo: kedaya?”

¹⁶ A:la:dabu ba:dabiki Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Ne nao iyo: no: fofo:lo: bo:fo:lab i a:no: kedo:l ko:lo:, giyo: ilo: sabo: nelo: walama.”

¹⁷ A:la:dabu ba:dabiki kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Iyo: wena sa:ga: ha:na:nikilo: to nenelo:wo: ne dabu. ‘Nio: Dotan hen a:na ha:na:nigo:l’ a:la:do: sio:wo: ne dabu ko:lo: iyo: a:na sab.” A:la:sa:labiki Yosa:b e ene ao i ane o:leau kudu ha:na:ga:, iyo: Dotan hen a:na sena galili.

18 Yosa:b e ko:na: yabiki, ao iya:yo: e ba:da:saga:, towo: egelebo: nenelakiyo:, e sana soma:niki a:la:li nenelo:.

19-20 Iliyo: nenelakiyo: a:la:sio:, “Ofolo: ba:dan kaluwo: yab ko:lo:, niliyo: e sa:nda:saga:, hen daido: tiane a:na to:loma:niki. A:la:dimida:saga:yo: niliyo: a:la:sama:no:, ‘E no: igo:lesena: so:no:ka:’ a:la:sama:no:. A:la:galega ene ofolo: a:no: o:ngo:malo:ngo: doma:ib,” a:la:liki nenelo:.

21 Ilido: to nenelab a:no: Luben e da:da:la:ga:yo:, iliyo: Yosa:bo: mo:sanama:ki, eyo: Yosa:bo: asuwa:fa:no: asulaki a:la:sio:, “Mela:no: elo:wo: niliyo: mo:walema:no:.

22 E sanala:so:bo. Kalulo:ma hen wenamio:, niliyo: e hen daido: tiane alan wena to:lo alita:ga:ta:fo: mela:niki. Ko:sega e sa:nda:so:bo.” Luben eyo: a:la:do: sio: a:no: mo:wo:, ene ao i nolba:yo: Yosa:bo: mo:sanama:ki, eyo: ao a:no: gasilia:sa:ga:, a:ma:la: iyalo:wa iliga:fa:no: asulaki sio:.

23-24 A:la:nenela:sa:ga: elena, Yosa:b e a:na fa:la:dowabiki, iliyo: e ta:lia:sa:ga:, helebeso:g sambo nafale momado: elo: kafo: mio: a:no: dugulia:sa:ga:, Yosa:b e hen daido: tiane a:lab a:na to:lo alifa:. Hen daido: tiane a:no: ho:no: aundo:mo: delen.

25 A:la:dimida:saga:yo: iyo: ma:no: ma:niki mesa:ni ane. Ma:no:wo: na:liki sen ami, iyo: ololo ba:ba:yo:, Ismael kaluwo: modo: ko:lo: ka:mol o:lia: ya:len a:ba:. Ismael kaluwo: i ho:n mundo: nafalo: dowan kelego: ko:li ko:lilo: a:no: Gilead hen a:na a:la:ta:ga: Isib kililia:ni ha:na:len.

26 I yab a:no: ba:da:ga:yo:, Yuda eyo: ao

imo:wo: a:la:sio:, “Niliyo: nao nowo: sa:nda:sa:ga:
do:lo:lelalega, nio: a:ma:yo: wagaasuwa:fa:iba?

27-28 A:la:fo:ko:lo: niliyo: nao e da:ibo: kalu
doma:ki, Ismael kalumo: moleya: kililia:niki.
Mo:wo: nio: ho:bo:wo: imiliselo:biki, niliyo:
mo:sa:ma:no:.” Yuda eyo: a:la:sa:labiki, ao i
nolba:yo:lo: asulo:wo: imilise dowa:sa:ga: elena,
Midian* kaluwo: a:na fa:la:dowabiki, iliyo: Yosa:b
e hen daido: amilo: to:lo alifo:len a:no: a:ma:la:
sila:sa:ga:, Ismael kalumo: silba mole do:la:fo:
a:la: a:ma: kilili ko:lo:, Yosa:b e Ismael kaluwa:
tililia:ga:, Isib hena ane.

29 Luben e a:ma:la: ya:ga:, Yosa:bdo: to:lo al
ifo:lendo: a:na ba:ba:ni ane. Ko:sega Yosa:bo:
a:namilo: mo:elenalo:bi ba:da:sa:ga:yo:, e iligo:
E ba:da:ga: nofolakiyo:, helebeso:g enedo:wo:
bidila:.

30 E a:ma:la: ha:na:sa:ga:, ao ilo:wa
fala:dowaki a:la:sio:, “So:wa a:no: hen daido:
a:namilo: mo:elena ba:ba: ko:lo:, niyo: waga
dimidama:no:wa:le?”

31 A:la:go:ko:lo: iliyo: goudi nowo: sa:nda:sa:ga:,
Yosa:ba: helebeso:g sambo nafale momado: a:no:
ho:bo: a:na degelo:.

32 A:la:ta:ga: iliyo: helebeso:g a:no: dia:ga:,
iyalo:wa handalowakiyo: a:la:sio:, “Helebeso:g
we hena: usa deleno:lo:biki nili ba:ba: ko:lo:,
helebeso:g we gi so:waya: nowa:le a:la:liki, dinafa
bo:ba” a:la:sio:.

33 Iyaya:yo: dinafa ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “A:, we
ni so:waya: helebeso:g o:mo:lo:b. No: igo:la:sen

37:27-28: Ilig 7.9   * **37:27-28:** Asulo: kalu iliyo: a:la:asulo:. Wi
a:la: we, Midian o:lia: Ismael o:lia: a:no: so:lo: imilig ko:lo: sio:.

noma: sa:nda:sa:ga: tabodo mo:no:lo:b” a:la:sio:.

³⁴ Ya:kob enofolo:wo: alan dowaki, helebeso:g
enedo:wo: bidila:sa:ga:, dabale mogago:[†] a:no:
ko:lo:. A:la:fo:ko:lo: ene so:wa a:no: ko:lo: asu-
lakiyo:, e ho:leno: modo: nofola:li sen.

³⁵ Ya:koba: insiso:i o:lia: ida: o:lia:ma:yo: iyayo:
sagalema:ki, towo: ha:nolo sa:ma:ni mio: ko:sega,
Ya:kob elo: nofolo: a:no: mo:ta:fa:no: asulakiyo:
eyo: a:la:sio: “Nilo: so:wa sowo: nofolo: we dowa:i
ha:na:la:ga:yo:, ne sowa:sa:ga:, dane ane hen
a:na ni so:wa o:lia: doma:ni ha:nalikiyo: a:na
elema:no:” Ya:kob eyo: a:la:sa:la:likiy:o:, ya:lifo:ko:
elen.

³⁶ O:g ho:len a:namio:, Midian kaluwa:yo:
Yosa:b e dia:ga:, Isib hena tililia:gane. Isib misa:
kalu Fa:lo:wa: ene da:la:diya: misa: kalu Botifa
a:ma:yo:, ene nanog kalu doma:ki, Yosa:bo: kilili.

38

Temal eyo: Yudayo: dikido:

¹ Ho:len a:namio:, Yudayo: ao iyo: ta:ta:ga:, Adul-
lam amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, Hila o:lia: mesa:ni
ane.

^{2,3} E a:na siliki, Ka:ina:n kalu Suaya: ida:yo:
ko:lo: dia:sa:ga:yo:, e o:lia: alila:sa:ga: dotabiki
so:wayo: alelo:. So:wa a:no: sa:la:lia:sa:ga:, Yuda
eyo: Ea ko:lo: wikilo:.

⁴ A:la:ta:ga: e wa:ka alela:sa:ga:, so:wa nowo:
a:na sa:la:lia:sa:ga:, Onan wikilo:.

[†] **37:34:** Kalu nolba:yo: e nofolo:wo: alano:lo:b a:la:bo:ba:ki, e so:g
mogago:wo: dabale ko:lo:.

Mo:mo:do: 38:5

cliv

Mo:mo:do: 38:12

5 Tif amio: eyo: so:wa nowo: wa:ka sa:la:lia:sa:ga:, Sa:la wikilo:. O:g ho:len a:namio: Yuda e Kesib amisa:n a:na sen.

6 A:la:fo:ko:lo: so:wayo: analiabikiyo:, Yuda eyo: inso: wa:la:b Eayo:, ga Temalo: nenela:sa:ga: tili alifa:.

7 Ko:sega Yudaya: ene wa:la:b so:wa, Ea e Yaweya: siwa:l amio: man mogago: dimida:labiki, Yawe eyo: e sanala:.

8 Ea e sowabiki, Yuda eyo: Onan emo:wo: a:la:sio:, “Nili mana:yo: aowo: so:walo:ma ka sowab amio:, ene gayo: ene ao noma: a:dia:sa:ga:, so:wayo: ao sowo: a:ma:lo:wo: sa:la:mean ko:lo:, gaowa: so:wayo: a:na sa:la:mea:niki, ge ka:la:n sa:ba:lo: we go:no:n dima.” Yuda eyo: a:la:sio:.

9 A:la:sa:labiki Onan e di ko:sega, so:wayo: sa:la:lialikiyo:, so:wa a:no: eno:ma doma:no:lo:b a:la:asulaki, e ga o:lia: alila:likiyo:, aowa: so:wa a:no: sa:la:liabena:kiyo:, ho:bo: elo:wo: ha:la:ya wala:len.

10 Ko:sega Onan elo: dimida:len a:no:, Yawe siwa:l amio: mada mogago: dimida:labiki, Yawe eyo: elo: sanala:.

11 A:la:gabiki Yuda eyo: ena:su Temal emo:wo: a:la:sio:, “Ge ni so:wa Selayo: o:anayab amio:, ge go:la: aya o:mesa: hamana.” Yuda eyo: a:la:do: sio: a:no: mo:wo: inso: Sa:la eyo:, ao a:la: sowo: o:leau soma:iba:le a:la:asula:sa:ga:, e tagilaki sio: A:la:fo:ko:lo: Temal eyo: ene iyaya: aya mesa:ni ane.

12 Dona nolo: ta:ta:sa:ga:, Yudaya: inga Suaya: ida: a:no: sowabiki, Yuda e kuo:ya:la:ga: dotakiyo:, e o:lia: Adulam amisa:n kalu ene mili Hila o:lia:yo:, Timna amisa:na ha:na:sa:ga:, Yudaya:

ene nanog kaluwa:lo: sibi fo:ndo: gedealabo:
ba:ba:ni ane.

¹³ Noma:yo: Temal emo:wo: a:la:sio:, “Ga:suwo:
ene sibi fo:n gedema:ni, o:go: Timna ha:na:lab.”

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: Temal eyo: sa:ba: so:g go:lo: a:no:
hagola:sa:ga:, so:g ko:li nowo: ko:lo: sa:ga:la:sa:ga:,
so:g nowo: migiya go:lo:. A:la:ta:ga: togo: Timna
a:la:ta:ga:lo: ha:na:sen a:no:, Enaim amisa:n us
a:na delen ko:lo:, Temal e ha:na:sa:ga:, Enaim
amisa:n tog aniba yasilo:. Mo:wo: Yudaya:
inso: Selayo: anali ko:sega, e Sa:la inga a:la:bo:
mo:sa:ma: mio: ko:lo:, e a:na ha:na:sa:ga: yasilo:.

¹⁵ Yuda e a:na ya:ga:, ga a:no: galilia:ga:yo:, ene
migiyo: helebeso:g ha:lu noma: go:lo: ko:lo: Yuda
eyo: e uwo:lo: dian ga a:la:asulo:.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Yuda eyo: ga a:no: ena:su a:la:bo:
mo:asulo: ko:lo:, elo:wa ha:na:sa:ga: emo:wo:
a:la:sio:, “Ge ne o:lia: alima:ni ho:no:l.” Yuda
eyo: a:la:sa:labiki, ga a:ma: a:ma:la: sa:laki,
“Ge ne o:lia:yo: alilalega, giyo: nemo:wo: o:b
dimia:nigaya?”

¹⁷ Eyo: a:la:dabu ba:dabiki, Yuda eyo: a:la:sio:,
“Niyo: goudi inso: nowo: gemo: dimia:no:.”
A:la:sa:labiki ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Giyo: hendele
dinali sio:lo:b a:la:do: ele ba:ba:no:wo; o:go: giyo:
kelego: nowo: nemo:wo: o:b dimia:nigaya? Goudi
inso: gilo:wo: fa:la:dowalikiyo:, kelego: a:no:
go:no:nbo:wo: a:ma:la: dimia:no:.”

¹⁸ Yuda eyo: a:la:sio:, “Ge kelego: o:b dimina:ki
asulaya?” A:la:sa:labiki Temal eyo: a:la:sio:, “Ele
ba:ba:no: momado: kelego: gi dagas amilo: difa:
a:no:lia: i dom gilo: dia:sia:sen o:lia:yo: nemo:
dimina.” A:la:sa:labiki, Yuda eyo: kelego: a:no:

emo: dimia:sa:ga:, ida:nino: ali ko:lo:, Temal e a:na alelo:.

¹⁹ Alila:sa:ga:yo: Temal e ha:na:saga:, migi amilo: so:g go:lo: a:no: kolala:sa:ga:, sa:ba: so:g a:no: ko:lo: a:ko:lo:.

²⁰ A:la:ta:ga: Yuda eyo: kelego: elo: gamo:lo: dimi a:no: a:ma:la: dia:mena:ki, ene mili Hilayo: goudi inso:wo: ga o:mo: dia:hamana:ki dimi. Hila e goudi inso:wo: dia:ha:na:sa:ga:, ga a:no: kedo: ko:sega mo:ba:ba:.

²¹ Eyo: mo:ba:dabiki, amisa:n kalumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Tog ga nowo:, Enaim amisa:n tog anib amilo: sabilo: ba:ba: a:no: o:bamida: saba?” A:la:li dabu ba:dabiki, iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Uwo: dian ga nowo: wiyo: aundo:ma.”

²² A:la:fo:ko:lo: e Yudalo:wa a:ma:la: ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “Niyo: ga a:no: mo:galiliabiki, amisa:n kalu imo: dabu ba:ba: amio:, iliyo:, ‘Uwo: dian ga imilig nowo: wiyo: mo:sa:sen.’”

²³ A:la:ta:ga: Yuda eyo: a:la:sio:, “Niyo: goudi inso:wo: iliga:fo: ko:sega, giyo: ga a:no: mo:ba:ba: ko:lo:, na:no: kaluka:isale nolba:yo: dio:gelabena:ki, kelego: gamo:lo: dimi a:no: eka dima:ki ta:foma.” Yuda eyo: a:la:sio:.

²⁴ Ele otaleno: ta:ta:sa:ga:, kalu nolba:yo: Yudalo:wa ya:ga: a:la:sio:, “Ga:su Temal e uwo: dia:labiki, so:wa sab.” Yuda e to a:no: da:da:sa:ga:, eyo: towo: halale sa:laki, “E deya sana so:fa:ni tililia: ya:bi.”

²⁵ Iliyo: ga a:no: tililia: ya:ga: yakiyo:, ga a:ma:yo: towo: ena:sumo: tamina saga:taki a:la:sio:, “Ne amilo: so:wa sab we, nemo:lo: kelego:lo: dimi kalu wema:no:. A:la:fo:ko:lo: giyo: ele ba:ba:no: kelego:

dagas amilo: difa: o:lia: i dom dia:sia:sen o:lia: we,
kalu abeno:wa:le a:la:liki dinafa ba:da:bi.”

²⁶ To a:no: saga:fo: ko:lo: Yuda eyo: kelego: a:no:
eno:lo:b a:la:bo: dinafa ba:da:sa:ga:yo:, a:la:sio:,
“Ni so:wa Sa:la eyo: mo:dima:kiyo:, togo: niyo:
ko:lo: ko:lo:, ga wema:yo: halayo: mo:dimido:
ko:sega man mogago:wo: ni dimido:.” Yuda
eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, e Temal o:lia:yo: wa:kabiyo:
mo:alila:len.

²⁷ Temal e so:wayo: sa:la:liab amio:, eyo:
so:wayo: a:la: ko:lo: sa:la:lia:nigabo:lo:b
a:la:ba:ba:.

²⁸ A:la:ta:ga: e so:wayo: sa:la:liabikiyo:, so:wa
nowo: dagi ko:le handalowabiki, bale ane ga
a:ma:yo: me genelo:wo: dagiya sunu alitakiyo:
a:la:sio:, “So:wa we wa:la:b sa:la:liab.”

²⁹ Ko:sega so:wa a:ma: dagiyo: a:ma:la: gendeli:
abiki, ene ao no ko:le sa:la:li. A:la:gabiki bale ane
ga a:ma:yo: a:la:sio:, “So:wa ge ko:le dibodaki han-
dalowab,” a:la:sa:laki, so:wa a:no: Beles wikilo:.

³⁰ A:la:ta:ga:yo:, ene ao me genelo:wa:lo: dagi
amilo: suwo: a:no: sa:la:liabiki, e Sa:la wikilo:.

39

Yosa:b e Botifaya: kilili

¹ Yosa:bo: Ismael kaluwa: tililia:sa:ga:, Isib
fa:la:dowabiki, Botifaya: ene nanog kalu doma:ki
kilili. Isib misa: kalu Fa:lo:wa: ene da:la:diya:
misa:yo:, Botifa e ko:lo:, Yosa:bo: eyo: kilili.

² Yosa:b e Botifaya: da:ibo: kalu silikiyo:, Yawe
e Yosa:b o:lia: iliki, nanog Yosa:b elo: dimida:len

a:no: nafale fa:la:dowo: ko:lo:, Yosa:b e ene misa:
kalu Botifaya: a:a:naka sa:sen.

³ Yaweyo: Yosa:b eya ilikiyo:, elo: nanog dim-
ida:lab a:no: Yawe eyo: nafale ta:ta:len a:no: ene
misa: kalu Botifa e ba:ba:.

⁴ A:la:fo:ko:lo: Botifa eyo: Yosa:bo:wo:
sagala:sa:ga:, nanog enedo:leyo: ko:lo: dima:ki
ta:takiyo:, ene a o:lia: kelego: usamilo: da:lab
a:no: tambo, Yosa:bo: bo:fo:meleaa:ki ta:fo:.

⁵ Ho:len Yosa:b elo: Botifaya: a o:lia: ene
kelego: tambo o:lia:lo: bo:fo:meleaa:kilo: da:feab
a:na a:la:ta:ga:yo:, Yawe eyo: Isib kalu Botifa
emo:wo: sagalaki, kelego: Botifaya: ayamilo:
delen a:no:lia:, ene egelo:wo:lo: tambo nafale
fa:la:doma:ki ta:fo:. Mo:wo: Yawe e Yosa:b o:lia:
iliki go:.

⁶ A:la:fo:ko:lo: Botifa eyo: nanog elo:wo: Yosa:bo:
bo:fo:meleaa:ki ta:fo:likiyoo:, Yosa:ba:lo: bo:fo:lab
a:no: e mo:kele asulaki, ma:no: enedo: nab a:no:
ko:lo: asulo:.

Botifaya: inga eyo: Yosa:bo: sendeyo:

Yosa:b e mada nafa gesego:le, kalu halaido:
fa:la:dowo: ko:lo:;

⁷ tif amio: Botifaya: inga eyo: Yosa:bo:
mesela:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Ge ne o:lia:
alima:ni mena” a:la:sio:.

⁸ Ko:sega Yosa:b e mo:bea:sa:ga: a:la:iyakiyo:,
ene misa: kaluwa: ingamo:wo: a:la:sio:, “Ni
misa: kalu Botifa eyo: kelego: elo:wo: tambo
nemo: bo:fo:meleaa:ki ta:takiyo:, e mo:kele asulo:
ko:lo:lab.

⁹ A we ko:lo: bo:fo:mela:no: a:namio:, ni misa:
kaluwa: to o:lia: ni to o:lia:yo: halaido:wo: imilo:

ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kelego: a usamilo: da:labo: tambo, Botifa eyo: nemo: bo:fo:melea:ki, ni dagiya difa:. Ko:sega ga enedo:wo: ge ko:lo:, nemo:wo: gola:so:boka: a:la:liki salifa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: niyo: man mada mogago:le gilo: sa:lab ko aumbo: mada mo:dimidama:no: A:la:bo: dimidalega Godeya: ene eleyo: o:go:sema:ib.” Yosa:b eyo: a:la:sio:.

10 Ho:leno: tambowo: Botifaya: inga a:ma:yo: Yosa:bo: e o:lia: alima: mena:ki dabu ba:da:len, ko:sega, Yosa:b e ga a:ma:lo: dabu ba:da:len a:no: e mo:beaki mo:kudu ha:na:len ko:lo:, e o:lia:yo: mo:ege dow:a:len.

11-12 Ho:len no amio:, Yosa:b e ene nanog dia:ni a usa tiane amio:, kalu nolo: aundo:ma elen ko:lo:, Botifa inga a:ma:yo: Yosa:ba: so:g ko:lo:wa ta:liakiyo: a:la:sio:, “Ge ne o:lia: alima:ni mena!” A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: ga elo: so:g ta:liakilo: susudab a:no: emo: ka ta:ta:ga:, e ha:la:ya nai ane.

13-15 Ga a:ma:yo: Yosa:ba: so:g ko:lo:wo: emo: ta:ta:ga: ha:la: amilo: ha:nab a:no: asula:sa:ga:, eyo: ene nanog dian kalu nolo: dabuma:kiyo:, ganagiliaki ho:idasa:ga: a:la:sio:, “Dabuma! Ne kaluwa:lo: Hibulu kalu ko:lo: nilo: amilo: tililia:mio: a:ma:yo: nio: wa:la sa:ndaki sendelo alitab ko:lo:, o:go: kalu a:no: ne o:lia: alima:ni ya:sa:ga:, ne ganagiliab amio:, e nilo: ganagiliyo:wo: da:da:sa:ga:, ene so:g a:no: nelo:wa ta:ta:ga:, ha:la:ya nai ane.”

16-17 Ga eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, Yosa:ba: so:g a:no: elo: ka dia:fo:leno:, Yosa:ba: ene misa: kaluwo: ene aya a:ma:la: yabiki, ga a:ma:yo: emo:wo: malolo: meaki a:la:sio:, “Hibulu kalu ko:lo: gilo:

nilo: amilo: tililia:mio: a:ma:yo: ne wa:la: sa:ndaki sendelo alifa:nikiyo:, nelo:wa mio:.

¹⁸ Ne ganagiliyo:liki, eyo: ene helebeso:go: ne aniba kata:ta:ga:, ha:la:ya nai ane.” Botifa ingayo: a:la:malolo: me.

Yosa:bo: dibolo a disa:

¹⁹ Botifa inga a:ma:yo: inbo:wo: malolo: meaki a:la:sio:, “Gi nanog dian kalu a:ma:yo: nemo:wo: we au dimido:” a:la:liki malolabikiyo:, Yosa:ba: misa: kaluwo: da:da:sa:ga:, e gadio:wo: mada alan dowo:.

²⁰ A:la:go:ko:lo: eyo: Yosa:bo: tililia:sa:ga:, Isib misa: kaluwa: ene dibolo kalulo: disa:la:sen a a:na disalitabiki, Yosa:bo: a:na sen.

²¹ Ko:sega Yawe eyo: Yosa:b o:lia: elen ko:lo:, Yosa:b emo:wo: ha:fo:wo: disa:laki, Yawe eyo: asulo: nafayo: dibolo alo: bo:fo:lowan kalumo: dimi ko:lo: eyo: Yosa:bo: alan asulo:.

²² A:la:fo:ko:lo: kalu a:ma:yo: Yosa:b eyo: dibolo kalu nolo: a:bo:fo:melea:ki ta:tabiki, dibolo a usamilo: nanog ko:li ko:lilo: fa:la:dowab a:no: tambo, Yosa:b e bo:fo:len.

²³ Yawe e Yosa:b o:lia: iliki, nanog Yosa:b elo: dimidab a:no: tambo nafale fa:la:do alifa: ko:lo:, dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwo: a:no: ba:da:ga:yo:, Yosa:b elo: nanog dia:lab a:no:, eyo: mo:bebea:sen.

40

Yosa:b eyo: ofolo: ba:ba: nolo: ha:go: fanda sio:

¹ Yosa:b e ho:leno: modo:wo: dibolowa sa:ga: elen amio:, Isib misa: kalu alan, Fa:lo:wa: ene nanog kaluwo: a:la:, nowo: misa: kalumo:lo: wain

ho:ndo: wasu mia:sen, nowo: misa: kaluwa:
 ma:ndo: so:da:sen ko:suga, a:la:ma:yo: misa:
 kaluwa:lo: mo:asulo: au dimido:.

²⁻³ A:la:dimido: ko:lo: Fa:lo: eyo: a:la:mo:wo:
 mada gadia:sa:ga:, ene da:la:diya: misa: kaluwa:
 dibolo a, Yosa:bdo: sen a:na, a:la:yo:lo: a:na to:lo
 alifa:.

⁴ A:la:gabikiyo: da:la:diya: misa: kalu a:ma:yo:,
 a:la: a:no: Yosa:bo: bo:fo:melea:ki ta:fo: ko:lo:,
 a:la:yo: dibolo a a:namilo: seno: ho:leno: modo:
 ane.

⁵ A:na silikiyo:, waindo: wasu mia:sen kalu o:lia:
 ma:ndo: so:da:sen kalu o:lia:ma:yo:, nulu imilig
 no amio: a:la:ma:yo: ofolo:. Noma:yo: ofowo:
 ko:li ba:ba:, noma:yo:lo: ko:li ba:ba: ko:lo:, ofolo:
 noma:lo:wo: ha:go: ko:li, noma:lo:wo:lo: ha:go:
 ko:lilo: ko:lo: ba:ba:.

⁶ Yosa:b e kea:fole a:la:lo:wa handalowaki
 ba:ba: amio: a:la:yo: kele asula:li sena ba:ba:.

⁷ Fa:lo:wa: nanog kalu a:la: a:no: Yosa:ba: misa:
 kaluwa: ene dibolo a a:namio:, Yosa:b o:lia: sen
 ko:lo:, Yosa:b eyo: a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:,
 “Ga:go: o:go: mo:sagalako:, o:b kele asula:leya?”

⁸ A:la:dabu ba:dabiki, a:la:ma:yo: emo:wo:
 a:la:sio:, “Na:no: o:go: ofola:sa:ga:, o:lo: fanda
 sa:ma:no:wo: aundo:ma ko:lo:, na:no: kele asula:li
 so:l.” A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Gode
 eyo: ofolo: tambowo: mo:wo: fanda asulo: ko:lo:,
 gaindo: ofolo:wo: nemo: malolo: mena” a:la:sio:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: misa: kalumo:lo: wain ho:ndo:
 wasu mia:sen kalu a:ma:yo: ofolo: elo:wo:
 Yosa:bo:wo: a:la:malolo: me. “Ne ofolakiyo:,
 wain iyo: ne milifa elena ba:ba:.”

¹⁰ A:la:ta:ga: wain i a:namio:, eleyo: otalen iliki, musugo: a:na fa:la:dota:ga:, mamowo: heda:sa:ga:yo:, fowo: a:na heda:sa:ga:, gen dowabiki ba:ba:.

¹¹ Misa: kaluwa: ho:ndo: na:sen go:fo:wo: ni dagiya: ta:li sen ko:lo:, niyo: wain fo a:no: tulia:sa:ga:, ho:no: go:fo:wa timana:ki, dagiya: digibasi to:lola:sa:ga:, wain ho:n a:no: Fa:lo:mo: dimia:lena ba:ba:.”

¹² A:la:malolo: meabikiyo:, Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Gilo: ofolo: a:no: mo:wo: we. Wain ele otalen a:no:, ho:len otaleno: ko:lo: da:feyo:.

¹³ Ho:len asol fa:la:dowalikiyo:, Fa:lo:wa:yo: ge sili alita:sa:ga:, go:no:n nanogo: a:ma:la: dima a:la:ma:ib ko:lo:, gilo: tamin amilo: wain ho:n ko:lo: Fa:lo:mo:lo: dimia:sen aumbo:, wa:ka a:dimia:ib.

¹⁴ Ko:sega ge sili alita:sa:ga: ga:li dowakiyo:, ne giyo: ga:lila:so:bo. Nelo: dibolo ayo: sili alifoma:kiyo:, giyo: ne asuwa:taki, Fa:lo:mo:wo: sa:la:bi.

¹⁵ Mo:wo: ne tamin amio: Hibulu hena sen amio:, kalu nolba:yo: ne madali susululia:ga:, Isib tililia:mio:. A:la:ta:ga: ne Isib sen amio:, mogago:wo: mo:dimido: ko:sega, iliyo: ne dibolo a wena madali tolo: alifo:lab ko:lo:, giyo: ne asuwa:ta:bi.” Yosa:b eyo: a:la:sio:.

¹⁶ A:la:ta:ga: ma:ndo: so:da:sen kalu elo: ofolo: malolo: me a:ma: ha:go: nafale malolo: meabo:lo:b a:la:asula:sa:ga:yo:, elo: ofolo: a:no:lo: Yosa:bo:wo: malolo: meaki a:la:sio:, “Niyo:lo: ofolo: ko:lo: maloloma:nigo:l. Ne ofolakiyo:,fafowo: otalen amio: ma:n dowo:fa: fo:fo:lela:yo: ni misa: wa:la delena ba:ba:.

¹⁷ Fafo wa:l amio: ma:n dowo:fa: ko:li ko:lilo: fo:fo:lo: a:no: misa: kalu, Fa:lo: eno: ko:sega, ma:n fo:fo:lo: a:no: o:ba:ya: na:len a:ba:.”

¹⁸ A:la:malolo: meabiki, Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Gilo: ofolo: a:no: mo:wo: we. Fafo otalen a:no:, ho:len otaleno: ko:lo: da:feyo:.

¹⁹ Ho:len asol fa:la:dowalikiyo:, Fa:lo: eyo: gi misa:yo: gedela:sa:ga:, gi do:mo:wo: iya sunu hele alitaliki, gi howo: o:ba:ya: ma:ib.” Yosa:b eyo: emo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:.

²⁰ A:la:ta:ga:yo:, ho:len otaleno: fa:la:dowabikiyo:, Fa:lo: elo: sa:la:li ho:len: dow: ko:lo:, ene nanog kalu i o:lia: sagalema:niki, eyo: ma:no: alan dowo:fa:. Iyo: sagalakiyo:, nanog kaluwa: siwa:l amio:, waindo: wasu mia:sen kalu o:lia: ma:ndo: so:da:sen kalu o:lia: dibolo ayamilo: eleno: sili alita:sa:ga: tililia:mio:.

²¹ A:la:ta:ga: waindo: wasu mia:sen kalu a:no: Fa:lo:wa:yo: nanog enedo: tamin amilo: dia:sen a:no: enebo: dima:ki dimi ko:lo:, kalu a:ma:yo: wain ho:no: Fa:lo:mo:wo: wa:ka wasume.

²² Ko:sega Fa:lo: eyo: ma:ndo: so:da:sen kaluwa: do:mo:wo: iwalu sunu hele alifa:. A:la:do: go: a:no: Yosa:b elo: a:la:mo:lo: sio: o:leaumbo: hendele fa:la:dow:.

²³ Ko:sega waindo: Fa:lo:mo:lo: wasu mia:sen kalu a:ma:yo: e nanog diakiyo:, Yosa:bo: mo:asulaki ga:lila:.

41

Fa:lo: e ofolo:

¹ Dona a:la:yo: gulula:sa:ga: dotabiki, Fa:lo: e ofolakiyo:, e Nail ho:n aniba elena ba:ba:.

² Ho:n sa: a:na iliki ba:ba: amio:, kao dom a:la:fo: toda:le nafale ko:lo: ho:na a:la:ta:ga: ha:la:ya fa:la:dota:ga:, fuguso: a:na nabiki ba:ba:.

³ A:ma: fa:s amio:, Nail ho:n a:nakabiyo:, kao dom a:la:fo: nolo:, mogago: kagane alifelo: ko:lo: fa:la:dota:ga:, Nail ho:n sa:ya kao toda:lo: a:lab anib a:na ya:ga: kagayabiki ba:ba:.

⁴ A:na kagayakiyo:, kao mogago: kagane alifelo: a:ma:yo: kao nafale toda: dom a:la:fo: a:no: ili tambo na:liki kedelabiki, Fa:lo: e a:na iligi dasi.

⁵ Fa:lo: e wa:ka a:ali amio:, e ofolo: nowo: a:ba:dakiyo:, wida: buwo: imilig fa:la:ne a:namio:, to:m dom a:la:fo: elen ko:lo:, fowo: mada toda:le hedo: elena ba:ba:.

⁶ A:ma: fa:s amio:, to:m dom a:la:fo: nowo: wa:ka ba:ba:, ko:sega molofayo: alan dowo: ko:lo:, fo elo:wo: galin hedo:.

⁷ Fo a:no: hedabiki, fo safale hedo: a:ma:yo: fo toda:le hedo: a:no: na:liki kedelabiki, Fa:lo: e iligi dasila:sa:ga:, ofo ba:ba:lo:b a:la:asulo:.

⁸ Kea:fowo: Fa:lo: e kele asulo:wo: alan dowabiki, Isib amilo: ho:le ba:dan kalu o:lia: asulo:lo: di kalu o:lia:yo:, elo:wa mena:ki ho:idoo: Iyo: elo:wa fa:la:dowabiki, Fa:lo: elo: ofolo: ba:ba: a:no: imo:wo: malolo: me. Ko:sega iliyo: ha:go: mo:asulo: ko:lo: mo:fanda sio:.

⁹ A:la:gabiki wain ho:ndo: wasu mia:sen kalu a:ma:yo: Fa:lo:mō:wo: a:la:sio:, “Nilo: hala dimido:wo: o:go: wa:ka a:asulabiki fogale sa:ma:nigo:l.

¹⁰ Tamin amio: giyo: ne o:lia: ma:ndo: so:da:sen kalu o:lia:mō:wo: gadia:sa:ga:, na:no: da:la:diya:

misa: kaluwa: dibolo aya disa:.

¹¹ Nulu imilig no amio: na:no: ofolakiyo:, niyo: ko:li ba:ba:, eyo:lo: ko:li ba:ba: ko:lo:, ofolo: a:ma: ha:go: ko:lilo: ko:lo: da:lab.

¹² Dibolo a:a:namio: Hibulu da:ibo: so:wa nowo: elen. Gi da:la:diya: misa: kalu Botifa ene da:ibo: ko:lo: e na:n o:lia: dibolo aya sen. Naindo: ofolo: a:no: emo: malolo: me amio:, eyo: na:nbo:wo: ofolo: a:ma: ha:go:, nilo:wo: ko:li, elo:wo: ko:li a:la:fanda sio:.

¹³ A:la:ta:ga: elo: fanda sio: aumbo:, hendele fa:la:dowo:. Nanog nilo: tamin amilo: dia:sen a:no:, giyo: nemo:wo: wa:ka dimi ko:sega, giyo: ma:ndo: so:da:sen kaluwa: do:mo:wo: iwalu sunu hele alifa:.”

¹⁴ A:la:sa:labiki Fa:lo: eyo: Yosa:bo: mena:ki ho:idabiki, dibolo alo: bo:fo:lowan kalu i a:ma:yo: e bo:bo:ge sili alita:sa:ga: ami, Yosa:b e ma:sa:no: hunda:b, helebeso:go: ka:la:b a:la:ta:ga:, Fa:lo:lo:wa mio:.

¹⁵ Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Ne ofolo: ko:sega, kalu nolo: ofolo: a:ma: ha:go: mo:fanda asulo:. Ko:sega ofolo:wo: gemo:wo: malolo: mealikiyo:, giyo: o:li ka fanda sa:ma:ika:, a:la:bo: nemo:wo: a:la:sa:labi dabu.”

¹⁶ A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Ofolab a:ma: ha:go: niyo: fanda sa:ma:no:wo: mo:ililo: ko:sega, ge ha:sa mesea:kiyo:, Gode eyo: gilo: ofolo: ko: o:lika fanda walama:ib.”

¹⁷ A:la:sa:labiki Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:malolo:, “Ne ofolakiyo:, ne Nail ho:n aniba elena ba:ba:.

¹⁸ Ho:n sa: a:na iliki ba:ba: amio:, kao dom a:la:fo: toda: nafale ko:lo: ho:na a:la:ta:ga: ha:la:ya

fa:la:dota:ga:, fuguso: a:na nabiki ba:ba:.

¹⁹⁻²⁰ A:ma: fa:s amio:, ho:n a:nakabiyō:, kao dom a:la:fo: nolo:, mogago: kagane alifelo: ko:lo: fa:la:dota:ga:, kao a:ma:yo: kao toda: nafale dom a:la:fo: a:no: ili tambo na:labiki ba:ba:. Isib hen us wenamio: ne tamin amio: kao mogago:le o:leo:ngo:wo: mo:ba:da:sen.

²¹ Kao kagane alifelo: a:ma:yo:, kao toda: a:no: tambo mo:no: ko:sega, iyo: tamin amilo: kagane alifelo: o:ngo:ka dowabiki ba:da:ga:, ne a:na iligi dasi.

²² A:la:ta:ga: ne wa:ka a:ali amio:, ofolo: nowo: a:ba:dakiyo:, wida: buwo: imilig fa:la:ne a:namio:, to:m dom a:la:fo: a:lab ko:lo: fowo: mada toda:le hedo: elena ba:ba:.

²³ A:ma: fa:s amio:, to:m dom a:la:fo: nolo: wa:ka ba:ba:, ko:sega molofayo: alan dowo: ko:lo:, fo elo:wo: mula:niliaki, galin hedo:.

²⁴ Fo a:no: hedabiki, fo galin hedo: a:ma:yo: fo nafale doma:la:fo: a:no: na:liko kedelabiki ba:ba:. Nilo: ofolo: a:no: ho:le ba:dan kalu imo:wo: malolo: me ko:sega, kalu imilig noma:yo: ha:go: nemo:wo: mo:fanda sio:.”

²⁵ Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:malolo: meabiki, Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Ofolo: a:la: gilo: ba:ba: a:ma: ha:go: imilo: ko:lo:lab. Gode elo: dimidama:no: a:no: gemo: wido:.

²⁶ Kao dom a:la:fo: toda:le nafa a:no: dona dom a:la:fo: da:feaki a:la:ta:ga: to:m nafale dom a:la:fo: a:no:lo: dona dom a:la:fo: da:feaki go:. Ofolo: a:la: a:no: imilo: dowo:.

²⁷ A:la:ta:ga: kao mogago: kagane alifelo: a:no:lia: to:m dom a:la:fo: ko:lo: fowo: mula:niliakilo: galin hedo: a:no:lia:yo:, dona

dom a:la:fo: amilo: ma:no:wo: mo:fa:la:ndalikilo:, maiyo: mesa:no: a:no: ko:lo: da:feaki go:.

²⁸ Nilo: gemo:lo: mo:mo:da so:lo:l aumbo:, Gode eyo: elo: dimidama:no: a:no: gemo: wido:.

²⁹ Dona dom a:la:fo: amio: Isib hen a:namio:, ma:no: gelo:wo: nafale fa:la:dowaki, ma:no: ma:no:wo: modo: ko:lo: walele ha:na:ib.

³⁰ A:ma: fa:s amio:, dona dom a:la:fo: no amio:, ma:no: egelo:wo: mo:fa:la:ndaliki, maiyo:wo: alan fa:la:doma:ib. Isib kaluka:isaley: maiyo:wo: alan dowakiyo:, dona dom a:la:fo: a:namilo: ma:no: wala:likilo: na:len a:no: babalela:ma:ib.

³¹ Molofayo: alan badio: fa:la:dowaliki, kaluka:isaley: ma:no: walelelakilo: na:len a:no: wa:kabiyo: mo:asuluma:ib.

³² Gilo: ofolo: a:la:gali ba:ba: a:ma:yo:, Gode eyo: mada hendele fa:la:do alifa:ib, a:la:ta:ga: kelego: a:no: ko:na:ma fa:la:do alifa:nigab a:la:liki widaki go:.

³³ A:la:ma:ib ko:lo: kalu imilig nowo: Isib hen wenamio: bo:fo:melea:ki, giyo: asulo: nafalelo: di kalu imilig nowo: da:fea:sa:ga: ta:ta:bi.

³⁴ A:la:ta:ga:yo: kalu a:ma: ha:g amilo: dowakilo: bo:fo:mela:no:wo:, giyo: hen ko:li ko:lilo: amio: da:fea:sa:ga: ta:fela:bi. A:la:bo: ta:fela:sa:ga:yo:; kalu i a:ma: bo:fo:likiyo:, dona doma:la:fo: a:namio: ma:no: nafayo: fa:la:dowalikiyo:, iliyo: fo tulakiyo: heb bila:fo:wo: aloba:da:sa:ga:, heb imilig nowo: gamanimo: dimialiki, ili bo:fo:mela:ib.

³⁵ A:la:dimidalikiyo:, dona nafa a:namilo: ma:no: heb nolo: gamanimo:lo: alobana mia:ib a:no: gi wiya ilikiyo:, bo:fo:lowan kalu iliyo:

ma:no: a:no: kegenea:ta:bi. A:la:ta:ga: ma:no:
a:no: amisa:n amilo: ma:no:lo: dila:sen a a:na
dila:sa:ga:yo:, kalu nolba:yo: afalebo: diabena:ki,
imo: bo:fo:melea:ki ta:ta:bi.

³⁶ A:la:fo:ko:lo: dona dom a:la:fo: us a:namio:,
Isib hen amio: maiyo: alan fa:la:dowalikiyo:,
bo:fo:lowan kaluwa:lo: ma:no: ko:lo: dila: a:no:
kaluka:isaley:yo: maiyo: daiyabena:ki, iliyo: ma:no:
a:no: a:na alobana meya:mela:ib.” Yosa:b eyo:
a:la:sio:.

Yosa:b e Isib bo:fo:melea:ki, misa: ta:fo:

³⁷ Yosa:b elo: imo:lo: dimidama:kilo: sa:lab
a:no:, Fa:lo: o:lia: ene nanogdo: bo:fo:lowan kalu
o:lia:ma:yo: da:da:sa:ga:, asulo:wo: imilise difa:.

³⁸ Asulo: imilise dowaki, Fa:lo: eyo: ene
nanogdo: bo:fo:lowan kalu imo:wo: a:la:sio:,
“Kalu we Godeya: Mamayo: dowo: ko:lo:, kalu we
o:ngo: nowo: da:fema:no:wo: aundo:ma.”

³⁹ A:la:sa:la:sa:ga:, Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo:
a:la:sio:, “Gode eyo: asulo: we gemo: wido: ko:lo:,
kalu asulo:lo: di nafale nowo:, ge o:ngo:wo: wiyo:
aundo:ma.

⁴⁰ Giyo: ni heno: tambo bo:fo:laliki, gilo:
to sa:lab a:no: Isib kaluka:isaley:yo: kudu
hamana:kiyo:, ge ni ta:fa:nigo:l. Ne Isib misa:
kalu alan ko:lo:, gelo: bo:fo:mela:ibo: imilise ne.

⁴¹ A:la:fo:ko:lo: o:go: niyo: ge Isib heno: tambo
bo:fo:melea:ki, misa: kalu ta:to:l.”

⁴² Fa:lo: eyo: a:la:saetakiyo:, ene dagi gasa
amilo: go:fo: ki dia:tan a:no: dugulia:ga:, Yosa:ba:
dagi gasaya sa:ga:le alifa:. A:la:ta:ga: helebeso:g

nafaleya: Yosa:b e momade alitakiyo:, go:l amilo: sa:ni a:no: ene dagasa kalifa:.

⁴³ A:la:ta:ga: Fa:lo: eyo: wi alano: Yosa:bo: dimi-aki, ene ho:s amilo: i fofodo: kalulo: dia:ha:na:sen a:no:, Yosa:bo: a:na asita:ga: sia:melea:ki iliga:fo:. Yosa:b e a:na ha:na:ga: ha:nabikiyo:, Fa:lo:wa: ene nanog kalu iyo: tamin doba:da: ha:na:ga: ha:naki, kaluka:isalemo:wo:, “Gio: gulalu mesea” a:la:sa:la:i ane. A:la:gabiki Fa:lo: eyo: Yosa:bo: Isib heno: tambo bo:fo:melea:ki, misa: kalu ta:fo:.

⁴⁴ Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Isiba: misa: kalu alano:, Fa:lo: ne. Isib kaluka:isaleyo: inido: asulo: aumbo: nanog nowo: mo:dimidama:ib. A:la:ba. Giyo: ‘O:lika:’ a:la:bo: mo:sa:lalega, Isib hen tambo us a:namio: kaluka:isale iliyo: nanog nowo: mo:dimidama:ib,” a:la:sio:.

⁴⁵⁻⁴⁶ Fa:lo: eyo: Yosa:ba: wi ho:gi wikilo:wo: we, Safenat Banea. A:la:ta:ga: On amisa:n a:namilo: gulugululo: alo: bo:fo:lowan kalu Botifelaya: ida:, Asenat a:no: Fa:lo: eyo: Yosa:bo: dima:ki sili alifa:.

Yosa:b eyo: Fa:lo:wa: nanogdo: mo:mo:da dilo: ho:len a:namio:, Yosa:b e donayo: do:la:fo: otal-eno: gulula:. A:la:ta:ga: Yosa:b e Fa:lo:wa: aya silikiyo:, e Isib heno: tambo sia:liki ililo:.

⁴⁷ Dona dom a:la:fo: ho:len a:namio:, ma:no:wo: nafale ko:lo: hedo:.

⁴⁸ Isib hen amio: dona doma:la:fo: ma:no:wo: modo:lo: fa:la:dowab us a:namio:, Yosa:b eyo: ma:no: walelelab a:no: tambo kegeaki, amisa:n ko:li ko:lilo: a:namilo: ma:no: ini egelo: amilo: a:no: dia:sa:ga:, ini ma:no:lo: dila:sen a a:na tambo dila:i ane.

⁴⁹ Yosa:b eyo: ma:no: a:la:do: kegenela:leno:,

modo: sa: mu o:ngo: fa:la:dowo: ko:lo:, elo:
da:feakilo: alobana ba:ba:no:wo: mo:lilo: ko:lo:
ta:fo:.

⁵⁰ Maiyo: ho:len: o:fa:la:doma:nigabikiyo:,
Yosa:ba: inga Asenat eyo: kalu so:wa a:la: ko:lo:
sa:la:li. Asenat e On amisa:n a:namilo: gulugululo:
alo: bo:fo:lowan kalu Botifelaya: ene ida:.

⁵¹ So:wa wa:la:bo: sa:la:liabikiyo:, Yosa:b eyo:
a:la:sio:, “Gode eyo: ne hida:yo: o:lia: ni dow:
so:lo: o:lia:yo: ga:lila:ma:ki ta:fo:.” A:la:sa:la:likiyo:
so:wa a:no: Manasa* wikilo:.

⁵² A:ma: fa:s amio: so:wa nowo: a:sa:la:liakiyo:,
Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Nelo: hida:ya:lo: di hen
a:namio: Gode eyo: so:wayo: nemo: dimi.”
A:la:sa:la:sa:ga:yo: so:wa a:no: A:flam wikilo:.

⁵³⁻⁵⁴ Isib hen amio: dona dom a:la:fo: ma:no:lo:
wala:len a:no: kedetabiki, Yosa:b elo: sio: o:li
aumbo: dona dom a:la:fo: nowo: ma:no:lo:
mo:fa:la:ma:no: a:no: fa:la:dowabiki, maiyo:wo:
alan dowo:. Hen tambo nol amio: ma:no:wo:
aundo:ma dowaki maiyo:wo: alan dowo: ko:sega,
Isib hen a:namio: ma:no:wo: o:dowo:.

⁵⁵ Isib kaluka:isaleyo: maiyo:wo:
fa:la:dowabikiyo:, ma:no:wo: Fa:lo:mo: ha:iyaki
dabu ba:ba:. Iliyo: emo: ha:iyabiki, Fa:lo: eyo:
a:la:sio:, “Gio: Yosa:bdo:wa ha:na:sa:ga:, to elo:
gimo:lo: sa:lab aumbo: kudu ha:na:bi.”

⁵⁶ Isib hen a:namio:, maiyo:wo: alan dowaki
tambo ililabikiyo:, Yosa:b eyo: ma:no:lo: dila:sen
a a:no: kolaefa: ko:lo:, Isib kaluka:isale iliyo:
ma:no:wo: a:na kililia: ya:len.

* **41:51:** Manasa a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, ga:lila:ma:ki dimi.

41:53-54: Ilig 7.11   **41:55:** Yo:n 2.5

57 A:la:ta:ga: henfelo: tambo nol amio:lo:, maiyo:wo: alan fa:la:dowa:i ane ko:lo: iyo:lo: Isib hen a:na ya:sa:ga:, Yosa:b elo:wa ma:no: kililia:ni ya:len.

42

Yosa:ba: ao iyo: Isib hena ma:no: kililia:ni ane

1 Ho:len a:namio: Ya:kob e Isibo: ma:no:wo: alan da:laka: a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, insiso:imo:wo: a:la:sio:, “Gio: madali nolko: ba:da:likilo: saetko, wangabiki gaya?”

2 Niyo: ma:no: alano: Isib hen amio: da:laka: a:la:bo: dabu ko:lo:, nio: mo:sowaki o:mela:niki, gio: a:na ha:na:sa:ga:, ma:no: a:no: nilo: kililia:ni hamana.”

3 A:la:sa:labiki Yosa:ba: ao i do:la:fo: a:no: Isib hena tina:sa:ga:, ma:no: kililia:ni ane.

4 Ko:sega Ya:kob eyo: Ba:nsameno: iliga:talega, tog amio: hidayo: nowo: eyamio: fa:la:doma:iba:le a:la:asula tagilaki, Yosa:ba: aole Ba:nsamen e, ao nol o:lia:yo: mo:iliga:fo:.

5 Ka:ina:n hen a:namio:lo: maiyo:wo: alan fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: kalu nolo: ma:no: kililia:ni Isib a:na ha:nabiki, Isolaela: insiso:iyo:lo: egele a:na ane.

6 Ho:len a:namio: Yosa:b e Isib amio: gamani misa: iliki, Isib kaluka:isale ma:no:lo: dia:yab o:mo:lo: kililia:seno: e ko:lo: dofo:len. A:la:fo:ko:lo: Yosa:ba: ao iyo: elo:wa fa:la:dowakiyo:, iyo: Yosa:ba: milifa gulalu siliki misa:fu ali.

7 Yosa:b eyo: ene ao ilo:b a:la:bo: fanda ba:ba: ko:sega, eyo: ao iyo: mo:asulo: ilikilo: dimidan

au, eyo: towo: imo:wo: halale sa:lakiyo:, “Kalu gi we o:bamida: a:la:ta:ga: mio:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki iliyo: a:la:sio:, “Nio: Ka:ina:n hena a:la:ta:ga: ma:no: kililia:ni mio:” a:la:sio:.

⁸ Yosa:b eyo: ao ilo:b a:la:bo: asulo: ko:sega ao i a:ma:yo: we Yosa:b a:la:bo: mo:ele ba:ba:.

⁹ Yosa:b eyo: enedo: tamin amilo: ofolo: ba:ba: a:no: a:asula:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: bo:bo:lema:ni mio:ka! Gio: amisa:n ko:li ko:lilo: wenamio: halaido:lo: mo:a:lab a:no: ko:lo: bo:bo:lema:ni mio:.”

¹⁰ Yosa:b eyo: a:la:sa:labiki, ao i a:ma:yo: a:ma:la: sa:laki, “A, kalu alan, ni mio: we o:ngo:ma. Nio: gi ha:ga dowaki, ma:no: gilo: we nilo: kililia:ni mio:.”

¹¹ Nio: kalu imilig noma: so:wa i ko:lo:, nio: bo:bo:lema:niki mio:ma. Nio: to hendelelo: sa:lan kalu ko:lo: mio:.”

¹² A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: a:la:sio:, “A, o:ngo:ma. Gio: amisa:n wenamio: halaido:lo: mo:a:lab a:no: ko:lo: bo:bo:lema:ni mio:” a:la:sio:.

¹³ Ko:sega iliyo: a:la:sio:, “Nio: Ka:ina:n kalu imilig noma: sa:la:la: ko:lo:, so:lo: nio: kugula:fo: ko:sega nao tifo: do o:lia: o:sab a:la:ta:ga: nao nowo: kelege dowo:.”

¹⁴⁻¹⁵ A:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Yosa:b eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: o:ma sio: ko:lo:, niyo: gio: bo:bo:lema:ni mio:lo:b a:la:asulo: A:la:fo:ko:lo: to gililo: sa:lab ko hendelelo:b a:la:do: nilo: ele ba:ba:no:wo: we. Fa:lo:wa: wiya a:la:ta:ga:yo: niyo: to we gimo:wo: dinali so:lo:l. Giliyo: gao tifo: wenamio: mo:tililia: mio:lo:biki, gio: hen we mo:ta:fo: ha:na:ib.”

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: gao tif a:no: wena tililia:
mena:ki, gio: imilig nowo: a:ma:la: iliga:takiyo:,
nolo: dibolo a wenaka mesa:ib. To gililo: sa:lab
a:no: hendele sa:lab a:la:asuluma:no: ko:lo:
a:la:dimidama. Ko:sega gio: ne dikido:lalega,
gio: hendele bo:bo:lema:ni mio: a:la:asuluma:no:
Fa:lo:wa: wiya a:la:ta:ga:yo:, niyo: gimo:wo: dinali
saeto:l.”

¹⁷ Yosa:b eyo: towo: a:la:sala:sa:ga:, i a:no:
ho:len otaleno: dibolo aya mesea:ki ta:fo:.

¹⁸ Ho:len otaleno: dowabikiyo:, Yosa:b eyo:
imo:wo: a:la:sio:, “Nelo: Godeyo: tagilaki, e ha:ga
dowa:sen kalu ko:lo:, gio: nilo: to sa:lab a:no:
dimidalega, gio: o:li mesea:ki ta:fa:no:.

¹⁹ Gio: to hendelelo: sa:lan kalulalega, gao
imilise nowo: dibolo a wenaka ta:ta:ga:, gio:
ma:no:wo: dia:sa:ga:, a:ma:la: go:no:n so:lo:lo:wa
ma:no:wo: maiya:ki dia:ha:na:bi.

²⁰ A:la:ta:ga:yo:, gio: a:ma:la: yakiyo:, gao tif
a:no: nelo: wena tililia: ya:bi. Gio: a:la:dimidalega,
gililo: to sio: a:no: hendele a:la:li widalikiyo:,
gio: mo:soma:ib.” Iliyo: Yosa:b elo: sio: a:no:
da:da:sa:ga:, “niliyo: a:la:dimidama:no:” a:la:sio:.

²¹ Iliyo: egele nenelakiyo: a:la:sio:, “Nili
naomo:lo: hala dimido: a:na ilikiyo:, o:go:
nimo:wo:lo: wa:deab. Mo:wo: niliyo: emo:wo:
hida:yo: dimiabikiyo:, e asuwa:foma:ki nimo:lo:
ha:nolo sio: a:no: niliyo: mo:dabu. O:gdo: hida:yo:
nilo: amio: fa:la:dowab we a:na gab.”

²² Iliyo: a:la:nenela:likiyo:, Luben eyo: a:la:sio:,
“Niyo: so:wa a:no: mogagabena:ki, gimo:wo:
towo: sio: ko:sega, giliyo: ni towo: mo:dabu.

A:la:go:ko:lo: o:go: nio: e sowo: a:ma: wa:l ko:lo:
dio:l” a:la:sio:.

²³ Yosa:b eyo: ao imo: sa:lakiyo:, eyo: Isib to
sa:labiki, tolo: nodo sa:ma:no:wa:yo: Hibulu to
nodola sio: ko:lo:, to ilido: nenelab a:no: Yosa:b e
da:dab a:la:bo: iyo: mo:asulo:.

²⁴ Yosa:b e to a:no: da:da:la:ga:yo:, e iyo: ta:ta:ga:
ha:na:ga: ya:lo:. E ya:liga:ta:ga: a:ma:la: ya:ga:,
towo: imo:wo: wa:ka a:kudu sio:. A:la:ta:ga: eyo:
Simeono: tililia: ya:sa:ga:, ao ima: siwa:l amio:
melo:.

²⁵ Yosa:b eyo: ene nanog kalumo:wo:
a:la:sio:, “Gio: masi ilido:wo: dia:sa:ga:, ma:no:
disa:la:la:ga: wa:li alita:ga:yo:, silba mole ilido:
ma:no:lo: kililia:ni mio: a:no: a:ma:la: masi usa
disa: alifela:bi. A:la:ta:ga: iyo: hena: usa ha:nakilo:
ma:no: na:i ha:na:no:wo:lo: aloba:da:sa:ga:
dimia:bi.” Yosa:b elo: dinali sa:lab aumbo:, ene
nanog kaluwa:yo: a:la:dimido:.

²⁶ A:la:dimida:sa:ga:, iliyo: masi ma:ndo: disa:
a:no: donki wa:la dila:sa:ga: ane.

²⁷ Iyo: ha:na:ga:, ilo: alima:no:wa
fa:la:dota:ga:yo:, ao imilig noma:yo: ene donkimo:
ma:no: dimia:niki, masi ko:lo: silimelo: a:no:
fagelaki ba:ba:yo:, ene ma:no:lo: kilili mole a:no:
meya delena ba:ba:.

²⁸ Eyo: ba:da:ga:yo:, ao imo:wo: a:la:sio:, “Mole
nilo:wo: masiya a:ma:la: disalifa: welo:ka:.” Iyo: to
a:no: da:dakiyo:, mologa:ta:ga: tagila bibitodaki,
egelebo: a:la:nenelo:, “Gode eyo: nimo:wo: waga
dimidaba:le?”

Ao iyo: Ya:kobdo:wa a:ma:la: ane

29-30 Iyo: Ka:ina:n hena ha:na:sa:ga:
 Ya:kobdo:wa fa:la:dowakiyo:, kelego: ilo:
 amilo: fa:la:dowo: a:no: iyamo:wo: tambo
 malolo: meaki a:la:sio:, “Isibdo: bo:fo:lowan
 kaluwa:yo: nimo:wo: halale sa:laki, nio: ili heno:
 bo:bo:lema:ni mio:lo:b a:la:sio:.

31-32 Ko:sega niliyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Nio:
 bo:bo:lema:ni mio:ma. Nio: to hendelelo: sa:lan
 kalu ko:lo: mio:. Nio: so:wa kugula:fo: ko:lo: kalu
 imilig noma: sa:la:la: ko:sega, nao nowo: kelege
 dowo: a:la:ta:ga: nao tifo: do o:lia: Ka:ina:n hena
 o:sab.’

33 Niliyo: a:la:so:lo:likiyo:, Isib hendo:
 bo:fo:lowan kalu alan a:ma:yo: nimo:wo:
 a:la:sio:, ‘To gililo: sa:labo: hendele sa:lab
 a:la:asuluma:niki, gao imilig nowo: nelo:wa
 ta:ta:ga:, gio: ma:no:wo: dia:sa:ga:, a:ma:la:
 go:no:n so:lo: maiyo: sab a:no: maiya:ki
 dia:ha:na:bi.

34 A:la:ta:ga: gio: a:ma:la: yakiyo:, gao
 tif a:no: nelo: wena tililia: ya:bi. Giliyo:
 a:la:dimidalega, gio: bo:bo:lema:ni mio:
 kalumalo:b a:la:asula:sa:ga:, gao dibolo amilo: sen
 a:no: a:ma:la: ginibo: sili alita:ga:, hen wenamio:
 gio: o:lika ya:liki ma:no:wo: kililia:mela:ib.’ ” Iliyo:
 iyamo:wo: a:la:malolo: me.

35 A:la:ta:ga:yo: iliyo: masi ma:no:lo: disa: a:no:
 kolodo: alifela:i ane amio:, inin moleyo: masi
 ililo:wa disalifelo:wa ba:ba:. Mole a:ma:la:lo:
 disa: a:no: iyo:lo: ba:ba:, a:la:ta:ga: iyayo:lo: ba:ba:
 ko:lo:, iyo: tambo tagio: alan dowo:.

36 Iyaya:yo: imo:wo: a:la:sio:, “So:wa nilo:wo:
 gili tililia: ha:na:ga: kelegela:sen. Yosa:bo: kelege

dowo:. Simeono:lo: kelege dowab ko:lo:, o:go:
giliyo: Ba:nsameno: tililia: ha:na:no: asulab.
Hida:yo: mogago: we nelo:wa fa:la:dowab.”

³⁷ A:la:sa:labiki Luben eyo: iyamo:wo: a:la:sio:;
“Niyo: Ba:nsameno: tililia: ha:na:sa:ga:yo:,
a:ma:la:yo: mada tililia: mia:no: ko:lo:, giyo: nemo:
bo:fo:melea:ki ta:ta:bi. Niyo: e a:ma:la:yo: gelo:
amio: mo:tililia: yalega, ni so:wa a:la: a:no: giyo:
o:li sanala:ma:ib.”

³⁸ Luben eyo: a:la:dinali saefa: ko:sega,
Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Ni so:wayo: ge o:lia:yo:
hamana:kiyo: mo:iliga:fa:no:. Mo:wo: ene aoley:yo:
sowo: ko:lo:, e ina:li a:lab. Ne anaso: dow:ko:lo:,
gilo: Isibdo: tililia: ha:nab a:namio: hida:yo:
nowo: eyamio: fa:la:dowalega, giyo: ne nofolo:
alan dima:ki dimia:ib ko:lo: ne sowakiyo:, dane
ane hen a:na ha:na:ib.”

43

Yosa:ba: ao iyo: Isib a:ma:la: ane

¹⁻² Ka:ina:n hen a:namio: molofayo: alan
dowaki, ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dow:ko:lo:,
iliyo: ma:no: Isibdo: dia:mio: a:no:
kedetabiki, Ya:kob eyo: insiso:imo:wo: a:la:sio:,
“Gio: Isib a:ma:la: ha:na:sa:ga:, ma:no: ma:no:
nolo: wa:ka kililia:ni hamana.”

³ Ko:sega Yuda eyo: iyamo:wo: a:la:sio:;
“Isib bo:fo:lowan kaluwa:yo: nimo:wo: hagugu
sa:lakiyo: a:la:dinali saefa:, ‘Gio: a:ma:la: yakiyo:,
gao tif a:no: mo:tililia: yalega, gio: nelo: amio:
mo:mena:ki ka:ma:no:’

⁴ Isibdo: bo:fo:lowana:yo: a:la:sio: ko:lo:, giyo: Ba:nsameno: ni o:lia: hamana:ki iliga:talega, niliyo: ma:no: gilo:wo: kililia:ni ha:na:no:.

⁵ Ko:sega giyo: nao tifko mo:hamana a:lalega, nio: mo:ha:na:no:. Mo:wo: Isibdo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: a:la:sio:, ‘Gio: gao tif a:no: mo:tililia: yalega, gio: nelo: amio: mo:mena:ki ka:ma:no:’ eyo: a:la:sio:.”

⁶ Yuda eyo: a:la:sa:labiki, Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Giliyo: Isibdo: bo:fo:lowan kalumo: sa:lakilo:, gao nowo: o:sab a:la:do: sio: a:ma: ilikiyo: hida:yo:wo: nemo: dimi ko:lo: giliyo: waga asulaki sio:wo:? ”

⁷ A:la:dabu ba:dabiki, ao i a:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Eyo: nili so:lo:wo: dinafa dabu kedakiyo: a:la:sio:, ‘Go:lo: o:saba?’ A:la:ta:ga: ‘Gao nowo: o:saba?’ a:la:li dabu kedo: ko:lo:, niliyo: a:na sio:. Niliyo: gaowo: tililia: ya:bi a:la:do: sa:ma:nigab a:no: babale dowaki sio:..”

⁸ A:la:ta:ga: Yuda eyo: iya Isolael emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: Ba:nsameno: ni o:lia: iliga:foma. A:la:dimidalega so:wagalin nililo:wo:lo:, a:la:ta:ga: gelo: mo:sowaki o:mela:niki, nio: ma:no:wo: kililia:ni ha:na:nigo:l.

⁹ So:wako no:no:n bo:fo:mela:no: ko:lo:, niyo: so:wako gilo: amio: a:ma:la:bo: mo:tililia: yalega, hida:yo: a:no: ho:leno: tambo ne o:lia: dofo: ha:na:mela:ib.

¹⁰ Nio: to we nenela:li ha:nakiyo: ho:leno: sambowo: mo:walai kibo:bowo:, nio: Isib hen a:namio: a:la:gali ha:na:sa:ga: mio:wa domabe.” Yuda eyo: a:la:sio:.

¹¹ A:la:ta:ga: Ya:kob eyo: a:la:sio:, “Gio: Ba:nsamen o:lia: hendele ha:nalega, giliyo:

a:la:dimida:bi. Hen wenamilo: boba kelego: nafaleyo:, wa ho:no:lo:, kola: ho:no:lo:, i fo nan nafa a:no:lo:, i mak mundo: nafa a:no:lo: dia:b a:la:ta:ga: kalu o:mo: dimia:ni, masiya disa:la:sa:ga: ha:na:bi.

¹² A:la:ta:ga: mole ilido: gili masi me amilo: disa:la:sa:ga:, a:ma:la:do: iliga:fo: a:no:, iyo: ga:lilaki go:wa:le babalab ko:lo:, gio: o:go: mole a:no: a:ma:la: dia:ha:nakiyo:, ma:no: wa:kabilo: kililia:no: mole a:no:lo: dia:ha:na:bi.

¹³ A:la:ta:ga: giliyo: gaowo:lo: tililia:ga:, Isibdo: bo:fo:lowan elo:wa fa:la:doma: hamana.

¹⁴ Isibdo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: gimo:wo: alan sagalakiyo:, gao Simeon o:lia: Ba:nsamen o:lia:yo: a:ma:la: gi o:lia: iliga:foma:ki, niyo: Gode Halaido:lo: A:lab o:mo:wo: dulugu sa:ma:nigo:l. Ni so:wayo: tambo soma:no: a:lalega, a:la:ka fa:la:doma:ki ta:fa:no:. Gode eyo: so:wa nilo:wo: tambo sulu ha:na:melea:ki asulalega, niyo: o:li a:la:asuluma:no:.”

¹⁵ Ya:kob eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, ao iyo: boba kelego: o:lia: mole a:la: a:no:lia:yo: dia:sa:ga:yo:, Ba:nsameno: tililia: ha:na:ga:, Isib a:na fa:la:dowakiyo:, iyo: Yosa:ba: milifa kagayo:.

¹⁶ Yosa:b eyo: Ba:nsamen o:lia: ao o:lia:yo: ba:da:ga:yo:, ene alo: bo:fo:lowan kalumo:wo: a:la:sio:, “Kalu i we ni a usa tililia: mena. Iyo: o:g disiyo: ma:no:wo: ne o:lia: siliki ma:no: ko:lo:, no: nowo: sa:nda:sa:ga: dimidalia:bi.”

¹⁷ Nanog kaluwa:yo: Yosa:b elo: sio: au dimidaki, ao iyo: Yosa:ba: ene a usa tililia: mio:.

¹⁸ Ao iyo: Yosa:ba: ene aya tililia: ha:nab amio:, iyo: tagilaki a:la:sio:, “Nio: a wenamilo:

tililia: ha:nab wema:yo:, iliyo: tamin amilo: mole ko:lo: nili masi amilo: a:ma:la: disa: a:no: asulakigab. Iliyo: nio: imin nanog kalu doma:ki, iliyo: nio: banagalia:taki, yame tandea:sa:ga: ta:lia:nigab. A:la:ta:ga: nili donkiyo:lo: ili dia:nigab.” A:la:asulakiyo: iyo: tagio: alan dowo:

¹⁹⁻²¹ A:la:go:ko:lo: iyo: Yosa:ba: a toga: meya fa:la:dowakiyo:, alo: bo:fo:lowan kalumo:wo: a:la:sio:, “Kalu alan, nio: tamin amio: ma:no:lo: kililia:ni ya:ga: a:ma:la: ha:nakiyo:, hena: usa ali amio:, masi meyo: tambo koda:sa:ga: ba:ba: amio:, mole ma:no:lo: kilili a:no: tambo masi meya disalifelo:wa ba:ba: ko:lo:, o:go: mole a:no: a:ma:la: dia:mio:.

²² A:la:ta:ga: wa:kabilo: ma:ndo: kililia:no: mole nolo: a:dia:mio:. Ko:sega tamin amilo: nili masi amilo: mole a:ma:la: disalifelo: a:no: abe disa:ya:le nio: babalab.”

²³ Iliyo: a:la:sa:labiki, eyo: a:la:sio:, “Gio: tagila:so:bo. Ma:no:lo: kilili mole a:no: niyo: di ko:lo:, gili Gode o:lia: ge ma:muwa: Gode a:ma:yo: gio: asuwa:taki, mole nolo: gili masiya disalifelo:lo:b.” Eyo: towo: a:la:sata:ga:yo:, Simeono: ilo:wa tililia: mio:.

²⁴ Eyo: iyo: Yosa:ba: a usa tililia: tina:ga:, gibo: to:go:dema:ki, ho:no: wasulia: dia:tabiki, iliyo: gibo: a:na to:go:do:. A:la:ta:ga: eyo: ili donkimo: ma:no:wo: a:na me.

²⁵ Ao iyo: Yosa:b o:lia:yo: disilo: ma:no: ma:no: sio:wo: dabu ko:lo:, iliyo: emo:lo: boba dimia:no: a:no: ko:lo: dimidali.

²⁶ Yosa:b e aya a:ma:la: yabikiyo:, boba kelego: ililo: dia:mio: a:no: emo:wo: a:na dimiaki, iyo: Yosa:ba: milifa gulalu siliki misa:fu ali.

²⁷ A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: giyo: o:li seya a:la:lik
dabu ba:dakiyo: a:la:sio:, “Tamin amio: go:l sulo:
sa:lalo: o:li saba?”

²⁸ A:la:dabu ba:dabiki, iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:,
“A:, e o:li sab.” A:la:sa:la:sa:ga:, iliyo: Yosa:bo:
wabudaki, elo:wa gulalu siliki misa:fu ali.

²⁹ Yosa:b eyo: aole Ba:nsameno: ba:da:sa:ga:yo:
a:la:sio:, “Tamin amilo: gao tifka: a:la:do:
nemo:lo: sa:lalo: weyo:?” A:la:ta:ga: Yosa:b eyo:
Ba:nsamenbo:wo: a:la:sio:, “Ni so:wa ge, Gode
eyo: o:li tilidofo:meleak:ki asulo:l.”

³⁰ Yosa:b eyo: aoleyo: ba:da:sa:ga:, e fo:g ka-
gayaki ya:lima:no: dowabiki, ao i a:no: bo:e
ta:ta:ga:, ene galala:ya ha:na:sa:ga: ya:lo:.

³¹ E ya:lisaga:yo:, migiyo: ho:na: hala:sa:ga:,
a:ma:la: ya:ga: halale kagatakiyo:, nanog
kalumo:wo: a:la:sio:, “Ma:no: alobanama.”

³² A:la:sa:labiki iliyo: ma:no:wo: aloba:dakiyo:,
Yosa:b elo:wo: ina:li difa:. A:la:ta:ga: ao i
a:ma:lo:wo: ko:li nowa difa:. A:la:ta:ga: Isib kalu
ililo:wo:lo: nowa difa:. Mo:wo: Isib kaluka:isaley:yo:
Hibulu kalu o:lia:lo: ma:no: ma:no:wo: mada
mo:bea:sen ko:lo: ualo: mo:nan.

³³ Nanog kalu eyo: ao i a:no: ina:li ina:lile
a:la:mesea:ki da:feyo: ko:lo:, ao iyo: Yosa:ba: mil-
ifa kandayakiyo:, ao wa:la:ba a:la:ta:ga:lo: ta:i
aneyo: tifbo: dimi. Ao iyo: a:la:do: dimidab a:no:
ba:da:sa:ga:, molo asulo:.

³⁴ Ma:no: ko:lo: Yosa:b eno: alobanaefa: a:no:,
iliyo: dia:sa:ga: ao i nolbo: fo:fo:le mea:i ane. Ao
i nolbo:wo: diniali fo:fo:le me ko:sega Ba:nsamen
emo:wo: kalu bila:fo:wa:lo: nan au fo:fo:la:sa:ga:
dimi. Iyo: Yosa:b o:lia: silikiyo:, ma:no: o:lia: ho:n

o:lia:yo: alan naki sagalo:.

44

Yosa:b eyo: ao iyo: a:ma:la: mena:ki dikido:

¹ Iyo: ma:no:wo: na:sa:ga:yo:, Yosa:b eyo: ene alo: bo:fo:lowan kalumo:wo: wo:no:lebo: a:la:sio:, “Giyo: ma:no: ililo: dia:ha:na:no: o:leaumbo:, ini masiyo: wa:li alifela:sa:ga:, ini moleyo: a:ma:la: masi meya disalifela:bi.

² A:la:ta:ga: ao tifa: masi amio:, ene mole o:lia: no:no:n silba kab a:no:lo:, ene masi meya disalita:bi,” a:la:sio:. Yosa:b elo: sio: aumbo:, ene nanog kaluwa:yo: a:la:ka dimido:.

³ Kea:fo nulu ho:idabiki, ao i a:no: ini donki o:lia: hamana:ki iliga:tabiki iyo: ha:na:ni ane.

⁴ Amisa:no: semo: sadega:fo: amio:, Yosa:b eyo: ene alo: bo:fo:lowan kalumo:wo: a:la:sio:, “Giyo: kalu i a:no: kudu ha:na:sa:ga: galiliakiyo:, imo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Niliyo: gimo:wo: man nafa dimidaki sagale alifa:, ko:sega, gililo: nimo:lo: mogago: dimido:wo: mo:wo: ha:?”

⁵ Ni misa: kaluwa: ene kab nafaley: waga afale diyo:? Kab wema:yo: ho:no: a:na na:sen a:la:ta:ga: kab wema: halaido: a:na ilikiyo:, eyo: ho:le ba:dan. Man gililo: we, mada hala dimido:’ ”

⁶ Yosa:b eyo: emo:wo: a:la:sio: ko:lo:, kalu a:no: ha:na:sa:ga:, iyo: galilia:sa:ga:yo:, to a:no: imo:wo: sio:.

⁷ To a:no: da:da:sa:ga:, iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Kalu alan, giyo: to we waga asulaki sa:laya? To gilo: sa:lab ko aumbo:, niliyo: mada mo:dimida:sen.

⁸ Dabuma. Nio: Ka:ina:n a:la:ta:ga: a:ma:la: Isib wena yakiyo:, gililo: mole ko:lo: nili masi meya disa: a:no: a:ma:la: ginibo: dimia:niki dia:mio:. Ge a:no: asulo: ko:lo:, gi misa: kaluwa: silba, go:l kelego: ayamilo: da:lab a:no: niliyo: mada mo:afale dia:no: ko:lo:lab.

⁹ A:la:fo:ko:lo: giyo: nili masi usamio: kab a:no: delena ba:dalega, giyo: kalu kabdo: disa: a:no: sana sowa:sa:ga:, nio: gi madali nanog dian kalu doma:no:”

¹⁰ Iliyo: a:la:sa:labiki, eyo: a:la:sio:, “Gilo: sa:lab au dimidama:no:, ko:sega kalu kabdo: disa: a:no:ko: ni nanog kalu dia:no: dowaki, nol gio: ga:li ha:na:ib.”

¹¹⁻¹² A:la:do: sa:lab a:no: ao iyo: da:da:sa:ga:, iyo: inin masiyo: hena bo:bo:ge sagasela:sa:ga: kolalifelabikiyo:, kalu a:ma:yo: wa:la:ba a:la:ta:ga:lo: keda:likilo: aneyo:, Ba:nsamen elo:wa keto: amio:, kab a:no: Ba:nsamena: masiya delena ba:ba:.

¹³ Ao iyo: a:no: ba:da:ga:yo:, iyo: nofolaki, inin helebeso:g ko:lo:wo: bidila:sa:ga:yo:, kelego: ililo:wo: donki wa:la dila:sa:ga:, a:ma:la: Isib amisa:na ha:na:ni ane.

¹⁴ Yuda o:lia: ene ao i o:lia:yo: Yosa:ba: aya fa:la:dowabikiyo:, Yosa:b e a ka o:sen ko:lo:, iyo: elo:wa gumisi fufudo:.

¹⁵ Yosa:b eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: o:b dimido:wo:? Kalu ne o:ngo: dowab wema:yo:, kelego: wo:no:ledo: delen a:no: ho:le ba:da:sen a:la:bo: giyo: mo:asulaya?”

¹⁶ Yosa:b eyo: a:la:sa:labiki, Yuda eyo: a:la:sio:, “Ni misa: kalu, to nililo: sa:ma:no: nowo:

aundo:ma. Nio: mogago:lo: mo:dimido: a:lakilo: sa:ma:no:wo: mada halaido:. Hendele, nililo: hala dimida:sen a:no: Gode eyo: kalaba widab ko:lo:, kaluwa: ene masi amilo: kabdo: delendo: ba:ba: a:no:lia:, nio: tambo gi madali nanog dian kalu doma:no:.”

¹⁷ Ko:sega Yosa:b eyo: a:ma:la: a:la:sio:, “Gilo: sa:lab o:leaumbo:, niyo: mada mo:dimidama:no:. Kalu masi amilo: kabdo: delen amilo: ba:ba: a:no:ko: ni madali nanog dian kulu dowaki, nol gio: go:ldo:wa gal:i ha:na:bi.”

¹⁸ A:la:sa:labiki Yuda eyo: Yosa:bdo:wa ka:gayaki a:la:sio:, “Ni misa: kulu, halaido: gilo:wo: Fa:lo:wa:lo: o:ngo: ko:sega, niyo: gemo:wo: towo: sa:ma:nigo:l ko:lo:, giyo: nemo:wo: gadia:so:bo.

¹⁹ Nio: tamin amilo: wilo: mio: amio:, giyo: nimo:wo: a:la:dabubadale, ‘Gio: go:l o:lia: gao nowo:lia:yo: o:saba?’

²⁰ A:la:dabu ba:dalikiyo:, niliyo: gemo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, ‘Do sulo:wo:lo: a:la:ta:ga: nao tif, dowal:lo: anaso: dowakilo: sa:la:liyo: o:sab. Ko:sega tif so:wa a:ma: ene aoley: sowo: ko:lo:, anowa:lo: sa:la:li imilise e o:sabiki, iyaya:yo: e mada alan asula:sen’ a:la:sio:.

²¹ “Giyo: to nilo: sio: a:no: da:da:ga:yo:, giyo: ‘Gao a:no: nelo: ba:ba:ni tililia: ya:bi’ a:la:sio:.

²² Ko:sega niliyo: gemo:wo: a:la:sio:, ‘So:wa a:no: iyayo: mo:ta:fo: ha:na:sen. E iyayo: ta:fo: ha:nalega, iyayo: soma:ib.’

²³ Ko:sega gi sa:lakiyo:, ‘Gao tif a:no: mo:tililia: yalega, gio: nelo: amio: mo:mena:ki, a:la:liki eleyo: dia:fa:no:’ a:la:sio:.

²⁴ A:la:fo:ko:lo: nio: a:ma:la: dolo:wa ha:na:sa:ga:, gilo: to sio: o:leaumbo: emo: sio:.

²⁵ “A:la:ta:ga: dow:a:yo: a:la:sio:, ‘Gio: a:ma:la:ha:na:saga:, ma:no: ha:lu nolo: a:kililia:ni hamana.’

²⁶ Ko:sega nio: emo:wo: a:la:sio:, ‘Nao tif we ni o:lia: mo:ha:nalega, Isibdo: bo:fo:lowan kalu a:ma:yo: nio: mo:ba:ba:no: a:la:sio: ko:lo:, nao tif ko mo:ha:nalega nio: a:ma:la:yo: mo:ha:na:no:.’

²⁷⁻²⁸ A:la:so:lo:liki, dow:a:yo: nimo:wo: a:la:sio:, ‘Ni ga, Lesol eyo: kalu so:wa a:la: sa:la:li, gio: a:no: asulo:. So:wa nowo: kelege dowab amio:, niyo: “E no: igo:la:sena:yo: hendele gegedelia:gane,” a:la:asulo: ko:lo:, e wa:kabiyo: niyo: mo:ba:ba:.

²⁹ A:la:ta:ga: ne anaso: dowo: ko:lo:, no:no:n so:wa tif ko:lo: ne o:lia:lo: a:lab welo: giliyo: tililia: ha:na:saga:, hid:a:yo: nowo: eyamio: fa:la:dowalega, giyo: ne nofolo: alan dima:ki dimia:ib ko:lo: ne sowakiyo:, dane ane hen a:na ha:na:ib.’ Dowa:yo: a:la:sio:.

³⁰⁻³¹ “A:la:fo:ko:lo: niliyo: dolo: amio: a:ma:la:yo: mo:tililia:ga: fa:la:dowalega, dow:a:yo: so:wa a:no: mo:mio:lo:b a:la:asulakiyo:, e kele asulaki soma:ib. Mo:wo: do o:lia: so:wa we o:lia:yo: mada kudo: ko:lo: so:wayo: o:salikiyo:, dowo:lo: o:mesa:ib. Ko:sega so:wa we sowalega, dowo:lo: soma:ib. A:la:galikiyo: niliyo: do sulo:mo:wo: nofolo: alan dima:ki dimia:ib ko:lo:, e sowa:saga:, dane ane hen a:na hamana:kiyo:, nili dimidama:ib.

³² Mo:wo: niyo: domo:wo: dinali sa:lakiyo:, ‘So:wa we niyo: a:ma:la:yo: mo:tililia:yalega, mo:gago: gemo:lo: dimiab a:no: ho:leno: tambo ne o:lia: dofo: ha:na:mela:ib.’

³³ Niyo: domo:wo: a:la:dinali sio: ko:lo:, o:go:

giyo: so:wa we sili alitaki, e ta:lian aumbo: ne ko:lo: gi nanog kalu doma:ki ta:foma. A:la:ta:ga: giyo: so:wa tif ko ao i o:lia: iyalo:wa hamana:ki ta:ta:bi.

³⁴ Mo:wo: so:wa we ne o:lia:yo: mo:ha:nalega, nelo: mada mo:ha:na:no:. Nofolo: alan dolo: amilo: fa:la:doma:ib a:no: ba:ba:no:wo: ne mada tagilab.”

45

Yosa:b eyo: eneno: ao imo:wo: fanda sio:

¹ Yosa:b e fo:g kagalowaki, kaluka:isale kegeo: a:ma: siwa:l amio: ya:li hagalema:no: dowabiki, ene nanog kalumo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale tambo ha:la:ya hamana:ki iliga:fo:ma,” a:la:sio: A:la:fo:k:lo: ene ao i a:no:ko: e o:lia: dotabiki, Yosa:b eyo: we neka: a:la:liki ao imo:wo: kalaba fanda wido:.

² Yosa:b e a:la:bo: wida:sa:ga:yo:, e halale ya:labikiyo:, Isib kaluka:isaley: elo: ya:lo: a:no: da:da:sa:ga: sa:la:i aneyo:, Fa:lo:wa: ayamilo: sa:sen kaluka:isale iyo:lo: dabu.

³ Yosa:b eyo: ao imo:wo: a:la:sio:, “Ne Yosa:bka!: Ni dowo: o:saba?” a:la:dabu ba:ba:. Ko:sega ao iyo: e hendele fanda ba:dakiyo:, iyo: iliga:sa:ga: tagilaki, towo: a:ma:la:bo: mo:sa:ma:no: dowo:.

⁴ A:la:fo:k:lo: Yosa:b eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: nelo: wena mena.” Iyo: ma:uwo:wa ha:na:ga: dowabiki, eyo: a:la:sio:, “Ne gili gao Yosa:b. Giliyo: ne moleya: kilili ko:lo:, a:na ilikiyo: ne Isib hen wenamio: a:na fa:la:dowo:.

5 A:la:go:ko:lo: ne wena kililia:ga: iliga:fo:
a:la:bo:, giliyo: go:no:n a:ma:la:yo: mo:gadiaki,
kele asula:so:bo! Mo:wo: kaluka:isaleya:
mela:no:wo: tili doma:kiyo:, Gode eyo: ne tamin
wena iliga:fo:.

6 Dona a:la: us wenamio: ma:no:wo: mo:fa:la:ne
ko:lo:, maiyo:wo: alan dowab. Dona bila:fo: nowo:
fa:la:dowalikiyo:, molofa alan dowaki, egelo:
amio: eyo: mo:gelalikiyo:, ma:no:wo: mo:dia:ib.

7 Gode eyo: so:lo: gilo:wo: alanasuwa:fa:no:
a:lakiyo:, gio: daneliabena:ki, Gode eyo: ne wena
tamina iliga:fo:.

8 A:la:go:ko:lo: giliyo: ne wenami iliga:fo:ma.
Ko:sega Gode eyo: ne wena iliga:tabiki mio:
A:la:ta:ga: Gode eyo: ne Fa:lo:wa: iya o:ngo: ta:taki,
Fa:lo:wa: ayo: a:la:ta:ga: Isib heno: tambo nemo:
bo:fo:melea:ki ta:fo:.

9 “A:la:fo:ko:lo: gio: a:ma:la: bo:bo:ge
ha:na:saga:, dolo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sa:la:bi,
‘Gi so:wa, Yosa:b eyo: gemo:wo: a:la:saga:fo:,
“Gode eyo: ne Isib heno: nemo: bo:fo:melea:ki
ta:fo: ko:lo:, giyo: mo:amalaki, nelo:wa bo:e tigini
ya:bi.

10 Gelo:, gi so:wayo:lo:, gi ma:muwo:lo:, no:
fofo:wo:lo:, gilo: amilo: a:lab a:no: tambo nelo: so:l
aniba Gosen hen a:na mesa:ni ya:bi.

11 Gio: hen a:na salikiyo:, niyo: bo:fo:mela:no:
Mo:wo: dona bila:fo: a:namilo: ma:no:lo:ma
dowakilo: maiyo: alan doma:ib a:no:
o:fa:la:doma:nigab ko:lo:, gelo: gi so:lo:wo:lo:,
a:la:ta:ga: gilo: amilo: a:lab a:no: tambo maiyo:wo:

mo:doma:ki, niyo: bo:fo:mela:no:.” Giliyo:
domo:wo: a:la:sala:bi.’”

12-13 Yosa:b eyo: a:kudu sa:laki a:la:sio:, “O:go:
ginin siya:yo: ne Yosa:bo:lo:b a:la:bo: fanda
ba:dab. A:la:ta:ga: naole Ba:nsamen gelo: ne
Yosa:bo:lo:b a:la:bo: fanda ba:dab ko:lo:, gio:
ha:na:ga:yo: ne Isib amilo: bo:fo:lowan kalu
dowo: a:no:lia:, gili siya:lo: ba:dab a:no: tambo
domo:wo: fanda sa:la:saga:, e bo:bo:ge wena
tililia: ya:bi.”

14 Yosa:b eyo: a:la:sala:saga:, aole Ba:nsameno:
fafula:fo:liko a:la:yo: ya:fodo:

15 A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: ao i nolo:lo: mimilaki,
a:na ya:fodo:. A:ma: fa:s amio: ao iyo: Yosa:b
o:lia:yo: a:na tola:.

16-17 Fa:lo: o:lia: kaluka:isale ene ayamilo:
sa:sen i o:lia:ma:yo:, “Yosa:ba: ene ao iyo:
mio:ka:” a:la:bo: da:da:saga:yo:, Fa:lo: o:lia: ene
nanog kaluka:isale iyo: mada sagalaki, Fa:lo:
eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Giyo: gao imo:wo:
a:la:saga:ta:bi, ‘Giliyo: we au dimidama. Gio:
kelego:lo: dia:ha:na:no: no: a:no: dimidalia:ga:,
Ka:ina:n hen a:na a:ma:la: ha:na:bi.

18 A:na fa:la:dowakiyo:, gili go:lo:lo:, gili
so:lo:wo:lo: nelo: wena tililia:ga: ya:bi. Gio:
wena fa:la:dowalikiyo:, niyo: Isib hen wenamio:
hen nafale nowo: gimo: dimia:no: ko:lo:, giliyo:
ma:no: nafa hen wenamilo: fa:la:dowa:sen a:no:
na:mela:ib.”

19 A:la:ta:ga: Yosa:b giyo: to welo: a:la:saga:ta:bi.
‘Giliyo: we au dimidama. Donkiya:lo: i
fofodo: susululilia: ha:na:sen Isib hen wilo:
da:lab a:no: giliyo: nolo: Ka:ina:n hen a:na

dia:ha:na:sa:ga:yo:, gili so:wagalin o:lia:, ga o:lia:yo:, a:la:ta:ga: go:lo:lo: iyo: tambo i fofodo: wa:l a:na kandaya:sa:ga:, a:ma:la: ya:bi.

²⁰ Isib hen amilo: kelego: nafale da:lab we niyo: gimo: dimia:no: ko:lo:, kelego: ginido: Ka:ina:n hen a:namilo: da:lab a:no:, giliyo: ka ta:fo: ya:bi.’ Giyo: gao imo:wo: a:la:sa:la:bi” Fa:lo: eyo: a:la:sio:.

²¹ Fa:lo: elo: sio: au, Isolaela: insiso:ima:yo: a:la:dimido:. Yosa:b eyo: Fa:lo:wa: towo: kudu ha:naki, donkiya:lo: i fofodo: susululia: ha:na:sen a:no: imo: dimia:sa:ga:, iyo: toga ha:na:ga: ha:nakilo: ma:no: ma:no:wo: a:na dimi.

²² A:la:ta:ga: eyo: ao imo:wo: helebeso:g ho:gi ka:ma:no:wo: imilida:la: sagalifa:. Ko:sega eyo: silba mole 300 a:la:fo: o:lia: helebeso:g ho:gi ka:ma:no:wo: bila:fo: o:lia:yo: Ba:nsamen emo: dimi.

²³ A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: boba kelego: iyamo:lo: dimina:kilo: iliga:fo:wo: we. Isib hen amilo: kelego: nafaley: donki do:la:fo: wa:l a:na dila:la:ga: a:na iliga:fo:. A:la:ta:ga: donki mala do:la:fo: wa:l a:namio: ma:no:wo: iyayo: a:ma:la: Isib hena yaki maiya:ki, a:na dila:sa:ga: iliga:fo:.

²⁴ A:la:dimida:sa:ga:, Yosa:b eyo: ene ao iyo: a:ma:la: iliga:taki a:la:sio:, “Gio: toga ha:nakiyo:, towa:yo: kega:likiyo: ha:na:so:bo.”

²⁵ A:la:fo:ko:lo: ao iyo: Isib heno: ta:ta:sa:ga:, Ka:ina:n hen a:namio: iya Ya:kobdo:wa fa:la:dowo:.

²⁶ Iliyo: iyamo:wo: a:la:sio:, “Yosa:bo: mo:sowo: o:sab. Isib heno: tambo e bo:fo:melea:ki, e misa: ta:fo:lo:bo:ka:!” a:la:sio:. A:la:sa:labiki Ya:koba: ene asulo:wo: ko:ndo:feliaki, eyo: mo:tilidabu.

²⁷ Ko:sega Yosa:b elo: sio: a:no: ao ima:yo: iyamo:wo: tambo malolo meabiki dabu, a:la:ta:ga: Ya:kob e a:ma:la: Isib mena:ki a:la:ta:ga: kelego: donkiya:lo: i fofodo: susululia: ha:na:sen iliga:fo: a:no: eyo: ba:dakiyo:, asulo: elo:wo: o:li a:dowo:.

²⁸ A:la:ta:ga: Isolael eyo: a:la:sio:, “A:no: o:li. O:go: ni so:wa Yosa:bo: o:sab a:la:tiliasulo:l ko:lo:, ne o:soma:ni ilikiyo:, na: so:wa ko:le ba:ba:ni ha:na:nigo:l.”

46

Ya:koba: e so:lo:wo: Isib a:na ane

¹ A:la:fo:ko:lo: Isolael e kelego:wo: tambo dimidalia:sa:ga: ane. E Bilsiba hen a:na fa:la:dowakiyo:, iya Aisa:ga: Godemo:wo: wabulu sa:lakiyo: bobayo: a:na so:me.

² A:la:dimida:sa:ga:yo: nulu a:namio: Gode eyo: Isolaelbo:wo: ofo fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Ya:kob, Ya:kob.” A:la:ho:idabikiyo: “O:ba, ne weko:” a:la:sio:.

³ “Ne Gode, go:la: Godeyo: ne ko:lo:, ge Isibdo: ha:na:no:wo: tagio: dowaso:bo! Mo:wo: niyo: hen a:namio: ge so:lo:wo: modo: fa:la:doma:ki dimidama:no:.

⁴ Ne ge o:lia: Isib ha:na:sa:ga: dofo:la:ga:yo:, tif amio: hendele niyo: so:lo: gilo:wo: a:ma:la: hen wena tililia: mia:no:. Ko:sega ge ha:sa sena sowaliki, Yosa:b e ge o:lia: siliki, si gilo:wo: go:lu alifa:ib.” Gode eyo: a:la:dinali sio:.

⁵ Ya:kob e Bilsiba a:na ta:ta:sa:ga: ane. Ya:koba: so:wa iyo:, ini so:wa iyo:lo:, ingala:la:yo:lo:, a:la:ta:ga: iya Ya:kobo:, i fofodo: Isiba: misa: kaluwa:lo: iliga:fo: a:na disa:la:sa:ga: ha:na:sio:.

⁶⁻⁷ Iyo: Isib a:na ha:nakiyo:, no: fofo: o:lia: kelego: nafale Ka:ina:ndo: di a:no:lo: tambo Isib dia:gane. Ya:koba: ene kalu so:waleylo:, ene ida:yo:lo:, ene ema:mu iyo:lo:, i a:no:lo: tambo enen o:lia: Isib ane.

Ya:koba: insiso:iyo: we

⁸ Ya:kob, ene wi nowo: Isolael ko:lo: ene insiso:i o:lia:yo: e Isib hen a:na ane. Ene so:lo: e o:lia:lo: ane wi agelo:wo: we.

Ya:koba: so:wa wa:la:bo:, Luben.

⁹ Lubena: insiso:iyo: we. Hanog, Balu, Heslon, o:lia: Kami.

¹⁰ Simeona: insiso:iyo: we. Yemuel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohal o:lia: So:l. So:l a:ma: ene anowo: Ka:ina:n ga.

¹¹ Libaiya: insiso:iyo: we. Geson, Kohat, o:lia: Melali.

¹² Yudaya: insiso:iyo: we. Ea, Onan, Sa:la, Beles o:lia: Yela. Ko:sega Ea o:lia: Onan o:lia:yo: Ka:ina:n a:naka sowo:. Belesa: insiso:iyo: Heslon o:lia: Hamul.

¹³ Isakaya: insiso:iyo: we. Tola, Fufa, Iob o:lia: Simlon.

¹⁴ Sebuluna: insiso:iyo: we. Selet, Elon o:lia: Yalel.

¹⁵ Kalu i a:no: Lea elo: Ya:kobo:lo: sa:la:meo: o:m. Lea e Mesobotemia silikilo: so:wa sa:la:la: o:lia: e ma:mu i o:lia:yo:, a:la:ta:ga: ka:isale so:wa, Daina a:no: tambo agelo:wo:, do:la:fo: otalen a:la:ta:ga: otalen dowo:.

¹⁶ Gada: insiso:iyo: we. Sifion, Hagi, Suni, Esbon, Eli, Alodi o:lia: Aleli.

¹⁷ Asela: insiso:iyo: we. Imina, Isfa, Isfi, Belia
a:la:ta:ga: ini adowo: Sa:la. Beliaya: kalu so:wa
a:la:yo: Hebel o:lia: Makiel.

¹⁸ Kaluka:isale do:la:ta:ga: do:go:fela:fo: a:no:,
Silbaya: inso: o:lia: inu o:lia:lo: dikudu agelo:wo:
o:m. Nanog dian ga, Silba a:no:, Laban eyo:
Leamo: dimi.

¹⁹ Ya:koba: inga Lesol elo: so:wa sa:la:liyo: we.
Yosa:b o:lia: Ba:nsamen.

²⁰ Isib a:namio:, On amisa:ndo: gulugululo: alo:
bo:fo:lowan kalu Botifelaya: ida:, Asenat e, Yosa:b
e dia:sa:ga:, kalu so:wa a:la:, Manasa dia: A:flam
dia: sa:la:li.

²¹ Ba:nsamena: insiso:iyo: we. Bela, Bekel,
Asbel, Gela, Naman, Ehi, Los, Mubim, Hubim
o:lia: Alda.

²² Kalu so:wa do:la:ta:ga: fa:la:da:in i a:no:,
Lesola: inso: o:lia: inu o:lia:lo: dikudu agelo:wo:
o:m.

²³ Dan eyo: kalu so:wa imilise, Husim ko:lo:
sa:la:li.

²⁴ Nabtaliya: insiso:iyo: we. Yasel, Guni, Yesel
o:lia: Silem.

²⁵ Kalu i a:no: Bilha elo: Ya:kobo:lo: sa:la:meo:
o:m. Bilhaya: inso: o:lia: inu o:lia:lo: dikudu
agelo:wo: doma:la:fo: dowo:. Nanog dian ga, Bilha
a:no:, Laban eyo: Lesolmo: dimi.

²⁶ A:la:fo:ko:lo: Ya:koba: ene eso:lo:le Isibdo:
ha:na:sa:ga:lo: sen a:ma: wi ko:lo: dikudu
agelo:wo:, do:la:lowo: do:go:fe a:la:ta:ga:
do:go:fela:fo: o:m. A:la:fo: ko:sega, Ya:koba:
inso:wa: ingala:la: a:no: mo:agelo:.

27 A:la:ta:ga: Yosa:b e Isib silikiyo:, so:wayo:
a:la: sa:la:li. A:la:fo:ko:lo: Ya:koba: eso:lo: ko:lo:
Isib hen a:na ha:na:sa:ga:lo: sen a:no:lia: dikudu
agelo:wo: do:la:lowo: dom a:la:fo: fa:la:dowo:.

Ya:koba: eso:lo:wo: Isib fa:la:dowo:

28 Ya:koba: eso:lo:wo: Isib ha:na:nikiyo:,
Gosendo: ha:na:no: togo: wala sama:kiyo:,
Ya:kob eyo: Yudayo: Yosa:bdo:wa tamina iliga:fo:
A:la:gabiki Yuda eyo: togo: imo:wo: widabiki, iyo:
Gosen hen a:na fa:la:dowo:.

29 Yosa:b eyo: ene ho:s amilo: i fofodo: kalulo:
dia:ha:na:sen a:no: dimidalia:sa:ga:, Gosen hen
a:namio: iya Isolaelo: ba:ba:ni ane ko:lo:, iyayo:
galiliakiyo:, iyaya ta:li dofo:liki, e a:na ya:la:liki
elen.

30 Isolael eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “O:go: niyo:
ge o:sabi bo:do:l ko:lo:, ne o:li o:la:ga: soma:no:”
a:la:sio:.

31-32 Yosa:b eyo: ene ao imo:wo: a:la:ta:ga:
iyaya: eso:lo:mo:wo:lo: a:la:sio:, “Ne Fa:lo:lo:wa
ha:na:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:sa:ma:no:, ‘Nao o:lia:
dowa: ene eso:lo: o:lia:yo: Ka:ina:n heno: ta:ta:ga:
nelo:wa mio:. Kalu i we no: fofo:lo: bo:fo:lowan
kalu ko:lo: mio:. Ini kelego:wo: dia:b a:la:ta:ga: ini
sibiyo:lo:, kaowo:lo: tililia: mio:’

33-34 Niyo: Fa:lo:mo:wo: a:la:bo: sa:ma:nigo:l
ko:lo:, eyo: gio: elo:wa mena:ki ho:id:a:sa:ga:, ‘Gio:
o:b nanog diano:’ a:la:dabu ba:dalikiyo:, giliyo:
a:ma:la: a:sa:lakiyo:, ‘Kalu alan, nio: no:lo: fo:
fan kalu. Nio: so:wagalina a:la:ta:ga:lo: nanogo:
a:no:ko: dia:li mio: ko:lo: so:l. A:la:ta:ga: nili
ma:muwalo: a:la:dimida:i ya:lowan.’ Giliyo:

a:la:sa:lalega, Fa:lo: eyo: gio: Gosen hen we-naka sa:bika: a:la:likiyo: dinali sa:ma:ib, mo:wo: Isib kaluka:isaley: sibili: fofan kalu o:lia:lo: mesa:no:wo: mada mo:bea:sen ko:lo:, giyo: wena mesa:ib.” Yosa:b eyo: a:la:sio:.

47

Ya:koba: eso:lo:wo: Gosen hen a:na sen

¹ A:la:fo:ko:lo: Yosa:b e Fa:lo:lo:wa ha:na:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Ni dowo:lo:, nao iyo:lo:, ini no: fofo:wo:lo: a:la:ta:ga: kelego: inido:wo:lo: tambo, Ka:ina:n heno: ta:ta:ga: ya:ga:, o:go: iyo: Gosen hen wena sab.”

² Yosa:b eyo: ao i bila:fo: nolo: da:fea:sa:ga:, Fa:lo:wa: wo:lokana kagama:ki ta:fo:.

³ A:la:ta:ga: Fa:lo:wa:yo: ao imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: o:b nanog dia:seno:? ”

A:la:dabu ba:dabiki, iliyo: a:la:sio:, “Kalu alan, tamin amio: nili ma:muwo: sibi bo:fo:lowa:sen ko:lo: o:go: niliyo:lo: sibi bo:fo:ta:sen.

⁴ Nio: hen wenamilo: o:mesa:ni mio: a:no:, Ka:ina:n hen amio: maiyo:wo: alan fa:la:dowabiki go:. Hen a:namio: no: fofo: nililo:wo: fugus ma:no:wo: aundo:ma dowabi mio: ko:lo:, giyo: o:li a:la:asulalega, gi nanog dian kalu nio:, Gosen hen wena o:mesea a:la:sama.”

⁵⁻⁶ A:la:dabu ba:dabiki, Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Go:l o:lia: gao o:lia:yo: gelo: amio: fa:la:dowabo:lo:biki, Isib wiyo: hen nafa imilig nowo: ge asulo: ko:lo:, iyo: hen nafa a:na mesea:ki ta:ta:bi. Iyo: Gosen hen a:na mesa:no:wo: o:li ko:lo:, ge so:lo: usamio:, no: fofo:lo: bo:fo:lowan

kalu nolo: ego:le dowo:lalega, kalu i a:no: ni no:
fofo: a:no: imo: bo:fo:melea:ki ta:ta:bi.”

^{7,8} A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: iya Ya:kobo: tililia:ga:,
Fa:lo:lo:wa fa:la:dowakiyo:, iyayo: Fa:lo:mo: wido:.
Ya:kob eyo: Fa:lo:mo: sa:lakiyo:, “Gode eyo: ge
nafale mesea:ki ta:fa:ib” a:la:sio:. A:la:ta:ga: Fa:lo:
eyo: emo: dabu ba:dakiyo: a:la:sio:, “Ge donayo:
o:biba:s gulula:yo:?”

⁹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:kob eyo: a:ma:la:yo:
a:la:sio:, “Ne henfelo: wilo: ta:i mio:wo: donayo:
130 a:la:fo: ko:lo: gulula:. Ne donayo: modo:lo:
mo:dowo: ko:sega, ho:leno: tambowo: nelo: amio:
hida:yo:wo: modo: fa:la:dowa:len. Ni ma:muwo:
donayo: modo: elen ko:lo:, dona nilo:wo: ili tinio:
a:la:sio:.

¹⁰ Ya:kob eyo: Fa:lo:wo: nafale mesea:ki,
Godemo: wa:ka dulugu sa:la:sa:ga: ane.

¹¹ Yosa:b eyo: Fa:lo: elo: to sio: a:no: ko:lo: kudu
ha:nakiyo:, iya o:lia: ao o:lia:yo: Isib hen nafa,
Lameses amisa:n anib amilo: elen a:no: imo: dimi.

¹² A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: iya o:lia:, ao o:lia:
a:la:ta:ga: ili so:lo:wo:lo: tambo ma:no: ma:no:wo:
dimiaki, so:lo: enedo: ililo: sab au sa:ga:li ane.

*Maiyo:wo: alan fa:la:dowabiki, Yosa:b eyo:
ma:no:wo: dimia:len*

¹³ Isib hen o:lia: Ka:ina:n hen o:lia:
a:namio:, ma:no: ma:no:wo: mada aundo:ma
dowaki, maiyo:wo: alande fa:la:dowo: ko:lo:,
kaluka:isaleyo: tambo mogaila:.

¹⁴ Hen a:la: a:namio:, kaluka:isaleyo: ma:no:
kililia: ya:labikiyo:, mole ililo:wo: kedefo:.
A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: mole a:no: kegea:sa:ga:,
Fa:lo: elo:wa dia:gane.

¹⁵ Isib kaluka:isale o:lia: Ka:ina:n kaluka:isale o:lia:yo: moleyo: kedetabiki, iyo: ha:na:sa:ga: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Nio: moleyo: kedefo: ko:lo:, ma:no:wo: mo:nalega, nio: mada ko:na:ma soma:nigab. A:la:fo:ko:lo: giyo: ma:no:wo: nimo:wo: dimina.”

¹⁶ A:la:dabu ba:dabiki, Yosa:b eyo: a:la:sio:, “Mole gililo:wo: kedefo:lo:biki, ma:no: kililia:nikiyo:, no: fofo: gillilo: a:no: nemo: dimia:bi.”

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: iliyo: sibiyo:lo:, kaowo:lo:, goudiyo:lo:, donkiyo:lo:, ho:so:lo: Yosa:b elo:wa tililia: yabiki, ma:no: a:no: no: fofo: a:ma: kililia:len. Dona a:namio:, iliyo: ma:no:wo: no: fofo: a:ma: kililiya:i ha:na:la:ga:, no: a:no:lo: kedefo:.

¹⁸ Dona a:no: ta:ta:sa:ga:, dona nowo: a:fa:la:dowabiki, iyo: Yosa:bdo:wa ya:sa:ga: a:la:sio:, “Kalu alan, niliyo: to we gemo:wo: mo:wo:no:le dia:fa:no:. Nio: moleyo: kedeta:b, a:la:ta:ga: no: fofo:wo:lo: gemo:lo: dimi ko:m. Niliyo: ma:no: a:kililia:no:wo: kelego: nowo: mada aundo:ma, a:la:bo: giyo: o:li fanda ba:dab. Ninin do:mo: o:lia: hen o:lia: a:no:ko: dowab.

¹⁹ Nio: gio: ba madali bo:fo:lab amio: sowalega, a:no: mo:ililo:. A:la:ta:ga: nili heno:lo: mogagima:kiyo: ta:ta:so:bo. A:la:fo:ko:lo: niliyo: ma:no: kililiakiyo:, nili hen o:lia: ninin do:mo: o:lia:ko: gemo: dimia:no:. A:la:galikiyo: nio: Fa:lo:wa: ene madali nanog dian kaluka:isale doma:no: a:la:ta:ga: nili heno:lo: eno: doma:ib. Heno: mogagabena:ki a:la:ta:ga: nio: ma:no:wo: o:na:li mesea:kiyo:, giyo: nililo: fo gema:no:wo: dimina”

a:la:sio:.

20-21 A:la:go:ko:lo: Isib kaluka:isaleyo: maiyo:wo: mada alan dowabiki, hen ililo: a:no: Yosa:bo: tambo kililima:ki dimia:len. A:la:dimida:labiki, iyo: tambo Fa:lo:wa: madali nanog dian kaluka:isale fa:la:dowaki, Isib hen a:no: tambo Fa:lo: eno: dowo:.

22 Ko:sega Fa:lo: eyo: Isib bobalo: so:mea:sen kalu imo:wo: moleyo: dimia:sen ko:lo:, iliyo: ma:no:wo: o:li kililia:len. A:la:fo:ko:lo: Yosa:b eyo: Isib heno: tambo kilili ko:sega bobalo: so:mea:sen kaluwa: hen inido:leyo: mo:kilili.

23 Ho:len a:namio: Yosa:b eyo: kaluka:isalemo:wo: a:la:sio:, “O:go: niyo: gili hen o:lia: kaluka:isale giyo:lo: tambo Fa:lo:wa: eno: doma:ki kilili. A:la:fo:ko:lo: niyo: fo we gimo: dimio:l ko:lo:, giliyo: a:no: ko:lo: gela:bi.

24 Fowo: hedasaga: nafalialiki tula:sa:ga:yo:, giliyo: ma:no: tu a:no: bila:fo: aloba:da:sa:ga:, heb imilise nowo: Fa:lo:mo: dimia:bi. A:la:ta:ga: heb fa:la:da:in o:dowab a:no: go:no:n dia:sa:ga:, nolo: tifa egema:no: dia:taki, nolo: ge o:lia:, gi so:wagalino:lo:, a:la:ta:ga: gi so:lo:wo:lo: tambo na:bi.”

25 A:la:sa:labiki kaluka:isale iliyo: a:la:sio:, “Giyo: nio: mo:soma:ki asufa: ko:lo:, kalu alan giyo: a:la:asulalega, nio: Fa:lo:wa: madali nanog dian doma:no:.”

26 Ho:len a:namio: Yosa:b eyo: ele nowo: Isib a:na saefa:. Fowo: tulakiyo:, heb bila:fo: aloba:da:sa:ga:, imilig nowo: Fa:lo:mo: dimiaki, fa:la:da:in alobanalifa: a:no: kaluka:isale inin dia:ib. O:go: ele a:no: o:kudu ha:na:lab. Ko:sega

bobalo: so:mea:sen kaluwa: hen ililo:wo: Fa:lo:
eyo: mo:di ko:lo:, i a:no: hendo: biso: a:lab.

²⁷ Isolaela: eso:lo:wo: Isib hen a:nami, Gosen
hen a:naka sen. Hen a:na silikiyo:, iliyo:
hen heb nolo: kilili, a:la:ta:ga: iliyo: so:wayo:
sa:la:la:labikiyo:, modo: ko:lo: fa:la:dowo:.

²⁸ Ya:kob e Isib a:namilo: seno: donayo:
do:la:ta:ga: doma:la:fo: gulula: ko:lo:, e dona
dikudu agelo:wo: 147 a:la:fo: ko:lo: gulula:

²⁹ A:la:fo:ko:lo: Ya:kob e soma:no:wo: ko:na:ma
dowabikiyo:, eyo: Yosa:bo: ho:lelia:sa:ga: emo:wo:
a:la:sio:, “Giyo: nemo:wo: sagalalega, gi dagiyo: ni
fe ha:ga golofo:liki, nemo:wo: a:la:dinali sama. Ne
sowalikiyo: Isib hen wenamio: daida:so:bo.

³⁰ Ni do:mo:wo: ni ma:muwa: do:mo:lo: difa:
a:na dia:foma:ki asulab ko:lo:, ni do:mo:wo:
dia:ha:na:ga: Isib hen we ta:ta:sa:ga:, ni ma:mulo:
difa:lo:wa dia:ta:bi. Giyo: a:la:dimidama:no:
a:la:liki dinali sama.” A:la:sa:labikiyo: Yosa:b
eyo: a:la:sio:, “Gilo: sa:lab ko aumbo:, niyo: dim-
idama:no:.”

³¹ A:la:ta:ga: Ya:kob eyo: a:la:sio:, “To a:no: ha-
lale alitakiyo:, Godeya: wi amio: nemo:wo: dinali
saefoma.” A:la:sa:labiki Yosa:b eyo: Godeya: wi
amio: dinali sio:. A:la:sa:la:sa:ga:yo: Ya:kobo: ene
uwo:ba alifo:likiyo:, Godemo:wo: sagala:liki wab-
ulu sio:.

48

*Ya:kob eyo: Manasa o:lia: A:flam o:lia:yo: nafale
mesea:ki, Godemo: towo: salifa:*

¹ Ho:len noло: ta:ta:sa:ga:, Yosa:b eyo: iyayo: walaf da:laka: a:la:da:dabiki, eyo: inso: Manasa o:lia: A:flam o:lia:yo: tililia:sa:ga:, Ya:kobo: ba:ba:ni ane.

² Yosa:bo: mio:ka: a:la:bo: Ya:kobo: da:da:ga:, e uwo:b amilo: alifo:leno: ha:sa ka halale dasilia:ga: sen.

³⁻⁴ Ya:kob eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Gode Halaido:lo: A:labo: e ko:lo: Ka:ina:n hen amio: Lus amisa:n a:namio: nelo:wa handalota:ga:, ne halaido: doma:ki sa:lakiyo: a:la:sio:, ‘Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:nab a:no: modo: ko:lo: fa:la:doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, geya a:la:ta:ga:yo: so:lo:wo: alan fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: hen we gemo:wo:lo:, so:wa gilo: sa:la:la:i ha:nab o:mo:wo:lo: tambo dimiaki, gio: ho:leno: tambo biso:lo: dowa:i ha:na:mela:ib.’ Gode eyo: nemo:wo: a:la:dinali sio:.

⁵ Ne Isib hen wiyo: semo:mio: amilo: gilo: so:wa a:la: ko:lo: Isibdo: sa:la:li a:no:, ne dio:l. A:flam o:lia: Manasa o:lia:yo: ni so:wa Luben o:lia: Simeon o:lia: o:ngo: doma:ib.

⁶ Ko:sega giyo: a:la:ma: fa:s amio: so:wa noло: a:sa:la:lialega, so:wa a:no: ga:no:le doma:ib ko:lo:, dabun nilo: aloba:dakiyo:, iyo: a:la:ma: ha:ga iliki dia:ib.

⁷ Ne Mesobotemia ta:ta:ga:, Ka:ina:n hen a:na ha:na:ni ha:nakiyo:, A:fla:ta amisa:n amio: semo: fa:la:dowo:wa, Lesol e a:na sowo:. E sowabikiyo:, Ne nofolo:wo: alan dowa:sa:ga:, A:fla:talo: ha:na:sen tog anib a:na dali alifa:. A:fla:ta amisa:n a:no: o:go: Ba:diliha:m a:la:sa:la:sen.” Ya:kob eyo:

a:la:sio:.

⁸ Yosa:ba: so:wa a:la: a:no: Ya:kob eyo:
ba:da:ga:yo: a:la:sio:, “So:wa we o:ba?”

⁹ Yosa:b eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “So:wa a:la:
we, ne wena sen amilo: Godeya:lo: nemo:lo:
dimiyo: we.” A:la:sa:labiki Ya:kob eyo: a:la:sio:,
“Gi so:wa a:la:ko nafale mesea:ki, niyo: Godemo:
dulugu sa:ma:nigo:l ko:lo:, nelo:wa tililia: mena,”
a:la:sio:.

¹⁰ Ho:len a:namio: Isolael e anaso: dowakiyo:,
ene siyo: funa: dowaki mo:ba:ba:no: dowo:.
A:la:go:ko:lo: Yosa:b eyo: ene so:wa a:la: a:no:
tililia:ga:, iyaya: anib a:na ta:tabikiyo:, Isolael eyo:
a:la: a:no: fafula:fo:likimimilo:.

¹¹ Isolael eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:, “Ne ge misio:
wa:kabiyo: mo:ba:ba:no: a:la:asulo: ko:sega, Gode
eyo: ne asufa: ko:lo:, o:go: ge o:lia: gi so:wa o:lia:yo:
misio: bo:do:l.”

¹² A:la:sa:labiki inso: a:la: Isolaela: gul anib
amilo: sen a:no: Yosa:b eyo: gasilia:ga: ha:la:
doba:da: ta:ta:ga:, e iyayo: wabudakiyo:, hena
gulalu siliki misa:fu ali.

¹³ A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: ene so:wa a:la:yo: tililia:
ya:ga:, iyaya: aniba kagama: yakiyo:, A:flam e
Isolaela: dagi fo:fo:doloba:da: ta:taki, Manasa e
Isolaela: dagi ilili doba:da: ta:fo:.

¹⁴ Ko:sega Isolael eyo: ene dagiyo: wo:idale
dimiakiyo:, dagi ililib a:no: so:wa tif, A:flama:
misa:ya dia:taki, dagi fo:fo:dolobo: so:wa wa:la:b,
Manasaya: misa:ya difa:.

¹⁵ A:la:dimida:sa:ga: Isolael eyo: Yosa:bo: nafale
mesea:ki, Godemo: dulugu sa:laki a:la:sio:,
“Ni ma:mu Ablaham o:lia: do Aisa:g o:lia:ma:lo:

kudu ha:na:seno: Gode ge.

A:la:ta:ga: ho:len nelo: sa:la:lia a:la:ta:ga:
dowa:i mio: wenamio:, nelo: dinafalo:
bo:fo:lowa:seno: Gode ge.

16 Hida:yo:wo: nelo:wa fa:la:dowo: amio:, ge
ma:mula: kalu o:ngo: fa:la:dowaki, ne
asuwa:ta:sen.

A:la:fo:ko:lo: o:go: Gode giyo: so:wa a:la: we
asuwa:taki, nafale mesea:ki ta:ta:bi.

A:la:ta:ga: ne ma:mu Ablahama: wiyo:lo:, do
Aisa:ga: wiyo:lo:, ni wiyo:lo: mo:sulu
hamana:ki,
a:la:ma: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab a:ma:yo:lo:
henfelo; wenamio: modo: fa:la:doma:ki
ta:ta:bi.”

Isolael eyo: a:la:dulugu sio:

17-18 Yosa:b eyo: iyaya: dagi ililib ko:lo: A:flama:
misa: amilo: dia:tab a:no: ba:da:sa:ga:, e mo:beaki,
iyaya: dagi a:no: Manasaya: misa:ya a:dia:foma:ki
a:na dia:ga:yo:, iyamo:wo: a:la:sio:, “Do, giyo:
halayo: a:la:bo: dimida:so:bo. So:wa we wa:la:b
ko:lo: gi dagi ililiba:yo: e misa: wena dia:foma”
a:la:sio:.

19 Ko:sega iyaya:yo: Yosa:b elo: to sa:lab a:no:
mo:da:daki, emo:wo: a:la:sio:, “Ni so:wa, ne
mo:wo: asulufo:liki dimido:l. Wa:la:b so:wayo:lo:
alan dowaki, ene eso:lo:wo:lo: alan fa:la:doma:ib.
Ko:sega gi so:wa tif wema: wiyo: alan dowaki
wa:la:b so:waya: wiyo: tininima:ib. A:la:ta:ga:
so:wa elo: sa:la:la:i ha:nab a:no:lo: mada modo:
ko:lo: fa:la:dowa:i ha:na:ib.”

20 A:la:ta:ga: Isolael eyo: a:la:yo: Godemo:wo:
nafale mesea:kiyo:, tow: a:la:dulugu sio:,

“Tif amio: Isolael kaluka:isale iliyo: kalu nolo:
 nafale mesea:kiyo: a:la:s:a:ma:ib,
 ‘A:flam dia: Manasa dia:mo:lo: Godeya:lo:
 nafa dimido: o:leaumbo:, o:go: gemo:wo:lo:
 a:la:dimida:melea:ki asulab.’”

A:la:s:a:lakiyo: Isolael eyo: A:flama: wiyo: iwalu
 dia:taki, Manasaya: wiyo: ha:ga difa:.

²¹ A:la:ta:ga: Isolael eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:,
 “Ge dabuma. Ne ko:na:ma soma:nigo:l, ko:sega
 Godeyo: ge o:lia: dofo: ha:na:la:ga:yo:, ge
 ma:muwa: hena a:ma:la: tililia: ha:na:ib.

²² Ni heno: na: so:wa imo:wo: aloba:dakiyo:, hen
 heb nolo:lo: gemo:wo: a:dimia:no:. Tamin amio:
 niyo: da: inso: o:lia: helebe o:lia:ma: Amol kalu
 i o:lia: buba:s:a:ga:, Sekem hen nafa, misio: anib
 doba:da:lo: a:no: a:na di ko:lo:, o:go: hen heb a:no:
 gemo: dimio:l.” Ya:kob eyo: a:la:sio:.

49

*Ya:kob eyo: insiso:iyo: nafale mesea:ki, dulugu
 sio:*

¹ Ya:kob eyo: insiso:iyo: ho:id:a:s:a:ga: imo:wo:
 a:la:sio:, “Niyo: gemo:wo: tif amilo: gilo: ta:i
 ha:na:no:wo: ko:lo: walama:nigo:l ko:lo:, gio: nelo:
 wena kegenema.

² “Gio: tambo Ya:koba: insiso:i ko:lo:, gio: ua
 kegea:s:a:ga: dabuma.

Ni wi nowo: Isolael ko:lo:, go:la:lo: to
 sa:ma:nigo:l we dabuma.

³ Luben, ni so:wa wa:la:bo: ge.

Halaido: nilo:wo: geya da:lab

Ne kalu halaido: ilikilo: so:wa tamin amilo:
 sa:la:liyo: ge.

Gao i nol usamio: ge wilo: tamin dowo:wo: ge,
 a:la:ta:ga: halaido: gilo:ma:yo: iyo: gi tinio:
 ko:lo:lab.

⁴ Ko:sega halaido: gilo:wo: ho:nbu o:ngo: dowaki,
 go:no:n a:ma:la:yo: mo:tilidoma:ib ko:lo:,
 gi wi tamin dowo: a:no: wa:kabiyo:
 mo:doma:ib.
 Mo:wo: go:la: uwo:bo: gi bidila:sa:ga:, man
 mogago: dimidaki, go:lo: sendelo alifa:.
 Hendele, giyo: ni uwo:bo: bidila:..

⁵ Simeon o:lia: Libai o:lia:ma: mano: imilise
 dowaki, nol o:lia:yo: helebeya: buba:sen.

⁶ A:la:yo: gadiakiyo: kalu nolo: sana sowo:.
 A:la:ma:yo: o:li go: a:la:do: sagalo:
 ba:ba:no:wo:, kaomo:wo: nagalo:wo:
 madali dimi.
 A:la:fo:ko:lo: ne a:la: o:lia:yo: asulo:wo: im-
 iliseyo: mo:dowaki,
 a:la:ma:lo: asulo: aundo: dimidama:no: tolo:
 wo:no:ledo: nenelab a:no:, ne a:namio:
 mo:doma:no:.

⁷ A:la:ma: gadio: alan a:ma:yo: ida:nina: ko mo-
 gaila:ma:ib.
 A:la:ma: kulufa:yo: halaido: a:ma:yo:, inin
 a:ma:la:yo: hida:yo:wo: modo: ko:lo:
 fa:la:do alifa:ib.

Niyo: Ya:koba: ene so:lo: us a:namio: a:la:yo:
 aloba:da:sa:ga:,
 Isolael hen a:namio: ina:li ina:lile a:la:
 mesea:ki iliga:felema:no:.

⁸ Yuda ge, gao iya:yo: gi wiyo: wabulum:a:ib.
 A:la:ta:ga: gis kaluwo: giyo: ta:lia:ib ko:lo:, gao
 i wema:yo: gemo: misa: gulumeakiyo:, ge
 wabulu sa:ma:ib.

- 9** Yuda e no: laion inso: o:ngo: dowo:.
 Ni so:wa, e laion inso:wa:lo: no:wo:
 sa:nda:sa:ga: na:la:ga: alifo:lowan o:ngo:
 dowab.
 A:la:fo:ko:lo: nolba:yo: e tagilaki,
 mo:digida:ma:ib.
- 10** Yudaya: eso:lo:wa a:la:ta:ga:yo: misa: kalu
 alano: a:na fa:la:doma:ib ko:lo:, ho:leno:
 tambo ene so:lo: amio: kalu nowo: misa:
 dow:a:i ha:na:la:ga: dowalikiyo:, amisa:n
 nolba:yo: kelego: nafa nolo: emo: dia:
 ya:mela:ib.
 A:la:ta:ga: kaluka:isaley: tambo e ko:lo: kudu
 yaliki, i a:no: e bo:fo:mela:ib.
- 11** Ene wain iyo: modo: doma:ib ko:lo:,
 eyo: ene donkiyo: wain i nafaleya galo al-
 ifa:ib.
 A:la:ta:ga: ene donki inso:wo: wain egelo:
 nafale us a:na ta:fa:ib.
 Ene helebeso:go: to:go:dakiyo:, wain ho:n us ka
 to:lofo:liki, to:go:dema:ib.
- 12** Si elo:wo: wain ho:n genelo: o:ngo: doma:ib.
 A:la:ta:ga: bes elo:wo: kao bo ib ho:lo: o:ngo:
 doma:ib.
- 13** Sebulun e so:lu ho:n aniba mesa:ib ko:lo:,
 ene hen amio: ho:n ko:sulo: kagama:no:wo:
 hege ane hen nafale doma:ib.
 Hen elo:wo: ha:na:ga:, Saido:n amisa:na elema:ib.
- 14** Isaka e donki halaido:wo: o:ngo: dowo:.
 E kelego:lo: dia:ha:nan us a:na madali al-
 ifo:len.
- 15** Eyo: heno: nafale ba:daki, a:la:ta:ga:
 Elo: ha:salo: mesa:no: hen a:no: ego:le ba:ba:.

- A:la:fo:ko:lo: eyo: hida:yo: kelego:wo: ene kelena
                   dia:ta:ga: ha:naki,
                   eyo: madali nanogdo: dian kalu a:la:ka dowo:.
- 16 Dana: ene so:lo: iliyo: inina:ma:la:
               bo:fo:lalikiyo:,
               ene so:lo: a:no: Isolael so:lo: nol o:lia:yo: imilo:
               ka doma:ib.
- 17 Dan e sowa: kisa:wa:l o:ngo: ko:lo:,
               tog aniba delikiyo:, hoso a:na yab amio:,
               dalolia: ya:ga: gesena ma:bululaliki,
               kaluwo: ho:s wa:l amilo: sen a:no: fa:sela
               talulia:ga: sandita:mela:ib.
- 18 Yawe gilo: kaluka:isaleyo: asuwa:takilo:
               a:ma:la: gasilia:no: a:no: ko:lo: niyo: yasilo:l.
- 19 Afalo: dian kalu iyo: ya:ga: Gad o:lia: babuma:ib
               ko:sega,
               eyo: kalu i a:no: o:lu dalaidaliki, i o:lia:
               babuma:ib.
- 20 Asela: ene hen amio: ma:no: ma:no:wo: nafale
               fa:la:doma:ib ko:lo:,
               misa: kaluwa:lo: ma:no: nafale nan a:no: eyo:
               o:li gela:liki tula:mela:ib.
- 21 Nabtali e no: sili alitab amilo: ga:li dowan o:ngo:
               ko:lo: dowab.
               Eyo: inso:wo: nafale   ko:lo: mada
               sa:la:la:mela:ib.
- 22 Yosa:b e i waina: ele nafaleyo: o:ngo: ko:lo:,
               ho:n si aniba iliki, fo nafaleyo: modo: ko:lo:
               heda:lab.
               Ele a:no: tambo ha:na:sa:ga:, ilif tolo: a:no:
               a:ma: go:lufa:lab.
- 23 Da:ya:lo: buban   kaluwa:yo: e   o:lia: halaido:
               bubaki,
               iyo: gadia:sa:ga: e   da:ya: ola:len.

- 24 Ko:sega Ya:koba: Gode Halaido:lo: A:lab
 a:ma:yo: emo:wo: halaido:wo: dimi ko:lo:,
 dagi elo: a:no: halaido: dowaki, elo: sililiab
 a:no: mo:halala:sen.
 Gode a:no: Isolaeldo: bo:fo:lowano: e ko:lo:,
 Isolael iyo: ene halaido: usa wo:no:le elen.
- 25 Go:la: Gode a:ma:yo: geasuwa:fa:ib.
 A:la:ta:ga: Gode Halaido:lo: A:lab a:ma:yo: ge
 nafale mesea:ki ta:fa:ib.
 Eyo: akin halona a:la:ta:ga:yo: ho:no:
 dimia:ib.
 Gi hen amio:lo: ho:n siyo: modo: fa:la:do al-
 ifa:ib.
 A:la:ta:ga: gi so:lo: amilo: ga i a:ma:yo:
 so:wayo: modo: sa:la:la: melea:ki ta:fa:ib.
- 26 Go:la:lo: ge ko:lo: nafale mesea:kilo: dulugu
 so:lo:l wema:yo:, kelego: nafayo: fa:la:do
 alitaki, misio:wo: go:lula:sa:ga:, felesilo:
 a:no:lo: o:go:sema:ib.
 Yosa:b giyo: gao i we bo:fo:lab ko:lo:, bo:ba
 kelego: gemo:lo: dimia:no: a:no: ko:lile
 ko:lo: dia:nigab.
- 27 Ba:nsamen e saila gasa ko:lo: maiyo: sia:lab
 o:ngo: dowab. Kea:fowo: no: ta:la:iyo: a:no:
 sa:nda:sa:ga: na:len.
 A:la:ta:ga: ga:lowo: no: ho da:lab a:no:
 aloba:da:sa:ga: dimia:len.”
- 28 Isolaela: so:lo:wo: kugula:fo:wo: we ko:lo:,
 iyaya:yo: iyo: halale alifoma:ki, to a:no: ko:lo:
 dulugu sio:. Eyo: tow: insiso:imo:wo: man ina:li
 ina:lilo:wa:lo: ego: o:leau dinali sio:.

29-30 To a:no: imo:wo: dinali sa:la:sa:ga:yo: a:la:sio; “Ne ni ma:mu i dane ane sab o:lia:yo: galima:ni ha:na:nigo:l ko:lo:, ni do:mo: we Ka:ina:n hena dia:ha:na:sa:ga:, ni ma:mulo: daido: amilo: difa: amio:, Makbela hen, Mamele hen anib amilo: u a a:na dia:fa:ni ha:na:bi. Tamin amio: hen a:no: Hit kalu Eflon eno: ko:lo:, Ablaham eyo: nilo: dali alita:mela:no: hen a:no: ko:lo: kilili.

31 Ablaham o:lia: inga Sa:la o:lia:yo: a:na dali alifa:. Aisa:g o:lia: inga La:ba:ga o:lia:yo: a:no:lo: a:na dali alifa:. A:la:ta:ga: ni ga Leayo:lo: niyo: a:na dali alifa: ko:lo:, nelo: a:na dali alita:bi.

32 Tamin amio: egelo: hen o:lia:, u a a:namilo: elen a:no:lia:yo: Hit kalu eno: ko:lo: Ablaham eyo: kilili.”

33 Ya:kob eyo: ene insiso:imo:wo: asuluma:no: towo: a:la:sa:la:sa:ga: eletakiyo:, ene gido:fo:wo: uwo:ba dia:ta:sa:ga: alilakiyo:, ha:fo:ko: siliga:taki sowa:sa:ga:, e iasi dane ane sab o:lia: galima:ni ane.

50

Ya:kob e sowabiki dali alifa:

1 Isolael e sowabiki, Yosa:b eyo: iyaya: wa:la alifo:liki, mimila:liki ya:lo:.

2 A:la:ta:ga:yo: Yosa:b eyo: iya sowo: a:no: bo:bo:gebo: mo:hesema:ki, mulumulo:lo: asulo: kalu iliy: Isolaela: do:mo: amio: mulumulo:wo: dia:foma:ki sio: ko:lo:, kalu i a:ma:yo: do:mo:wo: mo:hesema:kilo: mululan a:no: a:na difa:.

3 Mulumulo:lo: mia:sen kaluwa:yo: sowo: do:mo: amio: mulumulo:wo: ho:len do:la:fo:

fa:la:da:in usa a:namio: mulu alita:sen ko:lo:, iliyo:
 Isolaela: do:mo: amio:lo: a:la:dimido:. A:la:ta:ga:
 Isib kaluka:isale iyo: kalu kuo:ya:likilo: seno:,
 ho:leno: do:la:fo: dom a:la:fo: ko:lo: sen.

⁴⁻⁵ Kalu kuo:ya:leno: edabiki, Yosa:b eyo:
 Fa:lo:wa: nanog kalumo:wo: a:la:sio:, “Gio:
 nemo:wo: sagalalega, ni to we Fa:lo:mo:wo:
 sa:ma:ni ha:na:s:a:ga:yo: a:la:s:a:la:bi, ‘Dowo:
 soma:nikiyo:, nemo:wo: a:la:sio:, “Ne soma:nigo:l
 ko:lo:, ne Ka:ina:n hen a:namio: no:no:n
 do:mo:wo: unanalifa: a:na dia:fa:ni dia:ha:na:bi.”
 Nemo:wo: a:la:s:a:labiki, niyo: emo:wo: dinali
 saefa: ko:lo:, o:go: niyo: ene do:mo:wo:
 dia:ha:na:s:a:ga:, enedo: u no:no: a:na dia:ta:ga:yo:,
 ne a:ma:la: mia:no:’ a:la:liki Fa:lo:mo:wo:
 a:la:dabu ba:da:bika:” a:la:sio:.

⁶ A:la:s:a:labiki Fa:lo: eyo: Yosa:bo:wo: a:la:sio:,
 “Gio: go:lbo:wo: dinali sio: au dimidaki, go:lo:
 dalima:ni hamana” a:la:sio:.

⁷⁻⁸ A:la:fo:ko:lo: Yosa:b eyo: ene iyayo: dia:s:a:ga:,
 Ka:ina:n hen a:na dalima:ni ha:nabiki, Fa:lo:wa:
 ene nanog dian kalu iyo:lo:, Fa:lo:wa: ene
 ayamilo: misa: kaluwo:lo:, Isib hen amilo: misa:
 kaluwo:lo:, Yosa:b ene eso:lo:wo:lo:, ao iyo:lo:,
 a:la:ta:ga: ene iya sowo: a:ma: eso:lo:wo:lo:, iyo:
 tambo Ka:ina:n hen a:na ane. Iyo: ha:nakiyo:, ini
 so:wagalino: a:la:ta:ga: no: fofo:wo:lo: Gosen hen
 a:naka ta:ta:i ane.

⁹ Kalu nolo: ho:sa: wa:la kandayaki, nolo: i
 fofodo: susululia: ha:na:sen a:nami kandayaki,
 a:la:ta:ga:yo: kaluwo: modo: ko:lo: Yosa:b o:lia:
 ha:na:ni ane.

10 Iyo: ha:na:sa:ga:, da:si bebdo: dila:sen hen, Atad, a:na fa:la:dowo:. Hen a:no: ho:n Yodan a:no: nodowa a:lab. Hen a:namio: iyo: ho:len dom a:la:fo:wo: ene iyayo: mada alan nofolaki, ogolo ya:la:liki kuo:ya:li sen.

11 Ka:ina:n kaluka:isale a:namilo: sen a:ma:yo:, nofolakilo: ya:fodab a:no: ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “Isib kaluwo: alan nofolaki ya:fodab.” A:la:gabi ba:da:sa:ga:yo:, iliyo: hen a:no: A:ibol-Mislaim a:la:wikilo:. Hen a:no: ho:n Yodan a:no: nodowa a:lab.

12-13 A:la:go:ko:lo: Ya:koba: insiso:i iliyo: elo: tamin amilo: imo:lo: dinali sio: au dimidaki, iliyo: ene do:mo:wo: Ka:ina:n hena a:ma:la: dia:ha:na:sa:ga:, Mamele hen doba:da:, Makbela hen a:namio:, u a us a:nami dali alifa:. Tamin amio: hen a:no: Hit kalu Eflon eno: ko:lo: Ablaham eyo: ilo: dali alita:mela:no: hen ko:lo: kilili.

14 Yosa:b eyo: iyayo: dali alita:ga:yo:, e o:lia:, ene ao i o:lia:, a:la:ta:ga: egeledo: ane a:no: tambo a:ma:la: Isib ane.

15 Ili iyayo: sowa:sa:ga: dowabikiyo:, Yosa:ba: ao iyo: egelebo: nenelaki a:la:sio:, “Wai! Yosa:bo:lo: mogago: nililo: dimido: a:no: eyo: o:asulufo:la:ga:yo:, nimo:wo: a:ma:la:yo: wa:dema:nigaba:le?”

16-17 Iliyo: a:la:bo: asula:sa:ga:, Yosa:b emo:wo: towo: a:la:saga:fo:, “Go:la:yo: o:soma:ni ilikiyo:, nimo:wo: a:la:dinali sio:, ‘Giliyo: Yosa:bo:wo: a:la:sa:la:bi, “Gao iya:lo: gemo:lo: hala dimido: a:no: giyo: imo:wo: fogale sa:la:sa:ga: ga:lila:bi.”’ Go:la:yo: a:la:sio: ko:lo:, nilido: mogago: gemo:lo:

dimido: a:no: giyo: mada ga:lila:ma:ki asulab.” Yosa:b eyo: to ililo: saga:fo: a:no: da:da:ga:yo: ya:lo:.

¹⁸ Da:da:sa:ga: elena, ao iyo: Yosa:bdo:wa ya:ga:yo:, iyo: hena tulu fufudaki a:la:sio:, “Nio: gi madali nanog dian kaluwo: o:li doma:no:.”

¹⁹ Ko:sega Yosa:b eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Gio: tagila:so:bo! Ne Gode o:ngo:ma ko:lo: niyo: giyo: mo:wa:dema:no:.

²⁰ Giliyo: ne mogaima:no: asulaki dimido: ko:sega, gililo: nemo:lo: mogago: dimido: a:ma:yo: Gode eyo: a:nodola:sa:ga: ne amio: nanog nafa fa:la:doma:ki ta:fo:. Kaluka:isale modo:wo: sowabena:ki, kelego: ko:lilo: nelo: elendo: amilo: fa:la:dosdo: a:no: Godeya: ene da:fe alifa: ko:lo:, kelego: o:gdo: fa:la:dosda:i mio: a:no: gio: ba:dab.

²¹ A:la:fo:ko:lo: gio: kele asula:so:bo. Gio:lo: gini so:wayo:lo: kelego: aundo:ma dowab a:no: niyo: dimida mea:mela:no:.” A:la:gakiyo: Yosa:b eyo: ao iyo: ha:sa mesea:ki ha:nolo sio:.

Yosa:b e sowo:

²² Yosa:b e Isib hen a:naka sen, a:la:ta:ga: iyaya: eso:lo:wo:lo: hen a:naka sen. Yosa:b e donayo: 110 a:la:fo: gulula:.

²³ Yosa:b e ene A:flama: inso: o:lia: a:ma: inso:wo:lo: ba:ba: a:la:ta:ga: Manasaya: inso: Mak-ila: ene inso:wo: sa:la:liab amio:, so:wa a:no: eno:le a:la:widaki, Yosa:b eyo: ta:ulia:ga: fo:fo:le asi.

²⁴ Yosa:b eyo: ao imo:wo: a:la:sio:, “Ne ko:na:ma soma:nigo:l ko:sega, Gode eyo: gio: asuwa:fa:ni mia:ib ko:lo:, Ablahambo:lo:, Aisa:gbo:lo:,

Ya:kobo:lo: dinali sio: hen a:na, a:ma:la: tililia:ga:
ha:na:ib.”

²⁵ A:la:ta:ga: Yosa:b eyo: Isolael eso:lo:mo:wo:
a:la:sio:, “Gode eyo: gio: madaasuwa:fa:ib ko:lo:,
gio: Isibo: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, ni kiyo: dia:ga:
ha:na:no: a:la:liki nemo:wo: dinali sama.”

²⁶ A:la:fo:ko:lo: Yosa:b e donayo: 110
a:la:fo:wo: gulula:sa:ga: sowabiki, ene do:mo:wo:
mo:hesema:ki, mulumulo:wo: e do:mo:wa
mulula:sa:ga:, i bokisi usa disa:la:sa:ga:, Isib
a:na dia:fo:len.

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-03-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jun 2025 from source files dated 12 Mar 2025

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77